TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ
BİLİM DALI

BAŞLANGICINDAN MÖ 2. BİN SONUNA KADAR EGE'DE TEKNE TASVİRLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Yeşim Alkan

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ
BİLİM DALI

BAŞLANGICINDAN MÖ 2. BİN SONUNA KADAR EGE'DE TEKNE TASVİRLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Yeşim ALKAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Vasıf ŞAHOĞLU

Ankara- 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ
BİLİM DALI

Yeşim Alkan

BAŞLANGICINDAN MÖ 2. BİN SONUNA KADAR EGE'DE TEKNE TASVİRLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Vasıf ŞAHOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Vasıf ŞAHOĞLU

Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU

Prof. Dr. Sevinç GÜNEL

Tez Sınavı Tarihi: 23/09/2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (29/09/2020)

Yeşim ALKAN

ÖNSÖZ

Öyle bir yolculuk ki bu İthaka'ya doğru; denizaşırı uzun ve zorlu yollar aşılarak her limanda kazandırdıklarıyla hedefe varılacak olan… Benim bu yolculuğumda ise öncelikle, Arkeoloji öğrenimime başladığım ilk kazı sezonundan başlayarak ekibinde yer aldığım, İzmir Bölgesi Kazı ve Araştırmalar Projesi (İRERP) kapsamında Liman Tepe kazılarını gerçekleştiren bütün hayatını arkeoloji bilimine adayan hocamız Prof. Dr. Hayat ERKANAL'ı saygıyla anar, tüm kazı ekibine teşekkürlerimi sunarım.

"Başlangıcından MÖ 2. Bin Sonuna Kadar Ege'de Tekne Tasvirleri" başlıklı tezimin danışmanlığını yürüten, çalışmamın tamamlanması için yönlendirmeleriyle yanımda olan hocam Prof. Dr. Vasıf ŞAHOĞLU'na sunduğu destek için çok teşekkür ederim. Tez jürisi üyeleri Sayın hocalarım Prof. Dr. Sevinç GÜNEL ve Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU'na değerli katkıları için teşekkürü borç bilirim.

Kütüphanesini ve fikirlerini çalışmam için açan hocam Dr. Öğr. Üyesi İrfan TUĞCU'ya, ayrıca Arş. Gör. Dr. Ümit GÜNDOĞAN'a, Özgen ÇELİK, Devrim SÖNMEZ, Daniya MUKHAMMEDZHANOVA, Nihal UZUN ve Ozan ÇÖMELEKOĞLU'na kaynaklara ulaşmam konusunda desteklerinin yanı sıra, hem arkadaşlıkları hem de meslektaşlıkları için teşekkür ederim.

Son olarak anneme ve babama tüm destekleri ile her zaman yanımda oldukları için sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca, abim Yaşar ALKAN'a görseller konusunda ve teknik konulardaki tüm yardımı için teşekkür ederim. Diğer bir ailem olan, görev yapmakta olduğum Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Arkeoloji Bölümü hocalarıma ve Arş. Gör. Sibel AKYÜZ'e tüm yardımları, destekleri ve her zaman yanımda oldukları için çok teşekkür ederim.

Yeşim ALKAN

Ankara- 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **ii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **iii**
I. GİRİŞ **1**
I.1. Amaç 1
I.2. Kapsam 2
I.3. Yöntem 2
I.4. Ege İklimi ve Coğrafyası 4
I.5. Kronoloji ve Terminoloji 14
II. KRONOLOJİK GELİŞİM İÇERİSİNDE EGE'DE TEKNE TASVİRLERİ **21**
II.1. MÖ 3. Bin Öncesinde Görülen Tekne Tasvirleri 21
II.3. MÖ 3. Binde Görülen Tekne Tasvirleri 28
II.4. MÖ 2. Binin İlk Yarısında (Minos) Görülen Tekne Tasvirleri 41
II.5. MÖ 2. Binin İkinci Yarısında (Miken) Görülen Tekne Tasvirleri 59
III. TASVİR İNCELEMELERİ **100**
III.1. Kano Tipi Kürekli Tekneler 102
III.2. Yelkenli Tekneler 107
IV. SONUÇ **115**
V. KATALOG **124**
VI. DENİZCİLİK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ **136**
VII. KAYNAKÇA **141**
VIII. TABLO, HARİTA, GRAFİK VE LEVHALAR LİSTESİ **159**
IX. TABLO, HARİTA, LEVHA VE GRAFİKLER **174**
Özet
Abstract

KISALTMALAR LİSTESİ

AJA: American Journal of Archaeology

Bkz.: Bakınız

CMS: Corpus Der Minoischen Und Mykenischen Siegel

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör/ler

EJA: European Journal of Archaeology

G.: Genişlik

Grf.: Grafik

Hrt.: Harita

IJNA: International Journal of Nautical Archaeology

JAS: Journal of Archaeological Science

JFA: Journal of Field Archaeology

Kat. No.: Katalog Numarası

Km: Kilometre

Lev. No.: Levha Numarası

M: Metre

MÖ: Milattan Önce

Nr.: Numara

OJA: Oxford Journal of Archaeology

P.t.: Pişmiş toprak

S.: Sayfa

U.: Uzunluk

Y.: Yükseklik

I. GİRİŞ

I.1. Amaç

Coğrafya ve iklim, günümüzde olduğu gibi tüm kültürel süreç boyunca insanlığın yaşam kalitesini ve aynı zamanda yaşam alanlarının sınırlarını belirleyen en önemli unsur olmuştur. Bu sebeple, insanlar yaşam alanlarını dağ eteklerinden deniz kıyılarına kadar kendileri için en avantajlı olabilecek coğrafyalarda oluşturmuşlardır. Bulundukları alanların dezavantajlarını olabildiğince azaltmanın yollarını aramışlar ve bu konuda son derece başarılı olmuşlardır. Mezolitik dönemden itibaren ise uzak bölgelerarası hareketliliğe dair izler görülmektedir. Bulundukları bölgedeki ana karada kilometrelerce yol kat etmiş olmanın yanı sıra, deniz aşırı seyahatler gerçekleştirmişlerdir. Deniz, bir ayıran değil aksine kültürleri birleştiren en büyük ulaşım yolu olmuştur. Bu nedenle insan, Mezolitik dönemden başlayarak günümüze kadar uzanan geniş tarihi süreç içerisinde taşıtlar üretmiştir.

Ege'de yaşayan insan topluluklarının denizle olan ilişkisini ilk olarak obsidyenin taşınması ile öğrenmekteyiz. Daha sonra ise, çeşitli sebeplerle ürettikleri somut nesneler üzerinde bu ilişkiyi yansıtmaları sayesinde de arkeolojik verilere ulaşılmaktadır. Üretmiş oldukları bu deniz taşıtlarının görünümleri; farklı materyallerden yapmış oldukları modeller, kaya ve taşlar, seramikler ve mühürler üzerinde görülen tasvirler gibi arkeolojik veriler ışığında incelenmektedir.

Bu bilgilerden hareketle, önemli kültür gruplarını her iki kıyısında ve içinde barındıran (Doğu Ege Adaları ve Kiklad Takım Adaları) Ege Denizi'ni aşmak için kullanılmış olan deniz taşıtlarına ait betimlemeleri bir arada değerlendirmek tezin genel amacını oluşturmaktadır. Denizci toplumlar olmak durumunda kalan ada insanlarının yanı sıra, ticaret gibi sebeplerle de denizcilik yapan topluluklar ile kültürler arası etkileşim deniz üzerinden gerçekleşmektedir. Tüm bu sebeplerden ötürü de insanların denizle olan

ilişkisini anlamak, kültürleri anlamamıza etkileşimlerini öğrenmemize fayda sağlamaktadır.

Hazırlanan bu tez çalışması ile; denizin de kara parçası kadar öneme sahip olduğu Ege dünyasının başlangıcından itibaren coğrafyası ve iklimi bakımından incelenerek, Ege toplumlarının deniz taşıtlarıyla olan ilişkisini kronolojik dizilimde derlenerek gelişimi sürecini ortaya koymak amaçlanmıştır. Böylece, kronolojik dizilime bağlı kalınarak, dönemlere ve bölgelere göre farklı buluntu grupları üzerinde yer alan deniz taşıtlarına ait tasvirler katalogda toplanmıştır.

I.2. Kapsam

Tez çalışması kapsamında başlangıcından MÖ 2. Binin sonuna kadar Ege dünyasında tekne tasvirleri incelenmiştir. Tezin coğrafi sınırını Ege Denizi'nin doğu ve batı sahilleri başta olmak üzere Doğu Ege Adaları ve Kiklad Takım Adaları oluşturmaktadır. Ege coğrafyası; Yunanistan Anakarası, Kiklad Adaları, Girit, Batı Anadolu'yu kapsamaktadır ve bu bölgeler arasında deniz üzerinden yapılan ilk yolculuklar Milos obsidyeninin diğer bölgelerden ele geçmesi ile kanıtlanmaktadır.

Belirlenen bu coğrafi sınırlar içerisinde kalan bölgelerden elde edilen modeller, taş ve kaya üzerindeki, seramikler ve mühürler üzerindeki tekne betimleri, bu tez çalışması kapsamında incelenecek olan arkeolojik verilerdir. Tezin tarihsel çerçevesi ise, Ege dünyasında ele geçen en erken örneklerden başlayarak MÖ 2. Bin sonuna kadar olan süreçtir. Belirtilen bölge ve dönem kapsamında ele geçen örneklerin, bölge ve dönemlere göre oluşturulan tablo ve grafikler yardımıyla dağılımı ortaya konmaktadır.

I.3. Yöntem

İlk olarak; başlangıcından MÖ 2. Binin sonuna kadarki süreçte coğrafi koşullar, iklim şartları incelenmiştir. Bu sayede denizcilik için oldukça önemli olan bu faktörlerin

durumunun aneliz edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmanın dizilimini oluşturan Ege dünyasının başlangıcından MÖ 2. Binin sonuna kadarki süreçte yaşattığı kültürlerin kronolojisi ve terminolojisi hakkında bilgi verilmiştir.

Tez çalışmasında deniz taşıtlarının geneli için bütünlüğü sağlamak üzere terminolojik olarak 'tekne' kelimesine yer verilmiştir. Teknoloji kelimesinin de kökenini oluşturan 'tekne' terimi, bir şeyi yapmak, üretmek, elde etmek anlamında kullanılan eski/antik Yunanca bir kelimedir. Bu sebeple, insanın denizle olan bağını pekiştiren deniz taşıtları için, en erken deniz taşıtlarını inceleyen bu çalışmada 'tekne' terimi uygun görülmüştür. Ayrıca, teknelerin bölümlerini oluşturan ana unsurlarının adlandırılmasının da insan bedeni gibi gövde, baş ve kıç hatta iskelet, omurga gibi adlandırılmalarla kurgulanması da terminolojik olarak insanın bu deniz taşıtlarıyla kurduğu bağ vurgulanmalıdır.

Kronolojik gelişim içerisinde dört ayrı bölümde incelenen Ege'de görülen tekne tasvirlerinin, ilk bölümü "MÖ 3. Bin öncesinde görülen tekne tasvirleri" olarak adlandırılmıştır. Bu oldukça kapsamlı kronolojik süreç için, çalışmada yer verilen Ege'de denizaşırı seyahatin kanıtı olan obsidyenin taşınması ile en erken denizcilik faaliyetlerinin başlandığı düşünülen Mezolitik Dönemi ve tekne tasvirlerinin görülmeye başlandığı Son Neolitik Dönemi içermektedir. Konu, ele geçmiş en erken tekne tasviri olan, Strofilas ve Vathy'de taş ve kaya üzerine işlenen tasvir örneklerinden başlanarak kronolojik dizilim içerisinde incelenmiştir. Son olarak da bu deniz taşıtlarının, tasvir incelemeleri üzerinde durularak gelişim sürecinde görülen tipolojik değişimler ortaya konmuştur. Tezin sonuç bölümünde ise, tüm bu çalışmanın bir değerlendirmesi grafikler ve tablolar yardımıyla yapılmıştır. Tez çalışmasının en son kısmında tezde kullanılan denizcilik terimlerini ve anlamlarını içeren bir denizcilik terimleri sözlüğü yer almaktadır. Tezde adı geçen denizcilik terimlerini içeren sözlük; Akdoğan 1996'dan faydalanarak oluşturulmuştur.

Katalogda yer alan örnekler buluntu gruplarına, dönemlerine ve bulundukları bölgelere göre sınıflandırılarak tablolar ve grafikler oluşturulmuştur. Tekne tasvirleri buluntu gruplarına göre; üç boyutlu, piktografik ve gliptik olarak üç ana gruba ayrılarak sınıflandırılmıştır. Bulundukları merkezlere göre ise, Kıta Yunanistan, Kiklad Adaları, Girit, Batı Anadolu, diğer adalar ve buluntu yerleri bilinmeyen örnekler olarak gruplandırılmıştır. Buluntu yeri bilinen örnekler çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca, geçiş dönemlerine tarihlendirilen örneklere, tipolojik açıdan hangi dönemin örneklerine daha yakınsa o dönem içerisinde yer verilmiştir.

Tez çalışmasında kullanılan kaynaklar bilimsel makaleler, kitaplar, kazı sonuçları toplantıları ve süreli yayınlardan oluşmaktadır. Bu kaynaklar; İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi (British Institute of Archaeology at Ankara), Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi (Deutsches Archäologisches Institut at Istanbul), Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi arşivlerinden ve internet veri tabanlarından faydalanılarak toplanmıştır.

I.4. Ege İklimi ve Coğrafyası

Önceleri sadece gıda ve malzeme kaynağı olan denizin, nasıl kara parçaları arasındaki mesafelerin bağlantıları haline dönüştüğü sorusunun belki de en erken cevabı Ege Denizi'nde ve onun iki kıyısındadır. Tez çalışması kapsamında odak bölge olan Ege'yi içinde barındıran Akdeniz coğrafyasını oluşum sürecinden itibaren gözden geçirmek için, bu bölgenin geçmişinin en iyi tanığı olan deniz incelenmelidir. Tethys/Tetis sularından geriye kalan bir içdeniz olan Akdeniz, zorlu bir jeolojik yapıya, aktif dağ oluşumlarına, depremlere, ılıcalara, volkanik sahalara ve yanardağlara sahiptir. Ünlü tarihçi Braudel[1] ise; Akdeniz'deki dağların Tethys'in eti ve kemikleri oldukları

[1] Braudel 2007, 22.

yorumunu yapmaktadır. Dünyanın en büyük iç denizi olan Akdeniz'in formu, 5 milyon yıl önce buzulların artması ve geri çekilmesi ile birlikte oluşmuştur. Kara tarafından çevrelenen bir su kütlesi olan Akdeniz, çok çeşitli insan topluluklarına/kültürlerine ev sahipliği yapmıştır[2].

Ilıman iklim ve bol bitki, hayvansal ve mineral kaynaklar, başlangıçta Ege kıyılarını ve bazı adalarını, insan yerleşimi için çekici kılmıştır. İklim ve ekolojiye ek olarak; çevre koşulları, görünürlük ve erişilebilirlik gibi etkenler adaların ilk insan kolonizasyonunda rol oynamıştır. Ege'de yer alan irili ufaklı birçok ada hem yerleşim hem de ulaşım açısından önemli görevler üstlenmiştir. Özellikle de, erken dönem denizciliğinde kıyı şeridi takibi ya da görünen mesafelerin aşılmasında bu ada grupları önemli rol oynamıştır[3]. Böylece, denizde takip edilen belli rotalar oluşturulmuştur.

Deniz rotalarının tanımlanmasında kullanılan önemli çalışmalardan biri, deniz tabanlarından alınan çamur örnekleridir. Bu örnekler üzerinden yapılan değerlendirmelerle deniz suyu sıcaklığı, tuzluluk oranı, ekolojik değişim, tatlı su akıntıları gibi verilerin yanı sıra su seviyesindeki yükselme ve alçalmalara yönelik bilgiler öğrenilebilmektedir. Örneğin; deniz seviyesi değişimleri, deniz gerilemeleri ve yükselmelerine karşı kara kütlelerinin hareketlerinin bir sonucudur ve buzullaşma-buzulların erimesi[4] gibi etkilerle yakından ilişkilidir. Bu türdeki değişimler ise olası deniz rotalarının direkt olarak etkilemektedir. Deniz seviyesi değişikliklerinin oranları ve zamanlaması ile ilgili görüş farklılıklarına rağmen, küresel deniz seviyesinin GÖ 20.000 civarında son buzul maksimum evresindeki mevcut seviyesinden 150m daha düşük olduğu düşünülmektedir. MÖ 9600'de başlayan Holosen süresince buzulların erimesi ilgili iklimsel ısınma, küresel olarak deniz yükselmesine yol açmıştır. Bu hızlı artış MÖ

[2] Knapp 1992, 53-54.
[3] Knapp 1992, 53-54.
[4] Eustatizm, deniz seviyesindeki küresel değişimler anlamına gelmektedir.

7.000 civarında yavaşlarken, son 3.000 yıl boyunca (Hrt. 1), genellikle birkaç metreden fazla olmayan kademeli bir atış olmuştur[5].

Mezolitik Çağ'dan bu yana deniz seviyesinin yaklaşık 25 m yükselmesi ve Neolitik Çağ'dan bu yana ise 10-12 m yükselmesi nedeniyle, bu dönemlerden kalan tüm alçak kıyı yerleşimleri sular altında kalmıştır. Deniz seviyesi değişikliklerinin denizciliğe en önemli etkisi, şimdiki deniz yüzeyinin 1–3 m altında bulunan küçük adacıkların batması olmuştur. Bu resifler Roma ve Bizans dönemlerine ait batıkların başlıca sebebini oluşturmaktadır. Denizcilere yol göstermiş olmalarının yanı sıra su yüzeyine çok yakın olmaları nedeniyle de birer tuzak halini almışlardır[6].

Tüm bu etkenler kıyı kenar çizgisinin değişimine bağlı olarak bir dönem kara olan alanların günümüzde su altında kalmasına neden olmuştur. Bu değişim ise, tarihsel süreç içerisinde deniz ulaşımındaki olası rotalarının değişmesine ya da güncellenmesine[7] ana etken olarak karşımızda durmaktadır. Deniz seviyesindeki değişimlerin Ege Denizinde ve özellikle Batı Anadolu sahil şeridindeki etkileri, yoğun ada grupları ve kıyı şeritlerinin dağ sıralarına bağlı olarak girintili bir görünüm içinde olması şeklinde tanımlanabilir. Bu durum, başta kıyı yerleşimleri olmak üzere denizle bağlantılı kültürel yapının dönemsel olarak değişim içinde olmasının yolunu açmıştır[8].

Ege'de, Akdeniz'in geri kalanında olduğu gibi, meteorolojik koşullar dört büyük kıtalararası sistemin[9] kombinasyonunun bir sonucudur. Denizciliğin vazgeçilmez unsuru olan rüzgârlar ise bu sistemlere bağlı olarak şekillenir. Ege'de yıl boyunca hâkim olan kuzey/ kuzey-batı rüzgârı, diğer hava koşullarıyla birlikte denizaşırı seyahatler için elverişli koşullar sunmaktadır. Bununla birlikte, kıyı şeridinin genel şekli gibi coğrafi

[5] Agouridis 1997, 1-2; Düring 2016, 34; Kayan 1997, 736.
[6] Agouridis 1997, 2.
[7] Bkz. Sampson 2019, fig.1-2. Ege'deki Mezolitik ve Paleolitik yerleşimler ve bunlar arasındaki rotaların haritalarına yer verilmiştir.
[8] Düring 2016, 34.
[9] Atlantik yüksek, Kuzey Atlantik alçak, Moğol yüksek ve Hint-Pers alçak kıtalararası sistemleridir.

koşullar ve hava koşulları gibi iklimsel koşullar nedeniyle bu seyahatler çok tehlikeli de olabilmektedir ve tüm bu etkenler bu taşıtların gelişimini direkt olarak etkilemektedir. Dalgaların özelliği, Ege'de tekne yapım tekniklerini önemli ölçüde etkileyen faktörlerden olması bu konuda önemli bir örnek olarak gösterilebilir[10].

'Ege Dünyası adlandırması[11]', Ege Denizi'ne kıyısı olan bölgeleri (Hrt. 2) kapsayan coğrafi alandır[12]. Ege Denizi, hiçbir yerde genişliği 400 km'yi geçmeyen bir dörtgen şeklindedir. Kuzeyi Trakya kıyıları, Troya bölgesi ve Boğazlar, güneyi Karpatos, Rodos, Kitera ve Girit Adaları ile sınırlanmış olan bu bölgenin içerisinde pek çok ada yer almaktadır. Trakya ile Aiolya kıyıları arasında Taşoz (Tasos), Semendirek (Samotrake), İmroz (İmbroz) ve Limni (Lemnos), bu adaların güneyinde Sporad Adaları ve Anadolu'ya yakın bir konumda Midilli (Lesbos), Karya ve Attika arasında ise Kiklad Adaları yer almaktadır. Batıda ise; Eğriboz (Euboia), doğuda Sakız (Khios), Sisam (Samos), İstanköy (Kos) Adaları hem Anadolu'yu hem de Yunanistan'ı denize doğru uzatmakta ve bu iki kara arasındaki mesafeyi yakınlaştırmaktadır. Bu durumda, Ege Denizi'nin her iki kıyısından karşılıklı olarak ulaşımı kolaylaştırmakta, kültürlerin etkileşim içerisinde olmasını sağlamaktadır[13].

Ege denizinin doğu kıyısında yer alan Anadolu, Yunanistan gibi üç tarafı denizle çevrili bir yarımadadır. Kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Akdeniz, batısında ise Ege denizi yer almaktadır. Yedi coğrafi bölgeye ayrılan Anadolu'nun en batı ucunu oluşturan Ege Bölgesi ismini batısındaki denizden almaktadır. Ege Bölgesi'nde tıpkı Anadolu coğrafyası gibi farklı coğrafi özelliklere sahiptir. Bu farklılık kendini tarihsel süreç boyunca kültürel yapıda da göstermektedir. Bölgeye güneyden kuzeye doğru bakıldığında

[10] Agouridis 1997, 3.
[11] Ege sözcüğü kökeni ve dayandırıldığı mitolojik öykü için bkz. Tekin 2008, 35.
[12] Tekin 2008, 35.
[13] Mansel, 2014, 3-4.

Karia, Lydia, Ionia, Aiolis, Mysia ve Troas olarak adlandırılan hem coğrafi hem de kültürel bölgelere ayrılmaktadır[14].

Batı Anadolu ve İç Batı Anadolu olarak iki farklı coğrafi ve iklimsel yapıya sahip olan bölgede sıradağlar birbirine paralel olarak batı kıyılarından içlere doğru uzanmaktadır. Bu dağlar arasında Gediz, Bakırçay, Küçük ve Büyük Menderes[15] gibi büyük ırmaklar tarafından şekillenen ve sulanan vadiler ayrıca onlara bağlı verimli ovalar yer almaktadır. Batı Anadolu coğrafyasının en büyük özelliklerinden biri vadiler tarafından kesilen dağ kitleleridir. MÖ 3. Binde ise nehirlerin oluşturduğu vadiler sahil kesimi ile iç bölgeler arasında yapılan yolculuk, ticaret/takas için geçitler sağlamıştır. Bu geçitler boyunca yer alan yollar Orta Anadolu bölgesine kadar uzanmaktadır[16]. Batı Anadolu'nu önemli bir diğer özelliği ise maden yataklarıdır. Antik dönem yazılı kaynaklarından Batı Anadolu sahil kesiminde madenciliğinin gelişimi içerisinde prehistorik dönemlerde bilinen ve işletilen kaynaklar olduğu öğrenilmektedir. Strabon, Sart Çayı (Paktalos) sularının altın tozuyla dolu olduğunu, ırmağın çıkış noktası olan Tmolos Dağları'ndaki altın madenlerinin işletildiğini anlatmaktadır. Antik kaynaklar Çanakkale (Troas) bölgesinde de altın, gümüş ve bakır yatakları hakkında bilgi vermektedir[17].

Hem Ege Denizi hem de ona bağlı olarak Ege Bölgesi tektonik olarak oldukça hareketlidir. Bu hareketlilik nedeniyle yeryüzü görünümü açısından hem deniz hem de kara birçok değişim geçirmiştir. Bu süreçteki küresel iklim çeşitliliği denizin, kıyı şeritlerinin ve adaların farklı görünümlere sahip olmasına neden olmuştur. Deniz seviyeleri son buzul çağının bitmesinden önce daha alçaktır[18]. Bu sebeple; adaların

[14] Tekin 2008, 37.
[15] Antik adları sırasıyla; Kaikos, Hermos, Kaistros ve Maiandros.
[16] Erkanal 2011, 116,117.
[17] Erkanal 2011, 117.
[18] Agouridis 1997, 1.

bugünkünden daha büyük, kimi zaman anakaraya ve birbirlerine bağlı olduğu ve adalar arasındaki mesafelerin daha kısa olduğu bilinmektedir.

Deniz seviyesindeki değişimlerin yanı sıra, Batı Anadolu sahil şeridindeki coğrafi yapıyı etkileyen bir diğer olgu ise nehirlerdir. Dağ sıraları arasında denize dik olarak inen Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz ve Bakırçay büyük ölçüde denize yaklaştıkça düşen hızları ve menderesler çizmeleri nedeniyle alüvyon bakımından zengin deltaları oluşturmuşlardır. Bu alüvyal birikim bir zamanlar deniz olan alanların günümüzde dolmasına ve özellikle kıyı şeridini oluşturan küçük girintilerin günümüzde alüvyal ovalar şeklini almasını sağlamıştır[19].

Tarihsel süreç boyunca devam eden bu değişim, antik limanların da sular altında kalmasına ve kıyı yerleşimlerinin yerlerinin değişmesine sebep olmuştur. Örneğin; Biga Yarımadasının kuzey-batı köşesinde, Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi'ne açıldığı ağzın güneyinde yer alan Troya, günümüz kıyı şeridinin 5 km kadar içerisinde yer alan bir kıyı yerleşimidir[20]. Batı Anadolu sahil şeridindeki bu değişimlerden etkilenmiş ve günümüzde farklı coğrafi konumlarda yer alan diğer yerleşim örnekleri ise; Panaztepe[21], Efes[22], Priene[23] gibi farklı çağların önemli yerleşimleri de jeomorfolojik çalışmalar ve arkeolojik veriler ışığında tespit edilmiştir. Bütün bu coğrafi gelişmeler hem deniz hem de akarsular bakımından gerçekleşen bu değişimler ile hem Batı Anadolu, hem de Ege Denizi'nin doğu kıyısının coğrafi görünümünü etkilemiştir.

Bu değişimin görüldüğü en önemli kara topluluğu Kiklad Takım Adaları'dır. Ege denizinin güney kesiminin ortasında yer alan bu adalar topluluğunun öneminden, başta Heredotos ve Thukydides olmak üzere eski Yunan yazarının metinlerinde söz edilmektedir. Eski bir inanışa göre bu adalar Apollon kültünün merkezi olan Delos adası

[19] Kayan 1997, 736-737.
[20] Kayan vd. 1980, 9.
[21] Erkanal-Öktü 2005, 53; Ertuğ ve Vardar 2018, 1-4.
[22] Kraft vd. 2011, 27-36.
[23] Broodbank 2014, 77-78.

çevresinde bir çember[24] oluşturmaktadır. Bu adlandırmalara dair farklı açıklamalardan biri, adaların başlangıçta Kyknades adıyla anıldığı, bu adanın Delos adası çevresinde daireler oluşturarak dolaşan ve Leto'nun doğumuna yardım eden kuğulardan[25] geldiğidir. Bir diğer görüş ise, kutsal adanın limanlarına sürekli gelen ve kuğu adı verilen su kuşu biçimli başlık süsü olan gemilerin adanın çevresinde dolaşmasıyla Kyklades adına kaynaklık ettiğidir[26].

Kiklad Adaları'nın oluşumuna bakıldığında ise, bu adaların yaklaşık 20 milyon yıl önce Ege/ Aegeis kara kütlesi dağlarının dorukları olduğu görülmektedir. Bu kütle şiddetli deprem ve yanardağ etkileriyle parçalanarak Kiklad adalarını oluşturmuştur. Böylece, Attika ve Euboia'nın güneydoğusunda kalan Andros, Tinos, Mykonos, Naksos, Paros ve Serifos adaları granit, gnays, mermer ve çeşitli şistler gibi değişik türden eski kristal kayaçlardan oluşmaktadır. Güneydeki; Milos, Polyaigos, Folegandros ve Thera adaları ise volkanik kökenlidir ve Aegina, Paros, Methana, Kos, Nisyros ve Gyali adalarıyla birlikte Attika'da Ayioi Theodoroi'den Batı Anadolu'ya kadar uzanan Güney Ege volkanik hattını oluşturmaktadır. Jeolojik çeşitliliğe bağlı olarak mineral zenginliği bakımından da çeşitlilik göstermektedir. Bu adaların, başlıca arazi özelliği olan mermer, çeşitli adalarda damarlar halinde bulunmaktadır. Milos Adası, obsidyen ve seramik yapımında kullanılan kaolinin de başlıca kaynağıdır. Hem Milos'ta, hem de Thera'da değirmen taşı, Naksos ve Sikinos'ta zımpara, Thera'da ayrıca ponza taşı vardır. Sifnos'ta gümüş, Kythnos, Serifos, Sifnos ve belki Kea'da da bakır ise Kikladlar'ın metal yataklarıdır[27].

Kikladlar'da Neolitik yerleşimler hem kıyılarda ve denize yakın alçak tepelerde, hem de adaların iç kesimlerindeki doğal korunaklı yerlerde kurulmuştur. Kıyı şeridinde

[24] Çember kelimesininYunanca karşılığı "kyklos"tur.
[25] Kuğu kelimesinin Yunanca karşılığı "kyknos", çoğulu ise "kyknoi"dir.
[26] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a, 18.
[27] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a, 19.

bazen dik yamaçlar, bazen de teknelerin sığabileceği korunaklı koylar yer almaktadır[28]. Yerleşimlerin her zaman kaynak sularına ve verimli topraklara yakın kurulması, kıyıda ya da kıyıya yakın konumda olmaları sebebiyle yakınlarında korunaklı liman ya da iyi otlakların bulunduğu anlaşılmaktadır. Böylece yerleşilen yerin seçimi adalara geçiş, denize erişim, hem deniz ticaret yollarının hem de bitişik verimli ovaların denetimi ve savunma gibi çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Bu durum sonraki dönemlerde de devam etmiştir[29].

Ege denizinin güneyinde yer alan Kiklad takım adaları, Erken Tunç Çağı'ndan itibaren bölgenin denizaşırı seyahatleri için hem avantaj hem dezavantaj sağlayan basamakları oluşturmuştur. Kikladların, denizaşırı seyahatlerde en önemli etkenlerden olan rüzgâr ve akıntıların modelleri ise oldukça karmaşıktır. Bununla birlikte, mevsimsel değişikliklerin ve yerel çeşitliliklerin adalılar tarafından çok iyi bilinmeleri, geçişleri kürekli veya kısa kürekli taşıtlarla[30] bile mümkün kılmaktadır. Ancak elbette denizaşırı seyahatler için; navigasyon, rüzgârlar ve akıntılar gibi bilgilere sahip olmanın yanı sıra hava koşullarının, görüş mesafesinin (Hrt. 3), gök cisimlerinin çok iyi gözlenmesi ve uygun koşulların beklenmesiyle yolculuklar tamamlanabilmektedir[31].

Ege Adaları'nın büyük bir kısmı iyi korunmuş limanlara sahip olmasına rağmen bazı küçük ve çorak olan adalar, doğudan batıya ve kuzeyden güneye inen deniz yollarının düğüm noktalarında bulunmaları sebebiyle önem kazanmışlardır. İyi korunmuş limanlara sahip adalar arasında Delos, konumlarıyla önem kazanan arasında ise içinde mermer ocakları bulunan Naksos ve Paros, obsidyen kaynağı olan Milos ve altın madenleriyle ünlü Sifnos gösterilebilmektedir[32].

[28] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a, 18-19.
[29] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011b, 26-28.
[30] Örnekleri, tasvirlerden bilinmektedir ve bir sonraki bölümlerde yer almaktadır.
[31] Agouridis 1997, 9.
[32] Mansel 2014, 5-6.

Ege Denizinin batı kıyısında yer alan Yunanistan[33] ise son derece engebeli bir coğrafyaya sahiptir. Derin koylar ve körfezler her taraftan anakaranın içine doğru girmekte özellik ise antik süreçte denizci toplumların oluşmasını sağlamaktadır. Ana kara genelde yüksek dağ formasyonlarından oluşmaktadır. Bu yüksek dağ formasyonlarının arasındaki vadi ve ovalar alternatif yaşam alanları sunmaktadır. Ancak anakaranın jeolojik özelliği bazı bölgelerinin tarımsal aktivite açısından son derece fakir olmasına neden olmuştur[34]. Bu şekilde ki kısıtlı tarım alanları insanları kıyı kesimleri ve ovalık arazileri yerleşim için tercih etmeye zorlamıştır[35]. Bunun sonucu olarak denizcilik, buradaki halkın en önemli faaliyet alanlarından birini, belki de başlıcasını oluşturmuştur.

Girit, Yunanistan anakarasının yaklaşık 120 km güneydoğusunda yer almaktadır ve Ege Denizi'nin güneyinde yer alan büyük bir adadır. Yaklaşık 250 km uzunluğunda ve 50 km genişliğindedir ve 8.300 km^2'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Adada, büyük ırmaklardan ziyade, çaylar vardır. En verimli ve en büyük ovası güneyinde yer alan Mesera Ovası'dır. Dağlık yapısıyla Girit'in; batısında Beyaz Dağlar; ortasında İda Dağı; doğusuna doğru 2.500 m ile en yükseği olan Dikte Dağı en önemli dağları olarak yer almaktadır. Yerleşim merkezleri daha çok adanın doğusundadır. Bunlardan başlıcaları; Knossos, Malia, Gurnia, Mokhlos, Phaistos ve Agia Triada'dır[36].

Girit'in, arada köprü görevi üstlenen diğer adalar sayesinde bir taraftan Peloponnes ile, diğer taraftan Anadolu ile ve Afrika'nın kuzey kıyıları ile bağlantıda olmuştur. Bu farklı coğrafyaların etkileri altında kalabilecek kadar yakın, ancak buralardan gelebilecek düşman saldırılarını önleyebilecek kadar bir konumdadır. Aynı

[33]Yunanistan'ın o dönemdeki adı "Hellas" olup, ülke insanları kendilerini "Hellenler" olarak adlandırmaktadır Romalılar bu ülkeyi "Graecia", halkını ise "Graeci" (Grekler) olarak adlandırmaktadır; bkz. Tekin 2008, 36-37.
[34] Mansel 2014, 4-5.
[35] Ülkenin en yüksek dağlarının sınırladığı kısımlar, ülkeyi doğal bölgelere ayrılmaktadır. Bu bölgeler kuzeyden güneye, batı kıyılarına yakın olarak Epeiros, Akamania; iç kesimde, Tesalya; güneyde, Korinthos Körfezi'nin kuzeyinde, Aitolia, Phokis ve Boiotia; körfezin doğusunda, Attika; ülkenin güneyindeki Peloponnesos Yarımadası'nda ise, kuzeyde, Akhaia; batıda, Elis; güneyde, Messenia ve Lakonia; iç kesimde, Arkadia; doğuda ise, Argolis yer almaktadır.
[36] Tekin 2008, 36.

zamanda oldukça engebeli araziye sahip olması ile birlikte batı-doğu yönünde uzanan sıradağlarla biri kuzey, diğeri güney olmak üzere iki büyük bölüme ayrılmış olmakla ayrılmıştır. Yoğun bir nüfusu besleyebilecek kapasitede ve başlı başına uygarlıklar yaratabilecek büyüklüktedir[37].

İklim ve coğrafya aynı zamanda deniz ulaşımının ana belirleyicisidir. Bu gerçeklikten hareketle Ege Denizindeki antik rotaların tanımlanabilmesi için, ilk olarak denizi ve çevresini etkileyen iklime bağlı değişen hava koşullarını ve yeryüzü şekillerini (kara kütlelerinin dağılımı, volkanik ve deprem bölgeleri, kara formları ve deniz seviyesi değişimleri, mineraller ve kayaçlar) tanımlamak gerekmektedir. Ayrıca iklime bağlı unsurların da bölgesel değişiklikler gösterebileceği göz önünde bulundurmalıdır. Örneğin; Batı Anadolu, Ege'nin geri kalanı gibi Akdeniz iklimine[38] tabi olmakla birlikte kuzey etkilerine açık olması sebebiyle özellikle kışın kuzey kesimlerde görülmektedir[39]. Bu etkenleri dikkate alınarak; yerleşim alanlarının, eserlerin dağılımı ve tekne tasvirleri gibi arkeolojik verilerin de değerlendirilmesiyle, olası deniz rotalarının ortaya konması sağlanmaktadır[40].

[37] Mansel 2014, 5-6.
[38] "Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı" şeklinde tanımlanan tipik Akdeniz iklimi kastedilmektedir.
[39] Darkot ve Tuncel 1978, 25.
[40] Agouridis 1997, 3.

I.5. Kronoloji ve Terminoloji

Kronolojik ve terminolojik tanımlar/ ayrımlar kültürlere göre yapılmaktadır. Childe'ın tanımlamasıyla kültür; belirli bir zaman ve mekânda sürekli tekrarlanan insan elinden çıkmış nesne topluluklarıdır. Kültürler, kendisini en iyi temsil eden yerleşimin ya da mezarlığın adıyla adlandırılmaktadır[41].

Ege'de gerçekleşen kazı ve araştırmalar ışığında Paleolitik Çağ'a kadar uzanan yerleşimler tespit edilmiştir. Bölgenin Mezolitik Çağı ise gelişkin olmakla birlikte, Paleolitik Çağ özellikleri göstermektedir[42], Ancak Ege'deki son yıllarda yapılan çalışmalarla; adalarda, Yunanistan anakarasında, Batı Anadolu'da, Kıbrıs ve Girit'te pek çok Mezolitik merkez açığa çıkarılmıştır[43].

Yunanistan anakarasındaki erken dönem yerleşimlerden biri Argolis'teki Franchthi Mağarası'dır ve Mezolitik Döneme kadar inen bir stratigrafi vermektedir[44]. Franchthi Mağarası yerleşiminde yürütülen çalışmalarla açığa çıkarılan ve Milos Adası kökenli obsidyenin varlığı, Ege Denizi'nde Neolitik Döneme kadar geriye giden deniz ulaşımının varlığını göstermesi açısından ayrıca önem taşımaktadır. Franchthi yerleşimi dışında Epeiros, Makedonya, Teselya, Elis ve Korkyra'daki merkezler bölgenin Neolitik Çağ öncesine ışık tutmaktadır[45]. Neolitik Çağ'ın erken süreciyle birlikte, çevre kültür bölgelerinde olduğu gibi Kıta Yunanistan'da tarıma bağlı olarak yeni yerleşimler oluşmuş ve bunlar süreç içerisinde büyük köyler halini almışlardır. Bu sürecin belirgin verilerinden biri ise seramiktir ve genelde monokrom evre olarak tanımlanmaktadır. Seramikte gözlemlenen gelişim özellikle Neolitik dönemin ortalarında daha belirgin bir hal almıştır. Mora Yarımadası'ndaki Urfirnis'in yanı sıra Tesalya'daki Sesklo seramiklerinin ortaya çıkması Erken Neolitik sürecinde son bulması olarak kabul

[41] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a, 22-23.
[42] Tekin 2008, 41.
[43] Sampson 2019, 1.
[44] Tekin 2008, 42.
[45] Tekin 2008, 42.

edilmektedir[46]. Teselya'daki araştırmalar ışığında Neolitik Dönem; Sesklo Kültürü (Teselya A) ve Dimini Kültürü veya Geç Neolitik (Teselya B) kültürlerine[47] karşılık gelecek şekilde iki döneme ayrılmaktadır (Tablo 1).

Kiklad Adaları'ndaki en erken yerleşimler ise MÖ 6. Bin sonları ve 5. Bin yıla tarihlendirilmektedir. Bu erken yerleşimler, Anadolu ve özellikle de Batı Anadolu yerleşimleri ile benzer özellikler göstermektedir[48]. Sikinos'ta son yıllarda yapılan çalışmalarla saptanan bir Erken Neolitik yerleşim dışında, Geç Neolitik dönemin başlarına kadar yerleşim görülmemektedir. Dönemin son evresi ise Geç Neolitik I ve Geç Neolitik II olarak iki evreye ayrılmaktadır. Ancak Geç Neolitik II evresi, Ege'de metal kullanımının bu evrede başladığı düşüncesi sebebiyle, Son Neolitik ya da Kalkolitik olarak da adlandırılmaktadır. Kiklad Adalarında, Geç Neolitik dönem yerleşimlerine işaret eden bulgular; Mykonos'taki Ftelia'da, Saliagos adacığında, Kea'daki Kephala ve Andros'taki Strofilas'ta elde edilmiştir. Saliagos ve Ftelia Geç Neolitik I, Kephala Geç Neolitik II, Zas Mağarası bu evrelerin her ikisi ve Strofilas, bir bölümü Erken Kiklad I'e kadar gitse de Geç Neolitik II tarihlendirilmektedir. Geç Neolitik döneme ait özellikler; Mykonos'ta Mavri Spilia, Kea'da Ayia İrini I, Naksos'ta Grotta-Kokkinovrachos, Thera'da Akrotiri, Paros'ta Koukounaries ve Amorgos'ta Minoa'da görülmektedir[49].

Batı Anadolu için ise, Neolitik dönem öncesi hakkında bilgilerimiz oldukça kısıtlı olmasına rağmen, son yıllarda yapılan araştırmalar sonucunda Alt Paleololitik Çağ'da insan izlerine rastlamaktadır[50]. Neolitik ve Kalkolitik çağlara tarihlendirilen Ulucak, Ege Gübre, Yeşilova, Çine-Tepecik, Bakla Tepe, Liman Tepe ve Çukuriçi Höyük'te yapılan kazı ve araştırmalar bu dönemlere ışık tutmaktadır. Ancak bu tarihten sonra pek çok

[46] Perlès 2004, 98.
[47] Mansel 2014, 17.
[48] Tekin 2008, 42.
[49] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011b, 26.
[50] Çilingiroğlu ve Çakırlar 2013, 22.

yerleşimde Kalkolitik Çağ'a kadar devam eden bir boşluk sebebiyle Batı Anadolu için Erken Kalkolitik Çağ tarihlendirmesinin yoksunluğu görülmektedir[51].

Girit'te ilk yerleşimler Neolitik Çağ'da karşımıza çıkmaktadır. Knossos ve Phaistos saraylarında yapılan kazılar bu dönem hakkında bilgi vermektedir. Bu saraylar, Neolitik yerleşim üzerine yapılmıştır. Girit'deki Neolitik kültür, Batı Anadolu yerleşimleriyle benzerlik göstermektedir[52]. Arkeobotanik örneklerle de desteklenen bu bağlar; Girit ve hatta Ege adalarının bazı yerleşimlerinin ilk kolonilerinin Anadolu kökenli olduklarını önermektedir[53].

Hem Anadolu hem de Ege dünyasında, MÖ 3200- MÖ 1100'e kadar olan tarih aralığı Tunç Çağı olarak tanımlanmaktadır[54]. Maden teknolojisindeki gelişim, başta tunç olmak üzere diğer metallerin günlük yaşamda yoğun olarak kullanılması ile dönem ismini almıştır[55]. Bu çağ, Yunanistan anakarasında ise, Wace ve Blegen (1916–1918) tarafından "Hellas" terimi kullanılarak toplumsal ve kültürel değişimlere göre dönemlere ayrılmıştır. Erken, Orta ve Geç adı verilen bu dönemlerin her biri de I, II ve III olmak üzere alt süreçlere ayrılmaktadır[56]. Girit'te ise, Tunç Çağı için Evans (1906) tarafından verilen Minos terimi kullanılmaktadır. Evans ve Mackenzie, Minos kültürünü Erken, Orta ve Geç olmak üzere üç safhaya ve bu safhaları da I, II ve III olmak üzere alt dönemlere (Tablo I) ayırmaktadır[57]. Bu üç aşamalı tipoloji sistemiyle Kıta Yunanistan, Girit, Kikladlar ve Batı Anadolu olarak tüm Ege Tunç Çağı kronolojisi temellendirilmiştir[58].

Ege Denizi'nin doğu kıyısını oluşturan Batı Anadolu hem coğrafya hem de kültür açısından Ege ve İç Anadolu kültür bölgeleri arasında yer almasından dolayı, kronolojik

[51] Tuncel 2011, 125.
[52] Tekin 2008, 41, 42.
[53] Tuncel 2011, 124.
[54] Çalışma kapsamında tekne betimlemelerinin görülmeye başlandığı Erken Tunç Çağı ve devamındaki kronolojik dizin daha kapsamlı olarak ele alınmıştır.
[55] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a, 21.
[56] Manning 2010, 14; Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a, 21.
[57] Erkanal 2011, 120; Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a, 21; Tekin 2008, 44.
[58] Manning 2010, 14.

açıdan da oldukça karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. Bölgenin kronolojik terminolojilerinin oluşturulmasında bir yandan Ege kronolojisini dikkate almak, diğer yandan da İç Anadolu bölgesinin kronolojik gelişimini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kuzeybatı Anadolu arkeolojisinde kronoloji yıllarca, Troya'nın tabakalaşma sistemine göre oluşturulmuştur. Ancak, Troya kazılarının sonuçlarının yeniden değerlendirilmesi ve Troya'nın Erken Tunç Çağı kronolojisinin de yeniden düzenlenmesiyle daha karmaşık bir duruma gelmiştir. 1992 yılında kazısı başlanan Liman Tepe, Batı Anadolu sahil kesiminin Erken Tunç Çağının tanınmasına yeni bir boyut getirmiştir ve İç Anadolu ile paralellik gösteren buluntuları ile de bölgeler arasındaki kronoloji senkronizasyonunu sağlamıştır[59].

Batı Anadolu'da, Erken Tunç Çağı I olarak adlandırılan dönem, Geç Kalkolitik Çağ'ın bazı açılardan kültürel olarak devamı şeklinde gelişmektedir. Yaklaşık olarak MÖ 3100/3000-2650 arasına yerleştirilen bu dönem kabaca Kiklad adalarının Erken Kiklad I dönemi ve Erken Kiklad II döneminin başlarıyla çağdaştır. Aynı zamanda bu dönem Erken Minos I ve Erken Hellas I dönemi ile de paralellik gösterir. Batı Anadolu sahil kesiminde, Doğu Ege adalarıyla paylaşılan kültürün görüldüğü bu dönemi takip eden Erken Tunç Çağı II, erken ve geç olarak iki safhada değerlendirilmektedir. Erken Tunç Çağı II'nin erken dönemi, ETÇ I'in kültürel devamı olarak gelişir; özellikle seramik alanında karşımıza çıkan yeni kap formlarına ve mimari açıdan daha da gelişmiş bir yapıya sahip yerleşmelerde kendini gösterir. Bu dönem, Kiklad adalarında Erken Kiklad II/ Keros- Syros kültürü olarak adlandırılan dönemlerle çağdaştır. ETÇ II- geç dönemi ise özellikle şehircilik açısından güçlü ve düzenli yerleşim modellerinin ortaya çıktığı, sosyal hayattaki hiyerarşinin kendini gösterdiği, uzak bölgeler arası ticaret sistemlerinin kurulması sonucunda seramik yapımında çark teknolojisinin Batı Anadolu sahil kesimine girdiği, madencilikte kalay kullanımının ortaya çıkışı gibi önemli teknolojik gelişmelerin

[59] Erkanal 2011, 119.

yaşandığı bir dönemdir. Erken Tunç Çağı IIIA sonuna kadar devam eden kültürel gelişmeleri yansıtan bu dönem, Kiklad adalarında Erken Kiklad II geç safhası ile Erken Kiklad III dönemi arasında bir çeşit geçiş dönemi olarak tanımlanabilecek Kastri kültürüyle çağdaştır. Erken Tunç Çağı IIIB olarak adlandırılan zaman dilimi ise, daha çok Orta Tunç Çağı kültürlerinin oluşmaya başladığı bir geçiş dönemini temsil etmektedir. Bu dönemde Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı seramik gelenekleri karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir gelişme, Kiklad adalarında da görülür ve Erken Kiklad III döneminin geç evresi olarak adlandırılır[60].

MÖ 3. bin yılda Kikladlarda gelişen bu önemli kültür, Ege'de dönemin diğer önemli kültürlerinden ayrılması amaçlanarak, Tsountas tarafından Kiklad Uygarlığı terimiyle adlandırılmıştır. Coğrafya ve kronolojide kullanılan bu terim, Kikladlar için Erken Tunç Çağı veya Erken Kiklad Kültürü ile aynı anlamı taşımaktadır ve geleneksel sistemde üç dönemden oluşan Kikladlarda Tunç Çağı'nın ilkini oluşturmaktadır. Kikladlarda da Tunç Çağı (yak. MÖ 3200-2800-2700), Ege'deki diğer Tunç Çağı kültürleri gibi Erken Kiklad, Orta Kiklad ve Geç Kiklad olarak adlandırılan üç ana evreye (Tablo 1) ayrılmaktadır[61]. Geç Neolitik II sonları- Erken Kiklad I dönemi Grotta-Pelos kültürü, Erken Kiklad II dönemi Keros-Syros kültürü ve Erken Kiklad III dönemi Phylakopi I kültürü olarak adlandırılmaktadır. Renfrew ilk iki kültür içinde görece sınırlanmış beş kültür grubu daha tanımlamaktadır. Bunlar; Grotta- Pelos kültürü içindeki Lakkoudhes, Plastiras ve Kampos grupları ile Keros- Syros kültürü içindeki Kastri ve Amorgos gruplarıdır. Doumas, bu dizilime birkaç değişiklik getirerek; Grotta-Pelos kültürünün yerine Pelos-Lakkoudhes kültürü terimini, Erken Kiklad dönemi için Lakkoudhes, Pelos, Plastiras, Kampos, Syros, Kastri, Amorgos ve Phylakopi I sekiz yerel grubu önermiştir. Geleneksel terminoloji sistemine bağlı olanlar ise kültüre dayalı

[60] Erkanal 2011, 120.
[61] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a, 20-21.

terminolojiyi benimsememiştir. Barber ve MacGillivray ise Erken Kiklad I-III adlandırılmasının kullanılmasını ve son evrenin Kastri grubuna denk gelen sürece Erken Kiklad IIIA ve Phylakopi I kültürüne/ grubuna denk gelen sürece Erken Kiklad IIIB adlandırmasını önermiştir[62].

Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı I-III olarak tanımlanan dönem ise, Orta Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı ve Eski Hitit döneminin erken safhalarını içermektedir. Kıta Yunanistan'da kabaca Orta Hellas I-III ile Geç Hellas'ın erken dönemlerine denk gelmekte, Girit Adası'nda Orta Minos I-III[63] ve Geç Minos I olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem Eski ve Yeni Saraylar Dönemi olarak ta adlandırılmaktadır. Kiklad Adalarında ise Orta Kiklad olarak isimlendirilmektedir[64]. Orta Tunç Çağı'nda Asurlu tüccarlarla yazı Orta Anadolu'ya ulaşmıştır ve yazılı belgeler tarihi süreçleri anlamaya ve tanımlamaya yardımcı olmuştur. Batı Anadolu'da ise Blegen tarafından oluşturulan Troya tabakalaşması belirli değişikliklerle birlikte geçerliliğini korumuştur. Blegen'in oluşturduğu Troya tabakalaşmasına göre; IV. tabakanın geç evresi, V. tabaka ve VI. tabakanın erken evreleri Orta Tunç Çağı'nı kapsamaktadır[65]. Batı Anadolu'da benzer yerleşimlerden biri olan Beycesultan'ın ise V-IV. mimari tabakaları Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir. Liman Tepe, Panaztepe ve Çeşme Bağlararası gibi merkezler de, Batı Anadolu kronolojisine katkı sunmaktadır.

Girit'in tipik özellikleriyle ortaya çıkan kendine has Tunç Çağı kültürü "Minos" adını alırken, Yunanistan anakarasındaki Geç Tunç Çağı kültürü ise "Miken" adını almıştır[66]. Minos saraylarının geçirdiği yapı evrelerine göre oluşan kronoloji sistemi ise; ilk yapım aşamalarına, tahribata ve son yıkım aşamalarına göre düzenlenmiştir. Bakırın kullanımı ve Phaistos, Malia ve Knossos'taki sarayların yapılması arasındaki süreç,

[62] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a, 22-23.
[63] Her dönem A ve B olarak alt evrelere ayrılmıştır.
[64] Warren 1975, 67; Cadogan 1992, 33.
[65] Lloyd-Mellaart 1962, 264.
[66] Gates 2015, 174.

Saraylar Öncesi Dönem (MÖ 2600-2000) olarak adlandırılmaktadır. Bu sarayların ilk yapım aşamasından gerçekleşen ilk büyük tahribata kadar olan süreç Eski Saraylar Dönemi (MÖ 2000-1700), sarayların tekrar yapımından Knossos'taki son büyük tahribata kadar ise Yeni Saraylar Dönemi (MÖ 1700-1400) ve sarayların terk edildiği dönem de Saraylar Sonrası (MÖ 1400-1100) olarak adlandırılmaktadır[67].

Thera Adası'ndaki MÖ 1520'lerdeki volkanik patlama ise, Ege'nin oldukça geniş bir kesimini etkilemiştir. Patlama sebebiyle iyi korunmuş olan Akrotiri kentinde yapılan çalışmalar ise döneme ışık tutmuştur. Marinatos, bu patlamanın MÖ 1450'lerdeki Minos'u sonlandıran yıkıma sebep olduğu yorumunu yaparken, arkeolojik verilerle Geç Minos IA ile çağdaş olması sebebiyle MÖ 1520 olarak tarihlendirilmektedir. Ancak bu tarihlendirmenin yeni bilimsel çalışmalarla, MÖ. 1628'e kadar indiği düşünülmektedir[68].

Tunç Çağı'nın sonuna doğru gerçekleşen sürece kronolojik olarak bakıldığında Miken saraylarının yıkıldığını, Kıta Yunanistan'daki pek çok yerleşimin terk edildiği, Doğu Akdeniz'de pek çok kıyı yerleşiminin tahrip edildiği, Batı Anadolu'da Arzawa'nın ve önemli bölgesel güç olan Hitit'in yıkıldığı bilinmektedir. Miken saraylarının Geç Hellas IIIB sonu ile ortaya çıkan Saray Sonrası süreç ise Geç Hellas IIIC dönemi olarak tanımlanmaktadır. Geç Hellas IIIC döneminde Miken saraylarının yıkımından sonra Anadolu'da Hitit baskınlığının ortadan kalkması ile Batı Anadolu kıyılarında Geç Hellas IIIC seramiğinin bol miktarda ele geçtiği görülmektedir. Anadolu'da Geç Hellas IIIC dönemi için bilgi sahibi olunan en kuzeydeki yerleşim olan Troya, MÖ 1300-1190'a tarihlenen VIIa katı (Geç Hellas IIIB-IIIC geçiş) bir yıkım ile sona ermektedir[69].

[67] Alexiou 1991, 11.
[68] Gates 2015, 184.
[69] Gür 2012a, 56- 57.

II. KRONOLOJİK GELİŞİM İÇERİSİNDE EGE'DE TEKNE TASVİRLERİ

II.1. MÖ 3. Bin Öncesinde Görülen Tekne Tasvirleri

Ege denizinde Mezolitik ve Neolitik gibi erken dönemlerde deniz taşıtlarının; belirli bir ihtiyaca yönelik üretildiği ve nihayetinde geliştiği görülmektedir. Çoğu zaman, hayvanların veya insanların taşınması için veya ahşap, sazlık ve taş gibi malzemelerin taşınması veya karşı kıyıya geçilmesi için kullanılmıştır. Ayrıca bu tekneler, geçim kaynağı olarak balıkçılık ve su kuşlarının avlanması için de kullanılmıştır[70]. Yaşadıkları yerleşimlerde ulaşabildikleri ağaç parçası, saz demeti, şişme deri gibi hammaddelerden yapılan ilkel teknelerin ardından üretilen ilk taşıt yekpare kütükten üretilmiştir. Bunlar, kütüğün oyulması ve ardından eklenen unsurlarla basit kayıklardan tekne formuna geçildiğini göstermektedir[71]. Daha sonraki dönemlerde ise, Ege denizini geçen açık deniz teknelerinin, yapım teknolojisi ve seyrüsefer bakımından uzun bir geleneğe sahip olduğu görülmektedir.

Dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi[72], Ege Denizi'nde de belli bir organizasyon içerisinde yürütülen erken denizaşırı faaliyetlerden biri olan "obsidyenin taşınması", Ege Dünyasının tarih öncesinde görülen en eski ticaret/takas sisteminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Arkeolojik bulgular, Mezolitik Dönem avcı-toplayıcılarının, Ege'nin bölgelerarası ilişkilerinin böyle erken bir tarihte gelişmesini sağlayacak kadar yetenekli denizciler olduklarını ortaya koymaktadır[73].

Obsidyen sert, camsı siyah renkte volkanik bir kayaçtır, yalnızca jeolojik olarak genç ve "asit" birleşimi olan yanardağlardan çıktığı için doğada sık bulunmaz. Akdeniz havzasında bulunduğu yerlerin sayısı da oldukça kısıtlıdır. Kırıldığında son derece sert kenarlar verme özelliği obsidyeni, kesme ve kazıma işlemlerine uygun kılmaktadır.

[70] Marangou 2001, 744.
[71] Özdaş 2000, 130.
[72] Renfrew ve Cherry 2011, 442.
[73] Perlès 2001, 36.

Obsidyen, statü göstergesi olan kaseler ve aynalar gibi daha büyük boyutlu ve dekoratif eşyaların yapımında da kullanılmıştır. Kullanışlılık, çekicilik ve az bulunurluk özelliklerinin bir araya gelmesi obsidyenin büyük değer verilen bir malzeme olmasına ve çoğu kez kaynağından çok uzaklara taşınmasına yol açmıştır[74]. Obsidyenin kültürler ve yerleşimler arasındaki ilişkileri ortaya koymasının yanı sıra tarihlendirmedeki katkısı sebebiyle de arkeoloji bilimi için oldukça önemli buluntu gruplarından birini oluşturmaktadır[75].

Tüm kültürlerde olduğu gibi Ege'de de obsidyen erken dönemlerden beri vazgeçilmez hammadedir. Ege'deki önemli iki obsidyen kaynağından biri Kiklad takım adaları içinde yer alan Milos diğeri ise Gyali Adası'dır. Bu iki kaynaktan öne çıkan ise, Milos Adası'dır. Milos obsidyenin erken dönemde denizaşırı noktalara kadar gittiğini gösteren en iyi örneklerden biri; Franchthi Mağarası buluntularıdır. Peloponez Yarımadası'nın kuzeydoğusunda yer alan Argolis'te Franchthi Mağarası'ndaki Milos Adası kökenli olduğu saptanan obsidyen buluntular Üst Paleolitik ve Mezolitik dönemlere tarihlenmektedir[76]. Youra'da Kiklop mağarasının Mezolitik katmanlarında ve Mezolitik İkaria yerleşimlerinde bulunan Milos obsidyenleri de MÖ 11. Bin yılda Milos'un hammadde rezerviyle ünlü olduğunu ve obsidyen kullanımına yönelik ticaret/takas ağının bu kadar erken bir dönemde kurulmuş olduğunu göstermektedir[77]. Obsidyenin çıkış noktasından bu kadar uzak noktalara kadar gitmiş olması; Ege Denizi'nin ortasında bulunan Kiklad Takım Adaları ile Kıta Yunanistan, Batı Anadolu ve süreç içerisinde ise Ege Denizi'ndeki diğer adalar arasında deniz üzerinden yürütülen güçlü bir temasın olduğunu göstermektedir.

[74] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011d, 58.
[75] Kolankaya- Bostancı 2008, 147.
[76] Perlès ve diğ. 2011, 42.
[77] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011b, 26.

Ege'nin doğu kıyısından bakılacak olduğunda ise; arkeoloji projelerinin sayıca artması, bölgeler arasındaki ilişkilerin ve bu sayede denizaşırı seyir/yol bilgisinin aynı zamanda da hammadde kaynaklarına dair bilgilerin Neolitik Çağ'a kadar gittiğini göstermektedir. Bugüne kadar ulaşılan sonuçlar ışığında bu iki bölge arasındaki bağlar ilk olarak Neolitik dönemde kurulmuştur. Ulucak[78], Yeşilova[79], Araptepe[80], Dedecik/Heybeli Tepe'de[81], Moralı[82] ve Altınkum Plajı'nda[83], Biga (Troas) Yarımadasında Coşkuntepe[84] gibi Batı Anadolu sahil kesiminde yer alan yerleşimlerde Milos kökenli obsidyen saptanmıştır.

Geç Neolitik Çağ'da denizaşırı gerçekleştirilen ticaret/takasın sınırları çok daha geniş bir hal almıştır. Milos obsidyeni bu dönemde Teselya'dan Girit'e uzanan geniş bir coğrafyada görülmektedir. Girit'te; Knossos, Kıta Yunanistan'da; Franchthi, Lerna, Korinth, Atina Agorası, Halai, Berbati Limnes'te örnekler ele geçmiştir[85]. Batı Anadolu'da Bakla Tepe, Liman Tepe, Kumtepe, Milet ve Afrodisias'ta alet yapımında Milos kökenli obsidyen kullanıldığı görülmektedir[86]. Bütün bu kanıtlar, deniz üzerinden yapılan ticaretin/takasın artık daha sistemli ve bilinçli bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir[87].

Adalar ve anakaralar arasındaki bu ilişkileri/ gidiş-gelişleri sağlayacak yolculuk için, mesafeler ve dönemin seyrüsefer şartları incelenmelidir. Örneğin; Milos ve Franchthi arasındaki mesafeden yola çıkılarak, kuş uçumu uzaklık 120 km'dir ve her bir Kiklad adası arası mesafenin 15-20 km'yi bulan aralıklardan oluşması, tehlikeli bir açık deniz rotasıdır. Franchthi'ye ulaşmak için, Attika üzerinden toplamda 250-300 km'yi

[78] Guilbeau vd. 2019, 6.
[79] Derin vd. 2009, 16.
[80] Herling vd. 2008, 16.
[81] Lichter ve Meric¸ 2007, 386.
[82] Renfrew vd. 1965, 238.
[83] Kolankaya-Bostancı 2011, 154.
[84] Perlès vd. 2011, 42-49.
[85] Kolankaya- Bostancı 2008, 151.
[86] Kolankaya- Bostancı 2008, 151.
[87] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011b, 26; Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011f, 100.

bulan bir mesafeyi kat etmek gerekmektedir. Bu mesafeyi saz bir tekne ile yapılan deneysel çalışma sonucunda (Hrt. 4) kötü hava koşulları da hesaba katılarak tamamlanması iki hafta kadar sürdüğü görülmektedir[88].

Ege'nin ortasında ve Kiklad Adaları'nı Girit Adası'ndan ayıran bölgede denizel yolların olduğu düşünülmektedir. Tecrübeli denizciler, bu geçişi daha çok kuzeyden güneye doğru yapmak zorunda kalmışlardır. Diğer taraftan kuzeyden hareket edebilmek için olasılıkla aylarca, güneyden esecek rüzgarları veya kuzeyden kıyılara ve Ege adalarına gidecek uygun koşulları beklemek gerekmektedir. Bölgenin güneyinde oturan insanlar için uygun rüzgarları beklemek mümkündür, fakat kuzeyden gelen ve geriye dönmek isteyen denizciler için en uygun çözüm Kiklad Adaları'dır. Tüm bu Kiklad rotaları, söz konusu adalar üzerinden ya da yakın çevresinden geçmektedir. Kuzey Kikladlardaki insanlar, en fazla kuzey Ege ile ilişkilidir. Bu durumda adalı denizcilerin kuzeye Manika ve Euboia üzerinden ulaşmış olmaları gerekir. Öte yandan Girit Adası'na ulaşmada da Milos Adası en uygun noktalardandır. Geri dönüşte ise güney- doğu ve batı Kiklad Adalarını kullanmış olmalılardır[89]. Tüm çevresel koşullar ve arkeolojik veriler ışığında olası deniz rotaları (Hrt. 5) önerilmektedir. Bölgelerarası; önemli limanlar veya kanallar, hatta bazı rotaların tümü boyunca uzanan bağlantıların giderek daha önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, gemi sembolizminin artması dikkat çekmektedir[90].

Kaya ve Taşlar Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Araştırmacılar tarafından önceleri; Ege'de Mezolitik Çağ'dan itibaren gerçekleştiği düşünülen denizaşırı seyahatlerde kullanılan taşıtlara ait arkeolojik verilerin, Erken Tunç Çağı'na kadar görülmediği bilinirken, son yıllarda gerçekleştirilen

[88] Broodbank 2014, 152-153.
[89] Broodbank 2000, 288.
[90] Wallace 2018, 108.-109.

kazılarla bu durum değişmiştir. Özellikle kaya resim sanatının en erken ve önemli temsilleri olan son keşiflerin, Erken Tunç Çağı teknelerinin öncüleri olduğu düşünülmektedir. Son Neolitik Dönemdeki hareketliliklerin, orta ve güney Ege adalarının ve kıyılarının özel karakteristikleri ve tarihine odaklanılmasına bağlı olduğu görülmektedir[91].

Bu yerleşimlerden biri olan Strofilas yerleşimi, Andros Adası'nın batı kıyısında (Hrt. 2), büyük bir vadiye bitişik küçük bir yarımadanın tepesinde yer almaktadır. Bu özellikleriyle de doğal bir kale olmasının yanında, gemilerin ve denizcilik faaliyetlerinin korunduğu bir merkezdir[92]. Yerleşimde yapılan kazılar sonucunda Son Neolitik Çağ'a tarihlendirilen tasvirler çoğunlukla ortak alanlarda; tahkimat duvarı üzerinde (Lev. No. 1A) ya da dışarısındaki alanda ve kutsal alanın taban döşemesine işlemiştir[93]. Bu tasvirlerin kaya yüzeyine sivri bir araçla vurularak işlendiği ve konu olarak şematik ve doğal olmak üzere iki üslubun da bir arada kullanıldığı görülmektedir[94]. İşlenen konular; ada sakinlerinin karayı ve denizi birbirine bağlayan iki temel yaşam biçimini; tarım ve denizcilik aktivitelerini yansıtmaktadır. Denizcilik aktivitelerini yansıtan figürler arasında; balıkçılık, navigasyon ve ticaret hakkında fikir veren balık, ahtapot gibi çeşitli canlı tasvirlerinin yanı sıra, değişik biçim ve boyutlarda çok sayıda tekne tasviri (Lev. No. 1B-E/2A-C, Kat. No. 1-7) yer almaktadır[95].

Duvarın dışındaki alandaki tasvirde, "büyük tekne" olarak adlandırılan tasvirin (Lev. 2B, Kat. No. 6), yerleşimde yer alan deniz sahneleri arasında oldukça önemli bir yeri vardır. Bu büyük tekne, Thera Batı Evi'ndeki sahnede limanın girişindeki tekne (Lev. No. 39B, Kat. No. 138) gibi, küçük teknelerin olduğu koyun dışında yer almaktadır[96].

[91] Wallace 2018, 103.
[92] Liritzis 2010, 1368.
[93] Televantou 2018b, 43.
[94] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011b, 29.
[95] Televantou 2008, 47.
[96] Televantou 2018b, 60-62.

Tahkimat duvarının ön cephesinde yer alan çizimler, Kikladların en erken tekne tasvirlerini oluşturmaları bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu tasvirlerden 20 tanesi ana bastion üzerinde ve geçidin tamamında tek olarak ya da sıralı bir dizi (Lev. 1E, Kat no. 4) şeklinde yer almaktadır[97]. Televantou[98], bu konumları sebebiyle girişi işaret eden levhalar olarak işlenmiş olabileceklerini düşünmektedir. Tahkimat duvarının dış tarafına işlenmiş çizimler arasında, tekne figürleri sayıca fazladır. Bunlar arasında; bayrak benzeri bir unsur taşıdığı düşünülen altı adet tekne (Lev. 1E, Kat no. 4, Lev. 2A, Kat no. 5) bir organizasyona bağlılığı gösteriyor olmalıdır. Keçi yüklü olan iki tekne ise (Lev. 2C, Kat. No. 7) hayvan taşımacılığına/ticaretine işaret etmesi bakımından oldukça önemlidir[99]. Benzer sahneleri içeren betimler, sonraki dönemde de görülmektedir.

Strofilas yerleşiminde görülen sayıları 100'ü bulan bu tekne tasvirleri[100]; Ege'de Neolitik Çağ'da tekne yapımı konusundaki becerilerin oldukça gelişmiş olduğunu gösteren önemli bilgiler vermektedir. Andros'un bolca keresteye sahip bir ada olması ise, tekne yapımındaki gelişmelere katkı sağlayan bir unsur olduğu düşünülmektedir[101].

Strofilas örneklerinin oldukça benzeri olan tekne tasvirlerine sahip bir diğer yerleşim Astypalaia Adası'ndaki Vathy yerleşimidir. Son Neolitik/ Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilen[102] kaya üzerine işlenmiş tekne tasvirlerin (Lev. No. 3A), Syros'tan ele geçen Kiklad tavalarında görülen teknelerin öncüleri olduğu görülmektedir. Strofilas ve Vathy teknelerinden bazılarının yüksek pruvalarında 'gemi başı süsü' bulunması ve Vathy'de, 'Gemi Kapısı' olarak adlandırılan kısımdaki teknelerin (Lev. No. 3B-D, Kat. No.8-10) pruvalarında yer alan balık, Kiklad tavalarındaki tasvirlere yakından benzemektedir[103]. Bu iki yerleşimde de görülen teknelerin gruplar halinde; yatay olarak

[97] Televantou 2018a, 392-393.
[98] Televantou 2018a, 393.
[99] Televantou 2018b, 52.
[100] Bu eserler; Ege'de, kaya resim sanatının en erken örneğini oluşturmaktadır. Bkz; Televantou 2008, 46.
[101] Televantou 2018a, 394.
[102] Andreas vd. 2016, 2.
[103] Vlachopoulos ve Angelopoulou 2019, 204.

yan yana sıralanmış ya da kemereleri üst üste binmiş bazen birbiri arasında boşluk olmaksızın altlı üstlü şekilde (Lev. No. 2A, Lev. No. 3A) tasvir edilmeleri dikkat çekmektedir. Coleman ve Facorellis[104], filolar halinde seyahat ettiklerini ve demir attıklarını böylece sürekli temas içinde olduklarını, böylece birbirlerini koruduklarını düşünmektedir. Erken Kiklad ikonografisinde oldukça yaygın olan ve denizi temsil ettiği düşünülen spiral motifi ise, yerleşimde yoğun olarak görülmektedir[105].

Andros Strofilas ve Astypalaia Vathy yerleşimlerinde görülen bu farklı tipte ve boyutta çok sayıda tekne tasvirlerinin yanı sıra, Lesbos'ta Thermi[106] (Lev. No. 4A, Kat No. 11) ve Mykonos'ta Ftelia[107] (Lev. No. 4B, Kat. No.12) yerleşiminden ele geçen pişmiş topraktan yapılmış tekne modelleri Neolitik'in geç evreleri-Erken Tunç Çağı I kontekstlerinden ele geçmiştir[108]. Bu erken örnekler; Syros ve Naksos uzun teknelerinin öncüleridir[109].

Değerlendirme

Obsidyenin denizaşırı taşınması ve erken tekne tasviri örneklerinin tümü, Kiklad Adaları'nın böylesine erken dönemlerde yoğun denizcilik faaliyetleri ile bölgede etkin olduğunu gösteren en önemli arkeolojik verileri oluşturmaktadır. Özellikle kaya resimlerinin oluşturduğu grup, bu dönemde kullanılan taşıtlara, bunların donanımlarına ve kullanım amaçlarına dair önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca, Ege ikonografisinde görülen motiflerin ve sahnelerin erken örneklerini taşıması bakımından oldukça önemlidir. Aynı zamanda, teknelerin ikonografiye insan kaburgasını andıran bir görsellikte yansıması da oldukça dikkat çekicidir.

[104] Coleman ve Facorellis 2018, 41-42.
[105] Vlachopoulos ve Angelopoulou 2019, 204.
[106] Marangou 1996, 279; Marangou 2001, 744.
[107] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011b, 30.
[108] Papadatos ve Tomkins 2013, 355.
[109] Marangou 1996, 279.

II.3. MÖ 3. Binde Görülen Tekne Tasvirleri

Döneme adını veren maden olan bronzun ve onun yaşamın her alanındaki güçlü kullanımı MÖ 3. Binde yoğun olarak görülmektedir. Ege Denizi ve çevresindeki kültürlerin başta birbirleri ile ve sonra da uzak mesafedeki kültür bölgeleri ile hem kara hem de deniz üzerinden ilişkileri artmıştır[110]. Broodbank, Doğu Akdeniz'i; MÖ 3. binyılda (Erken Tunç Çağı), "başlıca denizcilik etkileşim bölgelerinden" biri olarak tanımlamaktadır. Sosyoekonomik ve sosyokültürel yapıdaki pozitif değişim, tüm Akdeniz ve ona bağlı olarak görülen Ege Denizi kültür bölgelerinde MÖ 3. Binyılın başlarından itibaren deniz ticareti güçlü bir duruma gelmeye başlamıştır. MÖ 3. Binyıl ortalarında Doğu Akdeniz'deki hâkim güç olan Mısır, günlük ihtiyaç ve statü göstergesi olan hammadde ihtiyacını hem kara hem de deniz yolu ile tüm çevre kültür bölgeleri üzerinden karşılamaktadır[111].

Erken Tunç Çağı I ile birlikte, önceki dönemlerde kaynakların sınırlı olarak kullanıldığı seyrek nüfusu olan alanlarda, birbirine bağlı ve dinamik bir ekonomi geliştiği görülmektedir. Buna karşılık, hareket/etkileşim modelleri çeşitli yeni yerel sosyal ve ekonomik koşullar tarafından şekillendirilmiştir. Belli değerdeki mal/malzeme tüketiminin artması ve kara-deniz yollarının kontrolüne olan ilginin artması Ege'de, Erken Tunç Çağı I–II dönemlerinin iki önemli özelliği olmuştur. Farklı büyük mezarlıkların gelişimi ise, statü tanımlamasının arttığını ve bölgenin çoğunluğunda sosyal olarak bilinçli sınıflaşma olduğunu göstermektedir. Metal üretimi için yerleşim içerisinde özel alanlar oluşturulmuştur ve taş idollerin bölgesel olarak farklı şekillerde[112] geniş kullanım alanı görülmektedir[113].

[110] Renfrew ve Cherry 2011, 444.
[111] Knapp 2018, 23.
[112] Özellikle Kiklad merkezlerinde çoğunlukla mermerden yapılmış idoller görülmektedir.
[113] Wallace 2018, 103.

MÖ 2500/2400- 2200 yıllarında (Erken Kiklad IIB dönemi boyunca), Batı Anadolu seramiği, silahları, metalleri ve diğer özellikleri, Kiklad ve diğer adalarda, Yunanistan'ın merkezinde olduğu gibi iyice yaygınlaşmıştır. "Kastri/Lefkandi I" olarak da bilinen bu kültür, "Anadolu Ticaret Ağı'nın" genişlemesinin bir sonucu olarak da görülmektedir[114]. Kara yoluyla yapılan ticaretin yanı sıra deniz üzerinden de gerçekleşen bu ağlar ve geniş alanlara yayılan, Doğu Ege/ Batı Anadolu bireyleri veya grupları tarafından Orta ve Batı Ege'ye göçlerin gerçekleştiği görülmektedir[115].

Ege'de bu süreçle birlikte denizin ne tür taşıtlarla aşıldığını gösteren çok sayıda veri bulunmaktadır. Bu veriler, MÖ 3. Bin boyunca kullanılan teknelerin gelişim göstermektedir. Yekpare kütükten basit kano tipi tekneler ve üst donanıma sahip benzer tekneler Ege deniz ticaretinde kullanılmıştır. Bu teknelerle yapılan seyahatler, hem kargoların taşınmasını hem de kültürlerin etkileşimini sağlamıştır. Neolitik dönemle birlikte oluşan artı ürünün yarattığı ekonomi sisteminin devam ettiği görülürken, zeytinyağı ve şarap gibi depolanabilen ve taşınabilen ürünlerle ticari yolculuklar gerçekleşmiştir[116]. Ayrıca, hayvanların da taşındığı tasvirler üzerinde bu dönemde de görülmektedir.

Modeller

Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilen ve "üç boyutlu" olarak sınıflandırılan tasvir grubunu modeller oluşturmaktadır. Çoğunluğu pişmiş toprak olmak üzere, taştan ve metalden tekne örnekleri de ele geçmiştir. Batı Anadolu'da oldukça önemli bir kent olan Troya'dan ele geçen iki adet pişmiş toprak tekne modelinin (Lev. No. 4C-D, Kat. No. 13-14), tarihlendirmesi net olarak yapılmamış olsa da Erken Tunç Çağı'na tarihlendiği

[114] Kouka, 2013, 573.
[115] Şahoğlu, 2005, 340.
[116] Liritzis 1988, 237.

düşünülmektedir[117]. Bu örnekler, Berlin'de, Prehistorya ve Eski Çağ Tarihi Müzesi'nde bulunmaktadır[118]. Bahsi geçen bu örnekler, pişmiş toprak modellerin tüm dönemler boyunca görülen basit yekpare kütük modellerinden biridir[119].

Girit Siteia yakınından Kephala Petras'tan bulunan pişmiş toprak tekne modeli (Lev. No 5A, Kat. No. 15), Erken Minos IA'ya tarihlendirilmektedir[120]. Üçte biri korunmuş olan model, Erken Tunç Çağı'nın tekne modelleri arasındaki sıradan bir kategoride yer almaktadır. Bu örnek, sivri uçlu oval bir şekil vermektedir ve yan duvarlarının dışa dönük bir eğimi vardır. Korunan uç, küpeşte hattı seviyesince hafif yükselmektedir ancak pruva ve pupayı gösteren kesin bir unsur yoktur[121].

Naksos, Syros, Palaikastro ve Orkhomenos'tan çıkan tekne örneklerinin bir tarafı daha yüksektir[122]. Bu durumun dışında kalan iki örnekten biri, küçük bir tekneyi betimlediği düşünülen Girit, Mokhlos (Lev. No. 5B, Kat. No. 16) pişmiş toprak modelidir[123]. Mokhlos modelinin her iki tarafının yüksekliği eşit derecededir. Girit, Mokhlos'tan ele geçen bir diğer örnek, boynuz biçimini andıran kırmızı pişmiş toprak modeldir[124] (Lev. No. 5C, Kat. No. 17). Bu örnek, Erken Minos II dönemine tarihlendirilmektedir[125]. Iskarmozlara yükselen birbirine benzeyen uzantıları olan düz gövdeli model, belirgin bir eksen eğimine sahiptir.

Girit'in güneyindeki Palaikastro yerleşiminden ele geçen pişmiş toprak model (Lev. No. 6A, Kat. No. 18) Erken Minos I-II dönemine tarihlendirilmektedir[126]. "Palaikastro modeli" olarak adlandırılan pişmiş topraktan model su damlası şeklinde

[117] Papadatos 2012, 157,
[118] Marangou 2001, 751.
[119] Marangou 2001, 751.
[120] Papadatos 2012, 155.
[121] Papadatos 2012, 155-156.
[122] Bacsh 1991; Brooadbank 1989, 329.
[123] Wachsmann 2009, 76.
[124] Modelin, deniz taşıtı olduğu yorumu yapılmamıştır, ancak Gray'in (1974, s. 15 nr. 14) katalogunda diğer Mokhlos modeli ile birlikte verilmiştir.
[125] Wedde 2000, 307.
[126] Wachsmann 2009, 71.

gövdeye formuna sahiptir. Gövde uzantılarından bir tarafı, Kiklad teknelerinde olduğu gibi yüksektir. Daha düşük ve geniş olan uçta yine Kiklad teknelerindeki gibi çıkıntı bulunmaktadır ve sivri uçta yükseltilmiş direk yer almaktadır. Model üzerinde, iki adet kemere (oturma tahtası) bulunmaktadır. Daha geç dönemlerdeki benzerleri; Girit Khristos (Lev. No. 22A, Kat. No. 47), Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilen ve buluntu yeri bilinmeyen bir başka örnek (Lev. No. 22D, Kat. No. 50) ve Agia Triada (Lev. No. 34B, Kat. No. 123) görülen model örnekleridir. Bu modeller de damla biçimli gövdeye sahip sivri olan uç yüksek iken diğer uç yuvarlatılmıştır[127].

Tekne modellerinin metal örnekleri arasında, kurşundan yapılmış örnekler bulunmaktadır (Lev. 6B-D,7A, Kat. No. 19-22). Naksos'ta 4, Amorgos'ta 3 kurşun tekne modeli açığa çıkmıştır[128]. Naksos'taki iki mezarda bulunan kurşundan tekne modeli ve tunçtan marangozluk aletleri gibi nesneler ölünün mesleğine işaret ediyor olmalıdır[129]. Aynı mezardaki diğer nesnelerin de tarihleriyle bu örnekler, Erken Kiklad II'ye tarihlendirilmektedir. Naksos tekneleri üzerinde yapılan analizler, teknelerin yapıldığı kurşunun Sifnos Adası orjinli olduğunu göstermiştir[130]. Teknelerin düz alt parçası keskin bir şekilde birleştirilerek pruva oluşturulmuştur. Üç düz levha halindeki parçanın birleştirilmesi yöntemiyle yapılmış olan bu modellerin orta kısmı dövülerek düzleştirilip tabanı oluşturulmuştur[131]. En uzun olan kurşun tekne modelinin (Lev. No. 7A) ölçüleri; uzunluğu 40.3 cm, genişliği 3.5 cm'yi ve pruva-pupa yükseklikleri 6.2-6.6 cm bulmaktadır[132]. Uçlardan biri oldukça kalkık olarak yapılmıştır ve diğer uç da bir açı yaparak yükselmektedir. Ayrıca, uçlardan birinin kemere ile son bulması sebebiyle alçak

[127] Wachsmann 2009, 73.
[128] Liritzis 1988, 247.
[129] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011e, 92.
[130] Gale ve Stos-Gale 1981, 213.
[131] Wachsmann 2009, 70.
[132] Greenhill ve Morrison 1995, 135; Wedde 2000, 307.

tarafın kıç olduğu düşünülmektedir[133]. Baş kısımlarının açısı ise, Kiklad tekneleri kadar dik açılı olarak yapılmamıştır.

Kurşun tekne modellerinin temsil ettiği teknelerin yapım teknikleri için farklı görüşler vardır. Casson[134], bu modellerin yekpare kütükten oyularak yapılan tekneleri temsil ettiklerini düşünürken; Basch[135] ise, bunların döşemeli olarak inşaa edilen teknelerin prototipleri olduklarını düşünmektedir.

Pişmiş toprak ve metal modeller, teknelerin donanımı bakımından detaylı bilgi vermeseler de; yapım tekniği, boyut, pupa-pruva uzantısı ve yönü hakkında fikir vermektedir. Modellerin düz tabanlı olması dikkat çekmektedir ve taban uzunluğunun oranı ise gövdenin tamamının uzunluğunun yarısından fazla olduğu görülmektedir. Yekpare olanların boyutu da, kullanılan ağacın yapısı sebebiyle standart olarak dar ve dikdörtgen olmalıdır[136].

Taşlar Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Naksos Adası'nın güneydoğu kıyısındaki Korphi t'Aroniou merkezinde ortaya çıkarılmış olan taşlar üzerindeki tekne tasvirleri (Lev. No. 7B-C) Erken Kiklad II'ye tarihlendirilmektedir. Korphi t'Aroniou tepesinde ev kalıntılarının yakınında bulunan ve tapınak olarak yorumlanan elips biçimli bir yapının biraz uzağında üzeri oyularak betimlenmiş 10 plaka bulunmuştur. Bu betimler arasında adalıların günlük yaşamını yansıtan hayvancılık, avcılık, denizcilik, ticaret gibi konular görülmektedir. Oldukça stilize olan bu betimler, taşın yüzeyine sivri bir aletle vurularak yapılmıştır[137]. Bu

[133] Wachsmann 1995, 13; Wachsmann 2009, 70.
[134] Casson 1995, 41.
[135] Basch 1987, 78-79.
[136] Teknelerin yapımında sedir ağacı kullanıldığı düşünülmektedir. (Bkz. Liritzis 1988, 248).
[137] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011e, 93.

tasvirlerin erken dönem yekpare/monoblok kütük teknelerin formlarını gösteren temsiller olduğu düşünülmektedir[138].

Korphi t'Aroniou tasvirlerinden birinde (Lev. No. 7B, Kat. No. 23); mahmuz benzeri çıkıntıya sahip düz gövdesi ile dikey olarak yükselen pupaya sahip tekne tasvir edilmiştir. Tekne üzerinde bir kolu düz, diğer kolu bükülmüş iki adam bulunmaktadır. Diğer tasvirde ise (Lev. No. 7C, Kat. No. 24); mahmuz benzeri çıkıntısı bulunan, düz gövdeye ve dikey olarak yükselen pupaya sahip tekne üzerinde, keçi olduğu düşünülen bir hayvan ve solda ayağı yatay çıkıntı üzerinde ve ellerinde cisimler tutan bir adam tasvir edilmiştir. Bu tasvir, Strofilas'taki keçi yüklü tekne (Lev. 2C, Kat. No. 7) gibi günlük yaşantı ve hayvan taşıması/ticareti yapıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Seramikler Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Arkeoloji literatüründe "Kiklad tavaları" (Lev. No. 8A-19A) olarak adlandırılan bu grup dönemin sayıca en fazla olan ve en iyi bilinen örneklerini oluşturmaktadır. Kiklad adaları orjinli seramik gurubu üzerinde denize dair tasvirler dikkat çekmektedir. Mezarlarda bulunan Kiklad tavaları, bu mezarlardaki kişilerin denizcilik faaliyetleriyle ilgilenen kişiler olduğunu düşündürmektedir. Kikladlarda, özellikle Erken Kiklad II döneminin tipik kap formlarından birini[139] oluşturan bu kaplar, "frying pans" yani "tava biçimli kaplar" olarak bilinse de kızartma işlevi görmediği[140] konusunda fikir birliği vardır. Sonraki dönemlerde ise Kikladlar dışında Batı Anadolu sahil şeridinin çeşitli kesimlerinde Kiklad tavası örnekleri bulunmuştur. Bu örnekler orjinallerine çok benzer

[138] Basch 1987, 78.
[139] Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011c, 44.
[140] Bu kapların dış kısmında yer alan özenli dekorasyon pişirme işlemi sırasında tahrip olacağından ve bulunan kaplar üzerinde yanık izlerine rastlanmaması sebebiyle ilk olarak bu şekilde adlandırılsa da asıl işlev bu değildir.

olmakla birlikte çeşitli bölgesel farklılıklar da göstermektedir. Yunanistan anakarasında ve Girit'te bulunmuş örnekler de kendi bölgesel farklılıklarını taşımaktadır[141].

Kiklad tavalarının pratik ve ritüel işlevleri; diğer kapların kapakları veya başlıkları oldukları, navigasyonda kullanılan usturlaplar oldukları, ilkel bir para birimi olarak kullanabilecekleri tuz kalıpları oluşturmak için kullanıldığı[142], küçük ritüel müzik davulları olarak kullanıldığı, tabak olduğu yorumları -özellikle de özel günler için veya kozmetik ve diğer makyaj eşyalarının yerleştirildiği tepsiler oldukları, son olarak sıvı aynalar oldukları[143] gibi pek çok görüş, farklı araştırmacılar tarafından öne sürülmektedir. Bu kapları özel yapan en önemli unsur ise; çeşitli teknikler yordamıyla özenle işlenmiş deniz dalgaları olarak yorumlanabilecek spiral betimleri, merkezi olarak işlenmiş yıldız ya da güneşler, yüzen balık motifleri ve tekne betimleridir[144]. Denizi ve denizciliği simgeleyen bu figürlerin, adalı Kiklad halkının üretimi olması sebebiyle tercih edildiği düşünülmektedir. Bu özel süsleme sebebiyle ritüel amaçlı işleve uygun oldukları da görüşler arasında yer almaya devam edecektir.

Syros Adası'ndaki Chalandriani mezarlığında bulunan Kiklad tavalarının en az on tanesinde uzun teknelerin tasvir edildiği (Lev. No. 8-16/A-B, Kat. No. 25-33) görülmektedir[145]. Merkezde bulunan tekne motifinin etrafında, denizi temsil ettiği düşünülen baskı bezemeli konsantrik daireler ya da spiraller işlenmiştir. Ayrıca bir tavanın üzerinde de iki tekne tasviri üst üste (Lev. No. 18A-B, Kat No. 35) yer almaktadır. Teknelerin, Strofilas ve Vathy örneklerinde görüldüğü gibi grup halinde ve üst üste yer alması dikkat çekicidir. Detaylardaki farklılıkların dışında teknelerin başları ve kürekleri daha uzun ya da kısa olarak tasvir edilebilmektedir. Teknenin daha yüksek olan ucunda

[141] Şahoğlu 2011, 172-173.
[142] Serge vd. (2012, 309-324) tarafından tuz kalıbı işlevi için deneysel çalışma yapılmıştır.
[143] Papathanassoglou ve Georgouli (2009, 658-671) tarafından bu kaplar, çeşitli sıvılar ile doldurularak ayna işlevi gördüklerini destekleyici deneysel çalışma yapılmıştır.
[144] Ayrıca, kulplarına göre tipolojisi oluşturulan bu kapların çatallaşmış kulplu örneklerinde kadın genital bölgesi betimi de yer almaktadır.
[145] Coleman 1985, 198.

balık ve sancak motifleri yer alırken, daha alçak olan kısmında ise bir uzantı yer almaktadır. Kürek sayısı değişiklik göstermektedir; bir örnekte 14 kürek, bir başka örnekte 40 kürek görülmektedir.

Syros, Chalandriani mezarlığında yapılan son yıllardaki kazılardan ele geçen bir tava (Lev. No. 10A) ise, iyi belgelenmiş bir kontekstten bulunması açısından ve benzer tekne tasvirinin görülmesi açısından önem taşımaktadır. Mezar VII'den ele geçen üzerinde yer alan resimsel tasvir, tavanın yüzeyini ve kulbunu kapsamaktadır. Ana sahnede yukarı doğru eğimli tekne (Lev. No. 10B, Kat. No. 27) görülmektedir. Teknenin sağa doğru olan yüksek uzantısı tahrip olmuştur ve muhtemelen zigzaglar ve bir balık figürüyle süslenmiştir. Üçgen bir sancak balığın altından aşağı uzanmaktadır. Yüksek uzantı, balık figürü ve sancak kısmen korunmuştur. Gövdenin yukarısında gösterilen 17 kürek ve aşağısında gösterilen 19 kürek alçak uca doğru dönüktür. Düşük ucun alt tarafı iç bükeydir, dar uzantı bu hattı takip etmektedir. Teknenin etrafı iki farklı boyutta birbirine teğet çizgilerle bağlı insize spirallerle doldurulmuştur ve bunlar denizi sembolize etmektedir[146].

Bu yeni Kiklad tavası ve tekne tasviri, diğer 3 örnekle (Lev. No. 11-13 A-B, Kat. No. 28-30) yapım tekniği ve içerdiği motiflerin detayları bakımından çok benzer olması bakımından aynı kişi tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca, bazı tavalar üzerindeki ana sahnede yer alan teknelerin (özellikle Lev. 10-11-13-18A-B'de görüldüğü gibi), spirallerin arasında aşağı ya da yukarı doğru eğimli bir pozisyonda yer alması muhtemelen teknenin dalgalardan dolayı aldığı pozisyonu yansıtmaktadır. Bu durum, adalıların alışkın olduğu bir durumdur. Denizcilerin, seyahatleri sırasında dalgalarla mücadelelerini yansıtmak için bu şekilde tasvir edilmiş olmalıdır[147].

[146] Marthari 2017, 147-149.
[147] Marthari 2017, 151.

Genellikle merkezi olarak yer alan tekne kuralını bozan tek örnek ise (Lev. No. 19A-B, Kat. No. 36), biraz daha geç bir döneme Erken Kiklad II- III geçiş evresine tarihlendirilir ve Oxford Ashmolean Müzesindedir[148]. Tekne figürü merkezde değil tavanın üst kısmına yakın bir konumdadır ve daha stilize bir tekne işlenmiştir. Üzerinde balık figürü yükselen ve 45 derecelik açı ile pupa görülürken, gövde ve kıç bodoslaması dikey çizgilerle bölünmüştür. Bu özellikleriyle erken örneklerinden farklılıklar göstermektedir.

Araştırmacılar, Kiklad tavaları üzerine tasvir edilen Kiklad teknelerinde yer alan kürek sayılarından yola çıkarak teknelerin toplam boylarını hesaplamıştır. Buna göre, 12-26 padıla veya küreğe sahip tekneler 15- 30 metre arasında boyutlara sahip olmalıdır[149]. Örneğin, Kiklad adalarından Erken Kiklad II'ye tarihlendirilen Kiklad tavası üzerinde işlenen tekne (Lev. No. 17A-B, Kat. No. 34) korunmuş olan 28 küreği ve tahrip olan kısımdaki eksiklerle birlikte 30 metreden uzun bir tekneyi temsil ediyor olmalıdır.

Kiklad tavaları dışında diğer seramik grupları üzerinde boyama ya da kazıma tekniğiyle işlenen tekne tasvirleri görülmektedir. Kıta Yunanistan'daki, Orkhomenos'ta bulunmuş tekne tasviri (Lev. No. 20A, Kat. No. 37); pişmiş topraktan askos parçası üzerinde kazıma tekniği ile işlenmiştir. Bu örnek üzerinde, Erken Hellas I dönemine ait ve geleneksel Kiklad teknelerinden biri olduğu düşünülen çizgisel olarak işlenmiş tekne yer almaktadır[150]. Bu tekne tasvirinin en önemli özelliği teknenin omurgasının uzayan hattıdır. Yüksek nedereyse dik bir pupaya sahip teknenin, üst kısmında hafif ileri yatık 15 kürek görülmektedir.

Milos'taki Phylakopi yerleşiminden ele geçen seramik parçası (Lev. No. 20B, Kat. No. 38) ise Erken Kiklad I dönemine tarihlendirilmektedir. Bu askos parçasında betimlenmiş olan tekne tasviri, teknelerin eğimli tarafının pupa tarafı olduğunu

[148] Thimme 1977, 354.
[149] Marinatos 1933, 191; Liritzis 1988, 250.
[150] Wachsmann 2009, 75.

düşündürmektedir[151]. Tasvirdeki dikey uzanan küreğe bağlanan yatay çizgi boyna küreği olarak yorumlanmaktadır. Dümenin belirtilmiş olması bakımından oldukça önemlidir.

Mühürler Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Tekne betimlemelerinin görüldüğü bir diğer grup ise mühürlerdir. Erken Tunç Çağı mühürleri içerisinde tekne tasviri görülenlerin (Lev. No. 20C-D/21A-F, Kat. No. 39-46) özellikle steatitten yapılmış ve prizmatik formlu oldukları görülmektedir.

Girit Adromyloi yerleşiminden steatit prizmatik mühür (Lev. No. 20C, Kat. No. 39), Erken Minos III'e tarihlendirilmektedir[152]. Mühür üzerinde görülen tekne; profilde düz gövde sola doğru uzamaktadır. Sağ uzantı dik yükselmektedir ve çatallanma ile sonlanmaktadır. Beş eğik kürek gövdenin altında uzanmaktadır. İki ön ve arka istiralyalarıyla direk yer almaktadır. Gövdenin sağına, Malia örneklerinde de görülen, filiz/püskül işlenmiştir. Mührün bir köşesi hasarlı olduğundan sol uzantı hasar nedeniyle kaybedilmiştir.

Girit Palaikastro yerleşiminden steatit prizmatik mühür (Lev. No. 20D, Kat. No. 40), Erken Minos III'e tarihlendirilmektedir[153]. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin gövdesinden yatay olarak uzanan mahmuz benzeri çıkıntı yukarı doğru açılıdır. Kıç bodoslaması, çatallanarak sonlandırılmaktadır ve keskin bir şekilde yükselmektedir. Beş eğik kürek gövdesi gövdenin altına uzanmaktadır. Gövdenin sağına, Malia örneklerinde de görülen, filiz/püskül işlenmiştir. Teknenin morfolojik olarak Adromyloi örneğine benzemesi sebebiyle tahrip olmuş sol alt köşesi, sol uzantının düz ve açılı kıç bodoslaması olarak yeniden yapılmasını önerilmektedir[154].

[151] Greenhill ve Morrison 1995, 135.
[152] Platon vd. 1977, 216.
[153] Platon vd. 1977, 410.
[154] Wedde 2000, 331

Girit Spota Kouse (Meserra)'dan ele geçen mühür (Lev. No. 21A, Kat. No. 41) ise, Erken Minos- Orta Minos I'e tarihlendirilmektedir[155]. Tekne, sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Mahmuz benzeri çıkıntısı ve eğik baş bodoslaması ile pruva görülmektedir. Pupa ise üçe çatallanmış sonlanma ile yükseltilmiştir. Pupanın hemen altında tekne gövdesinin altına doğru uzayan eğik çizgi dümen olmalıdır. Tekne içerisinde oturan iki insan figürü, ellerinde çeşitli nesnelerle birbirlerine dönük şekilde tasvir edilmiştir.

Girit Malia'dan ele geçen steatit prizmatik mühür (Lev. No. 21B, Kat No. 42) ise, Erken Minos III ya da Orta Minos I'ye tarihlendirilmektedir[156]. Mührün köşesindeki hasar sebebiyle pruva kısmı net anlaşılamamakla birlikte muhtemelen mahmuzu bulunmaktadır. Diğer örneklerde olduğu gibi bu örnekte de kıç bodoslama üçlü çatallanma ile sonlandırılmaktadır. Sekiz eğik kürek çizgisi gövdenin altına uzanmaktadır. Yine diğer örneklerde olduğu gibi teknenin ön ve arkasında üç istiralyalı direk ve gövdenin sağında yer alan filiz/püskül betimlemesi görülmektedir. Girit Malia'dan bir başka örnek; Erken Minos III -Orta Minos I'ye tarihlendirilen, steatit üç taraflı prizmatik mühür de bu gruptaki önemli örneklerdendir[157] (Lev. No. 21C, Kat No. 43). Kavisli gövdeye sahip teknenin kademeli olarak yükselen kıç bodoslaması ve mahmuzu görülmektedir. Kıç bodoslama diğer örnekler gibi üç bölümlü olarak sonlanmaktadır. Net olarak tanımlanamasa da kesik çizgilerle gösterilmiş kürekler dikkat çekmektedir. Pruvaya ait olması gereken ana ıstralyalar yine tahribat nedeniyle görülememektedir. Girit Malia yerleşiminden bir başka örnek Erken Minos III ya da Orta Minos I'e tarihlendirilen bir diğer mühürde ise (Lev. No. 21D, Kat. No. 44), mahmuz ve cıvadrası ile kıvrımlı bir gövdeye sahip bir tekne görülmektedir[158]. Ayrıca kıç

[155] Catling 1987-88, 70.
[156] Kenna 1960, 22.
[157] Xenaki-Sakellariou, 1958, 14.
[158] Gray 1974, 15.

bodoslaması çatallı bir görünümdedir. Omurga hattı boyunca yer alan çizgiler kürekleri temsil etmektedir.

Oxford Ashmolean Müzesi'nde yer alan bir mühür (Lev. No. 21E, Kat No. 45), olasılıkla Erken Minos III -Orta Minos I'e tarihlendirilmektedir ve buluntu yeri bilinmemektedir[159]. Mühür, steatitten yapılmıştır ve prizmatik formdadır. Mühür üzerinde altlı üstlü iki tekne yer almaktadır. Üstteki tekne; mahmuzlu, dikey baş bodoslaması bulunmaktadır. Küpeşte hattı direğin tepe noktası ile buluşarak yükselmektedir. Kıç bodoslaması keskince yükselir, üçe bölünerek sonlanmaktadır. Üç ön ve arka istiralyalı direk bulunmaktadır. Alttaki tekne; sol profilde dik kavisli gövdeye, mahmuza sahiptir ve dikey baş bodoslaması bulunmaktadır. Kıç bodoslaması keskince yükselmektedir ve üçe bölünerek sonlandırılmıştır. Mührün diğer yüzünde ise sola bakan üç çömelmiş halde tasvir edilmiş insan figürü yer almaktadır[160].

Buluntu yeri bilinmeyen son örnek ise tipolojik olarak Erken Minos III ya da Orta Minos I'e tarihlendirilmelidir[161]. Üç taraflı prizmatik formlu mühür (Lev. No. 21F, Kat. No. 46) koyu yeşil-kahverengi steatitten yapılmıştır. Düz eğik kıç bodoslaması ile sol profilde yassı gövde ve neredeyse dikey olarak yükselen pupa üçe ayrılarak sonlandırılmaktadır. İki ön ve arka desteğe sahip direk ile dengelenmektedir.

Değerlendirme

Erken Tunç Çağında dönemin denizcilik faaliyetlerine ışık tutan arkeolojik verilerin en önemlilerinden tekne tasvirleri üç boyutlu, piktografik ve gliptik örnekleri olarak toplanmıştır. Üç boyutlu grubu oluşturan modellerin; pişmiş toprak ve metal örnekleri bu dönemde görülmektedir ve basit formda fazla donanımı kapsamayan

[159] Kenna 1960, 22.
[160] Wedde 2000, 332.
[161] Wedde 2000, 333. Yazar, Erken Minos III-Orta Minos I'e tarihlenen örneklerin kaba bir şekilde işlenmiş örneği olduğunu düşünmektedir.

örneklerdir. Piktografik örneklerin ve dönemin tekne tasviri örneklerinin büyük çoğunluğunu (Tablo 2) Kiklad Adaları'nda bulunan örneklerin oluşturması, Kikad tavaları grubu ve seramikler üzerindeki tasvirlerin bu adalardan ele geçmesi sebebiyledir. Bu döneme tarihlendirilen gliptik örneklerin tekne tasvirli olanları ise sayıca çok fazla olmasa da çoğunluğu Girit'ten bulunan mühürlerdir. Erken Tunç Çağı tekne tasvirlerinin büyük çoğunluğunu seramik üzerine kazıma veya boyama tekniğiyle işlenmiş örnekler oluşturmaktadır. Dönemin teknelerinin; tasvirlerden görüldüğü üzere kano tipi teknelerden oluştuğu ve bazılarında kürek, dümen, oturma tahtası gibi donanımların kullanıldığı görülmektedir. Dönemin mühürlerindeki teknelerde ise sadece seren direği gösterilmiştir[162].

Önce yekpare kütüğün oyulmasıyla yapılan tekneler daha sonra ise yapılan eklemelerle gelişim göstermektedir. İçten oyulan kütüğe, dıştan şekil verilmesi ise monoksil yapının, kaplama tekniğindeki yapıya geçişteki basamağı oluşturmaktadır.

[162] Yelken olasılıkla toplu halde olduğu için tasvirlerde görülmemektedir. Bunun yerine 'seren Direkli' olarak gösterilmiştir.

II.4. MÖ 2. Binin İlk Yarısında (Minos) Görülen Tekne Tasvirleri

Ege Denizi'nin en büyük adası olan Girit, MÖ 2. Binin ilk yarısında bölgesel merkezleri ile kendine özgü ekonomik ve idari bir sisteme sahiptir. Bu süreçte Girit'te gelişen Minos kültürü, Eski Saraylar döneminden (Orta Minos IB- Tablo 1) itibaren Minos etkinliği bütün Ege'de etkisini göstermektedir. Bu dönemde; Knossos, Malia ve Phaistos gibi saray olarak adlandırılabilecek büyüklüğe sahip yapıların inşası güçlü idari merkezlerin varlığının kanıtıdır. Hiyeroglif yazısının daha da gelişmesi ve bu merkezlerden biri olan Phaistos Sarayı'nda işaretleri tespit edilen Linear A yazısının ortaya çıkması da Eski Saraylar döneminde gerçekleşmiştir[163].

En gelişkin sürecini Yeni Saraylar döneminde (MÖ 1700-1400) yaşayan Minos Uygarlığı, Güneydoğu Yunanistan, Doğu Ege Adaları ve Batı Anadolu da dahil tüm güney Ege'ye yayılmıştır[164]. Denizcilik için en önemli gelişmelerden biri olan yelkenin keşfedilmesiyle[165], Girit- Minos Uygarlığı'nın Ege denizinde kurduğu hakimiyet hız kazanmıştır. Minos etkinliği ile birlikte gelişen deniz ticareti ağı Ege ve Akdeniz'de sistemli hale gelmiştir[166]. Minosluların ilk deniz donanmasına sahip oldukları ve Akdeniz boyunca denizaşırı ticari seferler düzenledikleri bilinmektedir[167].

Girit- Minos kültürünün Ege'deki etkinliği ve denizaşırı seferleriyle etkilediği bölgelerdeki merkezlerin pek çok özelliğiyle, Girit'teki merkezlerle olan benzerliği oldukça dikkat çekicidir[168]. Minos kültürünün bölgedeki denizaşırı bu etkinliği, "Minos deniz egemenliği/ talasokrasisi" olarak yorumlanmaktadır. Ege'de daha erken dönemlerdeki ikonografik öncülerinin gelişerek[169] artık kendine özgü bir ikonografi oluşturması ise Minos kültürünün gücünün tarihe en önemli yansımasıdır. Bu kültürün

[163] Alexiou 1991, 28.
[164] Gates 2015, 175.
[165] Yelken teknolojisinin keşfi ve önemi için 'yelkenli tekneler' bölümüne bakınız.
[166] Şahoğlu 2011, 177.
[167] Özdaş 2000, 142.
[168] Davis 2001, 705-6.
[169] Bkz. Televantou 2018b.

oluşturduğu ikonografiye; seramik, mühür ve duvar boyaları vb. üzerindeki tasvirlerle, etkilediği merkezlerde de rastlanmaktadır.

MÖ 2. Bin yılın erken süreçlerinden başlayarak tüm bin yıl boyunca özellikle kıyı ve ada yerleşimleri ticaretin ana merkezleri olmuştur. Günlük kullanıma yönelik malzemenin yanı sıra prestij malzemelerine kadar oldukça geniş yelpazede çok çeşitli ürün deniz üzerinden taşınmaktadır[170]. Bu ticaretin yürümesini sağlayan ana faktör ise, deniz taşıtlarıdır. Orta Tunç Çağı'ndan Geç Tunç Çağı IIIA'ya kadar olan sürece tarihlendirilen tekne tasvirlerinin çoğu Güney Ege, Levant ve Mısır ve Girit'te görülmektedir. Bu dönemde, tasvir edilmiş olan teknelerin tüm detaylarını görmek mümkündür. Özellikle Minos teknelerinin yelken, direk, halat, dümen küreği, padıl ve uzun kürek gibi donanımları detaylı olarak tasvirlerde yer almıştır. Modellerden mühürlere kadar birçok obje üzerinde deniz taşıtlarının tasvir edilmiş olması, Minos için deniz ticaretinin önemini göstermektedir[171]. Girit'te, MÖ 2. Binden kısa bir süre önce ortaya çıkan mühür üretimi yaygınlaşması ile mühürler üzerinde de tekne tasvirleri sayıca artmaya başlanmıştır[172].

Modeller

MÖ 2. Binin ilk yarısında görülen üç boyutlu tekne modelleri, MÖ 3. Binde görülen tekne modellerine göre sayıca daha azdır. Tekne model örneklerden biri olan Girit Messara'da Khristos yerleşiminden beyaz kireç taşından model (Lev. No. 22A, Kat. No. 47), Erken Minos III / Orta Minos I'e tarihlendirilmektedir[173]. Su damlası şeklinde forma sahip teknenin pupa ve pruva uzantıları eşit yükseklikte değildir. Düz dipli tekne baş bodoslamasına doğru hafifçe yükseklik kazanmıştır. Tholos mezardan ele geçen bu

[170] Knapp 2018, 23.
[171] Van de Moortel 2017, 265.
[172] Özdaş 2000, 143.
[173] Xanthoudides 1924,72.

modelle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Davaras[174], bunun bir tekne modeli olma ihtimalini zayıf bulmaktadır. Göttlicher[175], ise tekne modeli olmadığını bunun bir aydınlatma aracı olduğunu ve kandil işlevine sahip olduğunu öne sürmektedir. Vanschoonwinkel[176] ise, bunun ölü gömme törenlerinde kullanılan model tekne olduğunu savunmuştur. Aslında her görüş doğrudur; bu model tekne formunda bir kandildir.

Girit'teki Phaistos Khalara yerleşiminden ele geçen bir pişmiş toprak model, bir önceki örnek gibi kandil olarak kullanılmış olmalıdır. Tekne biçimindeki parçalar halindeki bu kandil (Lev. No. 22B, Kat No. 48), Orta Minos III'e tarihlendirilmektedir[177]. Düz tabana sahip bir tekneyi temsil eden model, çentiklerle belirginleştirilmiş küpeşteye sahiptir. Teknenin pruvası aynı zamanda kandilin fitil girişidir ve volütlerle süslenmiştir.

Girit'teki Traostalos yerleşiminden pişmiş toprak model (Lev. No. 22C, Kat. No. 49) Orta Minos I'e tarihlendirilmektedir[178]. Model, sivri uçlu hafifçe yükseltilmiş pruvalı ve düz tabanlı bir tekneyi temsil etmektedir. Taban içinde üç posta net olarak görülmektedir. Bu detay tekne inşası ile ilgili önemli bir veri olarak görülmektedir. Büyük oranda hasar görmüş olması nedeniyle kullanım özelliği ile ilgili öneride bulunmak çok zordur.

Açığa çıkarılan tekne model örneklerinden biri de, buluntu yeri bilinmeyen pişmiş toprak modeldir. Dönemin form özelliğini göstermesi açısından son derece önemli olan bu tekne modeli (Lev. No. 22D, Kat No. 50), net olmamakla birlikte Orta Minos I'e tarihlemektedir[179]. Modelin temsil ettiği teknenin pruvası yaklaşık kırk derece açıyla yükselmektedir. Model, tabanından pruva ve pupa kısmında birer tane ve iki tane de ortasında olmak üzere, dört adet kısa ayak üzerinde durmaktadır. Pruva uçta küpeşte

[174] Davaras 1984, 59.
[175] Göttlicher 1978, 61.
[176] Vanschoonwinkel 1982, 2.
[177] Mercando 1978, 28.
[178] Basch 1987, 116.
[179] Davaras 1984, 55-72.

seviyesinin üzerine yükselirken, pupa ise düz bir şekilde sonlanmaktadır. İki ıskarmoz noktası küçük çıkıntılarla gösterilmiştir. Tabanın üçte ikisi, pupadan başlayarak arı kovanı şekli oluşturan kısa kil konilerle kaplanmıştır.

Seramikler Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Tekne tasviri açısından en önemli gruplardan birini seramikler oluşturmaktadır. Buluntu grubu olarak seramik, hem tarihlendirme açısından hem de üzerlerindeki betimlemelerin verdiği detaylar bakımından son derece önemli bir buluntu grubunu oluşturmaktadır. Bu örneklerden biri (Lev. No. 23A, Kat. No. 51), Phylakopi yerleşiminden ele geçmiştir ve Orta Kiklad dönemine tarihlendirilmektedir[180]. Beyaz astar üzerine siyah boyalı kaba ait bu seramik parçası üzerinde tekne betimi yer almaktadır. Tasvir edilen teknenin iki paralel yatay çizgisi, düz dipli teknenin gövdesi olarak tanımlanmıştır. Alt uzun çizgiden çıkan kısa çizgiler kürekler, daha uzun ve tek olan geniş palaya sahip çizgi ise dümen (boyna küreği) olarak tanımlanmaktır. Diğer donanım unsurları olarak ise, ikişer adet ön ve arka halatları da gösterilmiş direk yer almaktadır.

Atina'daki Akropolis kuzey yamaçtan açığa çıkarılan ve yüzeyindeki boyamada tekne tasviri bulunan seramik parçası ise (Lev. No. 23B, Kat No. 52) Orta Hellas dönemine tarihlendirilmektedir[181]. Bu küçük seramik parçası üzerindeki teknenin de kısıtlı bir bölümü korunmuş olması sebebiyle net bir bilgi vermemektedir. Teknenin gövdesini temsil eden çizgilerden en üstteki çizgi üzerinde iki çift yarım daire ile direği ve ön- arka ıstralyaları görülmektedir.

Aegina Adasın'dan Aegina- Kolonna yerleşiminden bir pithosun olasılıkla omuz kısmına ait olan seramik parçası (Lev. No. 23C, Kat No. 53) ise, Orta Hellas II dönemine

[180] Wachsmann 2009, 73-76.
[181] Broneer 1933, 362.

tarihlendirilmektedir[182]. Bu pithosun parçası üzerinde yer alan tasvirde, başında miğferi bulunan ve teknenin baş kısmında ayakta duran insan figürü görülmektedir. Teknenin baş kısımdaki kuş başı figürü, Ege teknelerindeki kuş figürünün bilinen en erken örneği olması açısından oldukça önemlidir[183]. Teknenin pruva kısımdan başında miğferi olan bir asker figürü tanımlanabilmektedir.

Aegina Adasın'dan Aegina- Kolonna yerleşiminden ele geçen bir diğer pithosa ait parça üzerindeki tasvir (Lev. No. 23D, Kat No. 53) Orta Hellas III dönemine tarihlendirilmektedir[184]. Seramik parçası üzerindeki tasvirin korunmuş kısmında, eğimli gövdeli büyük teknenin pupa kısmı görülmektedir. Sağdan ilk üç insan figürü uzun mızraklar tutmaktadır (dördüncü figür mızrak taşımaz). Ayrıca insan figürlerinin ellerindeki kürek olarak yorumlanan dört çapraz eğik çizgi, teknenin gövdesi içine doğru kaybolmaktadır. En soldaki figür ise boyna küreği ile gösterilmiştir.

Aegina Adasın'dan Aegina- Kolonna yerleşiminden Orta Hellas III dönemine tarihlendirilen büyük depolama kabı (Lev. No. 23E, Kat No. 54), krem rengi astarlı ve mat siyah boyalı yeşilimsi pişmiş topraktan yapılmıştır. Bant bezemeleri arasındaki frizdeki dört tekne hilal biçiminde kıvrımlı gövdeye sahiptir. Bu gövde özelliği Mısır gemilerinin gövdelerine benzemektedir. Pruva ve pupa kısmında uzun uzantıları yer almaktadır. Tekne içerisinde bir düzen içerisinde sıralı oturan insan figürlerinin savaşçı oldukları düşünülmektedir[185]. Teknenin içerisindeki savaşçıların yüzlerinin pruvaya dönük olması teknelerin kısa padıllar aracılığıyla yürütüldüğünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. En iyi korunmuş olan teknede yaklaşık otuz insan figürü yer almaktadır[186].

[182] Hiller 1972, 440.
[183] Wachsmann 2009, 80-81.
[184] Delivorrias 1987, 146-147.
[185] Höckmann 2006, 320.
[186] Wachsmann 2009, 77.

Argos'tan mezar buluntusu olarak ele geçen ve Orta Hellas III'e tarihlendirilen kap (Lev. No. 24A) üzerine boyanan spiral ve tekne tasvirleri ile dikkat çekmektedir. Çift spiraller arasında işlenmiş yedi tekne tasvirinin (Lev. No. 24B, Kat No. 51-62) bazıları daha düzleşen gövdeliyken bazıları ise daha hilal şeklinde kıvrık gövdeli olarak betimlendiği görülmektedir. Teknelerin hareket halinde olduğu ve spirallerin de deniz dalgasını temsil ettiği düşünülmektedir[187]. Teknelerin gövdelerinin üst kısmında ortada yer alan kıvrılmış yapı ile ilgili farklı yorumlar vardır. İlk görüş; bu yapının yelken olduğu ve şişkin kısmın ise pruva yönünü gösterdiğidir[188]. Bir diğer görüş ise, bu yapının kabinleri temsil ediyor olabileceğidir. Gövde altında yer alan ve sayıları 11-15 arası olan çizgi kürekleri temsil etmektedir. Bu çizgilerden biri de pupadaki dümeni gösteriyor olmalıdır [189].

Yunanistan'ın Teselya Bölgesi'nden Iolkos'ta bulunan ve Geçiş evresi Orta Hellas III-Geç Hellas I'e tarihlendirilen küçük bir seramik parçası (Lev. No. 25A, Kat No. 63) üzerinde teknenin pruva kısmı tasvir edilmiştir[190]. Pruva tanımlaması, detayda görülen mahmuz üzerinden yapılmış ve tamamlama çizimi de bu detaya göre şekillendirilmiştir. Alt kısımdaki yatay çizgiler ise kürek olarak tanımlanmıştır. Seramik parçası çok küçük olduğu için net bir tanımlama yapılamamaktadır.

Disk, Levha ve Tabletler Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Phaistos Sarayı'nda bulunan, literatürde 'Phaistos diski' olarak bilinen pişmiş toprak disk, Orta Minos IIB dönemine tarihlendirilmektedir[191]. Diskin her iki tarafında yer alan 241 figür arasında, tekne figürü (Lev. No. 25B, Kat No. 64) yedi kez tekrarlanmıştır. Baskı tekniğiyle işlenen bu işaretler, dönemin Linear A adı verilen

[187] Ege'de oldukça sık kullanılan spiral motifinin, özellikle teknelerle aynı sahnede yer alanları, denizi ve dalgaları temsil etmek için işlenmiştir.
[188] Deilaki 1987, 124.
[189] Wachsmann 2009, 81.
[190] Gray 1974, 43.
[191] Laviosa 1969, 18.

hiyeroglif yazısından oldukça farklı olsa da üzerindeki tekne tiplerinin bölgenin teknelerine benzerliği, bu çalışmanın konusu bakımından önem arz eden noktadır. Disk üzerindeki bu tekneler, solda kıvrımlı yükselen uzantısı ve sağda tabandan hafif çıkıntılı dikey direğiyle detaylandırılan düz gövdeli olarak tasvir edilmiştir. Sol uzantıda yer alan yatay çizginin oluşturduğu çatallanma ise, küçük ölçekte yapılmış olmaları sebebiyle oldukça şematik olarak gösterilen, kuş kanadını temsil ediyor olmalıdır. Gövdenin sağındaki çıkıntı mahmuz benzeri bir donanımı yansıttığı yorumlaması durumunda, bu kısım pruva olmalıdır. Pruvanın direğinin tepesinde, gövdenin iç tarafına doğru dönük bir figür, olasılıkla bir balık figürü, tasvir edilmiştir. Ayrıca, direğe asılı sancak benzeri süsleme belirtilmiştir. Tüm bu özellikleriyle Syros tipi Kyklad teknelerine benzemektedir[192]. Bu teknelerin, disk üzerindeki diğer figürlerle bağlantısı bilinmese de, bir deniz seferinin başlangıcı ve bitişi anlatılıyor olmalıdır[193].

Petras- Stieia'dan hiyeroglif yazılı levha da yine Orta Minos IIB'ye tarihlendirilmektedir. Dört tarafı hiyeroglif yazılı levha üzerinde tekne tasviri (Lev. No. 25C, Kat No. 65) yer almaktadır[194]. Tasvir üzerinde görülen tekne düz diplidir ve yüksek pruvaya sahiptir. Küpeşte üzerindeki dört çizgi kürek olarak tanımlanmıştır. Ön ve arka ıstralyaları ile bağlanmış direk görülmektedir.

Malia'dan ele geçen, kil tablet üzerine kazınmış hiyeroglif örnekleri (Lev. No. 25D, Kat No. 66) Orta Minos'a tarihlendirilmektedir. Düz dipli yüksek baş ve kıç bodoslamalıdır. Gövdenin altından uzayan iki kürek çizgisi, ön ve arka ıstralyaları ile direk görülmektedir.

Knossos'tan ele geçen, kil tablet üzerine kazınmış hiyeroglif işaretleri (Lev. No. 25E, Kat No. 67-68), Orta Minos'a tarihlendirilmektedir. Ok-ucu pruva ile solda eğimli

[192] Basch 1987, 137.
[193] Özdaş 2000, 157.
[194] Tsipopoulou ve Hallager 1996, 165.

gövde, kesik pupaya sahiptir. Gövde altında 5 kürek çizgisi gösterilmiştir. Ön ve arka halatlar ile direk bulunmaktadır. Gövde tek çizgiyle temsil edilmiştir.

Knossos'tan Orta Minos'a tarihlendirilen hiyeroglif işaretleri (Lev. No. 25F, Kat No. 69-72) tekneleri temsil ettiği düşünülmektedir. Yatay küpeşte hattı, serenle sonlanan eğimli omurga hattı ile gövdenin ön bölümü görülmektedir. İkria olduğu düşünülen üç adet üçgen. Evans[195], "iki ya da üç gemi direği ve yüksek pruvası ile bir geminin ön kısmına benzeyen işaret" olarak yorumlamaktadır.

Malia'dan bir başka örnekte (Lev. No. 25G, Kat No. 73-75), kil tablet üzerine, hiyeroglif işaretler kazınmıştır. Düz dipli yüksek pruvalı, düz dipli yüksek pupa ve puruvalı son olarak ta yarım hilal formlu olmak üzere üç örnek görülmektedir. Her üç örnekte de ön ve arka halatlar ile direk görülmektedir. Yarım hilal formlu teknede on iki eğik çizgi görülmektedir ve bunlar kürek olarak tanımlanmaktadır.

Mühürler Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Minos mühürlerinde (Kat. No. 76-107) ve mühür baskılarında (Kat. No. 108-112) ise, işlenen tekne tasvirlerinin mührün ana konusu olması bakımından ve özellikle Knossos, Malia ve Agia Triada gibi yerleşimlerde bulunduğu dikkat çekmektedir. Minos mühürlerinde teknelerin çok tercih edilmesi ve ana sahnede yer alması nedeniyle 'Minos talasokrasisi'nin vurgulandığı düşünülmektedir[196]. Dönemin mühürleri üzerine işlenmiş teknelerin pruva ve pupa bodoslamaları hafif eğimlidir ve genellikle kare şeklinde yelken görülmektedir. Bu donanımlar dışında süsleme amacıyla da olsa başka eklenti yapılmamıştır[197] .

Mirabello'dan Erken Minos III- Orta Minos I'e tarihlendirilen steatit mühür (Lev. No. 26A, Kat No. 76), dikdörtgen baskı alan üzerinde yer alan tekne modeli dik pupalı

[195] Evans 1909, 225.
[196] Basch 1987, 93.
[197] Wacshmann 2009,101.

ve yüksek pruvalıdır. 11 dikey veya dikeye yakın eğik kürekler gövdeden aşağı doğru iner. İki ön ve arka halatlar sahip direk görülmektedir. Malia'dan Orta Minos I'e tarihlendirilen mührün (Lev. No. 26B, Kat No. 77), malzeme ve ebatları hakkında bilgi yoktur. Hafif kavisli gövdeye sahip olan teknenin ok başlı pruva ve çatal uçlu pupa görülebilmektedir. Dört kürek, gövdeden aşağı doğru inmektedir. Üç adet ön ve arka halat direği bulunmaktadır.

Olous'tan steatitten prizma formundaki mühür (Lev. No. 26C, Kat No. 78), Orta Minos I'e tarihlendirilmektedir[198]. Mühür üzerinde yer alan tekne, ok başlı yassı gövdeye ve pupa kısmının altında küçük bir çıkıntıya sahiptir. Direk, üç önde ve üç de arkada yer alan halatla desteklenmiştir.

Platanos, Messara'dan fildişi mühür (Lev. No. 26D, Kat No. 79), Orta Minos I'e tarihlendirilmektedir[199]. Mühür üzerindeki kavisli gövdeye sahip teknenin pupası çatallanarak sonlandırılmıştır. Küpeşte çizgisi (veya bumba) gövdenin üst kenarı boyunca uzanmaktadır. Ön ve arka ipler ile direk görülmektedir. Teknenin altında, sağa doğru yüzen iki balık ve teknenin sağ tarafında ise dört uçlu çatal görülmektedir.

Malia'dan steatit prizmatik mühür (Lev. No. 26E, Kat No. 80), Orta Minos I'e tarihlendirilmektedir[200]. Mühür üzerinde yer alan teknede belirgin S şeklinde omurga hattı mevcuttur. Sağ uzantı, bodoslamanın ötesindeki omurganın yükselmesinden daha keskin bir şekilde yükselmektedir. Küpeşteden inen beş paralel eğik çizgi görülmektedir. Teknede iki adam ve gövdenin altındaki sularda balıklar (muhtemelen) yüzmektedir.

Girit'ten steatitten prizmatik mühür (Lev. No. 26F, Kat No. 81) ise Orta Minos IB-II'ye tarihlendirilmektedir[201]. Teknenin belirgin şekilde kavisli gövdesi mahmuzlu kalın baş bodoslama ve hasarlı olmasıyla birlikte çatallandığı görülen kıç bodoslama

[198] Basch 1983, 407.
[199] Gray 1974, 43.
[200] Van Effenterre 1980, 72.
[201] Pini ve Gill 1988, 168.

görülmektedir. Beş paralel eğik küreğin gövdeden aşağı doğru indiği görülmektedir. Alt kısmı hafifçe kesilmiş iki ön ve arka halatları görülmektedir.

Mokhlos'tan siyah steatit ve dikdörtgen formlu mühür (Lev. No. 26G, Kat No. 82), Orta Minos II'ye tarihlenmektedir[202]. Tekne eşit olmayan yükseklikte uçları olan dik profilli düz gövdeye sahiptir. Sapta, pruvaya doğru görülen kıvrımlı çizgi muhtemelen çatallanacaktır. Pruva, eğik çizgi ile ifade edilmiştir. Ön ve arka dayanaklı direk halatları vardır. Gövdenin altında, pruvaya doğru altı eğik çizgi kürektir. Teknenin eşit olmayan yükseklikteki pruva ve pupa uzantılarına sahip olması, ayrıcı bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Malia'da bulunan steatit mühür (Lev. No. 26H, Kat No. 83), Orta Minos IIB'ye tarihlendirilmektedir[203]. Mührün sol kenarında hafif hasarlı tekne figürü görülmektedir. Sağ profilde kavisli, pruvaya doğrudan eklenmiş ok başı mevcuttur ve kıç tahribattan ötürü görülmemektedir. Altı paralel çizgi kaburga gibi gövde boyunca uzanmakta ve kürek olarak tanımlanmaktadır. Derin bir şekilde kesilmiş omurgaya sahiptir. Seren direği ise, 11 paralel çizgiyle yaprak veya kanat şekilli olarak gösterilmiştir.

Pseria'dan mermer mühür (Lev. No. 27A, Kat No. 84), Orta Minos IIB'ye tarihlendirilmektedir[204]. Sağ profilde yassı gövde, çatallanan uçlu kıç, dikey baş bodoslama ile birlikte yükselen pupa. Ön ve arka halatlı direk (direk ile bağlantısız ön ayak). Gövde üzerinde dört daire kesimi mevcuttur.

Malia'da steatit prizmatik mühür (Lev. No. 27B, Kat No. 85), Orta Minos IIB'e tarihlendirilmektedir[205]. Ok uçlu baş bodoslama ile eğik düz gövdeye sahip olan tekne tasvirinde yükselen yassı gövde kıç bodoslamada çatallanma ile sona erer. Seren direğinin

[202] Soles ve Davaras 1992, 439.
[203] Platon vd. 1977, 220.
[204] Nikolaidou 1998, 111.
[205] Poursat 1996, 104.

üçer tane ön ve arka halatı vardır. Dokuz kürek mevcuttur. Direk ucunun sağ ve sol kısımları motiflerle süslenmiştir.

Malia'dan steatit prizmatik mühür parçası (Lev. No. 27C, Kat No. 86), Orta Minos IIB'ye tarihlendirilmektedir[206]. Taşın yarısından daha azı mevcuttur. Uzantı yükseltilmiş, muhtemelen ok ucu ile sonlanan kavisli bir gövdeye sahiptir. Üç patrisaya sahip bir direğin varlığından bahsedilebilir. Malia'dan aynı döneme tarihli ve tamamı korunmamış bir diğer mühür parçasında (Lev. No. 27D, Kat No. 87) görülen teknenin yükseltilmiş eğik bodoslaması ile çekiç benzeri bir nesne görülmektedir[207]. Her iki mührün de tahribat sebebiyle korunan kısımda yer alan tekne tasviri hakkında daha fazla tanımlama yapılamamaktadır.

Malia'dan sarımsı-kahverengi steatit prizmatik mühür (Lev. No. 27E, Kat No. 88), Orta Minos IIB'e tarihlendirilmektedir[208]. Sağ alt köşesinde hasarlı mühür üzerinde tasvir edilen tekne sağ profilde düz gövdeli, ok başlı baş bodoslaması görülmektedir. Orijinal hali, kıç bodoslama çatallanma ile sonlanmaktadır. Gövde alt kenarı boyunca üç kürek ve üç ön- arka ıstrayla yer almaktadır. Sol üstte, üçgen bir nesne bulunmaktadır. Sol alt tarafından korunmuştur.

Girit Lyttos'tan mühür (Lev. No. 27F, Kat No. 89), Orta Minos II- III'e tarihlendirilmektedir[209]. Mühür üzerindeki tekne uçları aynı seviyede yükselen kavisli gövdeye sahip, her bir bodoslamada kuş simgesi mevcuttur. On paralel eğik küreğin kısmen gövdede olduğu görülmektedir. İki ön ve arka partiseli direk bumba, yelkenin üst yarısında üçüncü ek yatay çizgi ile birlikte bulunmaktadır. Yelkende hafif çapraz tarama figürleri gözlenebilmektedir.

[206] Platon vd. 1977, 240.
[207] Platon vd. 1977, 267.
[208] Platon vd. 1977, 130.
[209] Kenna 1960, 113; Gray 1974, 16.

Girit'ten dikdörtgen formlu steatit mühür (Lev. No. 27G, Kat No. 90), Orta Minos II-III'e tarihlendirilmektedir[210]. Sağ profilde kavisli gövde, mahmuz ve dörtlü çatallanma ile sonlandırılmış kıç direği görülmektedir. Bir ön, iki arka arkaya uzanan patrisalar görülmektedir.

Girit'ten prizmatik formlu mühür (Lev. No. 27H, Kat No. 91), Orta Minos II-III'e tarihlendirilmektedir[211]. Mühür üzerinde sivri pruvalı, çatallanmış kıçlı, dik profilli kavisli gövdeli bir tekne tasviridir. Yedi paralel eğik kürek gövdesi gövdenin altına doğru uzanmaktadır. Üç ön ve arka ıstralyaya sahip olan direk, üstünde sağda ve solda daha kısa çizgiler ile ay şeklindeki betimlemeler görülmektedir.

Mokhlos Mezar III'ten kenarları hasar görmüş mühür (Lev. No. 28A, Kat No. 92), Orta Minos III'e tarihlendirilmektedir[212]. Kavisli gövdeye sahip tekne, kıç bodoslama ve mahmuzu içeren alçak pruva, üç çatallı uçla sonlanan kıç bodoslama ile birlikte görülmektedir. Baş ve kıçta iki paralel dikey çizgi gövde boyunca görülür. İki ön, iki arka ıstralyalı seren direği bulunmaktadır. Mahmuz ve baş bodoslama arasındaki çizgiler tahrip olmaları nedeniyle tanımsızdır.

Mirabello Bölgesi'nden akik mühür ise (Lev. No. 28B, Kat No. 93) Orta Minos III'e tarihlendirilmektedir[213]. Mührün üzerinde yer alan tekne tasvirinin pruva ve pupa uzantılarının uçlarının denk geldiği kısımlar (ip delikleri etrafı) tahrip olmuştur. Buradaki uzantılar olasılıkla sivri uçla sonlanmaktadır ve tekne kavisli gövdeye sahiptir. Yelken bölümünde, sağda ve solda ince paralel çizgilerle kandilisa, kalın direği ve üçer tane ön ve arka ıstralyaları bulunmaktadır. Yelken ise, biri bumbanın altında ve biri de serenin üstünde olan iki paralel yatay çizgiden oluşur ve bunlar sağ ve sol tarafta iki yarım ay ile birlikte birbirine bağlanmaktadır. Yelken yüzeyi çapraz örgülerle doldurulmuştur. Gövde

[210] Gray 1974, 41.
[211] Gray 1974, 41.
[212] Platon vd. 1977, 249; Gray 1974, 42; Basch 1987, 100.
[213] Platon ve Pini 1984, 298; Onassoglou 1985, 219.

altında, çift zig-zag hatları görülmektedir. Olası kuş sembolü elemanı sağ taraftaki hasardan dolayı kaybolmuş olmalıdır.

Girit'te Anemospilia'dan akik mühür (Lev. No. 28C, Kat No. 94) Orta Minos III'e tarihlendirilmektedir[214]. Mühür üzerindeki, sol profilde kavisli tekne serenli ve kuş simgeli sivri pruvaya sahiptir. Pupa ise, gövde üzerinden içeri doğru kıvrılır ve muhtemelen kuş başı ile sonlanmaktadır. Merkezde, kürek çeken adam figürü bulunmaktadır. Gövdenin solunda ve sağında, yatay su hattı bulunmaktadır.

Knossos'tan çok iyi korunamamış mühür (Lev. No. 28D, Kat No. 95), Orta Minos IIIB'e tarihlendirilmektedir[215]. Korunmuş olan kısmı üzerinden bakıldığında düz küpeşte hattı görülmektedir. Her biri sağa eğik dikme ile desteklenen üç paralel dikey dikme küpeştenin üzerinde görülmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen yuvarlatılmış kenarlı steatit mühür (Lev. No. 28E, Kat No. 96), Orta Minos'a tarihlendirilmektedir[216]. Yassı gövdeli teknenin dik açı ile yükselen sivri baş bodoslama, çatallı kıç bodoslaması bulunur. Gövde altındaki altı çizgi kürek olarak tanımlanmaktadır. Ön ve arkada partiseli direk, sol taraftaki dümene doğru devam eder. Pruva üzerindeki bölgede disk bulunur. Kıçtaki hasar, çatallı uzantıya, yumuşak bir görünüm verir ve bunun yorumlanmasında da belki üçlü bir çatallanmadan bahsedilebilir.

Buluntu yeri bilinmeyen bir diğer örnek ise tahrip olmuş steatit mühür (Lev. No. 28F, Kat No. 97) Orta Minos'a tarihlendirilmektedir[217]. Düz dipli tekne ok pruvaya sahiptir. Pupa kısmı da diğer örnekler gibi çatallanıyor olmalıdır. Çok net olmasa da gövde nokta halinde uzana beş çıkıntı kürek olarak yorumlanmaktadır. İki ön ve arka ıstralyalı seren direği bulunmaktadır.

[214] Basch 1983, 400.
[215] Basch 1987, 104.
[216] Kenna ve Thomas 1974, 104.
[217] Pini ve Gill 1988, 92.

Buluntu yeri bilinmeyen üzerinde tekne tasviri işlenmiş bir mühür (Lev. No. 28G, Kat No. 98), Orta Minos dönemine tarihlendirilmektedir[218]. Mühür üzerinde kavisli pruva ucu çatallı yüksek kıça doğru yükselen gövde tekne işlenmiştir. Çift dikey kıç bodoslama küpeşte hattı ile birleşir ve ayrıca iki yatay paralel çizgi, gövdenin yanlarını temsil etmektedir. Uçlarda aşağı doğru kıvrımlı yüksek avlulu direk, yatay bumba iki kesik ile sağa doğru daha kısa olarak gösterilmiştir. İki ön ve arka partiselidir. Pruvanın önündeki yarım ay ve gövdenin eğikliği doğrultusunda yüzen balıklar görülmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen üzerinde tekne tasviri yer alan bir mühür (Lev. No. 28H, Kat No. 99), Orta Minos I'e tarihlendirilmektedir[219]. Mühür üzerinde yer alan, kavisli gövdeye sahip teknenin pruvası ok başlıdır. Kıç bodoslamasının çatal uçlu olduğu görülmektedir. Beş, muhtemelen altı eğik kürek gövdede bulunmaktadır. İki ön ve arka ıstralyalı seren direği bulunmaktadır.

Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Lev. No. 29A, Kat No. 100) Orta Minos I'e tarihlendirilmektedir[220]. Mühür üzerindeki tekne sağ profilde kısmen kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin kıçtaki çıkıntısı ve kıç bodoslaması sağa doğru ve baş bodoslama ise sola doğru uzanmaktadır. Dört eğik kürek kabuğu gövdeden aşağı inmektedir. Ana istralyalı seren direğinin ayrıca sol tarafta çok silik patrisası bulunmaktadır. İki ek çizgi, ıstralyaları ve direkleri birleştirir.

Buluntu yeri bilinmeyen skaraboit formda steatit mühür (Lev. No. 29B, Kat No. 101), Orta Minos IB-II'ye tarihlendirilmektedir[221]. Hafif hasarlı bu mühür üzerinde ise, mahmuzlu kavisli gövdeye sahip teknenin omurga hattı ve küpeşteyi ayıran bir çizgisi görülmemektedir. Üçlü çatallanan kıç bodoslamasının yanı sıra gövde altından dik çıkan beş kürek görülmektedir. İki ön ve arka ıstralyalı seren direği mevcuttur. Sağ alt kısımda

[218] Pini 1992, 330.
[219] Gray 1974, 41.
[220] Wedde 2000, 333.
[221] Gray 1974, 41.

C şekilli bir çizgi, sağ üstte V şekilli bir nesne ve teknenin üstünde S şekilli bir çizim bulunmaktadır. Daha önce tespit edilmemiş üçüncü bir öğenin çatalda bulunması, teknenin Tip II'ye değil Tip III'e ait olduğunu gösterir.

Buluntu yeri bilinmeyen serpantinden yapılmış prizmatik mühür (Lev. No. 29C, Kat No. 102), Orta Minos IB-II'ye tarihlendirilmektedir[222]. Mühür üzerinde, sivri pruva ile birlikte kavisli bir gövde ve eğik bir baş bodoslama ile tasvir edilmiş tekne görülmektedir. Üçlü çatallanan kıç bodoslaması ve gövde altından çıkan dört küreği görülmektedir. Ek kısım, direkten ileri doğru uzanıp pruvayı oluşturur. Sol üstte, kalın ve ince çaprazlanan çizgiler mevcuttur.

Buluntu yeri bilinmeyen üç tarafı işlenmiş prizmatik mühür (Lev. No. 29D, Kat No. 103), Orta Minos IB-II'ye tarihlendirilmektedir[223]. Mühür üzerindeki betim "tekne ve balık" olarak adlandırılır. Sağ profilde kavisli gövde, sivri pruva, geniş üçlü çatallanan kıç görülmektedir. Pupadaki çatallanmanın sağ tarafı ön ıstralyayı dengelemek üzere yapılmış bir arka patrisa olduğu düşünülmektedir. Kalın kısa koni şeklinde direk görülmektedir. Istralya olduğu öngörülen bu hat direğin tepesine bağlanmamaktadır. Yukarıdaki alanda, büyük bir balığın sağa doğru yüzdüğü görülmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen dört taraflı serpantin prizmatik mühür (Lev. No. 29E, Kat No. 104), Orta Minos IB-II'ye tarihlendirilmektedir[224]. Mühür üzerinde, yuvarlak mahmuzla birlikte sivri uçlu baş bodoslaması ve yassı bir gövdesi olan tekne görülmektedir. Hafif çıkıntılı yuvarlak kıçta, aşırı büyük ebatta çizilmiş üçlü çatallanma bulunmaktadır. Üç ön ve arka ıstralyaya sahip seren direği görülmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen üç taraflı prizmatik mühür (Lev. No. 29F, Kat No. 105), Orta Minos II'ye tarihlendirilmektedir[225]. Mühür üzerinde Sol profilde yassı bir gövde,

[222] Yule 1980, 100.
[223] Yule 1980, 101.
[224] Yule 1980, 101.
[225] Basch 1987, 102.

baş bodoslamalı ve mahmuzlu bir pruva ve bunların yanında dört çatallı yüksek kıç bodoslaması bulunmaktadır. Üç paralel eğik çizgi, kıçtan ve dümenden belli bir açı ile uzanmaktadır. Dört ön ve arka ıstralyalı seren direği görülmektedir. Sol taraftaki alanda ise keçi başı figürü bulunmaktadır. Kıç bodoslaması muhtemelen çatallanmıştır. Omurgada altı kısa kürek şeklinde çizgiler görülmektedir. Kıçtaki direğin sağ tarafındaki iki yatay çizgi küpeşteyi ifade ediyor olabilir. Üç ön, iki arka ıstralyalı seren direği görülmektedir. Direk başının yukarısında spiral şeklinde nesneler bulunmaktadır.

Buluntu yeri bilinmeyen üç taraflı steatit prizmatik mühür baskısı (Lev. No. 29G, Kat No. 105) Orta Minos IIA'ya tarihlendirilmektedir[226]. Sol profilde kavisli gövde ve ok başlı baş bodoslaması bulunmaktadır.

Phaistos Sarayı'ndan Oda 25'ten Orta Minos IB-IIA'ya tarihlendirilen (Lev. No. 30A, Kat No. 109) mühür baskısının kil topak üzerinde hafifçe içbükey olarak görülen baskının yüzeyi hasar görmüştür[227]. Muhtemel sağ profilde ve muhtemelen sivri olan pruva ve cıvadra; yüksek kavisli kıç on paralel ve iki eğimli çizgi tarafından bölmelere ayrılmıştır. Omurga hattı baş bodoslamaya doğru devam ederken küpeşte hattı cıvadraya doğru devam etmektedir. Gövdenin üstünde, iki farklı yorumu ortaya çıkaran farklı çizgiler vardır; sağdaki ve soldaki yuvarlak çizgi serenin bir parçasıdır. Bununla birlikte merkezi coplar oturmuş bir insan figürünü temsil ediyor olmalıdır.

Malia'dan mühür baskısı (Lev. No. 30B, Kat No. 108) Orta Minos II'ye tarihlendirilmektedir[228]. İnce sıkıştırılmış koyu tuğla kırmızısı, kilden düzleştirilmiş prizmatik yumru baskıdır. Baskı sağ alt kenardan dışarı doğru çıkmaktadır. Mühür baskısı üzerinde tasvir edilen tekne, sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Baş bodoslamalı ve mahmuzlu pruva, engebeli ve yassı, gövdenin üzerinde ucu ikili çatallanan pupa görülmektedir. Net bir biçimde çizilmiş omurga hattı mevcuttur. Arka ve ön ıstralyalı

[226] Reich 1965, 160.
[227] Pini 1970, 207.
[228] Poursat vd. 1978, 82-83.

seren direğinin üzerinde V şekilli bir nesne bulunmaktadır. Bunların dışında ihtimaldir ki süsleme amaçlı çeşitli doldurma motifleri yer almaktadır.

Malia'dan olan bu prizmatik mührün baskısı (Lev. No. 30C, Kat No. 109) Orta Minos II'ye tarihlendirilmektedir[229]. Siyah benekli ince sertleştirilmiş, hafif koyu sarı kil baskısıdır. Sağ profilde yassı gövde, sağa doğru sivrilen baş ve sola doğru çatallanan yüksek baş bodoslama görülmektedir. Ön ve arka tarafından ikişer ıstralyalı üçgen yelkenli direkli bir tekne tasviridir. Sağ üst tarafta uçlarında top olan ok uçlu bir alet bulunmaktadır. Yukarı üst alanda ise sağında ve solunda disk olan çift balta ve bıçağın sağında olan üçüncü bir disk de görülmektedir.

Malia'dan mühür baskısı (Lev. No. 30D, Kat No. 110) Orta Minos II'ye tarihlendirilmektedir[230]. Siyah benekli, sıkıştırılmış kırmızı kil, yassı prizma şeklindeki mührün baskısıdır. Sağ profilde yassı gövdeye sahip tekne tasvir edilmiştir. Sağ tarafta ok uçlu baş bodoslama ve sol tarafta sonu tam görülemeyen kıç bodoslama bulunmaktadır. İki ön ve arka ıstralyalı direk görülmektedir. Gövdenin altında, sekiz paralel ve kazılmış dikey çizik çizgiler vardır. Sağ üstteki alanda bir disk görülmektedir. Sahnenin üstünde 11 paralel dikey çizgiler bulunmaktadır. Aşağıda, tek yatay çizik çizgiyi geçen beş paralel dikey çizgi kesmektedir.

Knossos'tan kil mühür baskısı (Lev. No. 30E, Kat No. 111) Orta Minos II-III'e tarihlendirilmektedir[231]. Sivri pruvalı, çatallanmış kıçlı, dik profilli kavisli bir tekne tasviridir. Yedi paralel eğik kürek gövdenin altına doğru inmektedir. İki dümen sol tarafta görülmektedir. Üç ön ve arka ıstralyalı seren direği görülmektedir. Teknenin yukarısında, dört bitki figürü bulunmaktadır.

[229] Poursat vd. 1978, 84-85.
[230] Poursat vd. 1978, 82-88.
[231] Gray 1974, 41.

Değerlendirme

MÖ 2. Binin ilk yarısına tarihlenen dönemdeki tekne modelleri iki gözyaşı damlası biçimli örnek ile biçimsel bakımdan bir önceki dönemden önemli bir farklılık göstermeyen örneklerdir. Pişmiş toprak ve taştan yapılmış olan bu örneklerin donanımları sadece oturma yerleri gibi basit unsurlardır. Erken Minos sonu- Orta Minos başına tarihlendirilmektedir. Kıta Yunanistan'dan daha çok seramikler üzerine boyama tekniği ile işlenmiş piktografik tekne tasvirleri örnekleri ele geçmiştir. Piktografik eserler arasında Girit'ten açığa çıkarılan Orta Minos'a tarihlendirilen pişmiş toprak tablet ve hiyeroglifler de yer almaktadır. Dönemin tekne tasvirlerinin büyük çoğunluğunun Girit'ten ve gliptik örnekler olduğu görülmektedir (Tablo 2).

II.5. MÖ 2. Binin İkinci Yarısında (Miken) Görülen Tekne Tasvirleri

MÖ 2. Bin'in ilk yarısında kendine has mimarisiyle, sanatıyla ve ticaret ağıyla bölgedeki hâkim güç Girit- Minos Uygarlığı olmuştur. Bu gücü, Yeni Saraylar döneminin yak. MÖ 1450'lerde son bulmasıyla Mikenaililer ele geçirmiş ve Minos'un topraklarında hâkim olmuştur[232]. Bulundukları coğrafya gereği denizci bir toplum olan Mikenler, Minosluların çöküşünden sonra Ege Adaları, Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdikleri seferlerle pazarı ve deniz hakimiyetini ele geçirmiştir. Mikenlere ait Linear B tabletlerinde geçen denizciliğe dair kelimeler de (kaptan, gemi, liman gibi) deniz yolculukları yaptıklarının ve denizcilikle iç içe olduklarının bir başka göstergesidir[233].

MÖ 2. Binin ikinci yarısında denizciliğin artık çok daha yaygın bir faaliyet haline gelmesiyle, deniz ticareti de sistemli bir hale gelmiştir. Bu gelişime bağlı olarak doğal limanların yetersiz kalmasına sebep olacak büyüklükteki gemilerin varlığı görülmektedir[234]. MÖ 14. yüzyılın sonlarında Geç Hellas IIIA2 evresinde (Tablo 1) ise Mikenler; Ege'nin her iki yakası, Kıbrıs, Levant ve Mısır'a kadar ticari ilişkiler geliştirerek yükseliş dönemini yaşamıştır. Örneğin, Batı Anadolu'da Miletos, Iasos ve Troya gibi yerleşimlerde görülen Miken seramiği bu ticari ağı kanıtlamaktadır[235]. Doğu Akdeniz'i kapsayan bu gibi etkileşim ağları MÖ. 14. yüzyılın sonlarında ise, Uluburun Batığı'nın kargosu ile en iyi şekilde örneklenmektedir[236].

Ege'nin doğu kıyısında ise, Mikenlerin Anadolu'da kurduğu kolonilerin de etkisiyle, denizcilik bakımından benzer gelişmeler olduğu düşünülmektedir. Anadolu'nun İyonya ve Karya bölgelerindeki yerleşimlerde yer alan Miken mezarları denize ve denizciliğe bağlılıklarını gösterir özelliklere sahiptir. Bu özellikler; mezarların denize yakınlığı ve Linear B tabletlerindeki olasılıkla deniz üzerinden gerçekleşen göç

[232] Gates 2015, 175-87.
[233] Gür 2014, 113.
[234] Çömelekoğlu 2012, 72.
[235] Gür 2014, 10.
[236] Knapp 2018, 23.

hareketleri hakkında verilen bilgilerdir[237]. Böylece, Mikenliler'in denizaşırı hareketliliği ve Ege'nin iki kıyısına olan hakimiyeti görülmektedir. Ayrıca, Geç Minos teknelerinin ve Miken teknelerinin tasvir edildiği model örnekleri, çok sayıda duvar boyası üzerinde görülen tekne tasviri örnekleri, çeşitli seramikler üzerinde tekne tasvirleri ve çok sayıda mühür örnekleri gibi veriler de önemli bilgiler sunmaktadır.

Modeller

Argos'tan pişmiş toprak model (Lev. No. 31A, Kat. No. 112), Geç Hellas dönemine tarihlendirilmektedir. Bu model, sivri uçlu uzantılara ve dışa doğru eğimli yanlara sahip, düz tabanlı bir tekneyi temsil etmektedir. Tekne ortasında kısa seren direği vardır. Sağ uzantı pruva olarak, sol uzantı ise basit kemeresi ve üzerine sarılı bir parça kil olan küpeştesi ile pupa olarak tanımlanmaktadır[238].

Malia'dan pişmiş toprak model (Lev. No. 31B, Kat. No. 113), Geç Minos IA'ya tarihlendirilmektedir. Modelin temsil ettiği tekne; düz tabanı üzerinde alt uzantısı sivri uçlu olan basit gövdeye ve zıt uçta sivri uçlu kısa yapıya sahiptir. Ege'de Tunç Çağı teknelerinde görülen sistemin yoğunlukta tercihinden dolayı yüksek tarafın pupa olduğu düşünülmektedir[239].

Phylakopi pişmiş toprak model (Lev. No. 31C, Kat. No. 114), Geç Kiklad I-II'e tarihlendirilmektedir. Model, siyah boyalıdır ve iç kısmında üretim sürecinin izleri görülmektedir. Badem biçimli gövdeye sahip teknede, küpeşteyi oluşturan dalgalı hat, dış ve iç kısımda yaklaşık yedi adet çizgiden oluşan süsleme bulunmaktadır. Ayrıca pupanın dış kısmı da siyah boya ile süslenmiştir. Pruvada ise gözler ve talimar gösterilmiştir[240].

[237] Özdaş 2000, 161.
[238] Palaiologou 1985, 228.
[239] Van Effenterre 1980, 73.
[240] Wachsmann 1981, 209; Delivorrias 1987, 154.

Phylakopi'den pişmiş toprak büyük bir modelin parçası (Lev. No. 32A, Kat. No. 115), Geç Hellas III'e tarihlendirilmektedir[241]. Modelin dışı beyaz astarlı, küpeştesi ve üst uzantısı boyunca kahverengi çizgili, iç kısım ise kahverengi boyama ile süslenmiştir. Mahmuzlu düz omurga hattına sahiptir ve yükselen küpeşte ise bir uzantı ile sonlandırılmıştır.

Oropos'tan pişmiş toprak model (Lev. No. 32B, Kat. No. 116) Geç Hellas III'e tarihlendirilmektedir[242]. Kırmızı boyalı üç adet parça halindeki modelin, pruva ve pupası ve düz tabanının bir kısmı korunmuş ve orta kısmı eksiktir. Düşük küpeşteli omurgaya sahip düz tabanlı bir tekneyi temsil etmektedir. Pruva dikey olarak yükselirken, mahmuzun üzerine hafifçe eğimlidir. Pupa ise eğrisinde yükselmektedir.

Asine'den pişmiş toprak model (Lev. No. 32C, Kat. No. 117) Geç Hellas III'e tarihlendirilmektedir[243]. Model, krem rengi astarlı ve kırmızımsı kahverengi boyalıdır. Omurganın var olan yarısı, pupa direği ve pruva şekli, boyalı küpeşte, orta dıştaki çizgi, seren direğini sembolize eden içteki üç çizgiyle muhtemel pruva bölümünü oluşturmaktadır.

Knossos'tan pişmiş toprak modelinin parçası (Lev. No. 33A, Kat. No. 118), net olmayan tarihlendirmeye göre, Geç Minos IIIA1'e tarihlendirilebilir[244]. Modelin, V-şekilli profili ile tekne gövdesinin uç kısmı korunmuştur. Yan tarafta iki adet ıskarmoz bulunan küpeşte, daha küçük çıkıntılar bulunur. Dışında, yatay çizgiler arasında boyalı spiral vardır. Değişken kalınlıkta dikey çizgiler, salma altından aşağı doğru iner.

Mykenai'de bulunan pişmiş toprak model (Lev. No. 33B, Kat. No. 119) Geç Hellas IIIA-B'ye tarihlendirilmektedir[245]. Küpeşte ve gövdede siyah boya kalıntıları olan yeşilimsi beyaz astarlıdır. Eşit yükseklikte hafifçe içe doğru dönen (biri restore edilmiş)

[241] Göttlicher 1978, 62.
[242] Petrakos 1974, 99; Johnston 1985, 33.
[243] Wachsmann 1982, 302.
[244] Popham 1984, 200.
[245] Xenaki-Sakellariou 1985, 222.

uzantıları ile pruvası ve pupası neredeyse dikey yükselen düz tabanlı tekne görünümündedir[246]. Mevcut postlardan biri eksiktir. İçerde, iki oturak ya da omurga kil topaklar şeklinde görülmektedir.

Tiryns'te bulunan pişmiş toprak model (Lev. No. 33C, Kat. No. 120), Geç Hellas IIIB2'ye tarihlendirilmektedir[247]. Modelin dört kırık parçası restore edilmiştir. Korunmuş pupa ve pruva kısımları ile boyalı eğimli gövdeden oluşmaktadır. Omurga ve kaplamaları ile pupanın sancak kısmı oluşturulmuştur. Yatay çizgileri ve "W" şeklinde çizgileri ile pruvanın sancak kısmı, iki "M" şeklinde çizgi ve yatay çizgi ile iskele kısmı oluşturulmuştur. Tekne içerisinde iki uzunlamasına çizgi, sancak çizgisi pruvanın iskele kısmına doğru eğimli, daha ince dikey hatlar serenleri temsil etmektedir. İskele tarafında üç bölümlü bir motif bulunmaktadır.

Agia Triada'dan kırmızı boya izleri ile pişmiş toprak model (Lev. No. 33D, Kat. No. 121), Geç Minos IIIC'ye tarihlendirilmektedir[248]. Sivri uçlu pruvalı ve gövdeli parçalanmış modeldir. Sağ uzantı neredeyse dikey, dik açıda sol kıvrık-yükseltilmiş, gövde içinde ise orta yükseklikte, üst üste iki engelli, en üstte iki nesneye bağlı bir güverte yer almaktadır.

Mykenai'den bulunan pişmiş toprak model (Lev. No. 34A, Kat. No. 122), Geç Hellas IIIC kontekstinde bulunmuştur[249]. Tek renkli, metalik görünümlü boyalı pişmiş toprak model parçasıdır. Kıvrımlı yükselen uzantı ve enine olan bölüm omurgayı göstermektedir.

Agia Triada'dan alabaster modeli (Lev. No. 34B, Kat. No. 123), ise net bir tarihlendirme olmasa da Geç Minos I ya da II'ye tarihlendirilmektedir[250]. Model, yuvarlatılmış pupa ve uca doğru yükselen eğimli pruva ile uzun gövdeye sahiptir.

[246] Laviosa 1969, 26.
[247] Kilian 1988, 122-123.
[248] Johnston 1985, 25.
[249] Tamvaki 1973, 256.
[250] Göttlicher 1978, 320.

Milos Kapari'de bulunan kireçtaşı model (Lev. No. 34C, Kat. No. 124), için kesin tarihlendirme yapılmamıştır[251]. Kireçtaşı model, eşit yükseklikte olmayan keskin kıvrımlı uçlara sahip uzantıları olan düz tabanlı teknedir. Teknenin yapısal ögeleri olduğu izlenimi uyandıran, bir boyuna ve iki enine kesiti vardır.

Keos, Agaia İrini A Alanındaki Tapınaktan bulunan bronz model (Lev. No. 34D, Kat. No. 125), bir Geç Minos IB/Geç Hellas IIA kontekstinden bulunan model için Geç Hellas IIIC tarihi önerilmektedir[252]. Bronz modelin parçası, düşük küpeşteli, sivri kıvrımlı uzantıya doğru yükselen düz gövdeye sahip tekneyi temsil etmektedir. Omurganın düz olduğuna dair belirgin işaretler olmasına rağmen pupa ya da pruvayı tanımlamak mümkün değildir.

Tablet ve Diskler Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Aigia Triada'dan pişmiş toprak tablet üzerindeki üç adet tekne tasviri (Lev. No. 34E, Kat. No. 126-128), Geç Minos I'ye tarihlendirilmektedir. Betimlenen teknelerin, pruva bölümü sol profilde kıvrımlı olarak gösterilmiştir. Omurga hattı cıvadranın içine doğru yükselmektedir. Küpeşte hattı, tek dikey çizgi tarafından desteklenmektedir. Omurga hattı ile birleşme noktasında, kanca vardır. Sağ uç, küpeşte seviyesinin hafif yukarısında uzanan dikey çizgi tarafından kesilmiştir[253].

Khania'da bulunan pişmiş toprak yuvarlak disk (Lev. No. 34F, Kat. No. 129), Geç Minos IB'ye tarihlendirilmektedir[254]. Tasvirin sağ alt köşesi hasar görmüştür. Üç ayrı çizgiden oluşan kuş sembolü ile sonlandırılmış kavisli omurga ve küpeşte hattı çizgisi oluşturulmuştur. Üç dikey paralel çizgi ve yatay çizgiye iki dikey paralel çizgi, ikinci yapısı ve yatay çizgi eklenmiş olarak 'ikria'yı oluşturmaktadır. Khania'dan diğer bir diskin (Lev. No. 34F, Kat. No. 130), üzerinde ise çizgisel bir tekne tasviri yer almaktadır.

[251] Laviosa 1969, 29.
[252] Davaras 1984, 62.
[253] Marinatos 1933, 66.
[254] Hallager 1996, 97.

Bu disk de bir önceki örnek gibi, Geç Minos IB'ye tarihlendirilmektedir. Seren sola doğru yükselen kıvrımlı çizgi, kuş sembolü oluşturmak için V şeklinde çizgi eklenmiştir. Sağda üç dikey paralel çizgi ile oluşan dikdörtgen yapı ve iki yatay çizgi ile oluşan kare ise 'ikria'yı oluşturmaktadır[255].

Duvar Boyaları Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Thera Adası'ndaki Akrotiri yerleşmesinde, S. Marinatos'un yürüttüğü kazılar sırasında, Batı Evi'nde Thera duvar resimleri bulunmuştur. Denizciliğe dair önemli bilgiler veren Oda 5'teki (Lev. No. 35A) duvar resimleri odanın doğu, kuzey ve güney duvarlarında yer almaktadır. Thera patlamasının tarihinden ve seramiklerin anelizlerinden yola çıkılarak yapılan tarihlendirme sonucunda farklı görüş ortaya çıkmıştır. Aktrotiri'de bulunan seramik örnekleri Geç Kiklad IA/ Geç Minos IA'ya tarihlendirilmektedir[256]. Bu sebeple duvar boyalarının, Thera patlamasının tarihlendirilmesine göre Minos kültürüne, yerleşim yerinden ele geçen seramiklerin tarihlendirmesine göre ise Miken kültürüne ait oldukları düşünülmektedir. Ayrıca, fresklerde işlenen teknelerin özelliklerine göre de incelenmiş ancak tarihlendirme konusunda bu ikilem sürmüştür. Bazı araştırmacılar, Thera teknelerinin Miken kültürüne ait olduklarını düşünürken, bazıları da Minos teknelerine benzer unsurlar taşıdıklarını düşünmektedir[257]. Yerleşimin mimarisi ise, Minos Girit'ine benzerlik gösterirken, biçim ve yapım teknikleri bakımından detaylarda farklılıklar göstermektedir[258].

Batı evinin kuzey duvarında yer alan duvar boyasında ana konusunu deniz savaşı olarak tanımlanan bir sahne oluşturmaktadır. Savaş durumuna geçmiş bir dizi asker karada yer alırken, denizde dört tekne yer almaktadır. Buradaki teknelerin (Lev. No. 40D,

[255] Hallager 1996, 96.
[256] Gates 2015, 184.
[257] Wachsmann 2009, 86.
[258] Gates 2015, 185.

Kat. No. 142) sadece baş kısmı korunmuştur. Güney duvardaki, "filotilla" adı verilen sahnede (Lev. No. 35B-C) ise, tören alayının tekneler ile bir limandan diğerine yapmış oldukları yolculukları betimlenmiştir. Duvar resimlerini inceleyen Lyvia Morgan tarafından yorumlanan sahnede; Thera'daki küçük kasabalardan birinden Akrotiri'ye doğru yapılan ve deniz yolculuklarının ilkbaharda tekrar başlamasının kutlandığı bir festivali betimleyen geçit töreni yer almaktadır[259]. Limanlar arasında hareket halinde dokuz tekne ve olasılıkla Akdeniz'de seyahatini tamamlayıp limana dönmüş halde iki kürekli tekne tasvir edilmiştir. Teknelerden sadece bir tanesinin (Lehva 38B- Kat No. 136) yelkenleri açık halde betimlenmiştir. Her teknede pupa tarafında bir dümenci gösterilirken, sadece yelkenleri açılmış olan teknede iki dümenci yer almaktadır. Teknelerin pupa taraflarında yer alan kabinler, tekne sahibinin ya da kaptanın oturduğu ikrialar (Lev. No. 41A-B) olarak tanımlanmaktadır[260].

Sahnede yer alan ilk tekne (Lev. No. 36A, Kat. No. 131), sağ profilde kıvrımlı gövde üzerinde siyah boya ile küpeşte oluşturulmuştur. Teknenin gövdesi büyük oranda korunmuştur. Teknenin kancalı cıvadrası ile uca doğru yükselen pruvası bulunmaktadır. Pupa daha keskin bir şekilde yükselmektedir ve oturmuş bir insan başı yukarısından görülmektedir. Ayakta duran dümenci figürü ise, boyna küreğini tutmaktadır. Yelken benzeri yapının altında oturarak kürek çeken 5 kürekçi yer almaktadır.

Sağ profilde kıvrımlı gövde, beyaz boyalı sarı küpeşte ve halat ile kahverengi süslemeli tekne (Lev. No. 36B, Kat. No. 132) görülmektedir. Gövdede altı tane mavi ve sarı yunusun izleri vardır. Baş bodoslamadan mavi bir çizgi ile ayrılan sarı cıvadrayla yükselen pruva, iki kanca üzerindeki kuş ve çiçek figürleriyle süslenmiştir. Pupa, tamamı restore edilmiş aslanla daha keskin biçimde yükselmektedir. Sarı uzunlamasına elemanlar ve kahverengi paraçolu ile birlikte ağır hasar görmüş baş bodoslama uzantısının kalıntıları

[259] Gates 2015, 187.
[260] Shaw 1980, 178.

vardır. Sarı platform üzerinde, sarı dikmeler ve yatay çıtalarla hafif hasarlı ikria bulunmaktadır. İkriada beyaz ve siyah hayvan derisi örtü içindeki yolcunun kafası en tepedeki enine direğin üzerinden görülmektedir. Merkezi dikme üstüne ise, yaban domuzu dişi miğferi yerleştirilmiştir. İkrianın hemen önüne oturmuş bir adam vardır. Dümencinin tuttuğu büyük boyna küreğinin, palasının genişliği hasar sebebiyle görülmemektedir. Dümencinin karşısında, benekli hayvan derisi örtülü dikdörtgen yapının kıç tarafında bir adam oturmaktadır. Tekne ortasındaki kahverengi dikmeler ve yatay elemanlarla oluşturulan güneşlik, kahverengi S-şeklinde desenleriyle süslenen sarı çatı örtüsüyle kapatılmıştır. Tente altında on tanesi kısmen veya büyük oranda korunmuş, üçü ise tamamen restore edilmiş yolcu oturmaktadır. Mevcut veya kısmen restore edilmiş on dört ve tamamen restore edilmiş yedi kürekçi yer almaktadır. Teknenin gövdesi pupa tarafında ve tekne ortasından pruvaya doğru, cıvadra ile baş bodoslamasının uç kısmı hariç tüm pruva ağır hasar görmüştür.

Sağ profilde beyaz boyalı kavisli gövde, sarı pupa ve siyah pruvalı küpeştesiyle tekne (Lev. No. 37A, Kat. No. 133) görülmektedir. Küpeştenin aşağısında dalgalı kahverengi çizgiyle, bordürlü mavi zeminde asılı siyah spiralleri olan dekoratif alan yer almaktadır. Baş bodoslaması boyunca üç kancanın ucunda, ilk ikisi kelebek ve diğeri çiçekle ile süslenmiştir. Posta üzerinde uzanan aslan ile daha keskin bir şekilde yükselen pupa bulunmaktadır. Sarı ve kahverengi uzunlamasına parçalarıyla paraçol ile desteklenen aşağı pupa uzantısı vardır. Pupada kahverengi dikey hatlar ve siyah yatay parçalarla, kırmızı benekli sarı hayvan derisi örtü ile ikria oluşturulmuştur. En üstteki yatay donanım, asılı kürecikler ve altında sarkan püsküllerle süslenmiştir. Yaban domuzu dişi miğferi orta dikme üzerinde asılmıştır. İçinde yolcu oturan ikrianın arkasında, eğik olarak yukarı doğru uzun, ‘stylis’ adı verilen sırığı temsil eden, siyah direk uzanmaktadır. İkrianın karşısında bir adam oturmaktadır. İkrianın önünde, alt ucunda kalınlaşan palasıyla büyük boyna küreği ile görülmektedir. Dümencinin ilerisinde kolları göğsünde

kavuşmuş adam ayakta durmaktadır. Dümencinin karşısındaki adam beyaz-kırmızı benekli hayvan derisi örtülü dikdörtgen yapının kıç tarafında oturmaktadır. Teknenin ortasında kahverengi dikey hatları olan, üstü siyah, altı kahverengi dalgalı desenli beyaz çatı ile güneşlik oluşturulmuştur. Tentenin altında dokuz yolcu oturmaktadır. Siyah halat çizgileri olan sarı direk teknenin ortasında yükselmektedir. Gövdenin neredeyse tamamı korunmuştur ve yirmi bir kürekçi, küreklere asılmış pozisyondadır.

Pupa ve tekne ortası parçalarıyla sağ profilde kavisli sarı küpeşteli ve beyaz gövdeli tekne (Lev. No. 37B, Kat. No. 134) görülmektedir. Pruva, sarı açevela uzantısı hariç, tamamen tahrip olmuştur. Mavi zeminde siyah spiral desenli gövdeli doğan/ grifon figürünün başı bulunan kıvrık pupaya sahiptir. Sarı platform üzerinde, kahverengi çerçeveli, mavi yatay çıta ile ara süsleme ve en üstte dalgalı kenarla ikria yer almaktadır. İçerisinde bir yolcu bulunan kabin, sarı ve siyah benekli beyaz hayvan derisi örtü ile kaplanmıştır. İkrianın kıç tarafından 'stylis' adı verilen sırığı temsil eden eğik şekilde uzun siyah direk uzanmaktadır. İkrianın ilerisinde başka bir adam oturmaktadır. Dümenci, alt uçta kalınlaşan palaya sahip büyük boyna küreği ile bulunmaktadır. Dümencinin ilerisinde ve yüzü kıç tarafa bakan iki adam, siyah benekli beyaz hayvan derisi örtülü dikdörtgen yapıya sırtı dönük oturmaktadır. Teknenin ortasında kahverengi çerçeveli tente ve siyah kıvrımlı çizgi desenli sarı çatı kalıntıları görülmektedir. Beş, restore edilmiş haliyle muhtemelen altı yolcu tentenin altında oturmaktadır. Küreklere asılmış durumdaki dört kürekçinin hasar görmemiş olan kalıntıları vardır. Teknenin gövdesinin ortası ve pruvası tamamen eksik olduğundan restore edilerek tamamlanmıştır.

Sağ profilde kıvrımlı beyaz boyalı gövdesiyle, pupada sarı ve pruvada siyah küpeşteye sahip tekne (Lev. No. 38A, Kat. No.135) görülmektedir. Küpeşte altında dalgalı kahverengi çizgi ile sınırlanmış mavi zemin üzerine siyah asılı spiraller ile süslenmiştir. Sarı cıvadrayla yükselen pruvanın uzantısındaki üç kanca, kelebek ve çiçekle süslenmiştir. Pupa daha keskin bir şekilde yükselir ve sarı renkteki aslan

bodoslama üzerinde uzanmaktadır. Sarı ve kahverengi uzunlamasına parçalarıyla paraçol ile desteklenen aşağı pupa uzantısı vardır. Pupada yer alan ikria, kahverengi dikey hatlar, siyah yatay parçalar ve kırmızı benekleri olan sarı hayvan derisi örtüyle oluşturulmuştur. Orta dikmenin üzerinde yaban domuzu dişinden miğfer bulunmaktadır. İkrianın en üstündeki yatay parça asılı küreciklerle, altında sarkan püsküllerle süslenmiştir. İkrianın içerisinde bir yolcu oturmaktadır ve arka tarafından 'stylis' adı verilen sırığı temsil eden eğik şekilde uzun siyah direk uzanmaktadır. İkrianın önünde oturan bir başka yolcu ve kalınlaşan pala alt uçta büyük boyna küreği ile dümenci vardır. Dümencinin ilerisinde kolları göğsünde kavuşmuş adam ayakta durmaktadır. Dümencinin karşısında, beyaz-kırmızı benekli hayvan derisi örtülü dikdörtgen yapının arka tarafında adam oturmaktadır. Bu yapının üzerinden de ikinci bir yolcunun kafası belirmektedir. Teknenin ortasında kahverengi dikey hatları olan, üstü siyah, altı kahverengi dalgalı desenli beyaz çatı ile güneşlik oluşturulmuştur. Tentenin altında oturan 9 yolcu vardır. Teknenin ortasında yükselen siyah halat çizgileri olan sarı direk bulunmaktadır. Direğin üst ucundan, üçü tente kenarına uzanan ve en alttan kıça ilerleyen dört çizgili beş çift boğata görülmektedir. Ayrıca, yirmi bir kürekçi de kürek çekmektedir. Pruvada, tentenin hemen ilerisinde beyaz delik kiriş; loça deliğini temsil ediyor olmalıdır ve siyah çatallı bir donanım vardır. Gövdenin neredeyse tamamı korunmuştur.

Sağ profilde kıvrımlı beyaz boyalı gövdenin seyrek kalıntılarıyla ve mavi-sarı renkli çiçek tomurcukları sarkan siyah küpeşteli tekne (Lev. No. 38B, Kat. No. 136) görülmektedir. Teknenin gövdesi boyunca, kanatları teknenin hareket yönünde açık ve üç tanesi restore edilerek eklenmiş, yedi mavi kuşla süslenmiştir. Alt uçta kalınlaşan palasıyla büyük boyna küreğini tutan dümenci ikrianın önünde yer almaktadır. İkinci dümencinin ise, bacaklarının alt kısmı ve küreğinin palası korunmuştur. Tekne ortasındaki yapıda pruva direğin önünde üç erkek figürü oturmaktadır. Tekne üzerinde, mavi bumba-seren ve direk kalıntıları ve beyaz yelken görülmektedir. Mantilya,

kandilisa, ıskota ve prasya gibi selviçe donanımının çeşitli ögeleri yer almaktadır. Gövde oldukça hasarlı, pruva ve pupa eksiktir. İkriaya dair çok az kalıntı korunmuştur.

Sağ profilde kıvrımlı sarıya boyalı gövde ile sarı küpeşte ve mavi spirallerle süslenmiş tekne (Lev. No. 39A, Kat. No. 137) görülmektedir. Pruva, sarı cıvadra üzerinde üç sarı yunus ve sarı çiçekle süslenmiş iki kancayla, uca yükselmektedir. Grifon başlı figürüyle pupa, siyah çentik şekilli mavi çizgilerin yukarısında siyah şekilli beyaz gövde daha keskin yükselmektedir. Sarı ve kahverengi uzunlamasına parçalarıyla paraçol ile desteklenen aşağı pupa uzantısı vardır. Sarı platform üzerinde kahverengi dikmeleri olan ve en üst yatay unsurları püsküllerle süslenmiş ikria yer almaktadır. İkrianın orta ve ön dikmesinin tepesine yaban domuzu dişi miğferi yerleştirilmiştir. Bu dikmelerin altındaki yatay sarı unsurlar, siyah benekli beyaz hayvan derisi örtüyle kaplamıştır. İkrianın içerisinde yolcu bulunmaktadır ve arkasından ‘stylis’ adı verilen sırığı temsil eden eğimli bir şekilde uzanan kahverengi direğin uzantısı hasar görmüştür. İkrianın önünde bir adam oturmaktadır. Alt uçta kalınlaşan palasıyla büyük boyna küreğini tutan dümenci ikrianın önünde yer almaktadır. Kıç kasaranın bittiği yerin hemen sağında beyaz üstüne siyah benekli örtülü dikdörtgen bir yapı vardır. Tekne ortasında, kahverengi çerçeveleriyle, siyah kavisli şerit desenli sarı çatılı güneşlik yer almaktadır. Güneşlik altında yedi yolcu oturmaktadır. Küreklere asılmış halde on sekiz kürekçinin kalıntıları görülmektedir. Pruva bölümünde, tentenin en ön dikmesi ve kahverengi loça deliği kalıntıları vardır.

Sağ profilde kıvrımlı ve sarı küpeştenin aşağısında mavi dalgayla süslenmiş orta derecede hasarlı beyaz gövdeli tekne (Lev. No. 39B, Kat. No. 138) görülmektedir. Uca yükselen pruva, üç kanca ve çiçek ile sarı cıvadrada sonlanmaktadır. Doğan/grifon başlı figür ile pupa, siyah spiral desenli sarı gövde, daha keskin yükselmektedir. Sarı uzunlamasına parçası olan ve kahverengi destek paraçolu ile kıç uzantısı vardır. Pupada yer alan ikria sarı platform üzerindedir ve kahverengi ön dikmesinin tepesinde yaban domuzu dişi miğferi yer almaktadır. İkrianın içinde bir yolcu oturur. Bu yapının

arkasından ‘stylis’ adı verilen sırığı temsil eden eğik kahverengi dikme uzanmaktadır. İkrianın önünde boyna küreğini tutan ve ayakta duran dümenci tekneyi yönlendirmektedir. Tekne ortasında, altta ve üstte kahverengi dalgalı desenli beyaz çatılı ve kahverengi çerçeveli güneşlik bulunmaktadır. Güneşliğin üst çerçevesinden sarkan üç yaban domuzu dişi miğfer görülmektedir. Tente altında dokuz yolcu oturmaktadır ve yirmi bir kürekçinin kalıntıları vardır.

Kano tipi küçük kahverengi gövdeli tekne (Lev. No. 40A, Kat. No. 139) görülmektedir. Her iki uzantısı da sivri uçludur ve sol tarafın daha keskin yükseldiği görülmektedir. Teknenin içerisinde, iki eliyle palası belirgin kürekleri tutan iki insan figürü yer almaktadır.

Kırmızımsı kahverengiye boyalı kıvrımlı gövdeli ve siyah küpeşteli alt alta iki tekne (Lev. No. 40B, Kat. No. 140) sağ profilden gösterilmiştir. Pruva sivri uca yükselmektedir. Pupa ise daha keskin yükselirken, kafası beliren kişinin oturduğu görülmektedir. Teknenin ortasında kahverengi çerçeveli tente bulunmaktadır.

İkisi yan yana ve biri altta olmak üzere üçlü kano tipi tekne grubu (Lev. No. 40C, Kat. No. 141) ise kıyıya yakın olarak sahnede yerini almıştır. Bu sahnede yer alan diğer kano tipi teknelerde olduğu gibi mürettebat yer almamaktadır. Kano tipindeki bu tekneler, hilal biçimli formları dışında donanım unsuruna yer verilmeden gösterilen basit günlük kullanım araçlarıdır.

Kuzey duvarında yer alan bir sahnede (Lev. No. 40D, Kat. No. 142) ise; dört tekne ve sıralı olarak ilerleyen askerler ve yerli halktan kişiler betimlenmiştir. Bu teknelerde tören teknelerindeki gibi süslemeler görülmemektedir. Küreklerin dalgaların altında suya batık olarak resmedilmiş olması bu gemilerde padıl yerine kürek kullanıldığını göstermektedir. Teknelerin iki tanesinin ön kısmından sallanan bir çelenk ve püskül görülmektedir. Teknelerde askerlerin altında oturdukları tentelere dair kalıntılar net değildir. Ancak, pupa güvertelerine dair izler vardır. Tekne kenarlıklarının üstünden

görünen kırmızı çizgiler askerlerin mızraklarının uçları olabilir[261]. Sahnenin sol üstünde; beyaz gövdeli ve siyah küpeşteli, gövdesinin büyük bir bölümü korunmuş, sağ profilden tekne görülmektedir. Pruva sivri uca yükselirken, üzerinde iki kanca bulunan siyah cıvadrası vardır. Ayrıca, pruvadan siyah püsküller sarkmaktadır. Teknenin ortasında, üçü kıç tarafına dönük ve ikisi öne dönük kürek vardır, ancak kürekçi görülmemektedir. Küreklerin hemen ilerisinde çitleri olan kahverengi platform üzerinde uzun dikey direği tutan adam ayakta durmaktadır. Bu teknenin hemen arkasında, beyaz gövdeli ve siyah küpeşteli teknenin sağ profilden gösterilmiş pupa parçası korunmuştur. Küpeşte boyunca, çitleri olan kahverengi bir platform ile tamamlanabileceği görülmektedir. Parçanın sağ kenarında, büyük kahverengi boyna küreği palası vardır. Sahnenin sol altında, sağ profilden beyaz gövdeli ve siyah küpeşteli büyük tekne görülmektedir. Sivri uca yükselen pruva, tek kancanın hemen yukarısından aşağıya doğru eğilmiş siyah cıvadraya sahiptir. Pruvadan siyah püsküller sarkmaktadır. Teknenin sağ altından kürekleri temsil eden eğik paralel kahverengi çizgiler suya doğru uzanmaktadır. Sol tarafta ise beyaz gövdenin kalıntıları, kahverengi küpeşte görülmektedir. Sahnenin sağ alt kısmında ise, beyaz gövdeli teknenin sağ profilde siyah küpeşteli pupa parçası korunmuştur. Küpeşte boyunca kahverengi bir çitli platform görülmektedir. Solda, büyük kahverengi boyna küreği palası vardır.

Akrotiri'deki duvar boyalarında görülen bu teknelerin pek çoğunda ve aynı zamanda dönemin mühürlerinde de görülen kabinler, ilk olarak S. Marinatos tarafından 'ikria' olarak kullanılmıştır ve literarüre kazandırılmıştır[262]. İkria figürü, teknelerin üzerinde yer aldığı gibi, tek başlarına da ikonografik olarak yer aldığı görülmektedir. Akrotiri teknelerindeki kabin (Lev. 41A) içerisinde oturan kişinin sadece başı görülse de sosyal ve etnik kimliği tanımlamak için yeterince bilgi verilmiştir. Taht benzeri kabinin

[261] Wachsmann 2009, 95.
[262] Shaw 1980, 167. (Ayrıca, bu terim Homer tarafından kabin olarak kullanılmasa da, teknelerin önünde ve arka kısmındaki güverte kemere ya da payandalarını tanımlamak için kullanılmıştır.).

ahşap çerçevelerinin etrafına hayvan derisi gerilmiştir. Bu kabinlerin, her kaptan için kişiselleştirilerek oluşturulduğu ve taşınabilir bir donanım olduğu düşünülmektedir. Çoğu kabinin tepesinde görülen yaban domuzu dişli miğferler, kaptanların eğitimli savaşçılar olduğunu göstermektedir[263]. Ayrıca, Akrotiri Batı Evi'ndeki 4 numaralı odada tasvir edilen sekiz adet kabin figüründen biri (Lev. 41B) Mısır zambaklarıyla süslenmiş dikey direklere sahiptir[264].

Akrotiri duvar resimlerinde görülen; padıllarla yürütülen uzun tekneler, festival için süslenmiş tekneler, pupada çıkıntıları, ikriaları ve 'stylis' adı verilen sırığı bulunan tekneler, yelkenleri hiç olmayan ya da açılmamış halde olan tekneleriyle çeşitlendirilmiştir. Avusturya Ludwig Boltzmann Arkeolojik Araştırmaları ve Sanal Arkeoloji Enstitüsü tarafından projelendirilen çalışmayla, deniz alayında görülen geç Kiklad teknelerinden birinin rekonstrüksiyonu (Lev. 41C) yapılmıştır[265].

Mezar Steli ve Larnakslar Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Dramesi'den mezar steli üzerinde birden çok tekne modeli (Lev. No. 42B-F, Kat. No. 143-147), Geç Hellas III'e tarihlendirilmektedir[266]. Baş ve kıç bodoslamaları ana gövdenin üzerindedir. Teknelerin bordaları üzerinde tüm gövde boyunca dik uzanan çizgiler görülmektedir. Her betimde küpeşte görülmektedir. Teknelerin üçünde biri pruva da ikisi büyük olasılıkla pupada ikria bulunmaktadır.

Agia Triada pişmiş toprak larnaks (Lev. No. 43A, Kat. No. 148), Geç Minos IIIA'ya tarihlendirilmektedir. Larnaksın C yüzünde yer alan bu betimde, tekne modeli olduğu düşünülen objeyi taşıyan bir kişi yer almaktadır[267]. Bu tekne, yarım ay gövdeli, pupa ve puruva yüksekliğinin eşit olduğu görülmektedir. Omurga ve küpeşte hattı sağda

[263] Marinatos 2015, 76-79.
[264] Doumas 1983, 32.
[265] Klein 2014, 36-37.
[266] Basch 1987, 144-145.
[267] Marinatos 1933, 173; Vanschoonwinkel 1982, 25.

sivri uca doğru yükselir. Tekne, korunmuş tüm uzunluk boyunca neredeyse dikey çizgilerle süslenmiştir.

Skaphidara (Knossos), Girit Adası'ndaki Gazi yerleşiminde üzerinde tekne tasviri yer alan boyalı bir larnaks (Lev. No. 43B, Kat. No. 149) bulunmuştur. Geç Minos IIIB'ye tarihlendirilen bu larnaks[268], Ege Geç Tunç Çağı denizciliği hakkında verdiği bilgiler açısından oldukça önemlidir. A tarafının çoğunu tekne betimi kaplamaktadır. Tasvirde deniz dalgalarını temsil eden spiraller ve arasında bir tekne bu dalgaların üzerinde seyir halinde işlenmiştir ve yanında kuş ve balık figürleri suyun içinde yüzerken tasvir edilmiştir[269]. Üç yatay çizgi ile tekne gövdesi ve üst yapısı, 27 dikey çizgi ise kürekleri oluşturmuştur. Larnakslarda, ise denizel sahneler ve motiflerin yer alması, ayrıca Minos tekne modellerinin mezar hediyesi olarak gömülmesi olasılıkla ölüm sonrası yaşamın denizi aşarak bulanabileceği inancına sahip olunduğu düşündürmektedir[270].

Tanagara Mezar 47'de görülen tekne tasviri (Lev. No. 43C, Kat. No. 150), Geç Hellas IIIA-B tarihlendirmektedir[271]. Düz dipli yüksek pupa ve puraya sahip teknenin tam ortasında sola yatar pozisyonda seren direği görülmektedir. Gövdenin altından uzanan dört çizgi kürek olmalıdır.

Buluntu yeri bilinmeyen boyalı pişmiş toprak larnaksın[272] (Lev. No. 43D, Kat. No. 151) Geç Minos IIIB'ye tarihlendiği düşünülmektedir. Tekne tasviri duvar içerisinde üst tarafı aşağı bakmaktadır. Boyna küreği belirtilmiş kıvrılan pupa ile sağ profilde düz gövde görülmektedir ve pruva hafifçe yükselmektedir. İki çizgi, on yedi dikey paralel çizgi ile birleşmektedir. Kıvrımlı pupa direğinin en uç noktasından boyna küreğini temsil

[268] Wachsmann 1981, 203.
[269] Watrous 1991, 298.
[270] Watrous 1991, 305.
[271] Spyropoulos 1973, 21.
[272] Gray 1974, 47.

eden çizgi uzantısı görülmektedir. Ölülerin bakış açısından doğru görünmesi için bu şekilde ters boyalı olabileceği düşünülmektedir[273].

Seramikler Üzerinde Görülen Tekne Tasvirleri

Milet'te ele geçen krater parçası (Lev. No. 44A, Kat. No. 152), Geç Hellas IIIB-C'ye tarihlenmektedir[274]. Küçük bir parça olması nedeniyle detaylı bir tanım yapılamamaktadır. Betimde teknenin pupa kısmı betimlenmiş olmalıdır.

Batı Anadolu'dan tekne tasvirli seramik grubuna verilebilecek en önemli örnekler için ise, Bademgediği Tepe buluntularından olan bir krater üstündeki tekne tasvirine (Lev. No. 44C, Kat. No. 154) bakılmalıdır. Geç Hellas IIIC dönemine tarihlendirilen bu teknenin yalnızca baş bodoslaması ile güverte hattı belli olmaktadır. Miken teknelerinin bir özelliği olan ve kuş-başı şeklinde yapılmış olan baş bodoslaması yer almaktadır. Karşılıklı iki tekne yer alması bakımından ise Kynos kraterine benzerlik göstermektedir. Güverte üstünde yer alan savaşçılar, yuvarlak kalkanları, mızrakları ve tüylü / kirpi miğferleri ile oldukça ayrıntılı bir biçimde betimlenmiştir. Bu miğferli kürekçi figürü Seraglio, Kos'ta bulunan bir seramik parçası (Lev. No. 45A, Kat. No 158) üstünde de benzer şekilde betimlenmiştir. Ayrıca Liman Tepe yerleşiminde[275] açığa çıkarılan Geç Hellas III C'ye tarihlendirilen seramik parçası (Lev. No. 44D, Kat. No. 155) ve Çine Tepecik yerleşiminde[276] açığa çıkarılan Geç Hellas III B2- Geç Hellas III C dönemine tarihlendirilen kratere ait ağız kenarı parçası (Lev. No. 44B, Kat. No. 153) üzerinde kürekçi tasviri yer almaktadır. Bu tasvirler; Bademgediği Tepe ve Seraglio, Kos örneklerindeki gibi güverte üzerinde, kirpi miğferli ve ellerinde tuttukları küreklere asılmış halde betimlenmiş savaşçı betimi bakımından benzerlik göstermektedir.

[273] Humphreys 1977, 352.
[274] Vermeule ve Karageorghis 1982.
[275] Aykurt ve Erkanal, 2017, 65.
[276] Günel ve Herbordt, 2014, 1-14.

Bademgediği Tepesi kraterinde birbirlerine bakan ve savaşta konumlandırılmış iki tekne yer almaktadır. Her iki eliyle kürekleri çeken kirpi biçimli savaşçılar bu teknelerde tasvir edilir. Aynı tema, Bademgediği Tepesi örneğinden daha az korunmuş olan Kos krateri üzerinde de gösterilmiştir. Bu seramik parçaları göz önüne alındığında, Liman Tepe' den ele geçen Miken seramiğine ait parçanın alt yarısında gösterilen rakamın kürekçilerden birini temsil ettiği ve elinde bulundurduğu nesnenin bir kürek olması muhtemeldir. Öte yandan, Bademgediği Tepesi ve Seraglio örneklerinden farklı olarak, Liman Tepe' den savaşçının üst gövdesi daha dik ve farklı bir kask ile tasvir edilmiştir. Liman Tepe figürünün başının üstündeki yatay çizgi de Bademgediği Tepesi ve Seraglio' dan örnekler üzerinde görülmektedir. Bademgediği Tepesi kraterinde, silahlı savaşçılar geminin güvertesinde resmedilmiştir. Liman Tepe'de olduğu gibi, hareket yönü kürekçilerin karşı karşıya olduğu yönün tersine doğru olmalıdır. Bu nedenle, Liman Tepe örneğinde güvertede görülen ayakların da savaşçılara ait olması muhtemeldir[277].

Phaistos Sarayı'ndan Tiyatro Alanında bulunan seramik parçası Geç Minos III'e tarihlendirilmektedir (Lev. No. 44E, Kat. No. 156). Çok katkılı, beyazımsı astarlı, siyah-kahve boyalı, parçalar halinde pembe kilden pitharakinin parçalarıdır[278]. Dik açıyla yükselen sol uzantı ile düz gövdenin karşısında palaya doğru kalınlaşan 5 kürek vardır. Payanda kalıntıları korunmuştur. Gövde yukarısında, direk kalıntısı ve antitetik balıklar işlenmiştir. Gövde aşağısında 3 adet dikey paralel dekoratif çizgi olasılıkla kürekleri temsil etmektedir.

Phaistos, Saray Odası'ndan bulunan diğer seramik parçası (Lev. No. 44F, Kat. No. 157) için ise tarih verilmemiştir ancak, Geç Minos III tarzındadır[279]. Altında sağda kavisli bir eğik çizgi, sola daha ince bir kavisli çizgi ile bezenmiştir. Kalın dış dudak bandı ile eğik çizgi arasındaki alanda, büyük göz ve kuşa benzeyen baş görülmektedir.

[277] Knapp 2018, 40.
[278] Basch 1987, 133.
[279] Laviosa 1969, 10.

Pyrgos Livonaton yerleşiminde bulunan bir kratere ait parçalar (Lev. No. 45E, Kat. No. 162), Geç Hellas III C'ye tarihlendirilmektedir[280]. Bu krater parçası üzerindeki tekne tasviri denizcilik konusunda fazlaca ayrıntıya sahip olması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca, Pyrgos Livonaton yerleşiminin Homeros metinlerinde geçen Kynos olduğu düşünülmektedir[281]. Hat boyunca dekoratif bandın altında, sağa dikey, gövdeye soldan kıvrımlı yassı gövdenin üstünde, paralel dikey çizgi var. Pruvada, erkek figürü kavrama direğini tutmaktadır. Dokuz kürek suyun içinde, dümen küreğine sahip dümenci betimlenmiştir. Tekne ortasında iki mızraklı savaşçı ve güverte üzerinde kalkanlarla görülmektedir. Tekne altında, dekoratif bant izleri yer almaktadır.

Triyns'ten Geç Hellas IIIC I'e tarinlendirilen küçük boyalı krater parçası üzerinde tekne tasviri (Lev. No. 45F, Kat. No. 163) yer almaktadır[282]. Teknenin, paralel yatay çizgilerle birbirine bağlanan uzantıları, sola ve sağa doğru bakan iki kuş başı ile sonlanmaktadır. Tragana'daki Tholos Mezar 11'de bulunan alabastron (Lev. No. 46A, Kat. No. 164) ise, Geç Hellas IIIC'ye tarihlendirilmektedir[283]. Kap üzerinde tasvir edilen tekne kalın düz omurga hattı, sağ uca doğru incelen mahmuz benzeri çıkıntı ve eğimli yüksek kıç bodoslamasına sahiptir. Küpeşte hattı omurgaya 25 bölme oluşturan 24 kısa dikey çizgi ile katılmaktadır. Pruvada, zig-zag desenli baş kasarası, kuş başlı baş bodoslama ile sonlanmaktadır. Bu hayvanın yer aldığı kısım hasar görmüş olduğundan balık ya da kuş gibi farklı hayvanlar ile tamamlama yapılmıştır. Pupada ise, büyük bir boyna küreği ile kıç kasara ve dümen yekesi bir iğne ile tutturulmuştur. Tekne ortasında, direk, halatları (bir patrisa, bir ıstralya, iki kandilisa, bir lift) ve sağa doğru dalgalanan yelken yer almaktadır.

[280] Dakoronia 1987, 118.
[281] Dakoronia 1987,117.
[282] Slenczka 1974, 29-30.
[283] Marinatos 1933, 173.

Phaistos'tan pişmiş toprak pitraki (Lev. No. 46B, Kat. No. 165), Geç Minos II'ye tarihlendirilmektedir[284]. Üzerinde tasvir edilen teknelerden sağdakinde, dik açıyla yükselen sol uzantı ile düz gövdenin bir bölümü korunmuştur. Gövdenin karşısında palaya doğru kalınlaşan 5 kürek yer almaktadır ve eksik kısımda ise 4 kürek daha olmalıdır. Payanda kalıntıları ve gövde yukarısında, direğin kalıntısı bulunmaktadır. Düz dipli teknenin üzerinde yer alan antitetik balıklar ve gövde aşağısında 3 adet dikey paralel dekoratif çizgi ile dekor oluşturulmuştur. Soldaki teknenin ise, dik açılı sağ uzantısı ile düz gövde parçası korunmuştur. Ancak kürek gösterilmemiştir.

Asine G Evi'nden Geç Hellas IIIC (Lev. No. 46C, Kat. No. 166) tarihlendirilen minyatür üzengi kulplu vazo üzerindeki tekne betimi tam olması açısından önemlidir. Düz dipli yüksek pupa ve pruvalıdır. Pruva altında uzun bir mahmuz benzeri yatay bir çıkıntı yer almaktadır. Tekne ortasında ağ motifli dikdörtgen ikria bulunmaktadır. Omurga hattı boyunca kürekleri temsil eden 11 dikey altı çizgi yer almaktadır.

Skyros'tan Geç Hellas IIIC1b evresine tarihlendirilen üzengi kulplu kap üzerine tekne tasviri (Lev. No. 46D, Kat. No. 167) işlenmiştir. Kahverengi-kırmızı pişmiş topraktan yapılmış bu kap, ten-rengi astar üzerine kahverengi-siyah boyalıdır. Direk kürek kemiği ile gösterilen yüksek, kavisli çift gövdeli, sağ profilde düz gövdeye sahiptir. Kuş kafalı baş bodoslaması ile yüksek, dikey pruva görülmektedir. Boğatalar, baş ve kıç ıstralya ile direk görülmektedir. Gövde boyunca bulunan ikinci çizgi, en alttan koşar ve kıç üst eğrisi oluşturur.

[284] Basch 1987, 133.

Knossos bölgesinden steatit mühür (Lev. No. 47A, Kat. No. 168) Orta Minos III-Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[285]. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin hilal şeklindeki gövdesi hafif hasarlı uçları hafifçe yükselmektedir. Gövde altında sekiz eğik paralel çizgi kürkleri temsil etmektedir. Gövdenin solundaki hasarlı bölümde daha fazla kürek görünmektedir. Gövde ortasında ise, bumba ve seren üzerinde çapraz çizgiyle taranmış yelkenli direk vardır. Gövdenin sağ ucunda ise, gövdeye bağlı pupa kabini yerine dümenci platformu olduğu düşünülen öge yer almaktadır.

Thebes bölgesinden *amygdaloid* mühür (Lev. No. 47B, Kat. No. 169), Orta Minos IIIB- Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[286]. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin gövdesi sol profilde sivri uçlu, kuş sembolleri ile donatılmış sivri uçlu ve hilal biçimlidir. Pupada, teknenin alt tarafına bağlı uzantısı vardır. Gövdenin pupa tarafında, ikria yer almaktadır. Gövdenin altında uzanan, pupaya dönük beş eğik paralel çizgi ise kürekleri temsil etmektedir. Teknenin orta kısmında, fırfırlı etekleriyle ellerinde kavradıkları dilekle iki büyük kadın figürü yer almaktadır.

Atttika'da Bauron yerleşiminden *amygdaloid* üç yüzlü akik mühür (Lev. No. 47C, Kat. No. 170), Geç Minos'a tarihlendirilmektedir[287]. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin düz tabanlı gövdesi kuş sembolü ile sonlanan uzantıya sahiptir. En az dört kabartma hat ile oluşturulan kalın dikey unsurlarla teknenin üzerindeki yapı oluşturulmuştur. Bu yapının solunda yer alan çapraz tarama ise yatay çizgi ile kapanmaktadır. Teknenin altında kürekleri temsil eden, beş eğik paralel çizgi gösterilmiştir. Bu mühür, "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır.

[285] Gray 1974, 16.
[286] Tzahou-Alexandri ve Spathari 1987, 78.
[287] Pini vd. 1975, 168.

Doğu Girit, Makrygialos'tan *amygdaloid* mühür (Lev. No. 47D, Kat. No. 171), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[288]. Mühür üzerinde, bir tarafı daha yüksek olan sivri uçlu uzantılara sahip hilal biçimli gövdeli tekne tasvir edilmiştir. Teknenin küpeşte hattı gövdenin kenarından başlayarak sağa doğru, omurga hattı ise neredeyse gövdenin bütün kenarı boyunca uzanmaktadır. Gövde üzerindeki 14 kısa paralel eğik dikey çizgi ile teknenin kaburgası gösterilmektedir. Gövdenin ortasında palmiye ağacı, solunda ise üç-dört ayaklı kare yapı (ikria) yer almaktadır. Palmiye ağacının sağında yer alan kadın figürünün ise tapınma hareketiyle sağ kolu yükselmektedir.

Knossos'tan altın mühür yüzük (Lev. No. 47E, Kat. No. 172), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[289]. Teknenin kıvrımlı uçlara sahip düz gövdesi, sağ tarafta daha yüksek uzantıya sahiptir. Gövde boyunca yer alan zig-zag hat dalgaları temsil ediyor olmalıdır. Gövde üzerinde soldan sağa, kürekle duran ve sola bakan 7 çubuk figür yer almaktadır. Teknenin bir ucunda olasılıkla çatallanmaya ait olan globül parça bulunmaktadır. Teknenin altında üç balık, üstünde ise etekli bir figür ve sağında nesne gurubu ile sahne oluşturulmuştur. Sahnenin solunda, arkalarında bir pithos bulunan kadın ve erkek figürü yer almaktadır.

Lashiti'den kalsedon *amygdaloid* mühür (Lev. No. 47F, Kat. No. 173), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[290]. Mühür üzerindeki tekne tasviri her iki uçta da hasar görmüştür. Bu tekne, uzantıları sivri uçlarla yükselen hilal biçimli gövdeye sahiptir. Gövdenin her iki uzantısı da kuş sembolleri ile sonlandığı korunan kısımda görülmektedir. Gövdenin sağ kısmı boyunca, eğik paralel çizgiler ile kaburga oluşturulmuştur. Teknenin altında uzanan, kürekleri temsil eden sola dönük (biri ters yönde olmak üzere) 13 eğik paralel çizgi yer almaktadır. Gövde ortasında, bumba ve

[288] Vanschoonwinkel 1982, 33-34.
[289] Vanschoonwinkel 1982, 34-35.
[290] Xenaki-Sakellariou 1958, 52.

serende çapraz hatlı yelkeni ile kalın direk oluşturulmuştur. Yelkenin altından uzanan ve direğin sağında ve solunda ikişer pruva- pupa ıstralyası yer almaktadır.

Girit'ten sardoniks *amygdaloid* üç taraflı prizmatik mühür (Lev. No. 47G Kat. No. 174) Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[291]. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin solda kavisli gövdesi alt eleman eksik olan kuş sembolü ile sonlanmaktadır. Teknenin cıvadrası tek çizgide mevcut küpeşte hattına birleşmektedir. Omurga hattı ise, kısa hat sola ve uzun olan sağa doğru hatla üst üste gelerek iki hatta ayrılmıştır. Birden fazla kesimden kabartma çizgileri ile üç kalın dikme yer almaktadır. Tekne üzerindeki yapı, yukarıda iki yatay paralel çizgiyle örtülmüştür. Tüm dikmeler kısa yatay çizgilerle bağlanmaktadır. Yapıdan pruvaya uzanan eğik çizgiler görülmektedir. Sağda ise, püskül ya da 'merdiven benzeri' bir figür olduğu düşünülen süsleme yer almaktadır. Bu mühür de, "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır.

Girit'ten sardoniks *amygdaloid* mühür (Lev. No. 47H Kat. No. 175), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[292]. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin solda sivri uçlu uzantısı kuş sembolü ile sonlanmaktadır. Teknenin omurga hattına doğru devam eden cıvadrası, gövdeden ayrılmaktadır. Sekiz kürek çizgisi, omurga hattına katılarak gövdeyle birleşmektedir. Teknenin üzerinde üçerli kalın dikmelerle oluşturulan kabartma hattı oluşturulmuştur ve en sağda ise iki çizgi ile gövde kesilmiştir. Tepe noktada ise, iki hilal (lunette) yer almaktadır. Teknenin altındaki zig-zag çizgileri dalgaları temsil ediyor olmalıdır. Bu mühür de, "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır.

Olasılıkla Eretria'dan akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 48A Kat. No. 176), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[293]. Bu mühür de, "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin solda kıvrımlı sivri ucu kuş sembolü ile sonlanmaktadır. Teknenin küpeşte hattı sadece solda görünürken, omurga hattı ise sağ

[291] Xenaki-Sakellariou vd.1964, 463.
[292] Platon ve Pini 1984, 420.
[293] Kenna 1960, 241.

kenarda kesintilerle devam etmektedir. Kürekleri temsil eden on adet düzensiz yönlerde yerleştirilmiş çizgi görülmektedir. Kabartma çizgileriyle oluşturulan iki kalın dikmenin tepe noktasında iki hilal (lunette), hafifçe sola doğru kaydırılmış olarak yer almaktadır. Gövdenin altındaki zig-zaglar ikili ve üçlü çizgilerle oluşturulmuştur.

Knossos'tan jasper *amygdaloid* (Lev. No. 48B Kat. No. 177), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[294]. Bu mühür de, "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sivri uçlu uzantı ve kuş sembolü bulunan sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin dar gövdesi omurga hattı ile ayrılmaktadır. Tekne üzerinde üç kalın dikme ve her iki yanında onlara paralel ince dikmeler yer almaktadır. Bu dikmeler en üstte eğik çizgilerle, merkezi dikme ise ters 'V' şeklinde sonlanmaktadır. Ayrıca dikmeler arası çapraz tarama yer almaktadır. Mührün üst kenarına, yapının üstünde konumlanan yatay iki çizgi ile iki parlel aşağı dikey uzanan çizgi işlenmiştir.

Kato Zakros'tan jasper *amygdaloid* mühür (Lev. No. 48C Kat. No. 178), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[295]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sivri uçlu uzantısı ve kuş sembolü bulunan sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin gövdesi, belirgin birleşme noktasıyla iki parçadan oluşmaktadır. Omurga hattı ayrılmış olarak gösterilmiştir. Tekne üzerindeki yapı ise; orta kalınlıkta dikmenin solunda çapraz tarama, sağ panelde üç eğik paralel çizgiyle oluşturulmuştur. Istralya, merdiven motifinin üzerinde paralel olarak yer almaktadır. Mührün üst kenarı boyunca devam eden merdiven motifi vardır. Teknenin altında, zig-zag çizgileri görülmektedir.

Merkez Girit'ten ve olasılıkla Knossos'tan bulunduğu düşünülen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 48D, Kat. No. 179), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[296]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol

[294] Kenna 1960, 288.
[295] Platon ve Pini 1984, 286.
[296] Platon ve Pini 1984, 286.

profilde kavisli gövdeye ve sivri uçlu uzantıya sahiptir. Benzer tasvirlerdeki teknelerin sivri uçlu uzantısı kuş sembolü ile sonlanırken bu örnekte kuş figürü aşağı doğru kaymış konumdadır. Omurga hattı, gövdenin orta kısmı boyunca görülmektedir. Teknenin üzerinde üç orta kalınlıkta dikme en üstte yatay hatla kapanmaktadır. Dört hilal figürü de dikmeler arasına konumlandırılmıştır. Oluşturulan bu yapının solunda gövdenin hemen üstündeki yatay çizgi uzanmaktadır. Kuş sembolünün ucundan uzanan uzanan soluk çizgi de sona doğru kalınlaşmaktadır.

Malia'dan kalsedon *amygdaloid* mühür (Lev. No. 48E, Kat. No. 180), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[297]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne kuş sembolü olan sivri uçlu uzantıya ve dik profilli kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin ince yapılı gövdesine, dokuz kürekle omurga hattı bağlanmaktadır. Teknenin soluna doğru arasında çapraz taramalar olan üç ince dikme yerleştirilmiştir. Sağda ise iki ıstralya vardır. Yapının üstünü uzun yatay çizgi kapatırken, üzerinde kavisli kalın çizgi ve en üstte 'V motifi' ile sonlanmaktadır. Bu motif benzer tasvirlerde teknenin altında yer alırken bu örnekte en üstte konumlanmıştır. Kuş sembolünün üzerinde ise filiz motifi yer almaktadır.

Girit'ten akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 48F, Kat. No. 181), Geç Minos I'e tarihlendiği düşünülmektedir[298]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde, kalın cıvadralı ve düz gövdeli tekne sol profilden tasvir edilmiştir. Omurga hattı gövdeye on kürekle bağlıdır ve iki ıstralya mevcuttur. Kabartma çizgileriyle işlenmiş iki kalın dikmenin en üstlerinde birer hilal ve sol eklenmiş bir daire yer almaktadır. Ayrıca, dikmelerin ortasında da birer hilal vardır. Mührün hasar görmüş kısmına denk gelen muhtemel üçüncü bir dikmenin ve onun üzerinde yer alan hilal figürünün de kalıntısı görülmektedir. Dikmeler arasında ise çapraz taramalar işlenmiştir.

[297] Onassoglou 1985, 220.
[298] Platon ve Pini 1984, 207.

Knossos'tan yassı bronz plaka (Lev. No. 48G, Kat. No. 182), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[299]. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin omurga çizgisi neredeyse dikeydir ve küpeşte hattı sağa doğru yükselmektedir. Teknenin ince cıvadrası çatallanarak sonlanmaktadır. Bu çatalla kesişen, 'kanatlı C' motifi için kuş sembolü olabileceği yorumu yapılmaktadır[300]. Tekne gövdesinin sağında da bir başka 'kanatlı C' motifi yer almaktadır. Teknenin direğine ait izler az korunmuştur. Teknenin orta cıvadrasının uzunluğu boyunca yer alan eğri çizgi iki noktadan bir kareye tutturulmuştur. Sol üst köşede yer alan ve damalı yüzeye sahip bu kare üst yelkeni temsil ediyor olmalıdır.

Knossos'tan üzerinde tekne tasviri yer alan altın mühür halkası (Lev. No. 48H, Kat. No. 183), Geç Minos IA'ya tarihlendirilmektedir[301]. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin kıvrımlı gövdesinin sol tarafında taşıtın içine doğru dönük deniz atı protomu yer almaktadır. Gövdenin sağ uzantısı ise daha düz olarak gösterilmiş ve muhtemelen papirüs demetiyle oluşturulan üçlü çatallanma ile sonlanmaktadır. Protom ve gövde arasındaki bağlantıda yer alan mimari ögeler (sütun başlığı ve kült boynuzları ile iki sütun) dikkat çekmektedir. Gövdenin sağ ucunda fırfırlı etekli, çıplak üst gövdeli ve uzun saç lüleli kadın figürü, arkasından büyük boyna küreğini tutmaktadır.

Girit'ten akik mühür (Lev. No. 49A, Kat. No. 184), Geç Minos IA'ya tarihlendirilmektedir[302]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne, sol profilde sivri uçlu ve uçta kuş sembolü kalıntıları bulunan, ince kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin omurga hattı soldan sağa doğru kalınlaşmaktadır. Kürekleri temsil eden 15 kısa paralel çizgi, gövdeyi ve omurga hattını birleştirmektedir. Teknenin üzerinde yer alan hilal figürleri, merkezdeki dikey hatta konumlanmıştır ve kabartma hattın kalıntıları vardır. Sağa doğru yer alan hilaller ve

[299] Kenna 1960, 122.
[300] Wedde 200, 346.
[301] Evans 1935, 950.
[302] Kenna 1967, 72.

çizgiler ise, daha fazla dikey hat olduğunu düşündürmektedir. Kuş sembolü ve yapı arasında palmiye ağacı tasvir edilmiştir. Yapının üstünde, sırt sırta iki hilal figürü vardır. Teknenin altında ise, zig-zag çizgileri gösterilmiştir.

Knossos'tan kaya kristali *amygdaloid* mühür (Lev. No. 49B, Kat. No. 185), Geç Minos IA'ya tarihlendirilmektedir[303]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde sol profilde sivri uçlu uzantısı ve kuş sembolü bulunan düz gövdeye sahip tekne tasvir edilmiştir. Teknenin altında olası omurga hattının kalıntıları görülmektedir. Tekne üzerindeki yapı, aralarında çift zig-zag çizgi bulunan iki kalın dikme ile oluşturulmuştur. Istralya ise, solda yer almaktadır.

Plaikastro'dan akik mühür (Lev. No. 49C, Kat. No. 186), Geç Minos IB'ye tarihlendirilmektedir[304]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sağ profilde kuş sembolü ile sonlanan sivri ucu ile düz gövdeye sahiptir. Kavisli omurga hattı, uzantılarla ve 5 eğik kürek çizgisiyle gövdeye katılmaktadır. Tekne üzerinde iki adet ince uzun çizgi, sırasıyla bir hilal figürü ve bir daire içine alınarak iki demet oluşturulmuştur. Bu demetleri içine alan yapı ise; solda paralel dikey iki hat, sağda bir hat ile oluşturulmuş ve iki paralel yatay çizgi ile yukarıdan kapatılmıştır. Teknenin sağ üstünde filiz figürü, altında ise düzensiz zig-zag çizgileri bulunmaktadır.

Girit Smari'den sardoniks *amygdaloid* mühür (Lev. No. 49D, Kat. No. 187), Geç Minos IB'ye tarihlendirilmektedir[305]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol profilde sivri uzantısı ve kuş sembolü (alt çizgisi eksik) bulunan düz kalın gövdeye sahiptir. Omurga hattı gövdeye dokuz kürekle bağlanmaktadır. Teknenin üzerindeki üç kalın dikmenin arasında çapraz tarama

[303] Kenna 1967, 109.
[304] Sakellarakis ve Kenna 1969, 238.
[305] Sakellarakis ve Kenna 1969, 258.

görülmektedir. Bu dikmeler yukarıda ikili 'ters V' figürleri ile kapatılmıştır. Gövdenin altında ise, çizgilerle çevrili çapraz tarama ve zig zag figürleri yer almaktadır.

Mokhlos'tan altın mühür yüzük (muhtemelen bronz çekirdekli altın plaka) (Lev. No. 49E, Kat. No. 188), Geç Minos IB'ye tarihlendirilmektedir[306]. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne; sağa yükselen uzantıda gövdeye doğru dönük at protomu, sol alt uzantıda ise papirüs demeti yer alan, kavisli gövdeye sahiptir. Tekne boyunca görülen çizgiler geminin sazlardan yapıldığını göstermektedir. Gövde üzerine oturmuş el hareketleri ile bir kadın figürü vardır. Kadın figürü ile teknenin sağdaki yükselen uzantısı arasında, içinden ağaç çıkan iki parçalı yapı yer almaktadır. Teknenin altında çizikler ve dikey kısa çizgiler, solunda ise kare bir yapının bir bölümü görülmektedir.

Olasılıkla Girit'ten akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 49F, Kat. No. 189), Geç Minos I-II'ye tarihlendirilmektedir[307]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sivri uç ve kuş sembolü ile dik açılı kavisli gövdeye sahiptir. Omurga hattı, yaklaşık olarak 11 kürekle gövdeye katılmaktadır. Tekne üzerindeki yapı üç kalın dikmeyle oluşturulmuştur. Bu kalın dikmelere en üstte iki hilal figürü katılmaktadır. Dikmeler arasında, iki ters hilal figürü, orta dikme üzerinde ise ters çevrilmiş bir başka hilal figürü yer almaktadır. Aralardaki çapraz tarama yapının en üstündeki hilalleri de aşarak düzensizce devam etmektedir. Tekne üzerindeki yapının solunda paralel dikey çizgi ve sağında iki ıstralya vardır.

Girit'ten akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 49G, Kat. No. 190), Geç Minos II'ye tarihlendirilmektedir[308]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol profilde sivri uzantı ve kuş sembolü bulunan kavisli gövdeye sahiptir. Gövde boyunca üç kabartma çizgi görülürken, omurga hattı ise belirgin bir şekilde ayrılmıştır. Tekne üzerinde ise tepe noktalarında hilal figürleriyle üç kalın

[306] Platon ve Pini 1984, 298-299.
[307] Van Effenterre ve Van Effenterre 1972, 140.
[308] Kenna 1967, 104.

dikmeyle oluşturulan yapı yer almaktadır. Dikmeler arasında çapraz tarama görülmektedir. Teknenin baş tarafına en yakın olan direkten pruvaya doğru yükselen iki ıstralya vardır. Teknenin altındaki, zig-zag çizgileri dalgaları temsil ediyor olmalıdır.

Tiryns'ten altın mühür halkası (Lev. No. 49H, Kat. No. 191), Geç Hellas II'ye tarihlendirilmektedir[309]. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol profilde sivri uzantıları olan kavisli gövdeye sahiptir. Bu uzantılardan, pupa uzantısı pruva uzantısından biraz daha yüksektir. Teknenin gövdesi boyunca, yanların eğriliğini ve papirüs yapısını gösteren hilal şeklindeki çizgiler dikkat çekmektedir. Pupada, boyna küreği yer almaktadır. Gövdenin ön tarafının yarısında, iki ıstralya tarafından desteklenen direkli tente işlevi gören dikdörtgen yapı yer almaktadır. Tentenin altında, iki insan figürü birbirine dönük olarak oturmaktadır. Tente arkasında, Akrotiri duvar resmilerindeki teknelerin dümencilerini anımsatan duruştaki erkek figürü ayakta durmaktadır. Pupada ise, daha büyük boyutta gösterilen bir diğer erkek figürü arkaya dönük halde ayakta durmaktadır. Tekne gövdesinin altına uzanan, yönleri ön tarafı gösteren üç kürek, bir kısa çizgi ve bir deniz canlısı benzeri figür vardır.

Girit'ten jasper *amygdaloid* mühür (Lev. No. 50A, Kat. No. 192), Geç Minos II'ye tarihlendiği düşünülmektedir[310]. "Pseudo-talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sağ profilde kıvrımlı sağa doğru kısa çift cıvadralı gövdeye sahiptir. Teknenin gövdesinden aşağı doğru inen 14 kısa çizgisi kürekleri temsil etmektedir. Teknenin üzerindeki yapı, üç kalın dikme ile oluşturulmuştur. Bu dikmelerden soldakinin üzerinde yer alan 8 kısa çizgiyle sorguç şeklinde bir tepe yaratmaktadır. Dikmelerin tepe noktaları altlı üstlü ikişer hilal figürü ile sonlanmaktadır. Gövde altında üç hilal figürü ve sağ tarafta dört ıstralya halatı yer almaktadır.

[309] Tzahou-Alexandri ve Spathari 1987, 78.
[310] Platon ve Pini 1984, 243.

Girit- Phylaki'den akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 50B, Kat. No. 193), içerisinde bulunduğu kontekste göre Geç Minos IIIA2'ye tarihlendirilmektedir[311]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sivri olmayan uzantısına kuş figürü eklenmiş sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Omurga hattı, gövdeye altı adet kısa paralel eğik çizgiyle ile tutturulmuştur. Gövdenin altında, üç hilal figürü, iki dikey çizgi vardır. Tekne üzerindeki yapı, üç kalın dikme ve dikmeler arasında çapraz tarama ile oluşturulmuştur. Yapının tepesinde ise iki hilal figürü yer alırken üçüncü hilal figürü kuş sembolünün üzerinde ters olarak konumlandırılmıştır.

Girit'den steatit mühür için (Lev. No. 50C, Kat. No. 194), farklı tarihler verilse de malzeme ve tarzı itibarıyla Geç Minos IIIA-B'ye tarihlendirilmektedir[312]. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sivri uçlu uzantıları ile kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin gövdesi üzerinde 14 paralel eğik çizgi vardır. Teknenin altında ise, 15 kürek çizgisi ve solda iki boyna küreği yer almaktadır. Bölünmüş seren ve bumbaya sahip olan direğin her iki yanında iki kandilisa bulunmaktadır. Istralyalarındaki noktalar, Akrotiri teknesindeki (Lev. 27A, Kat. No. 84) ince halatlarındaki süsleri hatırlatmaktadır. Teknenin sol ve sağ hattında ıstralyadaki gibi noktalar vardır. Küpeşte boyunca gösterilen noktalar; özellikle sol serenin üstünde duran figürler, mürettebatı temsil ediyor olmalıdır.

Girit Voliones'ten *amygdaloid* akik mühür (Lev. No. 50D, Kat. No. 195), Geç Minos IIIB'nin geç evresine ya da Geç Minos IIIB-C geçiş evresi kontekstinden bulunmuştur[313]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen kalın cıvadralı tekne sol profilde düz gövdeye sahiptir. Teknenin gövdesinin altında, iki hilal figürü ve sekiz radyal olarak yönlendirilmiş kısa çizgi yer almaktadır. Gövde üzerinde ise, iki ters çevrilmiş hilal figürü ile tek kalın bir dikme yükselmektedir. Bu dikmenin yanlarında inceltilmiş dikmeler ve iki hilal figürü bulunmaktadır. Mührün

[311] Pini 1992, 191.
[312] Kenna 1960, 103.
[313] Pini 1993, 318.

tüm üst yarısı, kabaca çapraz tarama oluşturan paralel eğik ve dikey çizgilerle kaplanmıştır.

Knossos'tan pişmiş toprak mühür baskısı (Lev. No. 50E, Kat. No. 196), Orta Minos III- Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[314]. Köşeleri yuvarlatışmış dikdörtgen mühür baskısı üzerindeki tekne kendisi tasvir edilmese de kürekçiler yer almaktadır. Orta çizgi ile ikiye bölünmüş sahnede, her yarıda sağ profilden gösterilmiş oturur pozisyonda dört figür görülmektedir. Bacakları arasında kürek veya padıl tutan bu figürler, kürekçi olarak yorumlanmaktadır.

Knossos'tan pişmiş toprak mühür baskısı (Lev. No. 50F, Kat. No. 197), Orta Minos III-Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[315]. Mühür baskısı üzerindeki tekne tasviri sol profilde sivri uçlu pruvasıyla kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin korunan kısmına göre yapılan tamamlamada, pupa gövde üzerinden geriye doğru kıvrılmaktadır. Tekne ortasında, seyir yönünde uzun adımla yürüyen başsız erkek fıgürü yer almaktadır. Pruvadaki dalgalardan yükselen "deniz canavarı", gerçeği değil, yaratıcı hayal gücünü yansıtmaktadır.

Agia Triada pişmiş toprak mühür baskısı (Lev. No. 50G, Kat. No. 198), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[316]. Mühür baskısı üzerindeki tasvir edilen tekne sırt üstü yatan kuş formundaki gövdeye sahiptir. Solda kuşun başı; gagası, gözü ve sorgucuyla, sağda ise; üç tüylü kuyruk ve kanat boyunca fark edilebilen kanat tüyleri ile gövde oluşturulmuştur. Tekne üzerinde, farklı görüşüyle bir insan figürü kürek çekerken tasvir edilmiştir. Teknenin altında ise, dalgaları temsil eden hilaller görülmektedir.

Khania'dan pişmiş toprak yuvarlak disk üzerindeki *amygdaloid* mührün baskısı (Lev. No. 50H, Kat. No. 199), Geç Minos IA'ya tarihlendirilmektedir[317]. Mühür baskısı

[314] Evans 1935, 521.
[315] Evans 1935, 952.
[316] Vanschoonwinkel 1982, 33.
[317] Hallager ve Vlasakis 1984, 12-13.

üzerinde, boyna küreğine yaslanmış, uzun saçlı büyük çıplak kadın figürü görülmektedir. Kadın figürünün sağındaki, S şeklindeki ıskarmoz parçası tekne ile ilgili tek kalıntıdır. Ancak sahnenin bir kısmı korunduğundan teknenin formuna dair kısıtlı bilgi vermektedir.

Khania'dan pişmiş toprak tıpa üzerindeki mühür baskısı (Lev. No. 51A, Kat. No. 200), Geç Minos IB'ye tarihlendirilmektedir[318]. Mühür baskısı üzerinde tasvir edilen tekne sivri uzantılarıyla kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin gövdesi üzerinde, oturur pozisyondaki başsız insan figürü, kürek tutmaktadır. Teknenin altında ise, çeşitli şekiller görülmektedir.

Knossos'tan lentoid mühüre ait olduğu düşünülen pişmiş toprak mühür baskısı (Lev. No. 51B, Kat. No. 201), Geç Minos IIIA'ya tarihlendirilmektedir[319]. Mühür üzerindeki tekne; direk ve direğin her iki yanında ıskarmozu, sereni ve omurga hattı ile orta bölüme sahiptir. Direk ve küpeşte arasında, yatay 11 paralel dikey çizgi ile küpeşteye bağlanan yatay hat yer almaktadır. Serenden sarkan üç yarı-çember, toplanmış haldeki yelkeni temsil ediyor olmalıdır.

Knossos'tan bir diğer lentoid mühre ait olduğu düşünülen pişmiş toprak mühür baskısı (Lev. No. 51C, Kat. No. 202), olasılıkla Geç Minos IIIA'ya tarihlenmektedir[320]. Mühür baskısı üzerinde korunmuş olan kısımda teknenin gövdesinin orta bölümü yer almaktadır. Teknede, dört kürekçiden en sağda olanı diğerlerine göre daha net bir görüntüye sahiptir. Kürekçilerin üzerinde yatay bir hat yer almaktadır. Direğin solunda üç ıstralya vardır. Teknenin omurga hattının ana hat olarak kullanılarak sahnenin üzerine bir at tasviri yerleştirilmiştir.

Pylos Nestor Sarayı'ndan metal mühür yüzüğün baskısı (Lev. No. 51D, Kat. No. 203), Geç Hellas IIIB'ye tarihlendirilmektedir[321]. Mühür baskısı üzerinde görülen tekne,

[318] Pini 1993, 138.
[319] Vanschoonwinkel 1982, 54-55.
[320] Vanschoonwinkel 1982, 54-55.
[321] Younger 1988, 124.

sola doğru yükselen kısmında olasılıkla bir uç donanımı bulunan kavisli gövdeye sahiptir. Karşı uçtaki uzantısı ise teknenin gövdesinin alt kenarı gibi eksiktir. Teknenin içinde, yüzleri sola dönük üç figür oturmaktadır. Birinci ve ikinci figür arasında, yaklaşık olarak sahnenin ortasında, daha büyük ölçekli bir figürün bacakları görülmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen mermer *amygdaloid* mühür (Lev. No. 51E, Kat. No. 204), Orta Minos III- Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[322]. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sivri baş bodoslaması ve kuş sembolü ile sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin küpeşte hattı hafifçe ayrı olarak gösterilmiştir. Tekne gövdesinin altındaki, 18 paralel dikey ve 10 paralel eğik çizgi ise kürekleri temsil ediyor olmalıdır. Teknenin üzerindeki donanım ise; seren-bumba direği ve hilal figürü benzeri çizgilerle sınırlandırılan çapraz taranmış yelken yüzeyinden oluşmaktadır. Direğin solunda ve sağındaki üç paralel kıvrımlı çizgi ise, pupa ve pruva ana ıstralyasını temsil ediyor olmalıdır.

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 51F, Kat. No. 205), Orta Minos III- Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[323]. Mühür üzerindeki hasara rağmen, tasvir edilen teknenin uç noktalara yükselen uzantıları ile hilal biçimli gövdesi korunmuştur. Soldaki uzantıda kuş sembolünün bir kanadı görülmektedir. Tekne ortasında, seren ve bumbada kare panelli yelkeni ile direk yer almaktadır. İki mantilya öne ve arkada sereni desteklemektedir. Iskotaların, direğin sağında bumbaya bağlı olduğu görülmektedir. Istralyalar ise, direğin solunda teknenin gövdesi boyunca hasarlı alanlarda kalmıştır. Gövde altındaki çift zig-zag hat dalgaları temsil etmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen sardoniks *amygdaloid* mühür (Lev. No. 51G, Kat. No. 206), Orta Minos III- Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[324]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne, sivri olmayan uzantısına

[322] Kenna ve Thomas 1974, 16.
[323] Betts 1980, 201.
[324] Tzahou-Alexandri ve Spathari 1987, 78.

bağlı kuş sembolü ile sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin omurga hattı gövdeye on kürekle tutturulmuştur. Tekne üzerindeki yapı, üç dikme ile oluşturulmuştur. Bu dikmelerin en tepesinde ters ve düz olarak konumlandırılmış hilal figürleri görülmektedir. Dikmeler arasında çapraz tarama yer almaktadır. Teknenin altındaki zig-zag çizgileri dalgaları temsil etmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen jasper *amygdaloid* mühür (Lev. No. 51H, Kat. No. 207), Orta Minos III- Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[325]. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sivri uçlu uzantılarıyla hilal biçimli gövdeye sahiptir. Sağ uzantı biraz daha keskin bir şekilde yükselmektedir. Teknenin ortasında, kalın sınır çizgileri olan içi çapraz taranmış yelkeni ile direk yer almaktadır. Pruva ve pupa ana ıstralyası ise, yelkenin altından direğin her iki yanından inen üçer çizgi olarak görülmektedir. Sağ uçta yer alan eğik çizginin ise, boyna küreğini temsil ediyor olabileceği gibi kuş figürüne ait bir çizgi olması da muhtemeldir.

Buluntu yeri bilinmeyen jasper *amygdaloid* mühür (Lev. No. 52A, Kat. No. 200), Orta Minos III- Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[326]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne, sivri uzantısında kuş sembolü bulunan sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin gövdesi, küpeştesinde iki kabartma çizgisi ile, çift omurga hattı çapraz yirmi kısa kürek çizgisi ile oluşturulmuştur. Tekne üzerindeki yapı, tepe noktasında 'V' çizgileri ve yatay çizgileri olan üç kalın dikme ile gösterilmektedir. Dikmeler arasındaki paneller, sivri uçları yukarıda olan zig-zaglarla doldurulmuştur. Teknenin altında gövdeden ayrık halde kuş sembolü bulunmaktadır. Teknenin solunda ise, dört paralel dikey hat ve bunların arasında kısa paralel yatay çizgiyle oluşturulan bir merdiven benzeri figür yer almaktadır. Teknenin altındaki ek kuş sembolü için Betts[327], kutsal boynuz figürü yorumu yapmaktadır.

[325] Betts 1980, 125.
[326] Betts 1980, 124.
[327] Betts 1980, 29.

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 52B, Kat. No. 201), Orta Minos III- Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[328]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne kuş sembolü ile sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Gövdenin keskin çizgileri yok, sadece kütlesi var, hafif çıkıntı sol uca akıyor. Üç ayak, bir kalınlıkta orta kalınlıkta sol orta kalınlıkta, orta kalınlıkta sağ kalın, her biri iki hilal figürü bulunan kabartma kalınlık yok. En dik dik sağa, kısa paralel eğik vuruşların arasında ve sağına. İnşaat yukarıda üç paralel yatay çizgiyle kapandı. Solda iki ıstralya görülmektedir. Teknenin altında, zig-zag çizgileri yer almaktadır.

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 52C, Kat. No. 202) Orta Minos III- Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[329]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne kuş figürlü uzantısı ise sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Tekne üzerindeki yapı, her birinde iki hilal figürü ile çevrelenen iki dikme ile oluşturulmuştur. Bu yapının sağında ve solunda paralel dikey çizgi vardır ve omurga hattı belirgindir. Solda iki ıstralya görülmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen akik prizmatik mühür (Lev. No. 52D, Kat. No. 203), Orta Minos III-Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[330]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne, sağ profildeki kuş sembolü eklenen uzantısı ile düz gövdeye sahiptir. Solunda ve sağında paralel dikey çizgiyle üç kalın dikme tekne üzerindeki yapıyı oluşturmaktadır. Bu dikmeler arasında daha kalın çapraz çizgilerden oluşan V şeklinde üst sınır ile çapraz tarama vardır. Sağda iki ıstralya vardır. Gövde altındaki zig-zag çizgisi, teknenin alt kısmı boyunca devam eden şekilde değil, tekli olarak gösterilmiştir.

[328] Betts 1980, 257.
[329] Betts 1980, 203.
[330] Betts 1980, 132.

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 52E, Kat. No. 204), Geç Minos'a tarihlendirilmektedir[331]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol uzantıda kuş sembolü ile düz gövdeye sahiptir. Teknenin üzerindeki yapı, arasında çapraz tarama bulunan üç orta kalınlıkta dikme ile oluşturulmuştur. Bu yapının solunda ve sağında dikey paralel çizgiler yer almaktadır. Sağda iki ıstralya, solda dört kısa çizgi görülmektedir. Gövde altında, çok silik çizgiler ve zig-zag çizgiler vardır.

Buluntu yeri bilinmeyen *amygdaloid* mühür (Lev. No. 52F, Kat. No. 205), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[332]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne kuş sembolü ile sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Kuş figürünün üst kısmı yer alırken, alt elemanı eksiktir. Teknenin gövdesi boyunca neredeyse yatay konumda dört tane eğik kürek vardır. Gövde üzerinde birbirine yakın yerleştirilmiş üç kalın dikme görülmektedir. Bu üç dikmenin üst noktası kısa V çentiklerle sonlanmaktadır. En soldaki dikmeden pruvaya uzanan iki ıstralya vardır. Geminin üstünde, iki paralel yatay çizgi ve kuş sembolünün üstünde, dal motifi ile sahne süslenmiştir.

Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Lev. No. 52G, Kat. No. 206), Geç Minos'a tarihlendirilmektedir[333]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol profilde sivri uzantısında kuş sembolü bulunan kavisli gövdeye sahiptir. Küpeşte ve omurga hattı arasında yedi paralel eğik çizgi yer almaktadır. Her biri bir hilal figürüyle kapatılmış, taranmış panelleri olan üç kalın dikmeyle teknenin üzerindeki yapı oluşturulmuştur. Solda üç veya dört ıstralya bulunmaktadır.

[331] Pini 1975, 137.
[332] Pini 1992, 334.
[333] Basch 1987, 95.

Buluntu yeri bilinmeyen sardoniks *amygdaloid* mühür (Lev. No. 52H, Kat. No. 207), Geç Minos/Geç Hellas'a tarihlendirilmektedir[334]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sağ uzantısı sivri uçlu düz gövdeye sahiptir. Kuş sembolünün kanatları, cıvadra olmadan doğrudan gövdeye bağlıdır. Gövdenin alt kenarındaki çizgi muhtemelen omurga hattıdır. Tekne üzerinde, her biri üzerinde iki hilal figürü bulunan, solda dört ve sağda altı kabartma çizgisine sahip iki kalın dikme yerleştirilmiştir. Sağda merdiven motifi yer almaktadır. Gövde altında ikili ve üçlü çizgilerden oluşan zig-zaglar vardır.

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 53A, Kat. No. 216), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[335]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne, sivri uzantılı sol profilde kavisli gövdeye sahiptir. Kuş sembolü, doğrudan pruvalı cıvadra olmadan doğrudan gövdeye bağlanmıştır. Küpeşte boyunca birkaç kısa çizgi ve yedi veya sekiz kürek vasıtasıyla küpeşte hattı, omurga hattına bağlanmıştır. Teknenin üzerinde, her biri iki hilal figürüyle çevrelenen çok sayıda kabartma çizgiyle oluşturulmuş iki dikme yer almaktadır. Bu dikmelerin solunda ve sağındaki merdiven motifleri, sırasıyla ek paralel dikey çizgilerle basit ve sırasıyla çift. Sol üst kenar boyunca yer alan çift merdiven motifi ıstralya konumundadır. Teknenin altında, zig-zag çizgileri bulunmaktadır.

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 53B, Kat. No. 217), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[336]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen teknenin gövdesi pirinç tanesi şeklindeki hatta indirgenmiştir. Tekne üzerindeki iki demetler halindeki dikmeden soldakini üç hilal figürü çevrelerken, sağdakini ise hilal figürü ve üstünde çember çevrelemektedir. En soldaki dikme filiz sembolü yerine, üçüncü bir dikme olarak da yorumlanabilir. Üçüncü

[334] Kenna ve Thomas 1974, 68.
[335] Van Effenterre ve Van Effenterre 1972, 141.
[336] Kenna 1966, 74.

dikme mühürdeki hasar sebebiyle eksiktir. Büyük filiz ise yukarıdan yapıyı kapatmaktadır. Gövdenin altında altı tane kürek çizgisi gösterilmiştir.

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 53C, Kat. No. 218), Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[337]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol profilde sivri uzantı ve cıvadrası ile düz gövdeye sahiptir. Teknenin küpeşte çizgisi yukarıda ve omurga hattı aşağıda görülmektedir. Gövde üzerinde dört kürek çizgisi yer almaktadır. Teknenin üzerindeki yapı arada çapraz taramayla ve tepede hilal figürü ile sonlanan iki kalın dikme ile oluşturulmuştur. Solda dikey paralel çizgi ve iki ıstralya vardır. Gövdenin sol altında iki hilal figürü ve iki kısa çizgi görülmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen kalsedon *amygdaloid* mühür (Lev. No. 53D, Kat. No. 219) Geç Minos I'e tarihlendirilmektedir[338]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol tarafta sivri uzantısı ve kuş sembolü ile kavisli gövdeye sahiptir. Tekenin gövdesi üzerinde üç kürek çizgisi vardır. Tekne üzerindeki üç kalın dikmeden, en sağdaki dikme gövdeyi boyunca kesmektedir. Dikmeler arası hilal figürü ve çapraz tarama ile dolurulmuştur. İki ıstralya yapıdan pruvaya doğru uzanmaktadır.

Buluntu yeri bilinmeyen *amygdaloid* yüzeyli prizmatik mühür (Lev. No. 53E, Kat. No. 220), Geç Minos I'e tarihlendiği düşünülmektedir[339]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol tarafta sivri uzantısı ve kuş sembolü ile kavisli gövdeye sahiptir. Tekne üzerinde, her biri iki paralel dikey çizgiden oluşan üç dikme, en tepede yatay çizgiyle kapanmaktadır. Dikmeler arası çapraz tarama ile doldurulmuştur. Solda iki ıstralya bulunmaktadır.

[337] Kenna 1972, 318.
[338] Xenaki-Sakellariou 1958, 78-80.
[339] Pini ve Gill 1988, 33.

Buluntu yeri bilinmeyen sapan taşı şeklinde akik mühür (Lev. No. 53F, Kat. No. 221), Geç Minos IA'ya tarihlendirilmektedir[340]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sağ profilde sivri uçlu uzantısı ve kuş sembolü ile kavisli gövdeye sahiptir. Tekne üzerindeki yapı, araları çapraz taramaya doldurulan ve kabartma çizgileri olan iki kalın dikme ile oluşturulmuştur. Bu yapının sağında kesilmiş merdiven motifi yerleştirilmiştir. Sağda iki kalın ıstralya bulunmaktadır. Istralyaların aşağısında iki paralel neredeyse yatay çizgi ve kuş sembolünün altında iki kalın paralel dikey çizgi yer almaktadır.

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 53G, Kat. No. 222), Geç Minos IB'ye tarihlendirilmektedir[341]. "Pseudo-talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne her bir uçta dikey ıskarmoz ile sonlandırılan düz gövdeye sahiptir. On eğik paralel kürek çizgisi, teknenin omurga hattını dış ucunu geçen bir mesafede kesilmektedir. Tekne ortasına, dört pruva ve pupa ana ıstralyası ile direk yerleştirilmiştir. Bu donanımın solunda bir, sağında iki halka görülmektedir. Tekne yorumu şüpheli olarak verilmiştir[342].

Buluntu yeri bilinmeyen sapan taşı şeklinde bazalt mühür (Lev. No. 53H, Kat. No. 223), Geç Minos IB'ye tarihlendirilmektedir[343]. "Pseudo-talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Yüzeyi oldukça hasar görmüş bu mührün üzerinde tasvir edilen tekne yuvarlatılmış uzantıları olan hafif kavisli bir gövdeye sahiptir. Tekne ortasında, dıştakiler merkez hattından dışa doğru açılan üç dikme bulunmaktadır. Gövdenin altında, 11 tane küreği andıran çizgi yer almaktadır.

Buluntu yeri bilinmeyen kuvars veya akik lentoid mühür (Lev. No. 54A, Kat. No. 224), Geç Minos IB'ye tarihlendirilmektedir[344]. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne her

[340] Kenna 1966, 68.
[341] Kenna 1967, 123.
[342] Laviosa 1969, 22.
[343] Kenna 1966, 84.
[344] Kenna 1966, 138.

bir uzantısında gittikçe incelen noktalarıyla kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin gövdesinin altında, omurga hattı boyunca sola dönük on paralel eğik kürek çizgisi yer almaktadır. Tekne ortasından hafifçe sola yakın konumdaki üst uç ikiye bölünmüş direk üzerinde seren ve bumbada kare panelli yelken bulunmaktadır. Yelkenin iki kenarında, V-şeklinde eğik çizgiler vardır. Direğin solunda, bumbanın altındaki beş kısa çizgi kandilisaları temsil ederken, tek sıra serenin üzerinde devam etmektedir. Yelkenin sağında ise, bumbanın altında iki kısa çizgi, seren üzerinde devam etmediği görülmektedir. Kolimbirden serene, direğin her iki tarafında iki mantilya bulunmaktadır. Yelkenli altı, direk solu ve sağı, iki pruva ve pupa ana ıstralyası yer almaktadır.

Buluntu yeri bilinmeyen akik prizma mühür (Lev. No. 54B, Kat. No. 225) Geç Minos I-II'ye tarihlendirilmektedir[345]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne solda sivri uzantısı ve kuş sembolü olan düz gövdeye sahiptir. Teknenin omurga hattı açıkça gövdeden ayrılmıştır. Tekne üzerindeki yapıda, iki ayrı grup halindeki üç hilal figürünün birleştiği ve soldaki üçüncü dikmenin gövdeyi kestiği görülmektedir.

Buluntu yeri bilinmeyen kaya kristal *amygdaloid* mühür (Lev. No. 54C, Kat. No. 226), Geç Minos II'ye tarihlendirilmektedir[346]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol profilde sivri uzantısı ve kuş sembolü bulunan kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin omurga hattı, yedi kürekle gövdeyle kesişmektedir. En tepesinde iki hilal figürü bulunan, üç orta kalınlıktaki dikme tekne üzerindeki yapıyı oluşturmaktadır. Dikmeler arası çapraz tarama ile doldurulmuştur. Gövde boyunca sağdaki dikme tarafından kesilmektedir.

Buluntu yeri bilinmen sardoniks *amygdaloid* mühür (Lev. No. 54D, Kat. No. 227), benzer buluntuların tarihleriyle karşılaştırılarak, Geç Minos II tarihi önerilmektedir[347].

[345] Van Effenterre ve Van Effenterre 1972, 117.
[346] Kenna 1966, 191.
[347] Sakellarakis 1982, 125.

"Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sivri uzantı ve alt elemanı eksik kuş sembolüyle düz gövdeye sahiptir. Belirgin küpeşte hattı ve üç kürek çizgisi ile gövdeye bağlanan kısa omurga hattı görülmektedir. Tekne üzerindeki yapı, solunda ve sağında paralel dikey çizgiyle üç orta kalınlıkta dikmeden oluşmaktadır. Bu dikmelerden merkezi olanın orta kısmında ters hilal figürü bulunmakta ve diğer dikmelerin tepe noktalarında hilal figürleri ile sonlanmaktadır. Ayrıca, yine bu dikmeler arasında solda orta yükseklikte hilal figürü ve sağda hafif aşağıda hilal figürü ve onun üzerinde kısa yatay çizgi yer almaktadır. Gövdenin altında, merkezdeki ters duran üç hilal figürü ve üç ayrılmış dikey çizgi bulunmaktadır.

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 54E, Kat. No. 228), GM II'ye tarihlendirilmektedir[348]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol profilde sivri uzantı ve pruvayla kavisli gövdeye sahiptir. Teknenin omurga hattı belirgindir. Teknenin üzerindeki yapı, iki hilal figürüyle sonlanan üç orta kalınlıkta dikme ile oluşturulmuştur. Dikmeler arası basit çapraz taramayla doldurulmuştur. Teknenin gövdesi altında, biri ters pozisyonda dört hilal figüründen oluşan hat yer almaktadır. Dalgalar ve toplanmış yelken ise, hilal figürleriyle gösterilerek fırtınadaki bir teknenin gösterildiği yorumu yapılmıştır[349].

Buluntu yeri bilinmeyen akik *amygdaloid* mühür (Lev. No. 54F, Kat. No. 229), Geç Minos I'e tarihlendiği düşünülmektedir[350]. "Talismanic" mühürler grubunda yer almaktadır. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne sol profilde sivri uzantısı ve kuş sembolü ile kavisli gövdeye sahiptir. Kuş figürünün alt elemanı eksiktir. Teknenin omurga hattı, yedi kürekle gövdeye bağlanmaktadır. Tekne üzerindeki yapıyı oluşturan ve arası çapraz taramayla doldurulan üç kalın dikme, tepede iki hilal figürüyle sonlanmaktadır.

[348] Kenna 1967, 140.
[349] Kenna 1967, 140.
[350] Pini ve Gill 1988, 102.

Buluntu yeri bilinmeyen steatit mühür (Lev. No. 54G, Kat. No. 230), Geç Minos II-III'e tarihlendirilmektedir[351]. Mühür üzerinde tasvir edilen tekne, çift ok başları ile süslenmiş aynı yükseklikteki uzantılarıyla kavisli gövdeye sahiptir. Tekne gövdesinin altında yaklaşık on kürek aşağı inmektedir. Teknenin omurga hattından yukarı doğru on çizgi uzanmaktadır. İki yatay paralel çizgiye sahip direk, olası alçaltılmış seren ve bumba ve her iki tarafta üç kandilisa ya da ıstralya yer almaktadır.

Değerlendirme

Geç Tunç Çağı'nda ise belirli özelliklere ve formlara sahip Miken savaş tekneleri görülmektedir ve genellikle boyalı seramik parçaları üzerine betimlenmektedir. Tasvirlerde farklı detaylar görülse de en önemli benzerlikleri teknenin kürekli olması ve güvertelerinde bir savaşçı figürü bulunmasıdır. Teknedeki diğer savaşçıların ellerinde kürklerle yürütme için küreğe asılmış pozisyonda olduğu ve kirpi-miğferler taktıkları görülmektedir. Tasvirlerde yer alan teknelerin baş bodoslaması dik açıya sahiptir ve hayvan figürü yer alması da bir Miken geleneğini oluşturmaktadır[352]. Geç Minos Çağı mühürlerinin ise bazı özellikler bakımından Orta Minos Çağı mühürlerine benzediklerini göstermektedir. Bu teknelerin bazılarında, pupa tarafı eksiktir ve ikria olarak yorumlanan kabinler yer almaktadır[353].

[351] Gray 1974,41.
[352] Wedde 1996, 131.
[353] Tzamtzis 1989, 281.

III. TASVİR İNCELEMELERİ

Tekne tasvirleri tanımlanırken birincil ve ikincil özelliklerin yanı sıra ek özellikler de dikkate alınmaktadır. Gövde şekli, pruva ve pupa morfolojisi ile pruva ve pupanın yüksekliği arasındaki ilişki birincil özellikleri oluşturmaktadır. İkincil özellikler; pruva ve pupa dekoratif özelliklerinin yanında, direk, yelken, halat takımı ve kürek gibi yürütücü güçlerden oluşmaktadır. Ek özellikler ise, bir güverte veya omurga içinde yer alan direkler gibi sabit öğelere eklenen balıklar, dallar, kuşlar gibi motifler ve boş alanların dolduran süslemeler gibi unsurları kapsamaktadır. İnsan figürlerinin de sahnenin içerisinde bulunması teknelerin işlevlerine dair daha detaylı bilgiler sunmaktadır[354]. Çalışmanın bu kısmında, 'Kano Tipi Kürekli Tekneler' ve 'Yelkenli Tekneler' olarak iki başlık altında, ilk olarak birincil özellikler dikkate alınarak incelenmiştir. Aynı zamanda bu iki bölümün içerisinde ise, Wedde[355] ve Van de Moortel[356]'in önerdikleri tipolojik ayrımlara da yer verilmiştir (Tablo 6-7). Van de Moortel tarafından önerilen Tunç Çağı Ege tekneleri için önerilen tipoloji sistemi, tekne şekli ve üretim teknolojisindeki temel farklılıklara dayanırken, Wedde'nin oluşturduğu tipolojide ise küçük morfolojik farklılıkların tipleri birbirinden ayıran unsura dönüştüğü görülmektedir.

Wedde tarafından önerilen Ege'nin Tunç Çağı tekneleri için tipoloji sistemi; teknelerin gövde morfolojilerinin yanı sıra, tüm donanım detaylarına (pruvanın ve pupanın şekline göre) ve hatta teknenin uzantılarının sayısı ve şekline göre oluşturmuştur. Ayrıca, Erken Kiklad II uzun tekneleri için pruva ve pupa ayrımını yaparken, Geç Minos/ Hellas teknelerindeki gibi yüksek tarafın pupaları ve alçak tarafın pruvaları gösterdiğini tanımlamaktadır. Ayrıca Wedde, yön tanımlamasını boyna küreği ve diğer tanımlayıcı özelliklere (iki veya üçlü çatallanan uzantılar, pupa üzerinden uzanan hayvan başları, ok

[354] Wedde 2000, 18.
[355] Wedde 2000.
[356] Van de Moortel 2017.

ucu ile sonlanan uzantılar gibi) göre Ege Tunç Çağı tekne tasvirlerinin tipolojik ayrımının teorik ve pratik olarak geçerli olduğunu savunmaktadır[357]. Wedde tarafından bu tipler, grubun en karakteristik temsilcisinin adını alarak "Tip I- Syros Grubu" olarak adlandırılmıştır.

Van de Moortel[358] tarafından önerilen Ege Tunç Çağı tekneleri için tipoloji sistemi (Tablo 6) ise; gövde uzantılarının detaylarından ziyade gövde şekli ve yapım tekniklerinde görülen farklılıklardan yola çıkılarak oluşturulmuştur. Ayrıca, Erken Kiklad uzun teknelerinin yüksek uzantılarının pupa değil, pruva olduğunu da önermektedir. Vathy, Astypalaia'dan yeni keşfedilen tekne tasvirleri, Erken Kiklad II uzun teknelerinin (Lev. No. 3B-D, Kat. No.8-10) yönü ile ilgili tartışmayı çözerek, yüksek uzantıların pruva olduğunu göstermektedir. Erken Kiklad II döneminin uzun tekne ilkesinin sonraki dönemlerde de devam ettiği görülmektedir. Daha sonra ise, Ege'ye MÖ 2500/ 2400–2200 tarihlerinde gelen yelkeninin Doğu Ege üzerinden getirildiğini göstermektedir. Bu tekneler, Moortel tarafından Tip A1 grubuna dahil edilmiştir. Daha sonra görülen genişletilmiş tekneler ise Tip A2 ve C2 gruplarında toplanmıştır. Her iki teknolojinin de benimsenmesi, Minosluların (Tip B2, C2) ve daha sonra Mikenlerin (Tip C2, D2) yüzyıllar boyunca Güney Ege'de deniz ticaretine hakimiyetini sağlayan yuvarlak gövdeli ve deniz seyahatlerine oldukça elverişli teknelerin inşa edilmesini sağlamıştır. Böylece Doğu Akdeniz ile yakın deniz bağlantıları geliştirmiştir[359]. MÖ 3. Binde Mısır ve Girit arasındaki ilişkiler, MÖ 2. Bine tarihlendirilen mühür baskılarında tasvir edilen yelkenli tekneler aracılığıyla da anlaşılmaktadır. Kıta Yunanistan'da ise, MÖ 1300'lerde yelken, kürek ve direk gibi donanımlarıyla tekneler görülmektedir[360].

[357] Wedde 2000, 62.
[358] Van de Moortel 2017.
[359] Van de Moortel 2017, 268.
[360] Höckmann 2006, 311.

Araştırmacılar tarafından oluşturulan tipoloji önerileri, teknelerin kronolojik olarak gelişiminin ortaya konmasına katkı sunmaktadır. Bu çalışmada ise, “kano tipi kürekli tekneler” ve “yelkenli tekneler” olarak iki ana grup altında incelenerek, bu konuda yapılan tipolojik ayrımlara yer verilmiştir. Diğer donanım unsurları ile yelken teknolojisinin ortaya çıkışı ve önemine de bu ana başlıklar altında yer almaktadır.

III.1. Kano Tipi Kürekli Tekneler

Kano tipi kürekli tekneler Strofilas ve Vathy gibi erken örneklerle birlikte görmeye başladığımız teknelerin kano tipi kürekli tekneler, Tunç Çağı öncesi ve Erken Tunç Çağı teknelerinin neredeyse tümünü kapsamaktadır. Yalnızca üç boyutlu grup olan modellerde kürek gibi donanımlar yer almazken en erken model örneklerinden olan; Thermi, Troya tekne modelleri, Kephala Petras modeli, pişmiş toprak modelleri dönemin örnekleridir. Bu modeller de, kano tipi tekneler grubunda yer almaktadır. Erken Tunç Çağı pişmiş toprak modellerinden iki uzantısı da eşit olan örneklerinden olan Mokhlos örneği de kano tipindedir ancak pruva-pupa ayrımı yapılmamaktadır. Kano tipi teknelerin pupa bodoslamalı olanları ise, Palaikastro modeli, Naksos Korphi t'Aroniou kaya resmi tekneleri ve Kiklad tavası üzerindeki tekneler ve Orkhomenos tekneleridir. Wedde’nin “Tip I- Syros grubu” da kano tipi kürekli teknelerin oluşturduğu gruptur.

Tip I grubunda yer alan en karakteristik tasvirler, Syros'tan “Kiklad tavaları" (Lev. No. 8A-19A) ve benzer Naksos (Lev. 6B-D,7A, Kat. No. 19-22), Palaikastro (Lev. No. 6A, Kat. No. 18) ve Orkhomenos (Lev. No. 20A, Kat. No. 37) tekneleri ile gösterilen tasvirlerdir. Gövde alçak ve düz olarak tanımlanır, bir uzantısı yüksektir ve her zaman mahmuz benzeri bir çıkıntı yer almaktadır. Gövdenin her iki yanındaki kısa eğik çizgiler padıllar veya kürekler olarak yorumlanmaktadır. Bu tasvirlerin hiçbirinde yelken ya da kesin bir şekilde tanımlanmış bir boyna küreğine sahip olmaması teknenin yönü hakkında belirsizliğe sebep olmuştur. Vathy tasvirlerinde görülen, üç tane üst üste koyulmuş tekne

(Lev. 3A-D) betimi de Wedde'nin Tip 1 grubuna dahil edilebilir. Ortadaki teknede birçok padıl ya da kürek vardır ve alçak uzantısında bir tane küreğin daha yatay bir şekilde uzandığı görülmektedir. Ucundaki üçgen sivri bıçak seklindeki figürün bir dümen olduğu anlaşılmaktadır. Erken Kiklad II döneminde ilk defa bir teknede dümen tespit edilmiştir[361]. Gövdenin alt kısmındaki uzantının pupa ve sıklıkla balık amblemiyle birlikte gösterilen yüksek açılı uzantının pruva olduğu şüphesini ortadan kaldırmaktadır. Bu yorumda Casson'ın[362] bahsettiği gibi balığın geriye doğru bakıyor olmasındansa sanki tekneyi yönlendiriyormuş gibi ileri bakmakta olduğu fikri daha mantıklıdır

Wedde'nin Syros grubu olarak da adlandırılan Tip 1 tekneleri morfolojik ve coğrafik olarak da homojen bir dağılım göstermektedir. Syros Adası Chalandriani mezarlıklarından alınmış -muhtemelen rituel veya kült kapları olan- seramik tavalara işlenmiş uzun-tekneler; yine Kiklad tavaları (Lev. No. 8A-19A) üzerine işlenmiş kökeni bilinmeyen örnekler ve Naksos Adası Korphi t'Aroniou taş bloklarına çizilmiş daha küçük iki tekne (Lev. No. 7B-C, Kat. No. 23-24) de bu gruba dahil edilmektedir. Korphi t'Aroniou'dan bir tekne figüründe, bir adamın teknenin düşük uzantısına adım attığı görülmektedir. Bu tasvir, kıçın ilk önce kıyıya çekildiğini gösteren en erken Ege kanıtı olarak gösterilebilir ve yaygın gelenek olarak kabul edilebilir[363]. Vathy'de açığa çıkarılan üç tekneyi gösteren betimde görülen yüksek kıç bodoslaması, muhtemelen baş bodoslamadaki ağır yükleri dengelemek için yapılmıştır. Bahsedilen bu düz tabanlı tekneler Moortel'in tip A1 grubuna dahil edilmektedir.

Orkhomenos'tan Erken Hellas IIB'ye tarihlendirilen askosa işlenmiş tekne tasviri ve Doğu Girit'te Erken Minos II'ye tarihlendirilen, Palaikastro'daki benzer bir gövde özelliğiyle daha geniş gövdeye sahiptir. Moortel tarafından bu tekneler, tip A2'ye dahil edilir ve kargo teknesi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Phylakopi'den bir Erken Kiklad

[361] Van de Moortel 2017, 264.
[362] Casson 1995, 41-42.
[363] Morrison and Williams 1968, 311.

III tekne betimi ve 'Phaistos Diski' üzerine 7 kez basılmış tekne figürü de tip A2'ye dahil edilmektedir.

Kıta Yunanistan'dan dikey düz kulpları üzerinde iki gövde betimiyle gösterilmiş tekne tasviri ile Orkhomenos askosu Erken Hellas IIB'ye tarihlendirilmektedir. Erken Tunç Çağı I-III arasındaki aşamayı kapsayan döneme dahil edilen sayıca az tekne tasvirinden biridir. Ayrıca, Kiklad Adaları'ndaki Milos'tan ve Rivari mezarlığından kaplara çizilen bazı şematik seramik damgaları/işaretleri yer almaktadır. Bu p.t. kapların, Anadolu'nun çağdaş karakteristik kap formunda yapılmış olması oldukça dikkat çekicidir. Bu şematik işaretler, Euboea Adası'ndaki Lefkandi ve Eretria'dan benzer kaseler üzerinde görülmektedir[364]. Orkhomenos'taki bu tekne tasviri, Wedde'nin Tip 1'ine benzerlik göstermektedir[365]. Ancak, önemli bir farkı dibinin düz yerine yuvarlak olmasıdır. Orkhomenos'tan başka bir tasvir de benzer bir şekilde eğimli bir gövdeyi tasvir etmektedir. Ancak sadece bir kısmı korunmuş durumda olası sebebiyle gövde yapısı bütünüyle görülmemektedir. Milos ve Euboea'dan seramik damgaları daha da yuvarlak gövdeleriyle, Wedde'nin Tip 3 ve 4'üne dahil edilebilecekken; Van de Moortel'in sisteminde ise Tip C2'ye benzer özellik göstermektedir[366].

Yuvarlak gövdelerin ortaya çıkması oldukça önemlidir. Yapılan detay incelemesi sonucunda bu gövdelerin eğimlerinin asimetrik olduğu görülür, dip baş kısmına doğru daha yumuşak bir şekilde yükselirken kıç kısmı daha sert bir açıyla yükselir. Bu eğim genişletilmiş tekneler için tipiktir ve ana ağaç gövdesinin fiziksel asimetrisinden kaynaklanır Orkhomenos'taki tekne tasviri, bir tarafta 17 padıl ya da küreğe sahiptir ve gövdesi en az 16m uzunluğunda olmalıdır[367]. Tasvir edilen bu tekne, uzatılmış ve genişletilmiş çok büyük bir tekne veya tamamıyla başka bir genişletilmiş tekneden

[364] Müller Celka vd. 2018.
[365] Wedde 2000,194.
[366] Van de Moortel 2017, 264.
[367] Van de Moortel 2017, 264.

türetilmiş tamamen kaplanmış ahşap bir tekneyi temsil ediyor olmalıdır. Genişletilmiş tekneler ve onların kaplamalı öncüleri; hafiflik, güç ve değişken gövde eğimlerinden dolayı üstün teknecilik özelliklerine sahiptir. Ayrıca, bu Erken Tunç Çağı Ege tasvirlerinde kıvrımlı gövde özelliği Anadolu seramik karakteristiğinde tasvir edilmiştir. Böylece; genişletilmiş tekne prensibi, Batı Anadolu'dan merkez ve Batı Ege'ye ulaşmış olmalıdır[368]. Batı Anadolu sahil şeridindeki, Troya ve Liman Tepe gibi sur sistemine sahip ve seramik teknolojisinin yanı sıra maden teknolojisine sahip yerleşimler bu özellikleri göstermektedir[369]. Tüm bu özellikleriyle genişletilmiş özellik gösteren Ege teknelerinin Anadolu kökenin yanı sıra, Levant gibi ticaret yaptıkları yakın yerlerden bu teknolojinin geldiği görüşleri dikkate alınmalıdır.

Tip II- "Platanos gurubu" (Erken Minos III- Orta Minos II/ III), Syros gemisiyle ilişkili, en eski Minos gemileri özellikle mühürlerden bilinmektedir. Erken Minos III'e tarihlenen erken örnekler, Tip I'in genel hatları detaylardaki bazı farklılıklarla yeniden görülmektedir. Pupa, toplam uzunluğun daha az bir yüzdesine eşit bir yüksekliğe sahiptir ve nadiren pruva ana ıstralyası da taşıyan belirgin bir baş bodoslaması görülmektedir. Bir direğin varlığı ve padıl yerine kürek kullanımının yanı sıra, kemere kullanımında da önemli bir artış olduğunu göstermektedir.

Daha sonraki örnekler, omurga ve kıç bodoslama arasında daha kademeli bir geçişin yanı sıra pruva morfolojisinde daha fazla değişkenlik göstermektedir. Mahmuz ve direk arasındaki açı, doksan, kırk beş veya otuz üç derece olarak görülmektedir. Kıç bodoslamanın uç kısmının morfolojisi üç farklı şekilde, ancak ilişkili şekillerde ya ikili- ya da dörtlü-çatallanmış olarak yapılmıştır. Üç örnekte mevcut olan çatallanma, Tip III'ün kıç bodoslamalarının uç kısımları ile bağlantı kurulmasını sağlamaktadır.

[368] Van de Moortel 2017, 265.
[369] Şahoğlu, 2005; Kouka, 2013.

Tip II teknelerin işlendiği Minos mührü yak. MÖ 2000 yıllarına tarihlendirilmektedir. Bu gemiler ayrıca asimetrik bir profil, bir uçta yüksek baş ve diğer uçta düşük uzama göstermektedir. Çizimler çok şematik olsa da, bazı detayların tekrarlanması tasvirlere güvenilirlik katmaktadır. Örneğin yüksek olan baş kısmının çatallı görünümünün verilmesi önemli bir detayı oluşturmaktadır.

Mühürlerdeki en eski tekne tasvirleri Wedde tarafından Erken Minos III ve Orta Minos I evrelerine (MÖ 2200-1850) ait olup, Girit'teki geç Saraylar Öncesi ve erken Saraylar Sonrası dönemlere karşılık gelir. Bununla birlikte, son araştırmalar bu mühürlerin neredeyse tamamının Orta Minos II evresine (MÖ 1850-1750/1700) tarihlendiğini göstermiştir. Bu mühürler, zeytinyağı, tahıl ve diğer tarımsal ürünler gibi yüksek hacimli, düşük değerli eşyalarda deniz ticaretini düşündüren şematik zeytin dalları veya tahıl kulakları ile büyük kargo taşıyıcıları gösterir[370]. Wedde bu tekneleri 'Platanos Grubuna' veya Tip II'ye dahil etmektedir. Gövdeleri, yüksek uzantıda pupa olarak tanımladığı iki, üç ya da dört çatallı asimetrik bir profile ve pruva olarak tanımlanan düşük uzantıda yatay bir çıkıntıya sahiptir[371]. MÖ 2. Binin ilk yarısı mühürlerinde ise artık düz formlu tekneler yerine yuvarlatılmış, hilal biçimine benzeyen tekneler görülmeye başlanmıştır. Ayrıca bu teknelerin pupaları sonraki mühür örneklerinde de görüldüğü gibi çatallaşarak sonlanmaktadır ve teknenin yanında filiz işlenmiştir.

Kült tekneler ise, baş bodoslamasında hayvan figürü görülen gövde ile antropomorfik bir figür ile birlikte tekne üzerinde bir yapı yer alan mühürlerdeki teknelerdir. Orta Minos IB ve Geç Hellas IIIC1 dönemleri arasında görülen tekneler kült özellikleri taşıyan örnekleri içermektedir. Wedde'nin Tip VIII'si (Tablo 7) bu gurubu oluşturmaktadır ve bu tekneler donanım özellikleri bakımından kano tipi tekneler

[370] Van de Moortel 2007, 179
[371] Wedde, 2000, 45-50.

grubunda yer almaktadır. Üzerindeki yapı ve insan figürünün özellikleri sebebiyle yapılan bu adlandırma, tekne tipolojisi bakımından ayrıcı bir unsur olarak görülmemelidir.

III.2. Yelkenli Tekneler

Yelken, en basit tanımıyla; genellikle kumaş, deri ya da bitkilerin en az iki çubuğa gerilmesiyle, yan yana sıralanmasıyla ya da tasvirlerde çapraz T- şekillerinin birbirine bağlanmasıyla yapılan düz ve esnek yüzeydir[372]. Denizcilerin özellikle de kürekçilerin işini oldukça hafifleten bir donanım elemanı olan yelken, tek başına yürütmeyi sağlayan bir donanım elemanıdır. Bu sayede, akıntının tersine kürek çekmelerine gerek kalmadan, rüzgarla hareket eden teknelerde ortaya çıkmıştır. Yelkenli tekneler için gerekli donanım ise; uzun ve dört köşe bir yelken, seren direğine ilaveten cıvadra ve altta bumbadır[373].

Yelkenli teknelere ait ilk tasvir örneği MÖ 3100'lerde Mısır'da görülmektedir. Ege'de görülen yelkenli tekneler ise, Minos mühürleri üzerinde yer almaktadır. Minos mühürlerinde görülen yelkenler, Mısır tekneleri gibi çift serenli olarak betimlenmektedir. Tek serenli ilk yelkenlerin MÖ 1200'lerde, Ege'de ve Girit'te ortaya çıktığı düşünülmektedir (Tablo 4). Bunun sebebi ise, Ege kökenli Deniz Kavimlerine ait tekne formlarında ve yelkenlerinde bu özelliğin MÖ 1200 yıllarında görülmesidir. Mısır ve Deniz Kavimleri'nin savaşını yansıtan sahnede görülen yelkenlerin toplanmış halde tek serenli oldukları görülmektedir[374]. Tek serenli yelken formu, Akdeniz'de yoğun olarak kullanılarak ve ilerleyen dönemlerde gelişerek kullanımına devam edilmiştir. Serbest uçlu ve dikdörtgen olarak görülen bu yelken formu, istinga halatları ile küçültülmüştür[375]. İki farklı yelken tipi görülmektedir ve yelken teknenin her zaman teknenin ortasında ya da

[372] Wedde 2000, 76.
[373] Casson 2002, 34.
[374] Casson 1971, 37-38.
[375] Özdaş 2000, 349.

hafif önünde[376] yer almaktadır. Dolayısıyla, Ege'de görülen ilk yelkenler, gelişmiş tipteki yelkenleri oluşturmaktadır. Kare biçimli yelkenleri desteklemek ve idare etmek için bir dizi halat gerekmektedir. Yelken halatları direk boyunca boğatalara ve dolayısıyla serene doğru uzanmaktadır. Başın her iki tarafındaki serene geçen halatlar genellikle iki tanedir. Bumba, liftlerle seyir koşullarının gerektirdiği şekilde kaldırılmakta veya indirilmektedir. Yelkeni gövdeye ve rüzgâra göre konumlandırmak için hem seren hem de bumba uçlarına bağlı halatlar; seren için prasyalar, bumba için yelken halatları gerekmektedir. Son olarak, direk genellikle pruva ve pupa ana ıstralyalarıyla boydan boya ve çarmıklarla yana doğru sağlamlaştırılmaktadır[377].

Rivari, Lefkandi ve Eretria'dan ele geçen seramiklerdeki tekne biçimindeki seramik damgası/mührü, denizcilik için önemli bilgiler vermektedir. Bu tekneler, Ege'deki ilk direği olan tekne tasvirlerini oluşturmaktadır. Şimdiye kadar Girit, Ege'deki ilk denizcilik teknolojisini kullanan alan olarak bilinirdi ve Saraylar Öncesinden Saraylar Sonrasına kadar olan dönemde muhtemelen bu teknoloji, yak. MÖ 1900'de Mısır'dan alınmıştır[378]. Milos ve Euboea'dan olan seramikler direğin Ege'de MÖ 2500/2400–2200'de halihazırda kullanılıyor olduğunu kanıtlamaktadır. Bu tasvirlerin çok şematik olmasından kaynaklı olarak bu teknelerin işlevlerinin ne olduğu çok kesin olarak söylenemez ama vurgulanmış yuvarlak gövde formundan yola çıkarak bunların kargo gemisi olduğu düşünülmektedir. Bu durumda, bu tasvirlerde görülen tekneler Ege'deki bilinen en eski yelken gücüyle giden kargo teknelerinden biridir[379].

Phylakopi I (Milos)'dan Erken Kiklad III'e tarihlendirilen koyu perdahsız seramik parçası kavisli gövdeli kısmen korunmuş bir uzun teknenin kıçını göstermektedir. Yeni, yaprak biçimli bir dümen ve yeke ile boyna küreği vardır. Bu tekne tasvirinin Wedde'nin

[376] Mısır örneklerinde izlenebildiği üzere; önce pruva tarafında görülen seren direği, tecrübe edildikçe gövdenin ortasına doğru ya da tam ortasında ideal konumunu almıştır. (Bkz. Bowen 1960)
[377] Wedde 2000, 77.
[378] Basch 1987, 119–121.
[379] Van de Moortel 2017, 265.

Tip I'e ait olup olmadığını veya Rivari (Milos) ve Euboea'nın seramikleri ile benzer olduğunu söylemek için yeterli değildir. Saraylar Öncesi Dönem'den, Saraylar Sonrası Dönemi'ne geçişte, genişletilmiş sandal prensibine dayanan yuvarlak gövdeler Girit tasvirlerinde de ortaya çıkmıştır.

Orta Minos teknelerinde kare biçimli yelken kullanıldığı görülmektedir. MÖ 2000 civarı yelken boyutları dar ve uzun yerine, kısa ve geniş tasarlanmaya başlanmıştır. Bu sayede güçlü rüzgarlarda idare daha kolaylaşmıştır. Denizciler açık denizde karşılaşacakları zorluklar ile giderek daha çok mücadele etmek durumunda kalmışlardır[380].

Tip III- "Kolonna grubu" (Orta Minos I- Orta Hellas III); Tip III tekneleri pruva tasarımında belirleyici bir değişiklik göstermektedir. Hem Tip I hem de Tip II için pruva/pupa yükseklik karakteristiğinde farklılaşan açısal çizgilerden, Tip III uzantılarının eşit derecede yüksekliğe sahip eğimli gövdenin yer alması önemli bir adım atıldığını göstermektedir. Tip II ve Tip III'ü tek bir evrimsel sürecin bir parçası olarak değerlendirmek için ortak elemanlar gerekmektedir. Bunlar, pupa özelliklerinde bulunabilir: Tip II'nin üç örneğinde görülen çatallanma, pupa kısalmaya ve hasara maruz kalmamışsa, Tip III için evrenseldir. Hasarlı olması durumunda, bir ok ucu şeklinde baş bodoslamanın son kısmının varlığı, ya da cıvadralı veya cıvadrasız sivri uçlu pruvanın varlığı bir gruba dahil edilebilmelerini sağlamaktadır. Gövde eğriliği, Tip II grubunun bazı örnekleri üzerinde gözlemlenmektedir. Mahmuz ve baş bodoslama arasındaki azaltılmış açı Tip III'ün sivri pruvasına benzemektedir. Malia'daki V Binası'nın Quartier Mu'dan kil yumrusu üzerindeki bir tasvir Tip II- Tip III geçiş şekline benzer bir örnek oluşturmaktadır. Gövde her iki uçta kıvrıktır. Pupa alışılmadık biçimde çatallanırken, pruvanın Tip II teknelerinde görülen bir mahmuz ve baş bodoslaması morfolojisi

[380] Casson 2002, 35.

sergilediği görülmektedir. Boyna küreği olmamasına rağmen, pupa/pruva tanımlaması için yeterli göstergeler mevcuttur.

Wedde'nin Tip III tekneleri veya "Kolonna Grubu", kıç tarafında boyna küreği olarak tanımladığı çatallanma ile karakterize edilmektedir. Birçoğunun da ok şeklinde bir pruva süsü vardır[381]. Bu tekne tipi Girit'teki Saraylar Sonrası döneme kadar (yak. MÖ 1900-1750 / 1700) dayanıyor ve Kolonna'nın o zamanlar gelişen bir deniz ticaret ağını kontrol ettiği Aegina Adası'ndan da biliniyordu. Wedde'nin Tip IV tekneleri veya 'Akrotiri Grubu', Girit ve Akrotiri'deki Yeni Saraylar döneminden, Kiklad adası Thera'da (yak. MÖ 1750 / 1700-1450) ve Miken Saraylar döneminin 9 tasvirinden (yak. MÖ 1400–1200) Girit ve Yunan anakarasında, bazıları kanca benzeri bir donanıma sahip olan hilal şeklinde gövdelere ve sivri gövde uzantılarına sahip olarak tanımlanmaktadır[382].

Tip IV- "Akrotiri grubu" (Orta Minos III- Geç Minos III); Tip III tekne şeklinin ve Tip IV ile ilişkisi: Tip III, duvar boyaları üzerindeki tüm tekneler için ortak hilal şeklindeki gövdenin ve farklı özelliklerde otuz kadar tasvirin öncüsüdür. Bağlantı, teknelerin cıvadra ve tente ile donatıldığı ve yolcuların gövdenin uzunluğu boyunca, pruvaya bakacak şekilde gösterildiği Aegina- Kolonna pithosu (Lev. No. 23E, Kat No. 54) tarafından daha da vurgulanmaktadır. Tip IV'ün dönem ve bölge aralığı çok daha geniştir. Orta ve Doğu Girit'e büyük ölçüde mühür taşlarının görülmesinden kaynaklanan belirgin bir önyargı vardır. Öte yandan, Akrotiri verileri Tip IV grubunun üçte birini oluşturmaktadır. Tip IV ile ilgili başka bir açıklama; bu gövde formunun Orta Minos III'ten Geç Minos III'e kadar Ege'de kullanılan tekneleri temsil edildiği kanıtlamaktadır.

Girit'te MÖ 1800-1500 yıllarına tarihlendirilen çeşitli Tip IV tekne tasvirlerine sahip bazı mühürler bulunmuştur. Yine Wedde'nin Tip III ve IV ölçütlerinin pruva ve pupa süslemelerine çok fazla bağlı olduğu görülmektedir. Bu süs eşyaları, bir tekne inşa

[381] Wedde, 2000, 41-45.
[382] Wedde, 2000, 52-54.

geleneğinin temel özellikleri değildir ve tekrarları, tekne tiplerinin gerçekten farklı özelliklerini temsil etmek yerine sadece eski mühürlerin kopyalanmasından kaynaklanıyor olabilir. Bunun yerine temel gövde şekline odaklanırsak, Tip III ve IV teknelerin çoğunun kabaca aynı yüksekliğe kadar çıkan uzantılara sahip eğimli gövdeleri olduğunu görürüz.

Tip V- "Skyros grubu" (Geç Hellas III A-C); Tip IV ve Tip V olmak üzere belirgin gövde formlarına göre iki farklı tekne formunda görülmektedir. Tip V, yükselen kıç bodoslaması (bazen aşağı doğru uzayan ve çatallanma ile sonlanan) ile düz omurgalı bir gövde olarak karakterize edilmiştir (Lev. No. 46D, Kat. No. 167). Baş bodoslaması dikeydir ve bir hayvan veya kuş başı eklentiyle sonlandırılmaktadır. Tip VI'da mevcut olan bir mahmuzun Tip V'te olmaması, iki farklı grubun tanınmasının ana nedenini oluşturmaktadır. Levant'ta ortaya çıkan hayvan veya kuş başlı baş bodoslama ve Geç Bronz Çağı sırasında ve daha sonra benzer baş bodoslaması donanımlarının ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Ege verilerinde, bu tür özellikleri sergileyen ancak bir mahmuzla birleştirilmemiş bir gövdenin varlığı, Doğu Akdeniz tekne teknolojisi gelişiminde özellikle ilgi çekmektedir.

Wedde'nin tipolojisindeki, 'Skyros' ve 'Tragana' grupları olarak da adlandırılan Tip V ve VI, Tunç Çağı'nın son yüzyıllarına dayanır. Her ikisinin de, bir kuş başı veya başka bir hayvan başı yerleştirilmiş açısal bir dikey pruvası ve asimetrik bir gövde profili vardır ve yuvarlak, genellikle eğimli bir kıç vardır. Tek ayrım, Tip VI teknelerinin pruvada kısa bir çıkıntıya sahip olması, Tip V teknelerinde ise bu unsurun yer almamasıdır[383].

Tip VI- "Taragana Grubu" (Geç Hellas B-C) teknelerinde; omurganın düz kıç bodoslamasının ötesine çıkıntı yapan bir mahmuz haline gelmesiyle, Tragana'da bulunan alabastron (Lev. No. 46A, Kat. No. 164) ve Gazi'de bulunan larnaks (Lev. No. 43B, Kat.

[383] Wedde, 2000, 54-56.

No. 149) tarafından temsil edilen yeni bir gövde formu oluşturmaktadır. Omurga düzdür, kıç bodoslaması genellikle hafif bir eğim ile düzleşmektedir.

Tip B1 ve B2 teknelerinde (Orta Tunç I – III, yak. MÖ 2000–1700 / 1650); sivri uçları görmezden gelindiği ve bunun yerine gövde şekline odaklanıldığı görülmektedir. Bu tiplerin düz tabanlı ve kavisli gövdelere sahip tekneleri de içermektedir. Bu ayrımın tekne inşası ve denizcilik yetenekleri açısından önemi göz önüne alındığında, asimetrik profilli düz tabanlı kargo teknelerini B1 tipine konmakta ve asimetrik profilli yuvarlak kargo teknelerini Tip B2'ye dahil edilmektedir. Sadece iki mühür Tip B1'e aittir. Bunlardan biri Palaikastro'dan (Lev. No. 20D, Kat. No. 40), diğeri Andromyloi'den (Lev. No. 20C, Kat. No. 39), ele geçen bu mühürlerin her ikisi de Doğu Girit'ten olup, Orta Minos II evresine tarihlenmektedir. Çok şematik olmasına rağmen, Malia'dan çağdaş hiyeroglif tekne işaretleri eklenebilir. B1 tipi tekneler, A1 tipi tekneleri ile güçlü ilişkilere sahiptir ve onlardan üretilmiş olmalıdır. A1 Tipi ile benzer şekilde, yüksek açısal uzantılı tarafı pruva ve kısa yatay çıkıntılı düşük açısal uzantılı tarafı kıç olarak tanımlanmaktadır. Tip B1, Mokhlos-Doğu Girit'ten yapılan bir mühürde (Lev. 28A, Kat. No. 92) gösterildiği gibi Orta Minos III evresine kadar kullanılmaya devam etmiştir.

Tip B2 olarak adlandırılan grupta yer alan tekneler; eğimli bir gövdeye, yüksek pruvaya ve alçak kıça sahip, oldukça ince ve hacimli yelkenli teknelere dahil, mühürler üzerindeki tekne tasvirlerini içermektedir. Bunlara benzer şekilde asimetrik ve hafif kavisli bir gövde gösteren Wedde'nin Tip III iki tasviri eklenmiştir. Tüm bu mühürler, Orta Doğu Girit'ten (Malia, Olous) ve Güney Girit'teki Mesara Ovası kökenlidir. En eskisi, Orta Minos IA Geç / IB'ye (MÖ 1950-1850) tarihlenen Platanos'tan bir mühürdür (Lev. No. 26D, Kat No. 79). Diğer tüm mühürler şimdi Orta Minos II evresine tarihlendirilmektedir. Knossos ve Malia'dan bazı hiyeroglifler (Lev. No. 25E, Kat No. 67-68 ve Lev. No. 25G, Kat No. 73-75) de bu tipe koyulabilir. Wedde tarafından, Tip II ile listelenen tüm tasvirler Van de Moortel'in Tip B2'sine ait değildir. Neredeyse simetrik

olarak kıvrık gövdeleriyle Tip C2'ye daha uygundur, diğerleri çok kötü korunmuş veya bir tipe koyulamayacak kadar şematiktir. Bu sebeple, bu çalışmanın katalogunda 'gruplandırılamayan' olarak yer almaktadır.

Tip C1 ve C2 gruplarına dahil edilen tekneler Erken Tunç IIB- Geç Tunç IIIA2 Erken, yak. MÖ 2500/2400–1200 dönemlerine tarihlendirilen örneklerden oluşmaktadır. Bunları birlikte tek bir Tip C2'de gruplamayı önerilmektedir. Bu tip aynı zamanda; Rivari, Lefkandi ve Eretria'dan kavisli gövdeli Erken Kiklad / Hellas IIB seramik işaretlerinin yanı sıra Wedde tarafından Tip II'ye koyulan üç tasvir içermektedir. Tip C2 gövdeleri, Akrotiri'deki Batı Ev'in duvar resimlerinde olduğu gibi daha ayrıntılı bir şekilde tasvir edildiğinde, eğimi ve pupadan daha yumuşak bir şekilde yükselen pruvası ile birlikte asimetrik bir görünüme sahip olduğu görülmektedir[384]. Tip A2 tekneleri gibi, ana ağaç gövdesinin alt ucunun pruvaya yerleştirildiği genişletilmiş teknelerden türetildiğini göstermektedir.

Knossos'tan (yak. MÖ 1700/1650-1450) Geç Minos I mührü üzerinde tasvir edilen düz tabanlı bir tekne ile Argos'tan benzer düz tabanlı Geç Hellas kil tekne modeli Tip C1 olarak tanımlanabilmektedir. Bu tipi temsil eden teknelerin oldukça az tasviri görülmesi sebebiyle, bu teknelerin gerçekte var olup olmadığı net değildir. Düz dipli teknelerin gerçekte kullanılmadığı, bu özelliğin görülmesinin sebebinin şematik çizim veya model yapımından dolayı olduğu düşünülmektedir.

Tip D1 ve D2 grubuna dahil edilen tekneler (Geç Tunç IIIB-C, yak. MÖ 1300–1050) ise; bazı tasvirlerde tam olarak tespit edilemeyen bir mahmuzun varlığına odaklanmak yerine, odağı tekrar gövde şekline kaydırarak oluşturulmaktadır. Wedde'nin Tip V ve VI teknelerinin çoğu asimetrik olarak kıvrımlı tabanlara sahiptir ve bu özellikleriyle Van de Moortel'in Tip D2'sine yerleştirilmektedir. Daha az sayıda teknenin

[384] Van de Moortel 2012, 24–25.

düz dipleri vardır ve bunlar Van de Moortel tarafından Tip D1'e . Moortel'e göre[385]; Tip D1 tariflerinin şematik ve kabaca çizilmiş olması, bunların aslında Tip D2'nin yuvarlak tabanlı tekneleri olmadığını göstermemektedir. Tip D1 ve D2 grubunda yer alan tekneler ise, Tunç Çağı'nın sonuna kadar varlığını sürdüren ve Erken Demir Çağı'nda devam eden savaş tekneleridir[386].

Ayrıca, Wedde tarafından Tip VII- "talismanic/ tılsım" (Orta Minos III-Geç Minos II) olarak adlandırılan gruplar da yine teknelerin morfolojisine göre değil, teknenin donanımı ve sahnedeki diğer ögelere göre oluşturulan ek gruplardır (Tablo 7). Bu gruba dahil edilen tekne tasvirlerinin görüldüğü mühürlerde (Lev. No. 47C- 54F Kat. No. 170/ 229 arasında yer alan 37 tane mühür) ikonografik olarak çok spesifik özellikleri göstermektedir. Bunlar; hilal, ağ, halka, merdiven gibi figürlerin yoğun olarak gösterildiği bir gruptur. Bu teknelerin sadece pruvası gösterilmiştir. Ayrıca "pseudo-talismanic/ sahte tılsım" olarak adlandırılan örnekler (Lev. No. 50A/53G/ 53H, Kat. No. 192/ 222/ 223) de nadiren görülmektedir.

Son olarak Tip VIII-"Kült" olarak adlandırılan grubun diğerlerinden ayrılması ise, bazı örneklerde teknenin formundan kaynaklanmaktayken bazılarında ise tekne üzerindeki ek figürlerin özelliğinden dolayı olmuştur. Tekne formu hayvanın gövdesi biçiminde olanların yanı sıra, gövde üzerindeki insan ve mimari figür de bu adlandırmayı ortaya çıkarmıştır. Katalogda yer alan; Girit'te Anemospilia'dan (Lev. No. 28C, Kat No. 94) Thebes bölgesinden (Lev. No. 47B, Kat. No. 169), Doğu Girit, Makrygialos'tan (Lev. No. 47D, Kat. No. 171), Knossos'tan (Lev. No. 48H, Kat. No. 183), Mokhlos'tan (Lev. No. 49E, Kat. No. 188) gibi mühürlerde görülen tekneler bu gruba dahil edilmektedir.

[385] Van de Moortel 2017, 268.
[386] Mountjoy 2005.

IV. SONUÇ

İnsanoğlunun daha en başından itibaren temasta olduğu su ile olan uyumunun[387] tarihsel süreç içerisindeki ilerleyişi, arkeolojik veriler yardımıyla başlangıcından Tunç Çağı'nın sonuna kadar yukarıdaki kurgu içerisinde incelenebilmektedir. İlk olarak denizaşırı hareketlilikten yola çıkılarak, daha sonra ise üretilen iki ve üç boyutlu tasvirler ile Ege dünyasında denizcilik konusunda yaşanan gelişim izlenmektedir. Günümüze kadar keşfedilmiş olan tüm bu tasvirler; sadece deniz taşıtları hakkında bilgi vermenin ötesinde, en az 5500 yılı kapsayan bir süre boyunca gerçekleştirilen denizcilik geleneğini yansıtmaktadır.

Araştırmacılar tarafından önceleri; Ege'de Mezolitik Çağ'dan itibaren gerçekleştiği düşünülen denizaşırı seyahatlerde kullanılan taşıtlara ait arkeolojik verilerin, Erken Tunç Çağı'na kadar görülmediği bilinirken, son yıllarda gerçekleştirilen kazılarla bu durum değişmiştir. Özellikle kaya resmi sanatının en erken ve önemli temsilleri olan son keşifler, Erken Tunç Çağı teknelerinin öncüleri olduğu düşünülmektedir. Strofilas yerleşiminde açığa çıkan kaya ve taşlar üzerindeki pek çok motif ve özgün sahnenin, Ege ikonografisinde paralelleri görülmektedir. Geç Kiklad ikonografisi ve özellikle de Thera duvar resimlerindeki konuların Storfilas'ta açığa çıkarılan taş ve kayalar üzerindeki sahnelerle uyumlu olduğu görülmektedir[388].

Tez çalışması kapsamında kataloglanan 230 tekne tasviri örneğinin, 30 eseri (%13) modeller, 93 eseri piktografik betimler (%40), 107 eseri de gliptik (%47) oluşturmaktır (Tablo 3- Grf. 1A). Katalogda yer alan bu tasvirlerin; 89 tanesi (%39) Girit'ten, 53 tanesi (%23) Kiklad Adaları'ndan, 39 tanesi (%17) Kıta Yunanistan'dan, 6

[387] Su; insanoğlunun direkt olarak yaşam alanı olmasa da, daha anne karnından başlayan süreçle hâlihazırda adapte olduğu bir ortamdır. Bu olguyu açıklamak için Meyer ve Woebel' in (Bkz. Meyer ve Woebel 2010, 55.) suda doğum ile ilgili yaptıkları çalışmadan yola çıkarsak; bebeğin aylarca amniyotik sıvı içerisinde yüzmüş olması sebebiyle suda doğum sırasında yeni doğanda doğal dalış refleksi görüldüğünü vurgulanmaktadır.

[388] Televantou 2018b, 54.

tanesi (%2) Batı Anadolu'dan, 43 tanesi (%19) ise buluntu yeri bilinmeyen örnekten oluşmaktadır (Grf. 1B). Katalogdaki kronolojik olarak sıralanan tekne tasvirleri; 12 tanesi (%5) MÖ 3. Bin öncesine, 34 tanesi (%15) MÖ 3. Bine, 65 tanesi (%28) MÖ 2. Binin ilk yarısına ve 119 tanesi ise (%52) MÖ 2. Binin ikinci yarısına tarihlendirilmektedir (Grf. 2A). Bu veriler ışığında, Ege dünyasında yaşayan tüm toplulukların deniz ile iç içe sürdürdüğü yaşamlarında tekne kullanımının gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Ada toplumlarının denizi aşma ihtiyacının kaçınılmazlığı sebebiyle, bu yetenek daha da gelişmiş Minos ve Miken gibi büyük uygarlıkları yaratmıştır. Girit ve Kiklad Adaları'ndan ele geçen tekne tasvirlerinin sayıca fazlalığı (Tablo 2- Grf. 2B) da bunu kanıtlamaktadır. Bu tasvirlerin döneme dair verdiği bilgilerle teknelere ve donanımlarına hatta yerleşimlerin coğrafi koşullarına, günlük hayatına varıncaya kadar pek çok bilgi vermesi bakımından da büyük önem arz etmektedir.

Üç boyutlu modeller; pişmiş topraktan, taştan ya da metalden olan örnekleriyle tekne yapımları hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Teknelerin o dönemde tabanının düz olduğu ve genelde taban uzunluğu tekne uzunluğunun yarısından fazla olduğu görülmektedir. Bir ucun, düz bir şekilde son bulduğu; diğer ucun ise, sivri bir şekilde son bulduğu bilgisi ile pruva ve pupa ikiliğini çözümlemektedir. Teknelerin ana gövdesini oluşturan alçak yan bölümler, kenarlar arasındaki keskin açılar ve taban özellikleri yekpare kütükten yapıldıklarını göstermektedir. Kaplama tekniğine geçmeden önceki evreyi oluşturan yekpare kütük yöntemi için, önce içten oyularak ve sonra dıştan şekil verilmektedir[389]. Kiklad tavaları üzerinde yer alan tekne tasvirlerinin ise benzerlerine; pişmiş toprak tekne modellerinde ve seramikler üzerinde bulunması Boeotia, Kiklad Adaları ve Girit gibi birbirinden farklı coğrafi bölgelerde görülmesi bu teknelerin uzun bir süre Ege Denizi'nde kullanıldığını göstermektedir[390]. Bu teknelerin, yekpare kütük

[389] Deneysel arkeoloji çalışması için bkz Alper 2018, 148-151.
[390] Basch 1987, 83.

teknelerden sonra, Ege'nin bilinen en ilkel tekne grubunu oluşturduğunu düşündürmektedir.

Erken Tunç Çağı II'ye kadarki süreçte ele geçen tekne tasvirlerinde görülen düz formlu ve sığ teknelerin Ege'de uzun zaman dilimi boyunca kullanıldığını düşündürmektedir. Bu teknelerin daha yüksek taraflarında çoğunlukla bir balık tasviri yer almaktadır. Tasvirlerdeki teknelerin farklı boyutlarda oluşu, okyanus bölgelerinde daha yaygın olduğu üzere Ege Erken Tunç Çağı teknelerinin de farklı boyutlarda yapıldığını göstermektedir[391]. Tasvirlerdeki teknelerin donanımları, çok detaylı olmayan yelken, seren direği, dümen veya mühürlerdeki ikrialarla kısıtlıdır. Ancak teknelerdeki kürek sayısı ve uzun formu ile Kiklad Adalarından yola çıkılarak orta ve güney Ege'deki pek çok yer arasında seyrüsefer gerçekleştirildiğini düşündürmektedir[392].

Erken Minos III sonuna tarihlenen çeşitli mühürlerde yer alan tekne tasvirleri Ege Bölgesi'nde yelken direği ve armanın en erken örneklerini yansıtmaktadır. Yelken, açık halde değil, toplanmış olarak gösterilmiştir. Bu tasvirlerinden bazılarında, teknelerin düz ve uzun formları Erken Tunç Çağı Ege teknelerine benzese de, daha sonraki dönemlere ait mühürlerde daha yuvarlak hatlı teknelere geçildiği görülmektedir. Orta Minos Çağı mühürlerindeki tekneler, baş ve kıç bodoslamalarının hafif eğilimiyle kıvrımlı formda gövdeli olarak tasvir edilmektedir. Teknelerin donanımları nadiren[393] yer alırken, yelkenlerin açık olarak gösterildiği mühürler de görülmektedir. Ayıca alttan kesilmiş hilal gövdeli tekneler, düz formlu teknelerin yerini almıştır. Pruva- pupa ayrımını daha kolay yapılmasını sağlayan formlar görülmeye başlanmıştır. Bunlar ok biçiminde son bulan pupalara sahip tekneler ve çatallanarak son bulan teknelerdir.

Ege teknelerinin ve deniz ticaretinin tarihi somut bir başlangıç noktasına sahip olmadığı açıkça görülmektedir. Ege dünyasının, deniz üzerinden en uzak mesafesi 150

[391] Wachsmann 2009, 73.
[392] Wachsmann 2009, 76.
[393] Wachsmann 2009, 101.

km'den fazla olmayan bir coğrafi alanda, yaşayan toplulukları mesafeleri çeşitli sebeplerle aşarak deniz kaynaklarını kullanmayı öğrenmiştir. Geliştirdikleri kültürleri koruma ve daha fazla yayma ihtiyacı ile Ege'de deniz gücünü oluşturan ilk organize birimler aşamalı olarak gelişmeye başlamıştır. Ege ve Doğu Akdeniz'in diğer kısımları arasındaki yoğun ticari ticaret nedeniyle, bazı erken Ege tekneleri aynı dönemdeki Mısır tekneleri ile genel şekil ve tasarımda çeşitli benzerlikler göstermektedir. Bu durum, seramikler üzerindeki bazı tekne tasvirleriyle ve Akrotiri freskleriyle de kanıtlanmaktadır. Boyutları ve genel tasarımdaki farklılıklarıyla Minos tekneleri, çeşitli mühürler, seramik ve fresklerde betimlenmiştir. Bu teknelerin en büyüğünde 50 kürekçiye kadar ulaşabilen mürettebatıyla denize açıldığı tasvirlerden öğrenilmektedir. Ayrıca, Minos mühürlerinde görülen yelkenler, Mısır tekneleri gibi çift serenli olarak betimlenmektedir. Tek serenli ilk yelkenlerin MÖ 1200'lerde, Ege'de ve Girit'te ortaya çıktığı düşünülmektedir[394]. Bu teknelerin büyük bir yelkenleri, muhtemelen sadece rüzgâr doğru yöndeyken kullanılmıştır.

Larnakslarda ise denizel sahneler ve motiflerin yer alması, ayrıca Minos tekne modellerinin mezar hediyesi olarak gömülmesi olasılıkla ölüm sonrası yaşamın denizi aşarak bulanabileceği inancına sahip olunduğu düşündürmektedir[395].

Geç Tunç Çağı'nda ise belirli özelliklere ve formlara sahip Miken savaş tekneleri görülmektedir ve genellikle boyalı seramik parçaları üzerine betimlenmektedir. Tasvirlerde farklı detaylar görülse de en önemli benzerlikleri teknenin kürekli olması ve güvertelerinde bir savaşçı figürü bulunmasıdır. Teknedeki diğer savaşçıların ellerinde kürklerle yürütme için küreğe asılmış pozisyonda olduğu ve kirpi-miğferler taktıkları görülmektedir. Tasvirlerde yer alan teknelerin baş bodoslaması dik açıya sahiptir ve hayvan figürü yer alması da bir Miken geleneğini oluşturmaktadır[396].

[394] Casson 1971, 37-38.
[395] Watrous 1991, 305.
[396] Wedde 1996, 131.

Bademgediği Tepesi kraterinde birbirlerine bakan ve savaşta konumlandırılmış iki tekne var. Her iki eliyle kürekleri çeken kirpi biçimli miğfere sahip savaşçılar bu teknelerde tasvir edilir. Aynı tema, Bademgediği Tepesi örneğinden daha az korunmuş olan Kos krateri üzerinde de gösterilmiştir. Bu seramik parçaları göz önüne alındığında, Liman Tepe'den ele geçen Miken seramiğine ait parçanın alt yarısında gösterilen rakamın kürekçilerden birini temsil ettiği ve elinde bulundurduğu nesnenin bir kürek olması muhtemeldir. Öte yandan, Bademgediği Tepesi ve Seraglio örneklerinden farklı olarak, Liman Tepe'den savaşçının üst gövdesi daha dik ve farklı bir kask ile tasvir edilmiştir. Liman Tepe figürünün başının üstündeki yatay çizgi de Bademgediği Tepesi ve Seraglio'dan örnekler üzerinde görünmektedir. Teknenin güvertesini gösterir. Bademgediği Tepesi kraterinde, silahlı savaşçılar güvertede resmedildi. Liman Tepe'de olduğu gibi, hareket yönü kürekçilerin karşı karşıya olduğu yönün tersi gibi görünüyor. Bu nedenle, Liman Tepe örneğinde güvertede görülen ayakların da savaşçılara ait olması muhtemeldir[397].

Üzerinde tekne tasvirlerinin görülen mühürlerin sert ve yarı değerli taşlardan özellikle de steatitten yapıldığı görülmektedir. Bu mühürlerin özellikle prizma formunda olanlarında tekne tasvirleri görülmektedir. Mühürlerin boyutları 2-3 cm arasındadır. Erken Minos III geç evrelerine tarihlenen bazı mühürlerde yer alan tekneler Ege Bölgesi'nde seren direği ve armanın en erken örneklerini yansıtmaktadır. Yelken ise toplanmış bir halde olduğundan gözükmemektedir. Bu tasvirlerinden bazılarında teknelerin dar ve uzun tipte olmaları Erken Tunç Çağı Ege teknelerine benzese de, daha sonraki dönemlere ait mühürlerde daha yuvarlak hatlı teknelere geçildiği görülmektedir. Orta Minos Çağı mühürlerinde görülen tekne tasvirlerinin baş ve kıç bodoslamaları hafif eğilimli olarak tasvir edildikleri görülmektedir. Süsleme oldukça azdır ve genellikle

[397] Knapp 2018, 40.

yelkenler kare biçimli olarak betimlenmiştir[398]. Geç Minos Çağı mühürlerindeki tekneler, Orta Minos Çağı mühürleri ile benzer özellikler gösterse de, farklı donanımları vardır. Bu teknelerin bazılarında, pupa tarafı eksiktir ve ikria olarak yorumlanan kabinler yer almaktadır[399]. Ayrıca kuş figürü ile sonlanan uzantıları, tekne üzerindeki yapının dikmelerini oluşturan demetler, bunları bağlayan halka ve hilal figürleri, merdiven benzeri figürler ile oluşturulan donanımlar ve süslemeler görülmektedir. Tekne altında ise, zig-zag figürleri ile denizdeki dalga gösterilmiştir.

Tüm bu teknelerin kullanıldıkları dönemlerdeki işlevleri, taşıtların formlarından ve yanlarındaki ek figürlerden anlaşılmaktadır. Ege denizinde Mezolitik ve Neolitik gibi erken dönemlerde deniz taşıtlarının belirli bir ihtiyaca yönelik üretildiği ve geliştiği görülmektedir. Çoğu zaman, hayvanların veya insanların taşınması için veya ahşap, sazlık ve taş gibi malzemelerin taşınması veya karşı kıyıya geçilmesi için kullanılmıştır. Ayrıca bu tekneler, geçim kaynağı olarak balıkçılık gibi sebepler için de kullanılmıştır[400]. Strofilas tekneleri ise (Lev. 1E, Kat no. 4, Lev. 2A, Kat no. 5) bir organizasyona bağlılığı gösteren donanım özellikleriyle ve keçi yüklü olan iki teknesi ile (Lev. 2C, Kat. No. 7) hayvan taşımacılığına/ticaretine işaret etmesi bakımından oldukça önemlidir[401]. Benzer sahneleri içeren betimler, sonraki dönemde de görülmektedir. Milos ve Euboea'dan olan seramikler Ege'de MÖ 2500/2400–2200'de tasvirlerin çok şematik olmasından kaynaklı olarak bu teknelerin işlevlerinin ne olduğu çok kesin olarak söylenemez ama vurgulanmış yuvarlak gövde formundan yola çıkarak bunların kargo gemisi olduğu düşünülmektedir[402]. İnsan figürlerinin de sahnenin içerisinde bulunması teknelerin işlevlerine dair daha detaylı bilgiler sunmaktadır. Aegina- Kolonna tekneleri (Lev. No. 23E, Kat No. 54) içerisinde bir düzen içerisinde sıralı oturan insan figürlerinin savaşçı

[398] Wachsmann 2009, 101.
[399] Tzamtzis 1989, 281.
[400] Marangou 2001, 744.
[401] Televantou 2018b, 52.
[402] Van de Moortel 2017, 265.

oldukları düşünülmektedir[403]. Akrotiri yerleşiminde ise, Batı evinin kuzey duvarında yer alan duvar boyasında ana konusunu deniz savaşı olarak tanımlanan bir sahne oluşturmaktadır. Savaş durumuna geçmiş bir dizi asker karada yer alırken, denizde dört tekne yer almaktadır. Buradaki teknelerin (Lev. No. 40D, Kat. No. 142) sadece baş kısmı korunmuştur. Güney duvarda ise, "filotilla" adı verilen sahnede (Lev. No. 35B-C) ise, tören alayının tekneler ile bir limandan diğerine yapmış oldukları yolculukları betimlenmiştir. Bu tekneler, Thera'daki küçük kasabalardan birinden Akrotiri'ye doğru yapılan ve deniz yolculuklarının ilkbaharda tekrar başlamasının kutlandığı bir festivali betimleyen geçit törenindeki teknelerdir[404]. Bademgediği Tepe buluntularından olan ve Geç Hellas IIIC dönemine tarihlendirilen bir krater üzerinde (Lev. No. 44C, Kat. No. 154) tasvir edilen teknenin yalnızca baş bodoslaması ile güverte hattı belli olmaktadır. Güverte üstünde yer alan savaşçılar; yuvarlak kalkanları, mızrakları ve kirpi miğferleri ile oldukça ayrıntılı bir biçimde betimlenmiştir. Seraglio, Kos'ta (Lev. No. 45A, Kat. No 158) Liman Tepe yerleşiminde[405] (Lev. No. 44D, Kat. No. 155) ve Çine Tepecik yerleşiminde[406] (Lev. No. 44B, Kat. No. 153) üzerinde kürekçi tasviri görülen seramik örnekleri açığa çıkarılmıştır. Bu tasvirler; Bademgediği Tepe ve Seraglio, Kos örneklerindeki gibi güverte üzerinde, kirpi miğferli ve ellerinde tuttukları küreklere asılmış halde betimlenmiş savaşçı betimi bakımından benzerlik göstermektedir. Tüm bu işlevleriyle tekneler, Ege toplumlarının yaşamlarının pek çok alanlarında kullanılmış, çevre bölgelerle etkileşimi artırmış ve gücün bir göstergesi halini almıştır.

Tekne tasvirlerinin dönemlere göre dağılımına (Tablo 2-3) göre; erken dönemlerden başlayarak giderek artmış ve MÖ 2. Binin ikinci yarısında en yoğun (%52) görüldüğü süreç yaşanmıştır. MÖ 2. Binin sonuna kadarki süreçte en yoğun görülen Girit'in gliptik (%47) örnekleridir. Girit'i, Kiklad Adaları (%23) ve Kıta Yunanistan

[403] Höckmann 2006, 320.
[404] Gates 2015, 187.
[405] Aykurt ve Erkanal, 2017, 65.
[406] Günel ve Herbordt, 2014, 1-14.

(%17) takip ederken, en az onların oranı (%19) kadar da buluntu yeri bilinmeyen örnek görülmektedir. Buluntu yeri bilinmeyen tekne betimli bu eserlerin pek çoğunun da Girit ve Kiklad Adalarından açığa çıkarılmış olması muhtemeldir. Batı Anadolu'dan bilinen tasvirler (%2) ise, Tunç Çağı öncesi Troya modelleri ve geç dönemlerdeki boyalı seramik örnekleridir.

Bu tez çalışması gibi, en erken dönemlerinden başlayarak denizciliğin gelişimini de ortaya koymayı amaçlayan ve tekne tasvirlerini inceleyen, bunları bir taksonomiye gidilmek ya da tipoloji oluşturulmak için katalog çalışmaları ya da makaleler akademik olarak yayımlanmaktadır. Ege dünyasında son yıllardaki keşiflerin de katkısıyla, özellikle de Paleolitik ve Mezolitik dönemler gibi en erken dönemlerin denizciliği, yeni yayınlarla[407] desteklenerek bilim dünyasının ilgisini çeken bir alan olmaya devam etmektedir. Ancak katalog çalışmaları oluşturularak toplanan tüm tekneler için önerilen tipolojik ayrımlar, eldeki verilerle teknelerin tam olarak tiplere ayırmanın ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Kronolojik olarak tekne tasvirlerinin sayıca artışı ve gelişim süreci açık bir şekilde izlenebildiği halde bir tipoloji oluşturmak için teknenin temelini oluşturan gövdelerin biçiminin ele alındığında sistemli bir ayrım yapmak zordur. Ayrıca, teknenin ikincil ve ek unsurlarına göre yapılan tipolojik ayrımlar ise teknenin kendisinin değil de detaylarının ve hatta genel olarak teknenin yer aldığı sahnenin ayrıcı özelliklerine dayanmaktadır. Dolayısıyla, sadece gövde tiplerini göre yapılan ayrımdaki dağınık veriler ve detayların sebep olduğu karışık gruplar sınıflandırmayı işlevsiz kılmaktadır.

Tez çalışmasının kapsamında incelenen ve insanoğlunun tüm suları aşmasını sağlayan taşıtlara dair bütün gelişim süreci tasvirler aracılığıyla ele alınmıştır. En basit haliyle başlayarak ihtiyaca ve teknolojiye göre değişen/ gelişen tekneler, en temelde insanın kendi bedenini izleyerek önce bir omurga üzerine oluşturulmuştur. Örneğin, bilinen en erken örnekleri oluşturan Strofilas teknelerinin sunduğu ikonografik olarak

[407] Bkz. Sampson 2019.

incelendiğinde adeta kaburgaları andıran bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Baş ve kıç kısımları dönemsel ve bölgesel özellikler kazanmıştır. Adaların hatta kıtaların birbirine bağlanmasını sağlayan bu araçların da büyük katkısıyla bölgeler arası etkileşimler hız kazanmıştır. Kullanım amaçlarına, ihtiyaca, eldeki malzemenin türüne ve sahip olunan teknolojiye göre teknelerin çeşitlendiği görülmektedir. Denizcilik, zorlu ve tehlikeli deniz şartlarına rağmen elinde deniz gücünü bulunduran toplulukların bu sayede güç kazanmasıyla sebebiyle önemini günümüzde dahi sürdürmektedir. Aynı zamanda, tüm bu süreçlere dair ele geçen her yeni arkeolojik veri ve deneysel çalışmalarla öğrenilen her yeni bilgi ışığında antik denizciliğe dair soruları aydınlatılmaya devam edecektir.

V. KATALOG

	Levha No	Bölge	Tasvir Grubu	Tanımı	Merkez	Yapıldığı Madde	Dönemi	Tekne Tipi
1	1B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Strofilas	Taş	SN	Kano Tipi Kürekli
2	1C	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Strofilas	Taş	SN	Kano Tipi Kürekli
3	1D	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Strofilas	Taş	SN	Kano Tipi Kürekli
4	1E	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Strofilas	Taş	SN	Kano Tipi Kürekli
5	2A	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Strofilas	Taş	SN	Kano Tipi Kürekli
6	2B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Strofilas	Taş	SN	Kano Tipi Kürekli
7	2C	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Strofilas	Taş	SN	Kano Tipi Kürekli
8	3B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Vathy	Taş	SN-ETÇ I	Kano Tipi Kürekli
9	3C	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Vathy	Taş	SN-ETÇ I	Kano Tipi Kürekli
10	3D	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Vahty	Taş	SN-ETÇ I	Kano Tipi Kürekli
11	4A	Kiklad Adaları	Üç Boyutlu	P.t. Model	Thermi	P.t.	SN-ETÇ I	Kano Tipi Kürekli
12	4B	Kiklad Adaları	Üç Boyutlu	P.t. Model	Ftelia	P.t.	SN-ETÇ I	Kano Tipi Kürekli
13	4C	Batı Anadolu	Üç Boyutlu	P.t. Model	Troya	P.t.	ETÇ	Kano Tipi Kürekli
14	4D	Batı Anadolu	Üç Boyutlu	P.t. Model	Troya	P.t.	ETÇ	Kano Tipi Kürekli
15	5A	Girit	Üç Boyutlu	P.t. Model	Kephala Petras	P.t.	EM IA	Kano Tipi Kürekli
16	5B	Girit	Üç Boyutlu	P.t. Model	Mokhlos	P.t.	EM II	Kano Tipi Kürekli
17	5C	Girit	Üç Boyutlu	P.t. Model	Mokhlos	P.t.	EM II	Kano Tipi Kürekli
18	6A	Girit	Üç Boyutlu	P.t. Model	Palaikastro	P.t.	EM II	Kano Tipi Kürekli

19	6B	Kiklad Adaları	Üç Boyutlu	Metal Model	Naksos	Kurşun	EK II	Kano Tipi Kürekli
20	6C	Kiklad Adaları	Üç Boyutlu	Metal Model	Naksos	Kurşun	EK II	Kano Tipi Kürekli
21	6D	Kiklad Adaları	Üç Boyutlu	Metal Model	Naksos	Kurşun	EK II	Kano Tipi Kürekli
22	7A	Kiklad Adaları	Üç Boyutlu	Metal Model	Naksos	Kurşun	EK II	Kano Tipi Kürekli
23	7B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Korphi t'Aroniou (Naksos)	Mermer	EK II	Kano Tipi Kürekli
24	7C	Kiklad Adaları	Piktografik	Kaya Resmi	Korphi t'Aroniou (Naksos)	Mermer	EK II	Kano Tipi Kürekli
25	8B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Khalandriani (Syros)	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
26	9B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Khalandriani (Syros)	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
27	10B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Khalandriani (Syros)	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
28	11B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Khalandriani (Syros)	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
29	12B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Khalandriani (Syros)	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
30	13B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Khalandriani (Syros)	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
31	14B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Khalandriani (Syros)	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
32	15B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Khalandriani (Syros)	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
33	16B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Khalandriani (Syros)	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
34	17B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Kiklad Adaları	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
35	18B	Kiklad Adaları	Piktografik	Kiklad Tavası	Kiklad Adaları	P.t.	EK II	Kano Tipi Kürekli
36	19B	Bilinmeyen	Piktografik	Kiklad Tavası	Bilinmeyen	P.t.	EK II-III	Kano Tipi Kürekli
37	20A	Kıta Yunanistan	Piktografik	Askos Parçası	Orkhomenos	P.t.	EH II	Kano Tipi Kürekli
38	20B	Kiklad Adaları	Piktografik	Seramik	Phylakopi I	P.t.	EK III	Kano Tipi Kürekli
39	20C	Girit	Gliptik	Mühür	Adromyloi	Steatit	EM III	Seren Direkli

40	20D	Girit	Gliptik	Mühür	Palaikastro	Steatit	EM III	Seren Direkli
41	21A	Girit (Messara)	Gliptik	Mühür	Sopata Kouse	Bilinmeyen	EM-OM I	Kano Tipi Kürekli
42	21B	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Steatit	EM-OM I	Seren Direkli
43	21C	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Steatit	EM-OM I	Seren Direkli
44	21D	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Steatit	EM-OM I	Seren Direkli
45	21E	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	EM III- OM I	Seren Direkli
46	21F	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	EM III-OM I (?)	Seren Direkli
47	22A	Girit	Üç Boyutlu	Taş Model	Khristos	Kireçtaşı	EM III-OM I	Kano Tipi Kürekli
48	22B	Girit	Üç boyutlu	Taş Model	Phaistos (Khalara)	Taş	OM III	Kano Tipi Kürekli
49	22C	Girit	Üç boyutlu	P.t. Model	Traostalos	P.t.	OM I	Kano Tipi Kürekli
50	22D	Bilinmeyen	Üç boyutlu	P.t. Model	Bilinmeyen	P.t.	OM I (?)	Kano Tipi Kürekli
51	23A	Kiklad Adaları	Piktografik	Seramik	Phylakopi	P.t	OK	Seren Direkli
52	23B	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Atina	P.t.	OH	Bilinmeyen
53	23C	Saron Adaları	Piktografik	Seramik	Aegina- Kolonna	P.t.	OH II	Kano Tipi Kürekli
54	23D	Saron Adaları	Piktografik	Seramik	Aegina- Kolonna	P.t.	OH III	Kano Tipi Kürekli
55	23E	Saron Adaları	Piktografik	Seramik	Aegina- Kolonna	P.t.	OH III	Kano Tipi Kürekli
56	24B	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Argos	P.t.	OH III	Kano Tipi Kürekli
57	24B	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Argos	P.t.	OH III	Kano Tipi Kürekli
58	24B	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Argos	P.t.	OH III	Kano Tipi Kürekli
59	24B	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Argos	P.t.	OH III	Kano Tipi Kürekli
60	24B	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Argos	P.t.	OH III	Kano Tipi Kürekli

61	24B	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Argos	P.t.	OH III	Kano Tipi Kürekli
62	24B	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Argos	P.t.	OH III	Kano Tipi Kürekli
63	25A	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Iolkos	P.t.	OH III-GH I	Kano Tipi Kürekli
64	25B	Girit	Piktografik	Seramik	Phaistos	P.t.	OM IIB	Kano Tipi Kürekli
65	25C	Girit	Piktografik	Hiyeroglif	Petras (Siteia)	P.t.	OM IIB	Seren Direkli
66	25D	Girit	Piktografik	Hiyeroglif	Malia	P.t.	OM	Seren Direkli
67	25E	Girit	Piktografik	Hiyeroglif	Knossos	P.t.	OM	Seren Direkli
68	25E	Girit	Piktografik	Hiyeroglif	Knossos	P.t.	OM	Seren Direkli
69	25F	Girit	Piktografik	Hiyeroglif	Knossos	P.t.	OM	Seren Direkli (?)
70	25F	Girit	Piktografik	Hiyeroglif	Knossos	P.t.	OM	Seren Direkli
71	25F	Girit	Piktografik	Hiyeroglif	Knossos	P.t.	OM	Seren Direkli
72	25F	Girit	Piktografik	Hiyeroglif	Knossos	P.t.	OM	Seren Direkli
73	25G	Girit	Piktografik	P.t. Tablet	Malia	P.t.	OM	Seren Direkli
74	25G	Girit	Piktografik	P.t. Tablet	Malia	P.t.	OM	Seren Direkli
75	25G	Girit	Piktografik	P.t. Tablet	Malia	P.t.	OM	Seren Direkli
76	26A	Girit	Gliptik	Mühür	Mirabello	Steatit	EM III-OM I	Seren Direkli
77	26B	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Bilinmeyen	OM I	Seren Direkli
78	26C	Girit	Gliptik	Mühür	Olous	Steatit	OM I	Seren Direkli
79	26D	Girit	Gliptik	Mühür	Platanos	Fil dişi	OM I	Seren Direkli
80	26E	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Steatit	OM I	Seren Direkli
81	26F	Girit	Gliptik	Mühür	Girit	Steatit	OM IB-II	Seren Direkli

82	26G	Girit Adaları	Gliptik	Mühür	Mokhlos	Steatit	OM II	Seren Direkli
83	26H	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Steatit	OM IIB	Seren Direkli
84	27A	Girit Adaları	Gliptik	Mühür	Pseira	Mermer	OM IIB	Seren Direkli
85	27B	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Steatit	OM IIB	Seren Direkli
86	27C	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Steatit	OM IIB	Seren Direkli
87	27D	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Steatit	OM IIB	Seren Direkli
88	27E	Girit	Gliptik	Mühür	Malia	Steatit	OM IIB	Seren Direkli
89	27F	Girit	Gliptik	Mühür	Lyttos	Akik	OM II-III	Yelkenli
90	27G	Girit	Gliptik	Mühür	Girit	Steatit	OM II-III	Seren Direkli
91	27H	Girit	Gliptik	Mühür	Girit	Akik	OM II-III	Seren Direkli
92	28A	Girit	Gliptik	Mühür	Mokhlos	Kalsedon	OM III	Seren Direkli
93	28B	Girit	Gliptik	Mühür	Mirabello Bölgesi	Akik	OM III	Yelkenli
94	28C	Girit	Gliptik	Mühür	Anemospilia	Akik	OM III	Kano Tipi Kürekli
95	28D	Girit	Gliptik	Mühür	Knossos	P.t.	OM IIIB	Seren Direkli
96	28E	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	OM	Seren Direkli
97	28F	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	OM	Seren Direkli
98	28G	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	OM	Seren Direkli
99	28H	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	OM I	Seren Direkli
100	29A	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	OM I	Seren Direkli
101	29B	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	OM IB-II	Seren Direkli
102	29C	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Serpantin	OM IB-II	Seren Direkli (?)

103	29D	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Bilinmeyen	OM IB-II	Seren Direkli
104	29E	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Serpantin	OM IB-II	Seren Direkli
105	29F	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Serpantin	OM II	Seren Direkli
106	29G	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	OM IIA	Seren Direkli
107	30A	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Phaistos	P.t.	OM IB-IIA	Seren Direkli
108	30B	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Malia	P.t.	OM II	Seren Direkli
109	30C	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Malia	P.t.	OM II	Seren Direkli
110	30D	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Malia	Steatit	OM IIB (?)	Seren Direkli
111	30E	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Knossos	P.t.	OM II-III	Seren Direkli
112	31A	Kıta Yunanistan	Üç boyutlu	P.t. Model	Argos	P.t.	GH	Seren Direkli
113	31B	Girit	Üç boyutlu	P.t. Model	Malia	P.t.	GM IA	Kano Tipi Kürekli
114	31C	Kiklad Adaları	Üç boyutlu	P.t. Model	Phylakopi	P.t.	GK I-II	Kano Tipi Kürekli
115	32A	Kiklad Adaları	Üç boyutlu	P.t. Model	Phylakopi	P.t.	GH III	Kano Tipi Kürekli
116	32B	Kıta Yunanistan	Üç boyutlu	P.t. Model	Oropos	P.t.	GH III	Kano Tipi Kürekli
117	32C	Kıta Yunanistan	Üç boyutlu	P.t. Model	Asine	P.t.	GH III	Kano Tipi Kürekli
118	33A	Girit	Üç boyutlu	P.t. Model	Knossos	P.t.	GM IIIA1 (?)	Kano Tipi Kürekli
119	33B	Kıta Yunanistan	Üç boyutlu	P.t. Model	Mykenai	P.t.	GH IIIA-B	Kano Tipi Kürekli
120	33C	Kıta Yunanistan	Üç boyutlu	P.t. Model	Tiryns	P.t.	GH IIIB2	Kano Tipi Kürekli
121	33D	Kıta Yunanistan	Üç boyutlu	P.t. Model	Agia Triada	P.t.	GM IIIC	Kano Tipi Kürekli
122	34A	Kıta Yunanistan	Üç boyutlu	P.t. Model	Mykenai	P.t.	GH IIIC	Kano Tipi Kürekli
123	34B	Kıta Yunanistan	Üç boyutlu	Taş Model	Agia Triada	Alabaster	GM I-II	Kano Tipi Kürekli

124	34C	Kiklad Adaları	Üç boyutlu	Taş Model	Kapari (Milos)	Kireçtaşı	Bilinmeyen	Kano Tipi Kürekli
125	34D	Kiklad Adaları	Üç boyutlu	Metal Model	Agia İrini (Keos)	Bronz	GH IIIC (?)	Kano Tipi Kürekli
126	34E	Kıta Yunanistan	Piktografik	P.t. Tablet	Agia Triada	P.t.	GM I	Kano Tipi Kürekli
127	34E	Kıta Yunanistan	Piktografik	P.t. Tablet	Agia Triada	P.t.	GM I	Kano Tipi Kürekli
128	34E	Kıta Yunanistan	Piktografik	P.t. Tablet	Agia Triada	P.t.	GM I	Kano Tipi Kürekli
129	34F	Girit	Piktografik	Disk	Khania	P.t.	GM IB	Kano Tipi Kürekli
130	34F	Girit	Piktografik	Disk	Khania	P.t.	GM IB	Kano Tipi Kürekli
131	36A	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
132	36B	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
133	37A	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
134	37B	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
135	38A	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Yelkenli
136	38B	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Yelkenli
137	39A	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
138	39B	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
139	40A	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
140	40B	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
141	40C	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
142	40D	Kiklad Adaları	Piktografik	Duvar Boyası	Akrotiri (Thera)	Boya	GM IA	Kano Tipi Kürekli
143	42B	Kıta Yunanistan	Piktografik	Mezar Steli	Dramesi	P.t.	GH III	Kano Tipi Kürekli
144	42C	Kıta Yunanistan	Piktografik	Mezar Steli	Dramesi	P.t.	GH III	Kano Tipi Kürekli

145	42D	Kıta Yunanistan	Piktografik	Mezar Steli	Dramesi	P.t.	GH III	Kano Tipi Kürekli
146	42E	Kıta Yunanistan	Piktografik	Mezar Steli	Dramesi	P.t.	GH III	Kano Tipi Kürekli
147	42F	Kıta Yunanistan	Piktografik	Mezar Steli	Dramesi	P.t.	GH III	Kano Tipi Kürekli
148	43A	Kıta Yunanistan	Piktografik	P.t. Larnaks	Agia Triada	P.t.	GM IIIA	Kano Tipi Kürekli
149	43B	Girit	Piktografik	P.t. Larnaks	Skaphidara (Knossos)	P.t.	GM IIIB	Yelkenli
150	43C	Kıta Yunanistan	Piktografik	P.t. Larnaks	Tanagra	P.t.	GH IIIA-B	Kano Tipi Kürekli
151	43D	Bilinmeyen	Piktografik	P.t. Larnaks	Bilinmeyen	P.t.	GM IIIB (?)	Kano Tipi Kürekli
152	44A	Batı Anadolu	Piktografik	Seramik	Milet	P.t.	GH IIIB-C	Kano Tipi Kürekli
153	44B	Batı Anadolu	Piktografik	Seramik	Çine Tepecik	P.t.	GH IIIB2-GH IIIC	Gruplandırılamayan
154	44C	Batı Anadolu	Piktografik	Seramik	Bademgediği	P.t.	GH IIIC	Kano Tipi Kürekli
155	44D	Batı Anadolu	Piktografik	Seramik	Liman Tepe	P.t.	GH IIIC	Gruplandırılamayan
156	44E	Girit	Piktografik	Seramik	Phaistos	P.t.	GM IIIC	Seren Direkli
157	44F	Girit	Piktografik	Seramik	Phaistos	P.t.	GM IIIC (?)	Gruplandırılamayan
158	45A	On İki Adalar	Piktografik	Seramik	Seraglio (Kos)	P.t.	GH IIIC	Gruplandırılamayan
159	45B	On İki Adalar	Piktografik	Seramik	Seraglio (Kos)	P.t.	GH IIIC	Gruplandırılamayan
160	45C	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Pyrgos Livanaton	P.t.	GH IIIC Orta	Yelkenli
161	45D	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Pyrgos Livonaton	P.t.	GH IIIC	Seren Direkli
162	45E	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Pyrgos Livanaton	P.t.	GH IIIC	Kano Tipi Kürekli
163	45F	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Tiryns	P.t.	GH IIIC1	Kano Tipi Kürekli (?)
164	46A	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Tragana	P.t.	GH IIIC Orta	Seren Direkli
165	46B	Girit	Piktografik	Seramik	Phaistos	P.t.	GM III	Seren Direkli

166	46C	Kıta Yunanistan	Piktografik	Seramik	Asine	P.t.	GH IIIC	Yelkenli
167	46D	Sporad Adaları	Piktografik	Seramik	Skyros	P.t.	GH IIIC1b	Seren Direkli
168	47A	Girit	Gliptik	Mühür	Knossos	Steatit	OM III-GM I	Yelkenli
169	47B	Kıta Yunanistan	Gliptik	Mühür	Thebes bölgesi (?)	Taş	OM IIIB-GM I	Kano Tipi Kürekli
170	47C	Kıta Yunanistan	Gliptik	Mühür	Brauron	Akik	GM	Kano Tipi Kürekli
171	47D	Girit	Gliptik	Mühür	Makrygialos	Serpantin	GM I	Kano Tipi Kürekli
172	47E	Girit	Gliptik	Mühür	Knossos (?)	Altın	GM I	Kano Tipi Kürekli
173	47F	Girit	Gliptik	Mühür	Lasithi	Kalsedon	GM I	Yelkenli
174	47G	Girit	Gliptik	Mühür	Girit	Sardoniks	GM I	Kano Tipi Kürekli
175	47H	Girit	Gliptik	Mühür	Girit	Sardoniks	GM I	Kano Tipi Kürekli
176	48A	Girit	Gliptik	Mühür	Eretria (?)	Akik	GM I	Kano Tipi Kürekli
177	48B	Girit	Gliptik	Mühür	Knossos	Jasper	GM I	Kano Tipi Kürekli
178	48C	Girit	Gliptik	Mühür	Kata Zakros	Jasper	GM I	Kano Tipi Kürekli
179	48D	Girit	Gliptik	Mühür	Knossos (?)	Akik	GM I	Kano Tipi Kürekli
180	48E	Girit	Gliptik	Mühür	Khrysolakkos (Malia)	Kalsedon	GM I	Kano Tipi Kürekli
181	48F	Girit	Gliptik	Mühür	Merkez Girit	Akik	GM I (?)	Kano Tipi Kürekli
182	48G	Girit	Gliptik	Mühür	Knossos	Bronz	GM I	Kano Tipi Kürekli
183	48H	Girit	Gliptik	Mühür	Knossos	Altın	GM IA	Kano Tipi Kürekli
184	49A	Girit	Gliptik	Mühür	Girit	Akik	GM IA	Kano Tipi Kürekli
185	49B	Girit	Gliptik	Mühür	Knossos	Kaya kristali	GM IA	Kano Tipi Kürekli
186	49C	Girit	Gliptik	Mühür	Palaikastro	Akik	GM IB	Kano Tipi Kürekli

187	49D	Girit	Gliptik	Mühür	Smari	Sardoniks	GM IB	Kano Tipi Kürekli
188	49E	Girit Adaları	Gliptik	Mühür	Mokhlos	Altın	GM IB	Kano Tipi Kürekli
189	49F	Girit	Gliptik	Mühür	Girit (?)	Akik	GM I-II	Kano Tipi Kürekli
190	49G	Girit	Gliptik	Mühür	Girit	Akik	GM II	Kano Tipi Kürekli
191	49H	Kıta Yunanistan	Gliptik	Mühür	Tiryns	Kurşun-Altın	GH II	Kano Tipi Kürekli
192	50A	Girit	Gliptik	Mühür	Merkez Girit	Jasper	GM II (?)	Kano Tipi Kürekli
193	50B	Girit	Gliptik	Mühür	Phylaki	Akik	GM IIIA2	Kano Tipi Kürekli
194	50C	Girit	Gliptik	Mühür	Merkez Girit	Steatit	GM IIIA-B	Kano Tipi Kürekli
195	50D	Girit	Gliptik	Mühür	Voliones	Akik	GM IIIB/IIIB-C geçiş	Kano Tipi Kürekli
196	50E	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Knossos	P.t.	OM III-GM I	Kano Tipi Kürekli
197	50F	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Knossos	P.t.	OM III- GM I	Gruplandırılamayan
198	50G	Kıta Yunanistan	Gliptik	Mühür Baskısı	Agia Triada	P.t.	GM I	Kano Tipi Kürekli
199	50H	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Khania	P.t.	GM IA	Gruplandırılamayan
200	51A	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Khania	P.t.	GM IB	Kano Tipi Kürekli
201	51B	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Knossos	P.t.	GM IIIA	Yelkenli
202	51C	Girit	Gliptik	Mühür Baskısı	Knossos	P.t.	GM IIIA (?)	Yelkenli
203	51D	Kıta Yunanistan	Gliptik	Mühür Baskısı	Pylos	P.t.	GH IIIB	Gruplandırılamayan
204	51E	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Mermer	OM III-GMI	Yelkenli
205	51F	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	OM III-GM I	Yelkenli
206	51G	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Sardoniks	OM III-.GM I	Kano Tipi Kürekli
207	51H	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Jasper	OM III-GM I	Yelkenli

208	52A	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Jasper	OM III-GM I	Kano Tipi Kürekli
209	52B	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	OM III-GM I	Kano Tipi Kürekli
210	52C	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	OM III-GM I	Kano Tipi Kürekli
211	52D	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	OM III-GMI	Kano Tipi Kürekli
212	52E	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM	Kano Tipi Kürekli
213	52F	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Serpantin	GM	Seren Direkli (?)
214	52G	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Bilinmeyen	GM	Kano Tipi Kürekli
215	52H	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Sardoniks	GM/GH	Kano Tipi Kürekli
216	53A	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM I	Kano Tipi Kürekli
217	53B	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM I	Gruplandırılamayan
218	53C	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM I	Seren Direkli
219	53D	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Kalsedon	GM I	Seren Direkli
220	53E	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM I (?)	Seren Direkli
221	53F	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM IA	Kano Tipi Kürekli
222	53G	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM IB	Seren Direkli
223	53H	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Bazalt	GM IB	Gruplandırılamayan
224	54A	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Kuvars/Akik	GM IB	Kano Tipi Kürekli
225	54B	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM I-II	Kano Tipi Kürekli
226	54C	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Kaya Kristali	GM II	Kano Tipi Kürekli
227	54D	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Sardoniks	GM II	Kano Tipi Kürekli
228	54E	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM II	Kano Tipi Kürekli

229	54F	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Akik	GM I (?)	Kano Tipi Kürekli
230	54G	Bilinmeyen	Gliptik	Mühür	Bilinmeyen	Steatit	GMIII (?)	Seren Direkli

VI. DENİZCİLİK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Adi Iskarmoz: **(ing. Tholepin)**	Filikalarda, botlarda, patalyalarda kürekleri kayışlıkları ile bağlamak ve kullanılırken dayaklık etmek için küpeştelere konulan ağaç ya da madeni çelikler.
Açevela: **(ing. Sprit)**	Direkten, yelkenin dış kenarı tepesine uzatılan küçük seren açevela.
Altabaşo: **(ing. Foot of a Sail, Lower part)**	Bir serenin veya yelkenin en alt bölümü.
Arma: **(ing. Rigging)**	Gemi donanımı. Teknenin tipinin belirlenmesini sağlayan direk ve yelkenleri ile ilgili tüm özellikleri kapsayan genel terim.
Baş bodoslama topuğu: **(ing. Forefoot)**	Çarık, çene, bodoslama ile omurganın birleştiği yer. Omurganın bir devamı olup bodoslama bunun üzerine inşa edilir.
Boğata: **(ing. Deadeye)**	Ağaçtan yapılmış yuvarlak, delikli makara.
Borda: **(ing. Board)**	Geminin dış yanlarının su kesiminden yukarıda kalan bölümü.
Borda çalımı/ şiyer: **(ing. Sheer)**	1) Geminin ortasından başa ve kıça doğru olan yükselmesi. Gemi boyuna göre bu yükselme kabaca 0,2 dir. 2) Geminin rotadan çıkması.
Boyna Küreği: **(ing. Steering-Oar)**	Bir filikada dümen görevi gören kürek.

Bumba: **(ing. Boom, Derrick, Gib)**	1)Yan yelkenlerin alt yakalarını germek için kullanılan bir cins seren. 2)Yük gemilerinde yük aktarmak için ucuna palanga takılan seren.
Cıvadra: **(ing. Bowsprit)**	Yelkenli teknelerde baştan dışarıya doğru uzanan ve üzerine flok yelkenleri açılan bumba, seren.
Çarmık, çarmıh: **(ing. Shroud)**	1) Direkleri ya da cıvadrayı enine tutan halatlar. 2) Sartiye. Babafingo çarmıkları.
Dümenci: **(ing. Helmsman)**	Serdümen, dümen tutan usta gemici.
Gemi ortası: **(ing. Amidship)**	1) Orta, geminin baş, kıç veya alabandadan alabandaya olan hatlarının ortası. 2) Dümeni ortala emri.
Iskaça: **(ing. Mast Step)**	Direk topuğunun yerleştirilmesi için özel olarak kuvvetlendirilmiş direk yuvası.
Iskarmoz: **(ing. Post)**	l) Gemilerin kaburgalarını oluşturan eğri ağaçların adı. 2) Posta, dikme.
Iskota: **(ing. Sheet)**	Yelkenlerin iskota yakalarını kullanmak, yelkeni rüzgar ile doldurmak için halat- palanga donanımı.
İç Omurga/Karina: **(ing. Keelson)**	Ana omurganın hemen üzerine, içerde yapılan ormurga, iç omurga.
İkria: **(ing. İkria/ikrion)**	Spyridon Marinatos tarafından ‘ikrion’ olarak adlandırılan ve literatüre giren, özellikle Geç Minos I/II dönemi teknelerinin pupalarında bulunan yapı, tekne sahibinin ya da kaptanın oturduğu kabin.

İstanca /Flok:
(ing. Jib/ Jibsail)
1) Pruva istralyasına çekilen üçgen biçimi yelken. 2) Bumba ya da kreynin yükü kaldıran, indiren dikmesi.

İstiralya:
(ing. Stay)
1) Direkleri pruva ve pupa yönünde geren halat. 2) Yelkenli gemilerde ana direk ve çubuklarını tepelerinden baş ve kıç doğrultusunda tutan halat.

Kandilisa/ Mandar:
(ing. Halliard/ Halyard)
Yatay ve eğik serenlerle, yan yelkenleri yerlerine kaldırmakta kullanılan donanımlar ya da halatlardır.

Kemere:
(ing. Thwarts/ Beam)
Filikada kürek çekenlerin oturduğu oturak. Karşılıklı postalar veya eğriler arasına çekilen gemi alabandalarının çökmesini engelleyen güverteyi üstünde taşıyan krişlerdir. Omurga hattına göre dikey konumlanmaktadır.

Kıç aynalık:
(ing. Transom)
1) Ahşap geminin kıç bodoslamasına enine vurulan kemere. 2) Ayna kıçı oluşturan tahtalar.

Kıç bodoslama(sı):
(ing. Sternpost)
Teknenin kıç tarafında, omurgadan yukarı doğru yükselen yapı elemanı.

Kıç Istralya:
(ing. Backstay)
Geminin arka tarafına yani pupaya ait direk ve çubukların cundalarında baş ve kıça doğru inen sabit arma.

Kıç kasara:
(ing. Aftercastle)
Kıçtaki asıl güverteden yüksek olan kısa güverte.

Kolombir:
(ing. Masthead)
Yelkenli gemilerde, ana direk ve çubuklarının gorcata ile destamora arasında kalan kısımlarına verilen ad.

Kurtağzı:
(ing. Fairlead)
İçinde halat geçmesi için güverte üzerinde baş ve kıç omuzluklarına monte edilen demir yastıklar.

Küpeşte: 1) Stringer saçı ile borda saçının birleştiği kısım. 2) Filika borda tirizi.

(ing. Gunwale) 3) Güverte üstündeki borda kaplaması.

Kürek palası: Küreklerin enli ve yassı bölümü.

(ing. Blade)

Loça: Baş bodoslamasında bulunan ve çapa halatının akması için açılmış demir oluk.

(ing. Hawse)

Lumbar ağzı/ 1) Kamara iskelesi başında gemiye giriş. 2) Gemiden sahile ya da

iskelebaşı: diğer bir gemiye verilen çelik veya ağaç köprü. 3) İnsanların

(ing. Gangway) yürüyebileceği neta yol, geçit pasaj.

Mahmuz: Praçol alarak kullanılan açılı ağaç. 2) (ing. Ram) Eski savaş

(ing. Spur) gemilerinde, düşman gemilerini batırmak için başlarına su kesmi altına konulan sivri parça.

Mantilya: Kordelena. Bumbayı aşağı yukarı hareket ettirmeye yarayan halattır.

(ing. Lift)

Omurga: Geminin başından kıçına kadar gemi altında, baş, kıç merkez hattı

(ing. Keel) üzerinde devam eder.

Padıl: Palası geniş, kısa kürek.

(ing. Paddle)

Paraçol: 1) Braket, praçol. Birbirine dikey iki elemanı bağlamak için

(ing. Knee) kullanılan üçgen biçiminde ağaç ya da çelik, demir parça. Dirsek. 2) Baş yatırması.

Patrisa: 1) Direğin öne doğru alan hareketini, önlemek için geriye doğru

(ing. Backstay) verilen halat. 2) Kıç ıstralya.

Pupa: Geminin kıç tarafı.

(ing. Stern)

Prasya: Yelkenleri rüzgârın estiği tarafa çevirebilmek için yelkenlerin açıldığı serenlerin cundalarından donatılan selviçeler.

(ing. Brace)

Pruva: Geminin baş kısmı, bodoslaması, göğsü.

(ing. Bow/ Prow)

Pruva Ana Istralyası: Geminin ön tarafına yani pruvaya ait direk ve çubukların cundalarında baş ve kıça doğru inen sabit arma.

(ing. Forestay)

Sancak: 1) Sağ taraf. 2) Gemi sağ tarafa döndürülmek istendiğinde verilen emir.

(ing. Starboard)

Seren: Direkler üzerinde yelken açmak için ve işaret çekmek için yatay olarak bağlanmış gönder.

(ing. Yard)

Sintine: Tekne dibinin bordaya döndüğü yerde gemi içinde oluşan çukurluk, yalak kısmı.

(ing. Bilge)

Talimar: Ağaç teknelerde baş bodoslamasının dış yüzeyine aşağıdan yukarıya doğru bağlanan ve alt kısmı omurganın baş tarafına binen sağlam ağaç parça.

(ing. Cutwater)

Vento: Bumbaları ve mataforaları bir taraftan diğer tarafa dirisa edebilmek ve sabit tutabilmek için cundalarından alınan halatlar. Bu halatlar gerekirse palangalara da bağlanır.

(ing. Backrope)

VII. KAYNAKÇA

Abulafia 2012 — D. Abulafia, *Büyük Deniz: Akdeniz'de İnsanlık Tarihi*, Çev. G. Ç. Güven. İstanbul, Alfa Yayınları.

Agouridis 1997 — C. Agouridis, "Sea Routes And Navigation in the Third Millennium Aegean" *OJA 16(1),* s. 1-24.

Akdoğan 1996 — R. Akdoğan, *İngilizce-Türkçe Ansiklopedik Denizcilik Sözlüğü*, 3. Baskı, İstanbul, Deniz Malzeme Ltd. Şti.

Alexiou 1991 — S. Alexiou, *Minos Uygarlığı*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Alper 2018 — K. Alper, "Prehistorik Denizcilik Üzerine Deneysel Bir Çalışma", *TINA 10,* s.148-151.

Andreas vd. 2016 — V. Andreas, S. C., Konstantinos, A. Oikonomou, I. Tsodoulos, C. Papachristodoulou ve K. G. Ioannides, "OSL Dating of Final Neolithic/ Early Bronze Age Wall Remains at Vathy, Astypalaia", Mayıs 2016, Konferans Metni.

Aykurt ve Erkanal 2017 — A. Aykurt ve H. Erkanal, "A Late Bronze Age Ship from Liman Tepe with Reference to the Late Bronze Age Ships from İzmir/ Bademgediği Tepesi and Kos/ Seraglio" *OJA 36(1),* s. 61-70.

Basch 1983 — L. Basch, "Bow And Stern Appendages in The Ancient Mediterranean", *The Mariner's Mirror 69(4),* s.395-412.

Basch 1987 — L. Basch, *Le Musee Imaginaire de la Marine Antique*, Athens: Hellenic Institute for the Preservation of Nautical Traditions.

Basch 1991 — L. Basch, "Carenes egeennes a L' Age du Bronze", içinde: R. Laffineur ve L. Basch (ed.), Thalassa. L' Egee Prehistorique et la Mer. Actes de la Troisieme Rencontre Egeenne Internationale de l' Universite de Liege. Station de Recherches Sous Marines et Oceanographiques, Calvi,

Corse 23-25 Avril 1990, *Aegeum 7*, Universite de Liege, s. 43-54.

Betts 1980 — J. H. Betts, *Die Schweitzer Sammlungen, CMS X,* Gebr. Mann, Berlin.

Bowen 1960 — R. L. Bowen, "Egypt's Earliest Sailing Ships", *Antiquity 34(134)*, s. 117-131.

Broneer 1933 — O. Broneer, "Excavations on the North Slope of the Acropolis in Athens 1931-1932", *Hesperia 2*, s. 329-417.

Braudel 2007 — F. Braudel, *Bellek ve Akdeniz: Tarih Öncesi ve Antik Çağ,* İstanbul: Metis Yayınları.

Broodbank 1989 — C. Broodbank, "The Longboat and Society in The Cyclades in the Keros-Syros Culture", *AJA 93*(3), s.319-337.

Broodbank 2000 — C. Broodbank, *An Island Archaeology of The Early Cyclades*, Cambridge, Cambridge University Press.

Broodbank 2014 — C. Broodbank, *Orta Deniz'in Yapımı: Başlangıçtan Klasik Dünya'nın Doğuşuna Kadar Akdeniz'in Tarihi,* Çev. E. Kılıç, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.

Cadogan 1992 — G. Cadogan, "Ancient and Modern Crete", içinde: J. W. Myers, E. E. Myers ve G. Cadogan (ed.), *The Aerial Atlas of Ancient Crete*, University of California Press, s. 31-45.

Casson 1995 — L. Casson, *Ships and Seamanship in the Ancient World*. New Jersey, Princeton University Press.

Casson 2002 — L. Casson, Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler, (Gürkan Ergin, Çev.), *İstanbul, Homer Kitabevi ve Yayıncılık*.

Catling 1988 — H. W. Catling, Archaeology in Greece, 1987-88. *Archaeological Reports 34*, s. 3-85.

Coleman 1985 — J. E. Coleman "Frying Pans of the Early Bronze Age Aegean." *AJA 89*, s. 191-219.

Coleman ve Facorellis 2018	J. E. Coleman ve Y. Facorellis, “The Shadowy ‘Proto-Early Bronge Age’ in the Aegean”, içinde: D. Søren, F. Mavridis, Z. Tankosić and T. Takaoğlu (ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area During the 5th and 4th Millennia BC,* Monographs of the Danish Institute at Athens 20, Oxford, Oxbow Books, s. 33–66.
Çelik 2017	Ö. Çelik, *Arkeolojik Buluntular Işığında Antik Dönem Teknelerinde Yürütücü Güçler,* Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi.
Çilingiroğlu ve Çakırlar 2013	Ç. Çilingiroğlu ve C. Çakırlar, “Towards Configuring The Neolithisation of Aegean Turkey”, *Documenta Praehistorica 40*, s. 21-29.
Çömelekoğlu 2012	O. Çömelekoğlu, *M.Ö. 2. Binyılda Doğu Akdeniz’de Deniz Ulaşımı ve Liman Olgusu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
Dakoronia 1987	F. Dakoronia, "Warships On Sherds Of LH III C Kraters From Kynos”, içinde Tropis II 1987, s.117-122.
Dakoronia 1989	F. Dakoronia, "Warships on sherds of LH III C kraters from Kynos?", içinde Tropis III, s. 147-148.
Darkot ve Tuncel 1978	B. Darkot, ve M. Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası.
Davaras 1984	K. Davaras, “Μινωικό κηριοφόρο πλοιάριο της συλλογής Μητσοτάκη”, *ArchEph 123*, s. 55-95.
Davis 2001	J. L. Davis, “The Islands of the Aegean,” içinde: T. Cullen (ed.), *Aegean Prehistory: A Review*, Boston, INSTAP Academic Press, s. 19-76.
Deilaki 1987	Deilaki, E., “Ship Representations from Prehistoric Argolis (MH Period)”, *2nd International Symposium on Ship Construction in Antiquity Proceedings*, Delphi,s. s. 123-126.
Delivorrias 1987	A. Delivorrias, (ed.) *Greece and the Sea,* Catalogue of the Exhibition Organized by: the Greek Ministry of Culture, the

Benaki Museum, the National Foundation De Nieuwe Kerk, Amsterdam in Honour of Amsterdam Cultural Capital of Europe, Athens.

Derin vd. 2009 — Z. Derin, F. Ay, T. Caymaz, "İzmir in Prehistorik Yerleşimi Yeşilova Höyüğü 2005 2006 yılı Çalışmaları" *Arkeoloji Dergisi XII 2009(1)*, s.1-52.

Doumas 1983 — C. Doumas, *Thera: Pompeii of the Ancient Aegean: Excavations at Akrotiri 1967-79,* London: Thames and Hudson.

Doumas 1992 — C. Doumas, *The Wall-Paintings of Thera,* Atina: The Thera Fondation.

Düring 2016 — B. S. Düring, *Küçük Asya'nın Tarihöncesi: Karmaşık Avcı Toplayıcılardan Erken Kentsel Toplumlara*, İstanbul, Koç Üniversitesi.

Erkanal-Öktü 2005 — A. Erkanal-Öktü, Yeni Buluntular Işığında Panaztepe Kazısı. *XIV. Türk Tarih Kongresi I*, s. 53-9.

Erkanal 2011 — H. Erkanal, "MÖ 3. Bin'de Batı Anadolu Sahil Kesimi ve Kiklad Adaları: Giriş", içinde: V. Şahoğlu, P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s. 116-122.

Erkurt 2012 — O. Erkurt, "Deneysel Arkeoloji Kiklad Tekneleri Canlandırma Projesi Dikişli Tekne Yapım Teknolojisi", *Sualtı Bilim ve Teknoloji Toplantısı 2012 Bildiriler Kitabi,* s. 76-81.

Erkurt 2015 — O. Erkurt, "Arkeoloji ve Deneysellik." *18. Sualtı Bilim ve Teknoloji Toplantısı 2015 Bildiriler Kitabi*, s. 80-88.

Ertuğ ve Vardar 2018 — Ö. Ertuğ, S. Vardar, "Gediz Deltası Paleocoğrafyasında Panaztepe'nin Limanını Bulma Umudu", *Journal of Awareness 3(5)*, s. 1-18.

Evans 1909	A. J. Evans, “Scripta Minoa: the Written Documents of Minoan Crete with Special Reference to the Archives of Knossos Vol I”, Oxford, Clarendon Press.
Evans 1935	A. J. Evans, *The Palace of Minos IV,* London, Annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution.
Gale ve Stos-Gale1981	N. H. Gale ve Z. A. Stos-Gale, “Cycladic Lead And Silver Metallurgy”, *Annual of the British School at Athens 76,* s.169-224.
Gates 2015	C. Gates, *Antik Kentler: Antik Yakındoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da Kentsel Yaşamın Arkeolojisi*, İstanbul, Koç Üniversitesi.
Göttlicher 1978	A. Göttlicher, *Materialien für ein Corpus der Schiffsmodelle im Altertum*, Mainz am Rhein, Philipp von Zabern.
Gray 1974	D. Gray, *Seewesen,* Archaeologia Homerica, Band I, Kapitel G, Gottingen.
Greenhill ve Morrison 1995	B. Greenhill ve J. Morrison, *The Archaeology of Boats and Ships: An Introduction*, London, Conway Maritime Press.
Guilbeau vd. 2019	D. Guilbeau, N. Kayacan, Ç. Altınbilek-Algül, B. Erdoğu, ve Ö. Çevik, “A comparative Study of the Initial Neolithic Chipped-stone Assemblages of Ulucak and Uğurlu”, *Anatolian Studies 69,* s. 1-20.
Günel ve Herbordt 2014	S. Günelve S. Herbordt “Mykenische Kraterfragmente mit figürlichen Darstellungen und ein Siegelabdruck eines hethitischen Prinzen aus der spät bronze zeitlichen Siedlung von Çine-Tepecik” *Archäologischer Anzeiger 1,* s. 1-14.
Gür 2012a	B. Gür, “Anadolu’da Geç Hellas IIIC Dönemi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 1*(1), s. 55-75.
Gür 2012b	B. Gür, *Tunç Çağı'nı Sona Erdiren Halklar: Deniz Kavimleri*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Gür 2014 — B. Gür, *Miken Uygarlığı ve Ahhiyawa*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Hallager ve Vlasakis 1984 — E. Hallager, M. Vlasakis, "Two new roundels with Linear A from Khania", *Kadmos* 23, s. 1-10.

Hallager 1996 — E. Hallager, "The Minoan Roundel and Other Sealed Documents in the Neopalatial Linear A Administration", *Aegaeum 14*, Liège, Université de Liège.

Herling vd. 2008 — L. Herling, K. Kasper, C. Lichter ve R. Meriç, "Im Westen Nichts Neues?: Ergebnisse der Grabungen 2003 und 2004 in Dedecik-Heybelitepe", *Istanbuler Mitteilungen 58*, s. 13-65.

Hiller 1972 — S. Hiller, "Fisch oder Schiff. Zu einem bemalten mittelbronzezeitlichen Gefasfragment aus Agina", *Pantheon* 30, s. 439-446.

Humphreys 1977 — S. C. Humphreys, "Review of Gray 1974", içinde: *Classical Philology* 72, s. 347-355.

Jarriel 2018 — K. Jarriel, "Across the Surface of the Sea: Maritime Interaction in the Cycladic Early Bronze Age", *Journal of Mediterranean Archaeology 31*(1), s. 52-76.

Johnston 1985 — P. F. Johnston, Ship and Boat Models in Ancient Greece, Annapolis, Maryland.

Kayan vd. 1980 — İ. Kayan, J. C. Kraft ve O. Erol, "Truva Doğal Çevresinin Son 15.000 Yıldaki Değişmeleri", *Bilim ve Teknik Dergisi 155*, s. 8-13.

Kayan 1997 — İ. Kayan, "Türkiye'nin Ege ve Akdeniz Kıyılarında Deniz Seviyesi ve Kıyı Çizgisi Değişmeleri", içinde: E. Özhan (ed), *Türkiye Kıyıları 97 Konferansı Bildirileri Kitabı*, Ankara, s. 735-746.

Kenna 1960 — V. E. G. Kenna, *Cretan Seals With a Catalogue of the Minoan Gems in the Ashmolean Museum*, Oxford, Clarendon Press.

Kenna 1966 — V. E. G. Kenna, *Englische Privatsammlungen, CMS VIII*, Gebr. Mann, Berlin.

Kenna 1967 — V. E. G. Kenna, *Die Englischen Museen II. London, British Museum; Cambridge, Fitzwilliam Museum; Liverpool, City Museum, CMS VII*, Gebr. Mann, Berlin.

Kenna ve Thomas 1974 — V. E. G. Kenna ve E. Thomas, Nordamerika II: Kleinere Sammlungen, *CMS XIII*, Gebr. Mann, Berlin.

Kilian 1988 — K. Kilian, "Ausgrabungen in Tiryns 1982/83. Berichtzu den Grabungen", Archaologischer Anzeiger, *s.* 105-151.

Klein 2014 — M. Klein, "Österreichische Forschungsinitiative und National Geographic Society Sichern Digital das Bedrohte Kulturerbe Akrotiri auf Santorin", National Geographic Almanya Haziran 2014, s.34-63.

Knapp 1992 — A. B. Knapp, "Bronze Age Mediterranean Island Cultures and the Ancient Near East", *The Biblical Archaeologist Vol. 55(2)*, s. 52-72.

Knapp 2018 — A. B. Knapp, *Seafaring and Seafarers in the Bronze Age Eastern Mediterranean*, Leiden, Sidestone Press.

Kolankaya-Bostancı 2008 — N. Kolankaya-Bostancı, "Ege Bölgesinde Obsidyen Ticareti", Anadolu/ Anatolia Ek Dizisi, Supplement Series No: 2, s. 147-164.

Kolankaya-Bostancı 2011 — N. Kolankaya-Bostancı, "Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu Sahil Kesiminde Obsidyen Kullanımı", içinde: V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s. 154-7.

Kraft vd. 2011 — J. C. Kraft, G. Rapp, H. Brükner ve İ. Kayan, "Results of the Struggle at Ancient Ephesus: Natural Processes 1, Human

Intervention 0", *Geological Society, London, Special Publications 352,* s. 27-36.

Kouka 2013 — O. Kouka, "'Minding the Gap': Against the Gaps: the Early Bronze Age and the Transition to the Middle Bronze Age in the Northern and Eastern Aegean/Western Anatolia", *American Journal of Archaeology 117(4),* s. 569–580.

Laviosa 1969 — C. Laviosa, "La Marina Micenea", *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente*, s.7-40.

Lichter ve Meriç 2007 — C. Lichter ve R. Meriç, "Dedecik-Heybelitepe" içinde: M. Özdoğan ve N. Başgelen (ed.), *Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 385–86.

Liritzis 1988 — V. M. Liritzis, "Seafaring, Craft and Cultural Contact in the Aegean Duringthe 3rd Millennium BC", *IJNA 17(3),* s. 237-56.

Liritzis 2010 — I. Liritzis, "Strofilas (Andros Island, Greece): New Evidence for the Cycladic Final Neolithic Period Through Novel Dating Methods Using Luminescence and Obsidian Hydration", *JAS 37(6),* s. 1367-1377.

Lloyd-Mellaart 1962 — S. Lloyd ve J. Mellaart, *Beycesultan I. The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, Ankara, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü.

Manning 2010 — W. S. Manning, "Chronology and Terminology", içinde: H. E. Cline (ed.), *The Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean*, New York, Oxford University Press, s.11-28.

Mansel 2014 — A. M. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 10. Baskı.

Marangou 1996 — C. Marangou, "From Middle Neolithic to Early Bronze Age: Consideration of Early Boat Models", içinde: *Tropis IV, 4th*

International Symposium on Ship Construction in Antiquity, s. 277-93.

Marangou 2001 — C. Marangou, “Neolithic Craft: Evidence about Boat Types and Uses”, içinde: Y. Bassiakos, E. Aloupi ve Y. Facorellis (ed.), Archaeometry Issues in Greek Prehistory and Antiquity, Atina, s. 737-51.

Marinatos 1933 — S. Marinatos, "La Marine Creto-Mycenienne", *Bulletin de Correspondance Hellenique 57*, s. 170-235

Marinatos 2015 — N. Marinatos, *Akrotiri, Thera and the East Mediterranean*, Atina, Militos Editions.

Marthari 2017 — M. Mathari, “Aspects of Pictorialism and Symbolism in the Early Bronze Age Cyclades: A “Frying Pan” With Longboat Depiction From The New Excavations At Chalandriani in Syros”, içinde: ΤΕΡΨΙΣ, Studies in Mediterranean Archaeology in Honour of Nota Kourou, Brussels, CReA-Patrimoine, s. 147–61.

Meyer vd. 2010 — S. L. Meyer, C. M. Wieble ve K. Woeber, “Perceptions and Practice of Waterbirth: A Survey of Georgia Midwives.” *Journal of Midwifery and Women’s Health* 55(1), s. 55-9.

Mercando 1978 — L. Mercando, "Lampade, Luceme, Bracieri di Festòs (Scavi 1950-1970)", *Annuario 52-53*, s.15-167.

Morrison ve Williams 1968 — J. S. Morrison ve R. T. Williams, *Greek Oared Ships 900-322 BC*, Cambridge, Cambridge University Press.

Mountjoy 2005 — P. A. Mountjoy, “Mycenaean Connections with the Near East in LH IIIC: Ships and Sea Peoples”, *Emporia: Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean 25*, s. 423-427.

Mountjoy 2011 — P. A. Mountjoy, “A Bronze Age Ship from Ashkelon with Particular Reference to the Bronze Age Ship from Bademgediği Tepe” *AJA* 115(3), s. 483-88.

Müller Celka vd. 2018 — S. Müller Celka, E. Kiriatzi, X. Charalambidou ve N. Müller, “Early Helladic II-III Pottery Groups from Eretria

(Euboea)". İçinde: Eva Alram-Stern ve Barbara Horejs (ed.), *Pottery Technologies and Sociocultural Connections between the Aegean and Anatolia during the 3rd Millenium BC*, Viyana, Austrian Academy of Sciences Press, s. 197-214.

Onassoglou 1985 — A. Onassoglou, *Die 'Talismanischen' Siegel*, CMS Beiheft 2, Berlin.

Özdaş 2000 — H. Özdaş, *Anadolu'da Tekne Tipolojisi*, Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

Nikolaidou 1998 — M. Nikolaidou, "The Sealstone", içinde: C.R. Floyd ve R. Cheryl (ed.), *Pseira III. The Plateia Building.* University Museum Monographs 102, Philadelphia, University of Pennsylvania, s. 111-114.

Palaiologou 1985 — E. Palaiologou, "Aegean Ships from the 2nd Millenium B.C.", içinde: *Tropis I: 1st International Symposium on Ship Construction in Antiquity (Piraeus, 30 August-1 September 1985): Proceedings,* Athens, s. 217-228.

Papadatos 2012 — Y. Papadatos, "An Early Minoan Boat Model from Kephala Petras, Siteia" içinde Eleni Mantzourani ve Philip P. Betancourt (ed.), *Philistor: Studies in Honor of Costis Davaras*, Philadelphia, Instap Academic Press, s.155-59.

Papadatos ve Tomkins 2013 — Papadatos, Y. ve P. Tomkins, "Trading, the Longboat, and Cultural Interaction in the Aegean During the Late Fourth Millennium BCE: The View from Kephala Petras, East Crete", *AJA*, *117*(3), s.353-381.

Papageorgiou 2008 — D. Papageorgiou, "Sea Routes in the Prehistoric Cyclades", içinde: N. Brodie, J. Doole, G. Gavalas, C. Renfrew (ed.), *Horizon – Ὁρίζων: A Colloquium on the Prehistory of the Cyclades*, Cambridge, McDonald Institute for Archaeological Research, s. 9-11.

Papathanassoglou ve Georgouli 2009	D. A. Papathanassoglou ve C.A. Georgouli, “The ‘Frying Pans’of The Early Bronze Age Aegean: An Experimental Approach To Their Possible Use As Liquid Mirrors”, *Archaeometry 51(4),* s. 658-71.
Perlès 2001	C. Perlès, *The Early Neolithic in Greece: The First Farming Communities in Europe*, Cambridge, Cambridge University Press.
Perlès vd. 2011	C. Perlès, T. Takaoğlu, ve B. Gratuze, “Melian Obsidian in NW Turkey: Evidence For Early Neolithic Trade” *JFA 36*(1), s. 42-9.
Persson 1923-24,	A.W. Persson, "Quelques Sceaux Et Empreintes De Sceaux D' Asine", *Bulletin De La Societe Royale Des Lettres De Lund*, s.162-172.
Petrakos 1974	B. Petrakos, " ’Εκ τής μυκηναϊκής’ Οροπίας ", *AD (Αρχαιολογικόν Δέλτιον) 29, A*, s. 95-99.
Pini 1970	I. Pini, Die Siegelabdrucke von Phasto, Herakleion, Archaologisches Museum, *CMS Band II Teil 5*, Gebr. Mann, Berlin.
Pini vd. 1975	I. Pini, J. L. Caskey, M. Caskey, O. Pelon, J. G. Younger, M. H. Wiencke (ed.), Kleinere Griechische Sammlungen, *CMS V*, Gebr. Mann, Berlin.
Pini 1992	I. Pini, Kleinere Griechische Sammlungen, *CMS V Supplement IA*, Gebr. Mann, Berlin.
Pini 1993	I. Pini, Kleinere Griechische Sammlungen, *CMS V Supplement 1B*, Gebr. Mann, Berlin.
Pini ve Gill 1988	I. Pini ve V. Gill, Kleinere Europäische Sammlungen, *CMS XI*, Gebr. Mann, Berlin.
Platon vd. 1977	N. Platon, G. H. Salies ve I. Pini, Die Siegel der Altpalastzeit, *CMS II Teil 2*, Iraklion Archäologisches Museum, Gebr. Mann, Berlin.

Platon ve Pini 1984 — N. Platon ve I. Pini, Herakleion, Archaologisches Museum. Die Siegel der Neupalastzeit, *CMS II Teil 3*, Gebr. Mann, Berlin.

Popham 1984 — M. Popham, *The Minoan Unexplored Mansion at Knossos*, Annual of the British School at Athens Suppl. vol. 17, Oxford.

Poulos vd. 1997 — S. E. Poulos, P. G. Drakopoulos, ve M. B. Collins, "Seasonal Variability in Sea Surface Oceanographic Conditions in the Aegean Sea (Eastern Mediterranean): An Overview", *Journal of Marine Systems*, 13, s. 225-44.

Poursat 1996 — J.-C. Poursat, "Artisans Minoens: Les Maisons-Ateliers Du Quartier Mu", Fouilles Executees A Malia. Le Quartier Mu III, (*Etudes Cretoises XXXII*), Paris.

Poursat vd. 1978 — J.-C. Poursat, O. Godart, J.-P. Olivier, "Fouilles Executees a Mallia" Le Quartier Mu I, Introduction Generale, Ecriture Hieroglyphique Cretoise (*Etudes Cretoises XXIII)*, Paris.

Reich 1965 — J. J. Reich, "Twelve new Bronze and Iron Age Seals", *Journal of Hellenic Studies 85*, s. 159-165.

Renfrew vd. 1965 — C. Renfrew, J. R. Cann, ve J. E. Dixon, "Obsidian in the Aegean", *Annual of the British School at Athens 60*, s. 225-247.

Renfrew vd. 1968 — C. Renfrew, J. R. Cann, ve J. E. Dixon, "Obsidian and The Origins of Trade", *Scientific American 218*(3), s. 38-47.

Renfrew ve Cherry 2011 — C. Renfrew ve J. Cherry, *The Emergence of Civilisation: The Cyclades and The Aegean In The Third Millennium BC*, Oxford, Oxbow Books.

Sakellarakis ve Kenna 1969 — l. Sakellarakis ve V. E.G. *Kenna, Herakleion, Sammlung Metaxas, CMS IV*, Gebr. Mann, Berlin.

Sampson 2002 — A. Sampson, *The Neolithic Settlement at Ftelia, Mykonos*, Rhodes, University of the Aegean.

Sampson 2019 — A. Sampson, *Palaeolithic and Mesolithic Sailors in the Aegean and the Near East*, Cambridge Scholars Publishing.

Serge vd. 2012 — C. Serge, E. Vigier, O. Weller, C. Chaigneau, G. Hamon, ve M. Chloé, "Neolithic Flat-Based Pots From the Carnac Mounds in The Light Of Cycladic 'Frying Pans'.", *Documenta Praehistorica 39*, s. 309-324.

Shaw 1980 — W. C. Shaw, "Painted 'Ikria' at Mycenae.", *AJA* 84, s. 167-179.

Siedentopf 1991 — H. B. Siedentopf, "Mattbemalte Keramik der Mittleren Bronzezeit (Alt-Ägina IV. 2)", Mainz am Rhein, Philipp on Zabern.

Slenczka 1974 — E. Slenczka, *Figurlich bemalte mykenische Keramik aus Tiryns, Tiryns* VH, Mainz.

Soles ve Davaras 1992 — J. S. Soles, C. Davaras, "Excavations at Mochlos, 1989", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens, 61*(4), s. 413-445.

Spyropoulos 1973 — T. Spyropoulos, "Ανασκαφή Μυκηναϊκής Τανάγρας", *Πρακτικά τής έν 'Αθηναΐς' Αρχαιολογική Εταιρείας (PAE)*, s.11-21.

Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011a — N. Stampolidis ve P. Sotirakopoulou, "Erken Kiklad Dönemi: Giriş", içinde: V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s. 18-25.

Stampolidis ve Sotirakopoulou, 2011b — N. Stampolidis ve P. Sotirakopoulou "Tunç Çağı Öncesinde Kikladlar", içinde: V. Şahoğlu. ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s. 26-31.

Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011c — N. Stampolidis ve P. Sotirakopoulou, “Erken Kiklad Seramiği", içinde: V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s. 42-51.

Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011d — N. Stampolidis ve P. Sotirakopoulou, “Erken Kiklad Döneminde Obsidyen”, içinde: V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s. 58-63.

Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011e — N. Stampolidis ve P. Sotirakopoulou “Erken Kiklad Dini ve Ölü Gömme Gelenekleri”, içinde: V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s.86-99.

Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011f — N. Stampolidis ve P. Sotirakopoulou, “Erken Kiklad Dönemi: Ticaret ve Karşılıklı İlişkiler”, içinde: V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s. 100-109.

Şahoğlu 2005 — V. Şahoğlu, “The Anatolian Trade Network and the Izmir Region During the Early Bronze Age”, *OJA 24.4*, s. 339-361.

Şahoğlu 2011 — V. Şahoğlu, “MÖ 3. Bin’de Anadolu ile Kikladlar Arasında Ticaret ve Karşılıklı İlişkiler”, içinde: V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s. 172-77.

Tamvaki 1973 — A. Tamvaki, “Some Unusual Mycenaean Terracottas from the Citadel House Area, 1954-69", Annual of the British School at Athens 68, s. 207-265.

Televantou 2008 — C. A. Televantou, “Strofilas: A Neolithic Settlement on Andros”, içinde: N. Brodie, J. Doole, G. Gavalas, C. Renfrew (ed.), *Horizon – Ὁρίζων: A Colloquium on the Prehistory of the Cyclades*, Cambridge, McDonald Institute for Archaeological Research, s. 43-53.

Televantou 2018a — C. A. Televantou, “Strofilas, Andros: New Perspectives on the Neolithic Aegean”, içinde: D. Søren, F. Mavridis, Z. Tankosić and T. Takaoğlu (ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area During the 5th and 4th Millennia BC*, Monographs of the Danish Institute at Athens 20, Oxford, Oxbow Books, s. 389-396.

Televantou 2018b — C. A. Televantou, “The Roots of Pictorial Art in the Cyclades. From Strophilas to Akrotiri” içinde: A. Vlachopoulos (ed.), *ΧΡΩΣΤΗΡΕΣ/Paintbrushes: Wall-Painting And Vase-Painting of the 2nd Millennium BC in Dialogue. Proceedings Of An International Conference On Aegean Iconography Held at Akrotiri, Thera, 24-26 May 2013*, Atina, University of Ioannina/ Hellenic Ministry of Culture and Sports–Archaeological Receipts Fund, s. 43-65.

Tekin 2008 — O. Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Thimme 1977 — J. Thimme, *Art and Culture of the Cyclades: Handbook of an Ancient Civilisation*. University of Chicago Press.

Tzamtzis 1989 — A. I. Tzamtzis, “Ikria on Minoan Seals” içinde: H. Tzalas (ed.), *Tropis I: 1st International Symposium on Ship Construction in Antiquity (Piraeus, 30 August-1 September 1985): Proceedings*, Athens, s. 275-284.

Tuncel 2011 — R. Tuncel, “Tunç Çağı Öncesinde Batı Anadolu”, içinde: V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya: MÖ 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, s. 124-129.

Tsipopoulou ve Hallager 1996	M. Tsipopoulou ve E. Hallager, "A New Hieroglyphic Archive From Petras, Siteia", Kadmos 35, s.164-167.
Tzahou-Alexandri ve Spathari 1987	O. Tzahou-Alexandri, E. SPATHARI, "A Voyage into Time and Legend Aboard the Kyrenia Ship", Athens, Ministry of Culture / Hellenic Institute.
Van de Moortel 2007	A. Van De Moortel, "The Harbor of Kommos and Its East Mediterranean Connections in the Protopalatial Period", içinde: P. P. Betancourt, M. C. Nelson ve H. Williams (ed.), *Krinoi kai Limenes: Studies in Honor of Joseph and Maria Shaw (Prehistory Monographs). Instap Academic Press, Philadelphia*, s. 177-184.
Van de Moortel 2012	A. Van De Moortel, "The Middle Bronze Age Boat of Mitrou, Central Greece", içinde: N. Günsenin (ed.), *Between the Continents. Proceedings of the 12th International Symposium on Boat and Ship Archaeology, Istanbul 2009*. Ege Yayınları, İstanbul, s. 17–26.
Van de Moortel 2017	A. Van De Moortel, **"**A New Typology Of Bronze Age Aegean Ships: Developments in Aegean Shipbuilding in their Historical Context", içinde: *J. Litwin (ed.), Baltic And Beyond: Change And Continuity in Shipbuilding, National Maritime Museum, Gdansk*, s. 263-268.
Van Effenterre ve Van Effenterre 1972	H. Van Effenterre ve M. Van Effenterre, *Paris, Cabinet des Medailles und Louvre, CMS IX*, Gebr. Mann, Berlin.
Van Effenterre 1980	H. Van Effenterre, *Le Palais de Mallia et la Cite Minoenne. Etude de Synthese,* Rome.
Vanschoonwinkel 1982	J. Vanschoonwinkel, "La Barque Dans le Culte et la Religion Créto-Mycéniens", *Revue des Archéologues et Historiens d'Art de Louvain Leuven 15*, s. 20-56.
Vermeule ve Karageorghis 1982	E. Vermeule ve V. Karageorghis, *Mycenaean Pictorial Vase Painting*, Harvard University Press, Cambridge.

Vlachopoulos ve Angelopoulou 2019 — A. Vlachopoulos ve A. Angelopoulou, “Early Cycladic Figurines From Vathy, Astypalaia” içinde: M. Marthari, C. Renfrew ve M. J. Boyd (ed.), *Beyond the Cyclades: Early Cycladic Sculpture in Context from Mainland Greece, the North and East Aegean*, s. 202-226.

Von Graeve 1998 — V. Von Graeve, “1997 Yılı Milet Çalışmaları”, 20. *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, s. 583-606.

Wachsmann 1981 — "The Ships of the Sea Peoples", *IJNA 10*, s. 187-220.

Wachsmann 1982 — "The Ships of the Sea Peoples", *IJNA 11*, s. 297-304.

Wachsmann 1995 — S. Wachsmann, “Paddled And Oared Ships Before the Iron Age. The Age of the Galley: Mediterranean Oared Vessels Since Pre-Classical Times”, içinde: R. Gardiner ve J. Morrison (ed.), Conway's History of the Ship, *Naval Institute Press, London, s. 10-35*.

Wachsmann 1998 — S. Wachsmann, *Seagoing Ships& Seamanship in the Bronze Age Levant*, Texas, Texas A&M University Press.

Wachsmann 2019 — S. Wachsmann, “On the Interpretation of Watercraft in Ancient Art”, içinde: *Arts* (Vol. 8, No. 4, p. 165). Multidisciplinary Digital Publishing Institute.

Wallace 2018 — S. Wallace, *Travellers in Time: Imagining Movement in the Ancient Aegean World*, New York, Routledge.

Warren 1975 — P. Warren, *The Making of the Past-The Aegean Civilizations*, New York, Peter Bedrick Books.

Watrous 1991 — L. V. Watrous, “The Origin and Iconography of the Late Minoan Painted Larnax” Hesperia, 60(3), s. 285-307.

Wedde 1996 — M. Wedde, “From Classification to Narrative: The Contribution of Iconography Towards Writing a History of Early Aegean Shipbuilding”, *Mediterranean Historical Review* 11(2), s. 117-64.

Wedde 2000 — M. Wedde, *Towards a Hermeneutics of Aegean Bronze Age Ship Imagery.* Peleus 6. Mannheim: Bibliopolis.

Xanthoudidēs 1924 — S. Xanthoudides, "The Vaulted Tombs of the *Mesará*: An Account Of Some Early Cemeteries Of Southern Crete", Liverpool, University Press of Liverpool Limited.

Xenaki-Sakellariou 1958 — A. Xenaki-Sakellariou, *Les Cachets Minoens de la Collection Giamalakis,* Paris, Etudes Cretoises X.

Xenakē-Sakellariu vd. 1964 — A. Xenakē-Sakellariu, F. Matz, M. A. Gill ve I. Pini, *Die Minoischen und Mykenischen Siegel des Nationalmuseums in Athen, CMS I,* Gebr. Mann, Berlin.

Younger 1988 — J. G. Younger, *The Iconography of Late Minoan and Mycenaean Sealstones and Finger Rings,* Bristol, Bristol Classical Press,

Yule 1980 — P. Yule, "Einige agaische Siegel aus dem Metropolitan Museum", *Kadmos* 19, s. 97-105.

Yule 1981 — P. Yule, *Early Cretan Seals: A Study Of Chronology* (Vol. 4), Mainz am Rhein, Verlag Philipp von Zabern.

VIII. TABLO, HARİTA, GRAFİK VE LEVHALAR LİSTESİ

Tablo 1 Batı Anadolu, Kıta Yunanistan, Kiklad Adaları, Girit Karşılaştırmalı Kronoloji Tablosu (MÖ 7000-1000 arasındaki tarihsel süreci kapsamaktadır.) (Wallace 2018, xix xxvi; Manning 2010, Tablo 2.1.; Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011, 20, Tablo 2).

Tablo 2 Bölgelere ve dönemlere göre tekne tasviri sayıları.

Tablo 3 Buluntu grubu, bölge ve dönemlere göre tasvir sayıları.

Tablo 4 Kürekli ve yelkenli teknelerin dönemlere göre kullanım durumu.

Tablo 5 Yelkenli, kano tipi kürekli ve seren direkli tekne tasvirlerinin dönemlere göre sayıları.

Tablo 6 A. Van de Moortel'in önerdiği tekne tipolojisi.

Tablo 7 M. Wedde'nin önerdiği tekne tipolojisi.

Harita 1 Son Buzul Maksimum sonrasında ısı değişimi ile Holosen'e geçiş sonraki gelişmeler ve deniz yükselmesinin Güney Ege sahilleri ve adaları üzerindeki etkisi. (Broodbank 2014, Fig.4.9.-düzenlenmiştir).

Harita 2 Tez çalışmasında adı geçen merkezleri gösteren Ege haritası.

Harita 3 Ege Denizi Adalardan ve Denizden Görüş Haritası (Manning ve Hulin 2005, Fig. 11.1-düzenlenmiştir).

Harita 4 Hava koşullarındaki değişiklikler ile Attika ve Milos arası yolculuk süresi (Broodbank 2014, Fig. 5.3.- düzenlenmiştir).

Harita 5 Ege'de prehistorik deniz rotaları (Papageorgiou 2008, fig 1.2.-düzenlenmiştir).

Grafik 1A Tekne Tasvirlerinin Buluntu Gruplarına Göre Orantısal Dağılımı

Grafik 1B Tekne Tasvirlerinin Dönemlere Göre Oransal Dağılımı

Grafik 2A Tekne Tasvirlerinin Dönemlere Göre Oransal Dağılımı

Grafik 2B Dönemlere ve Bölgelere Göre Tekne Tasvirlerinin Sayısal Dağılımı

Levha 1 A: Andros, Strofilas'tan tahkimat duvarı yüzeyine işlenmiş tekne grubu tasviri (Liritzis 2010, fig. 3).

B: Andros, Strofilas'tan tekne tasviri (Coleman ve Facorellis 2018, fig 5.5a).

C: Andros, Strofilas'tan tekne tasviri (Wallace 2018, fig. 3.25).

D: Andros, Strofilas'tan tekne tasviri (Coleman ve Facorellis 2018, fig 5.5c).

E: Andros, Strofilas'tan tekne grubu tasviri (Televantou 2018b, fig. 9a).

Levha 2 A: Andros, Strofilas'tan tekne grubu tasviri

(Televantou 2018b, fig.10b; Coleman ve Facorellis 2018, fig 5.5d).

B: Andros, Strofilas'tan 'büyük tekne' tasviri (Televantou 2018b, fig. 11A: b).

C: Andros, Strofilas'tan hayvan yüklü tekne tasviri

(Televantou 2018b, fig. 12A: b).

Levha 3 A: Astypalaia, Vathy'den giriş kapısı üzerinde tekne grubu tasviri (Vlachopoulos ve Angelopoulou 2019, fig. 24.9).

B: Astypalaia, Vathy'den tekne tasviri (Coleman ve Facorellis 2018, fig 5.5e).

C: Astypalaia, Vathy'den tekne tasviri (Coleman ve Facorellis 2018, fig 5.5f).

D: Astypalaia, Vathy'den tekne tasviri (Coleman ve Facorellis 2018, fig 5.5g).

Levha 4 A: Thermi p.t. tekne modeli (Marangou 2001 fig. 12; Marangou 1996 fig. 10).

B: Mykonos, Ftelia p.t. tekne modeli (Sampson 2002, pl. 23.3-4).

C: Troya p.t. tekne modeli (Marangou 2001 fig. 10).

D: Troya p.t. tekne modeli (Marangou 2001 fig. 11).

Levha 5 A: Kephala, Petras p.t. tekne modeli (Papadatos 2012, fig. 17.2.-17.1.).

B: Mokhlos p.t. tekne modeli (Basch 1991 pl. XIVb; Wedde 2000, kat no 101).

C: Mokhlos p.t. tekne modeli (Seager 1912, pl.48.31; Wedde 2000, kat. no.102).

Levha 6 A: Palaikastro p.t. tekne modeli ve çizimi (Basch 1987, fig. 172; Wacshmann 2009, 75).

B: Naksos kurşun tekne modeli ve çizimi (Renfrew 1967 fig. 14; Wedde 2000, kat. no 107).

C: Naksos kurşun tekne modeli ve çizimi (Renfrew 1967 fig. 13; Wedde 2000, kat. no 106).

D: Naksos kurşun tekne modeli çizimi (Wedde 2000, kat. no 108).

Levha 7 A: Naksos kurşun tekne modeli ve çizimi (Renfrew 1967 fig. 15, Wedde 2000, kat. no 105).

B: Naksos, Korphi t'Aroniou taş üzeri tekne tasviri ve çizimi (Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011e, res. 10; Wedde 2000, kat. no. 414).

C: Naksos, Korphi t'Aroniou taş üzeri tekne tasviri (Wedde 2000, kat. no. 413).

Levha 8 A: Syros, Khalandriani tekne tasvirli Kiklad tavası

(Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011c, kat. no. 13).

B: Syros, Khalandriani Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.5).

Levha 9 A: Syros, Khalandriani tekne tasvirli Kiklad tavası

(Braudel 2007, fig. 1).

B: Syros, Khalandriani Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.12).

Levha 10 A: Syros, Khalandriani tekne tasvirli Kiklad tavası

(Marthari 2017, fig.1-3).

B: Syros, Khalandriani Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 5).

Levha 11 A: Syros, Khalandriani tekne tasvirli Kiklad tavası

(Marthari 2017, fig. 7).

B: Syros, Khalandriani Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.3).

Levha 12 A: Syros, Khalandriani tekne tasvirli Kiklad tavası

(Marthari 2017, fig. 7).

B: Syros, Khalandriani Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.1).

Levha 13 A: Syros, Khalandriani tekne tasvirli Kiklad tavası

(Marthari 2017, fig. 9).

B: Syros, Khalandriani Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.2).

Levha 14 A: Syros, Khalandriani tekne tasvirli Kiklad tavası

(Coleman 1985, fig. 13).

B: Syros, Khalandriani Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.9).

Levha 15 A: Syros, Khalandriani tekne tasvirli Kiklad tavası (Coleman 1985, fig. 14).

B: Syros, Khalandriani Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.8).

Levha 16 A: Syros, Khalandriani tekne tasvirli Kiklad tavası (Coleman 1985, fig. 16).

B: Syros, Khalandriani Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.6).

Levha 17 A: Kikladlardan tekne tasvirli Kiklad tavası (Coleman 1985, fig. 17).

B: Kikladlardan Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.10).

Levha 18 A: Kikladlardan tekne tasvirli Kiklad tavası (Coleman 1985, fig. 18).

B: Kikladlardan Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.11).

Levha 19 A: Buluntu yeri bilinmeyen tekne tasvirli Kiklad tavası (Coleman 1985, fig. 31).

B: Buluntu yeri bilinmeyen Kiklad tavası üzerindeki teknenin çizimi

(Marthari 2017, fig. 6.7).

Levha 20 A: Orkhomenos, Askos parçası üzeri tekne tasviri ve çizimi

(Van de Moortel 2017, fig. 1B).

B: Phylakopi I askos parçası üzeri tekne tasviri ve çizimi (Wachsmann 2009, fig.5.12).

C: Adromyloi mühür (Van de Moortel 2017, fig. 2A; Platon vd. 1977, fig. 276b-1).

D: Palaikastro mühür (Platon vd. 1977, fig. 261b-3; fig. 261b-1).

Levha 21 A: Sopata Kouse (Messara) mühür (Catling 1988, fig. 100).

B: Malia mühür (Kenna 1960, 49; Gray 1974, fig.6c).

C: Malia mühür (Xenaki-Sakellariou 1958, 14 nr 81; Gray 1974, fig. 6d).

D: Malia mühür (Kenna 1960, 96)

E: Buluntu Yeri Bilinmeyen mühür (Gray 1974, fig. 6e).

F: Buluntu Yeri Bilinmeyen mühür (Wedde 2000, kat. no. 713).

Levha 22 A: Khristos- Messara kireç taşı model (Göttlicher 1978, pl.24.315).

B: Phaistos Khalara taş model (Wedde 2000, kat no. 205).

C: Traostalos- Girit p.t. model (Basch 1987, fig.225).

D: Buluntu Yeri Bilinmeyen p.t. model (Davaras 1984, fig. 1; Wedde 2000, kat no. 203).

Levha 23 A: Phylakopi boyalı seramik parçası (Wedde 2000, kat no. 509).

B: Atina boyalı seramik parçası (Broneer 1933, fig. 33a; Wedde 2000, kat no. 523).

C: Aegina- Kolonna pithos (Wachsmann 1998, fig. 5.25).

D: Aegina- Kolonna boyalı seramik parçası (Siedentopf 1991 lev. 38).

E: Aegina- Kolonna boyalı seramik parçası (Höckmann 2006, res. 5; Wedde 2000, kat no. 511).

Levha 24 A: Argos seramik (Deilaki 1987, fig. 126).

B: Argos seramik üzeri tekne tasvirleri (Wachsmann 1998, fig. 5.26A-G).

Levha 25 A: Iolkos hydria parçası (Wedde 2000, kat no. 546).

B: Phaistos diski üzeri tekne baskısı

(Basch 1987 fig. 285, Wedde 2000, kat no. 534).

C: Petras (Siteia) p.t. levha (Tsipopoulou ve Hallager 1996, fig. 1).

D: Malia p.t. tablet üzeri tekne (Marinatos 1933, pl.16.65).

E: Knossos p.t. tablet üzeri tekne (Marinatos 1933, pl.16.60-61).

F: Knossos hiyeroglif işareti (Basch 1987, fig.278 a-d).

G: Malia p.t. tablet üzeri tekne (Marinatos 1933, pl.16.62-64).

Levha 26 A: Mirabello bölgesinden mühür (Gray 1974, fig. 6h).

B: Malia mühür (Marinatos 1933, fig. 16).

C: Olous (Girit) mühür (Basch 1983, fig.25).

D: Platanos (Messara) mühür (Gray 1974, fig. 8b).

E: Malia mühür (Basch 1987, F4).

F: Girit mühür (Wedde 200, kat. no. 812).

G: Mokhlos mühür (Wedde 2000, kat. no. 845).

H: Malia mühür (Basch 1987, F4).

Levha 27 A: Pseira mühür (Nikolaidou 1998, pl. 15A).

B: Malia mühür (Basch 1987, B8).

C: Malia mühür (Basch 1987, C13).

D: Malia mühür parçası (Platon vd. 1977, 177b).

E: Malia mühür (Gray 1974, fıg.6j).

F: Lyttos (Girit) mühür (Onassoglou 1985, fig. 8c).

G: Girit mühür (Gray 1974, fig. 6n).

H: Girit mühür (Gray 1974, fig. 6o).

Levha 28 A: Mokhlos damga mühür (Gray 1974, fig.7).

B: Mirabello bölgesi mühür (Platon ve Pini 1984, nr 298).

C: Anemospilia mühür (Wachsmann 1998, fig. 6.52D).

D: Knossos mühür (Basch 1987, F6).

E: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna ve Thomas 1974, nr 90a).

F: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Xenaki-Sakellariou 1958, pl.22.184).

G: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Basch 1987, F6; Wedde 2000, kat. no. 819).

H: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Basch 1987, C1).

Levha 29 A: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Wedde 2000, kat. no. 836).

B: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Basch 1987, B6).

C: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Wedde 2000, kat. no. 838).

D: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Wedde 2000, kat. no. 839).

E: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Wedde 2000, kat. no. 843).

F: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Wedde 2000, kat. no. 832).

G: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Wedde 2000, kat. no. 833).

H: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Basch 1987, D4).

Levha 30 A: Phaistos mühür baskısı (Wedde 2000, kat. no. 818).

B: Malia mühür baskısı (Wedde 2000, kat. no. 823).

C: Malia mühür baskısı (Wedde 2000, kat. no. 829).

D: Malia mühür baskısı (Wedde 2000, kat. no. 830).

E: Knossos mühür baskısı (Gray 1974, fig. 6q).

Levha 31 A: Argos p.t. model (Palaiologou 1985, 227-28; Wachsmann 1998, fig. 7.54).

B: Malia p.t. model (Basch 1987, 195).

C: Phylakopi p.t. model (Göttlicher 1978, pl.24.317; Smith 1896-97, fig.1-2).

Levha 32 A: Phylakopi p.t. model (Göttlicher 1978, pl.25.321).

B: Oropos p.t. model (Basch 1987, fig. 317, Wachsmann 1998, fig. 7.44).

C: Asine p.t. model (Göttlicher 1978, pl.25.332).

Levha 33 A: Knossos p.t. model (Wedde 2000, kat. no. 325).

B: Mykenai p.t. model (Marinatos 1933, fig. 25).

C: Tiryns p.t. model (Wachsmann 1998, fig. 7.45).

D: Agia Triada p.t. model (Marinatos 1933, pl.14.23).

Levha 34 A: Mykenai p.t. model (Tamvaki 1973, 259).

B: Agia Triada taş model (Basch 1987, fig. 284; Göttlicher 1978, pl.24.320).

C: Milos Kapari taş model (Laviosa 1969, fig.28).

D: Keos Agia İrini (Göttlicher 1978, pl.25.325).

E: Agia Triada p.t. tablet (Marinatos 1933:pl.16.66-68).

F: Khania p.t. diskler (Basch 1987 fig. 281; Wedde 2000, kat. no. 6011).

Levha 35 A: Akrotiri Thera 5 No'lu Odanın "Batı Evi" nin üst katının canlandırması (Klein 2014, 38-39).

B: Akrotiri Thera Oda 5 duvar boyaları (Doumas 1993, fig. 36-48).

C: Akrotiri Thera Oda 5 duvar boyaları çizim (Wedde 2000, 612).

Levha 36 A: Akrotiri Thera teknesi (Marinatos 1974, fig.26; Wedde 2000, 612).

B: Akrotiri Thera teknesi (Marinatos 1974, fig.26; Wedde 2000, 613).

Levha 37 A: Akrotiri Thera teknesi (Marinatos 1974, fig.26; Wedde 2000, 616).

B: Akrotiri Thera teknesi (Marinatos 1974, fig.26; Wedde 2000, 615).

Levha 38 A: Akrotiri Thera teknesi (Marinatos 1974, fig.26; Wedde 2000, 614).

B: Akrotiri Thera teknesi (Marinatos 1974, fig.26; Wedde 2000, 617).

Levha 39 A: Akrotiri Thera teknesi (Marinatos 1974, fig.26; Wedde 2000, 618).

B: Akrotiri Thera teknesi (Marinatos 1974, fig.26; Wedde 2000, 619).

Levha 40 A: Akrotiri Thera teknesi (Televantou 1990, fig.7-11; Wedde 2000, 622).

B: Akrotiri Thera teknesi (Televantou 1990, fig.7-11; Wedde 2000, 620-21).

C: Akrotiri Thera teknesi (Televantou 1990, fig.7-11; Wedde 2000, 623-25).

D: Akrotiri Thera teknesi (Televantou 1990, fig.7-11; Wedde 2000, 626-28).

Levha 41 A: Akrotiri Thera teknesi (Televantou 1987, fig.2).

B: Akrotiri Thera teknesi (Doumas 1983, Pl. XI, Shaw 1980, ill.8).

C: Deniz Alayı'nda görülen geç Kiklad Gemisinin rekonstrüksiyonu (Klein 2014, 36-37).

Levha 42 A: Dramesi mezar steli (Basch 1991, Pl. X).

B: Dramesi mezar steli (Basch 1987, fig.302B)

C: Dramesi mezar steli (Casson 1971, fig.32).

D: Dramesi mezar steli (Basch 1987, fig.300B alt).

E: Dramesi mezar steli (Basch 1987, fig. 300B orta).

F: Dramesi mezar steli (Basch 1987, fig.300B üst).

Levha 43 A: Agia Triada p.t. larnaks (Göttlicher 1978, fig. 318; Marinatos 1933, pl. XIII.18).

B: Gazi Skaphidara p.t. larnaks (Wachsmann 1981, fig .18).

C: Tanagara p.t. larnaks (Wedde 2000, kat. no. 697).

D: Buluntu yeri bilinmeyen p.t. larnaks (Wachsmann 2019, fig. 42a).

Levha 44 A: Milet krater parçası (Karageorghis 1982, pl. XIII.6).

B: Çine Tepecik boyalı Miken seramiği parçası

(Günel ve Herbordt 2014, fig3-4).

C: Bademgediği boyalı krater parçası (Mountjoy 2011, Fig.3).

D: Liman Tepe boyalı Miken seramiği parçası

(Aykurt ve Erkanal 2017, fig. 4-5).

E: Phaistos boyalı p.t. kap (Laviosa 1969, 10 fig.2b).

F: Phaistos boyalı p.t. kap (Laviosa 1969, fig. 1b).

Levha 45 A: Seraglio Kos boyalı p.t. kap (Wachsmann 1981, fig.15B).

B: Seraglio Kos boyalı p.t. kap (Wachsmann 1981, fig. 15A).

C: Pyrgos Livanaton krater parçası (Dakoronia 1991, pl.83d).

D: Pyrgos Livanaton boyalı p.t. kap (Dakoronia 1989, fig. 1).

E: Pyrgos Livanton boyalı p.t. kap (Dakoronia 1993, fig. 1).

F: Tiryns krater parçası (Vermeule ve Karageorghis 1982, pl.XI.126).

Levha 46 A: Tragana, Pylos boyalı p.t. kap (Lucien Basch 1991 Pl. XVIc; balık tamamlama: Casson 1971, fig.28; kuş tamamlama: Vermeule ve Karageorghis 1982, Pl. XI.92).

B: Phaistos boyalı kap (Basch 1987, fig.273).

C: Asine boyalı p.t. kap (Vermeule ve Karageorghis 1982, pl. XI.94; Casson 1971, fig. 29).

D: Skyros boyalı p.t. kap (Basch 1987 fig. 295; Wedde 2000, kat. no. 655).

Levha 47 A: Knossos mühür (Evans 1935, fig. 807).

B: Thebes mühür (Tzahou-Alexandri / Spathari 1987, fig. 37).

C: Brauron mühür (Pini vd. 1975, 213a).

D: Makrygialos mühür (Davaras 1976, nr. 326- 327).

E: Kandia mühür yüzük (Evans 1935, fig.923).

F: Lasithi mühür (Xenaki-Sakellariou 1958:pl. XIII.341).

G: Girit mühür (Casson 1971, fig. 47).

H: Girit mühür (Kenna 1967, nr. 72).

Levha 48 A: Eretria (?) mühür (Kenna 1960, pl.10.241).

B: Knossos mühür (Marinatos 1933, pl. XV. 41).

C: Kato Zakros mühür (Xanthoudides 1907, col. 179 nr 124).

D: Knossos mühür (Evans 1935, 521 fig. 463).

E: Malia mühür (Xenaki-Sakellariou 1958, 52 nr 340; Onassoglou 1985, pl. XII.10)

F: Knossos mühür (Sakellarakis ve Kenna 1969, nr. 208).

G: Knossos mühür (Kenna 1960, pl.11.288).

H: Knossos altın mühür (Evans 1935, fig.917).

Levha 49 A: Girit mühür (Kenna 1967, 104; Furtwaengler 1900, pl. IV.2).

B: Knossos mühür (Kenna 1960, pl.11.288).

C: Palaikastro mühür (Kenna 1967, 227).

D: Smari mühür (Sakellarakis ve Kenna 1969, 227).

E: Mokhlos mühür (Seager 1912, fig.52).

F: Girit (?) mühür (Van Effenterre Van Effenterre 1972, nr. 116).

G: Girit mühür (Xanthoudides 1907, col. 84, nr. 164).

H: Tiryns altın mühür (Tzahou-Alexandri / Spathari 1987, fig. 35).

Levha 50 A: Merkez Girit'ten mühür (Xanthoudides 1907, col. 182 nr. 149).

B: Phylaki mühür (Pini 1992, 191).

C: Merkez Girit'ten mühür (Xanthoudides 1907, col. 172 nr. 80).

D: Voliones mühür (Pini 1993, 318).

E: Knossos mühür baskısı (Evans 1935, fig.463).

F: Knossos mühür baskısı (Evans 1935, fig.921).

G: Agia Triada mühür baskısı (Sakellarakis 1971, fig. 10).

H: Khania mühür baskısı (Hallager / Vlasakis 1984, fig. 1a).

Levha 51 A: Khania mühür baskısı (Pini 1992, nr. 138).

B: Knossos mühür baskısı (Evans 1935, fig.921).

C: Knossos mühür baskısı (Evans 1935, fig.921).

D: Pylos mühür baskısı (Younger 1988, 124).

E: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Betts 1980, nr.227).

F: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna 1966, nr.106).

G: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Pini vd. 1975, nr.177).

H: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna 1972, nr.224).

Levha 52 A: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna ve Thomas 1974, nr. 66).

B: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Van Effenterre ve Van Effenterre 1972, nr. 88c).

C: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Betts 1980, nr.99).

D: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Betts 1980, nr. 276).

E: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Betts 1980, nr. 290).

F: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Van Effenterre ve Van Effenterre 1972, nr. 117; Gray 1974, fig. C20- C20c).

G: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Van Effenterre ve Van Effenterre 1972, 92c).

H: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Erlenmeyer / Zai-Boerlin 1961, fig. 45).

Levha 53 A: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna 1967, nr. 101).

B: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna 1966, nr. 139).

C: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Pini ve Gill 1988, 20b).

D: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Xenaki-Sakellariou 1958, 52 nr 341).

E: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Sakellarakis 1982, nr. 74).

F: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Pini ve Gill 1988, 125).

G: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna 1967, nr. 85).

H: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna 1967, nr. 64; Laviosa 1969, 19n6).

Levha 54 A: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Pini 1992, nr. 334).

B: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Betts 1980, nr. 229a).

C: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Gray 1974, fig. B11).

D: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Betts 1980, nr. 110b).

E: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna 1967, nr. 101).

F: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Pini ve Gill 1988, nr. 89).

G: Buluntu yeri bilinmeyen mühür (Kenna 1960, nr. 107; Gray 1974, fig. 6l).

IX. TABLO, HARİTA, LEVHA VE GRAFİKLER

Tablo 1

Bölge/ Tarih-MÖ	***Batı Anadolu***	***Yunanistan Anakarası***	***Kikladlar***	***Girit***
7000	Seramiksiz Neolitik B	Mezolitik/ Akeramik Neolitik	Mezolitik	Akeramik Neolitik
6500	Erken Seramikli Neolitik			
6200				
6000	Geç Neolitik Erken Kalkolitik	Erken Neolitik Orta Neolitik *(Sesklo/ Teselya A)*	Erken Neolitik Orta Neolitik	Erken Neolitik Orta Neolitik
5500				
5300	Orta Kalkolitik	Geç Neolitik *(Dimini/ Teselya B)*	Geç Neolitik I	Geç Neolitik
4500			Geç Neolitik II/ Son Neolitik	
3500	Geç Kalkolitik	Son Neolitik		Son Neolitik
3000	Erken Tunç I	Erken Hellas I	Erken Kiklad I *Lakkoudes, Pelos ve Plastiras Kültürü/Grubu Kampos Grubu*	Erken Minos IA Erken Minos IB
2700	Erken Tunç II			
2600		Erken Hellas II Lefkandi I Evresi	Erken Kiklad II Keros- Syros Kültürü//Grubu Kastri Grubu	Erken Minos IIA Erken Minos IIB
2300	Erken Tunç III			
2200		Erken Hellas III	Erken Kiklad III *Phylakopi I Kültürü/Grubu*	Erken Minos III
2100		Orta Hellas I	Orta Kiklad I	Orta Minos IA
2000				
1900	Orta Tunç I			
1800		Orta Hellas II	Orta Kiklad II	Orta Minos IB
	Orta Tunç II	Orta Hellas III	Orta Kiklad III	Orta Minos II/IIIA
1750	Orta Tunç III	Geç Hellas I	Geç Kiklad I	Orta Minos III
1700				Geç Minos IA
1620		Geç Hellas IIA	Geç Kiklad II	*Thera Patlaması yak. 1620?: Geç Minos IB başlangıcı*
1520		Geç Hellas IIB/IIIA:1		
1500	Geç Tunç Çağı I		Geç Kiklad III	Geç Minos II/IIIA
1430		Geç Hellas IIIA: 2		Geç Minos IIIA *Knossos yıkımı:* Geç Minos IIIA: 2 *başlangıcı*
1330		Geç Hellas IIIB		
1320	Geç Tunç II			Geç Minos IIIB
1200	Erken Demir Çağı	Geç Hellas IIIC		Geç Minos IIIC/ Subminos
1050	Proto-geometrik	Proto-geometrik	Proto-geometrik	Proto-geometrik

Tablo 2

Bölge / Dönem	**Girit**	**Kiklad Adaları**	**Kıta Yunanistan**	**Batı Anadolu**	**Bilinmeyen**	***Toplam***
MÖ 3. Bin Öncesi	-	12	-	-	-	*12*
MÖ 3. Bin	10	18	1	2	3	*34*
MÖ 2. Binin İlk Yarısı (Minos)	40	4	9	-	12	*65*
MÖ 2. Binin İkinci Yarısı (Miken)	39	19	29	4	28	*119*
Toplam	*89*	*53*	*39*	*6*	*43*	*230*

Tablo 3

Buluntu Grubu	**Toplam**	**Bölge**	**Toplam**	**Dönem**	**Toplam**
Modeller	30	**Girit**	89	**MÖ 3. Bin Öncesi**	12
Piktografik	93	**Adalar**	53	**MÖ 3. Bin**	34
Gliptik	107	**Kıta Yunanistan**	39	**MÖ 2. Binin İlk Yarısı (Minos)**	65
		Batı Anadolu	6	**MÖ 2. Binin İkinci Yarısı (Miken)**	119
		Buluntu Yeri Bilinmeyen	43		
Toplam	230		230		230

Tablo 4

Tipler	**MÖ 3. Bin Öncesi**	**MÖ 3. Bin**	**MÖ 2. Binin İlk Yarısı (Minos)**	**MÖ 2. Binin İkinci Yarısı (Miken)**
Kano Tipi Kürekli	**X**	**X**	**X**	**X**
Yelkenli				**X**
Seren Direkli		**X**	**X**	**X**

Tablo 5

Dönem / Bölge	**Yelkenli**	**Kano Tipi Kürekli**	**Seren Direkli**	**Gruplandırılamayan**
MÖ 3. Bin Öncesi	-	12	-	-
MÖ 3. Bin	-	27	7	-
MÖ 2. Binin İlk Yarısı (Minos)	-	17	43	3
MÖ 2. Binin İkinci Yarısı (Miken)	14	84	11	12
Toplam	*14*	*140*	*61*	*15*

Tablo 6

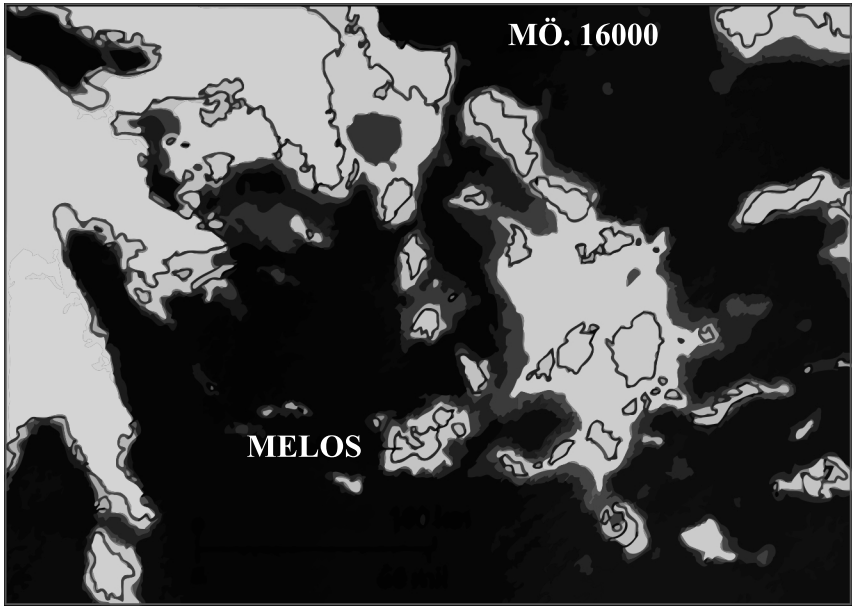
A. Van de Moortel	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
Dönem	Erken Tunç Çağı I-III/ yak. MÖ 3000-200		Orta Tunç Çağı I-III/ yak. MÖ 2000-1700/1650		Erken Tunç Çağı IIB-Geç Tunç Çağı IIIA2/ yak. MÖ 2500/2400-1200		Geç Tunç Çağı IIIB-C/ yak. MÖ 1300- 1050	
Gövde	Alçak	Alçak	Asimetrik	Kıvrımlı	Simetrik	Kıvrımlı	Asimetrik	Kıvrımlı Asimetrik
Taban-Dip	Düz	Yuvarlak	Düz	Yuvarlak	Düz	Yuvarlak	Düz	Yuvarlak
Pruva	Uzun, Açılı	Uzun, Açılı	Uzun, Açılı	Yüksek	Eşit	Eşit	Açılı (Hayvan Başı /Bazen Mahmuz)	
Pupa	Alçak	Alçak	Alçak, Açılı	Alçak	Eşit	Eşit	Eğimli	

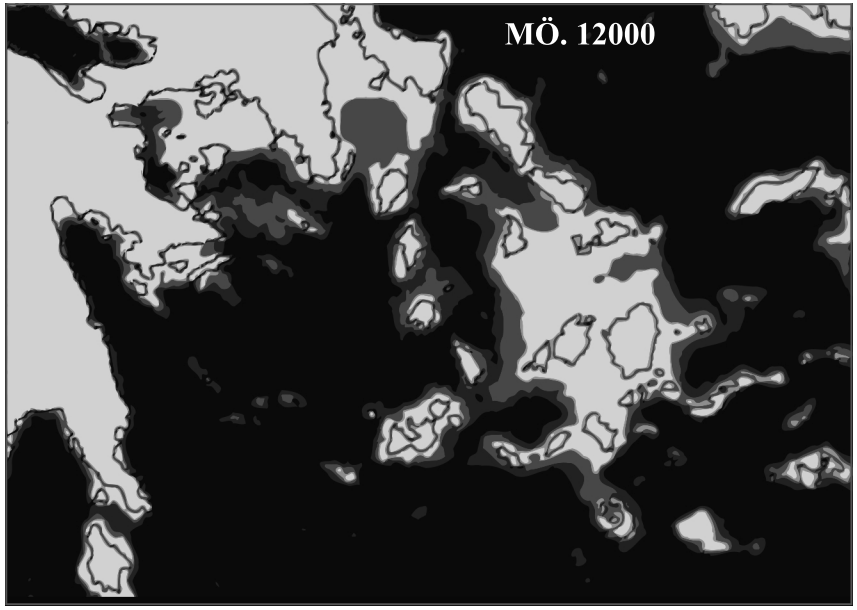
Tablo 7

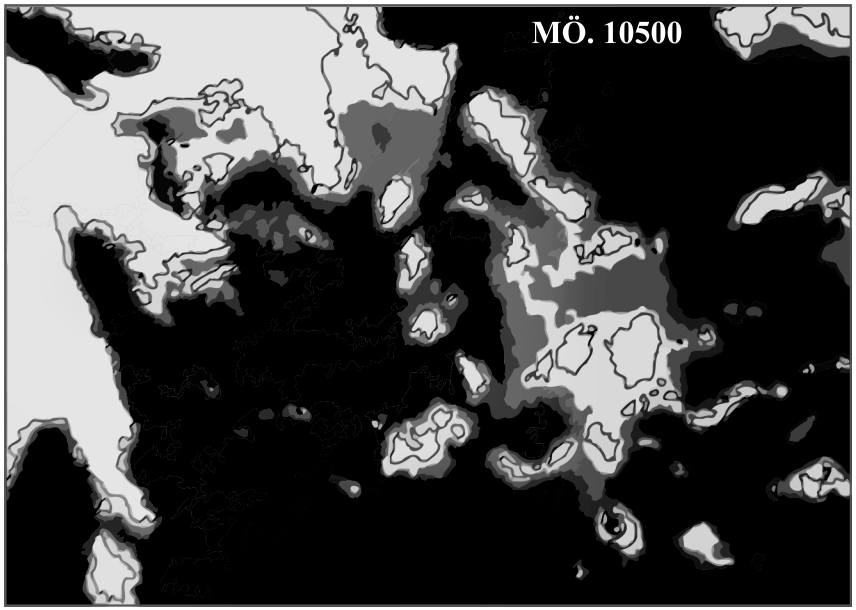
M. Wedde	Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4	Tip 5	Tip 6
						
Dönem	EK II	EM III-OM II (III)	OM I- OH III	OM III-GM III	GH III A-C	GH IIIB-C
Gövde	Alçak, Düz	Yuvarlak (Kıvrımlı)-Düz Taban)	Hilal Şeklinde	Hilal Şeklinde	Düz Omurga	Düz
Pruva	Uzun	Alçak	Eşit (Sivri Uçlu, Ok Ucu)	Eşit	Dikey	Eşit
Pupa	Alçak	Uzun (Bazen Çatallanan)	Eşit (Çatallanan)	Eşit	Yüksek	Eşit
Mahmuz/ Çıkıntı	Var (Pupa)	Bazen	Bazen Var	Var	Yok	Var
Padıl/Kürek	Var	Var (Kürek)	Var	Var	Var (Bazen Yok)	Bazen Var
Süsleme	Var (Balık)	Çatallı Baş	Var (Çatallanma ve Ok)	Cıvadra ve Tente	Var (Pruvada Kuş, Küpeşte)	Var (Kuş Başı)
Yelken	Yok	Açılmamış	Açılmamış	Var	Yok	Var
Direk	Yok	Var	Var	Var	Var (Bazen Yok)	Var

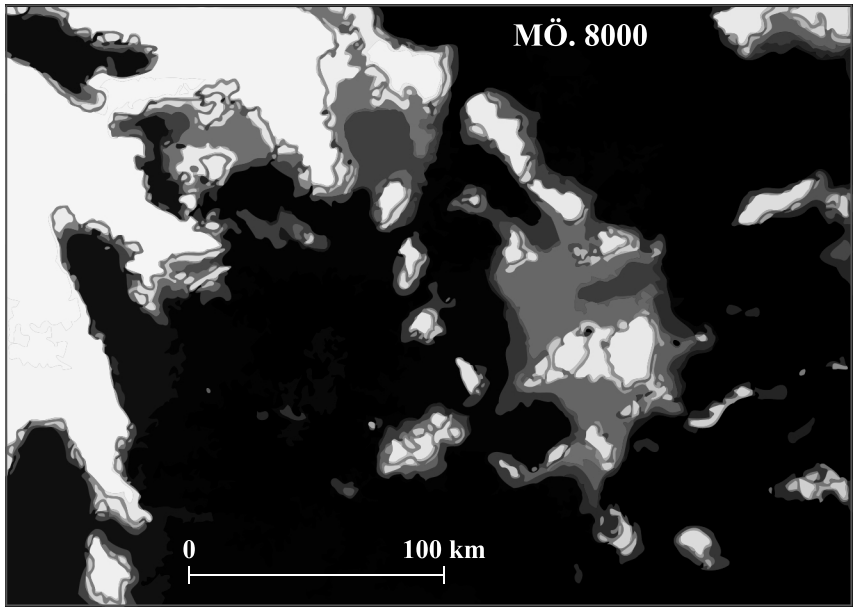
Tip VII- "Talismanic/ Tılsım": OM III- GM II

Tip VIII- "Kült": OMIB- GH IIIC1

MÖ. 16000
MELOS

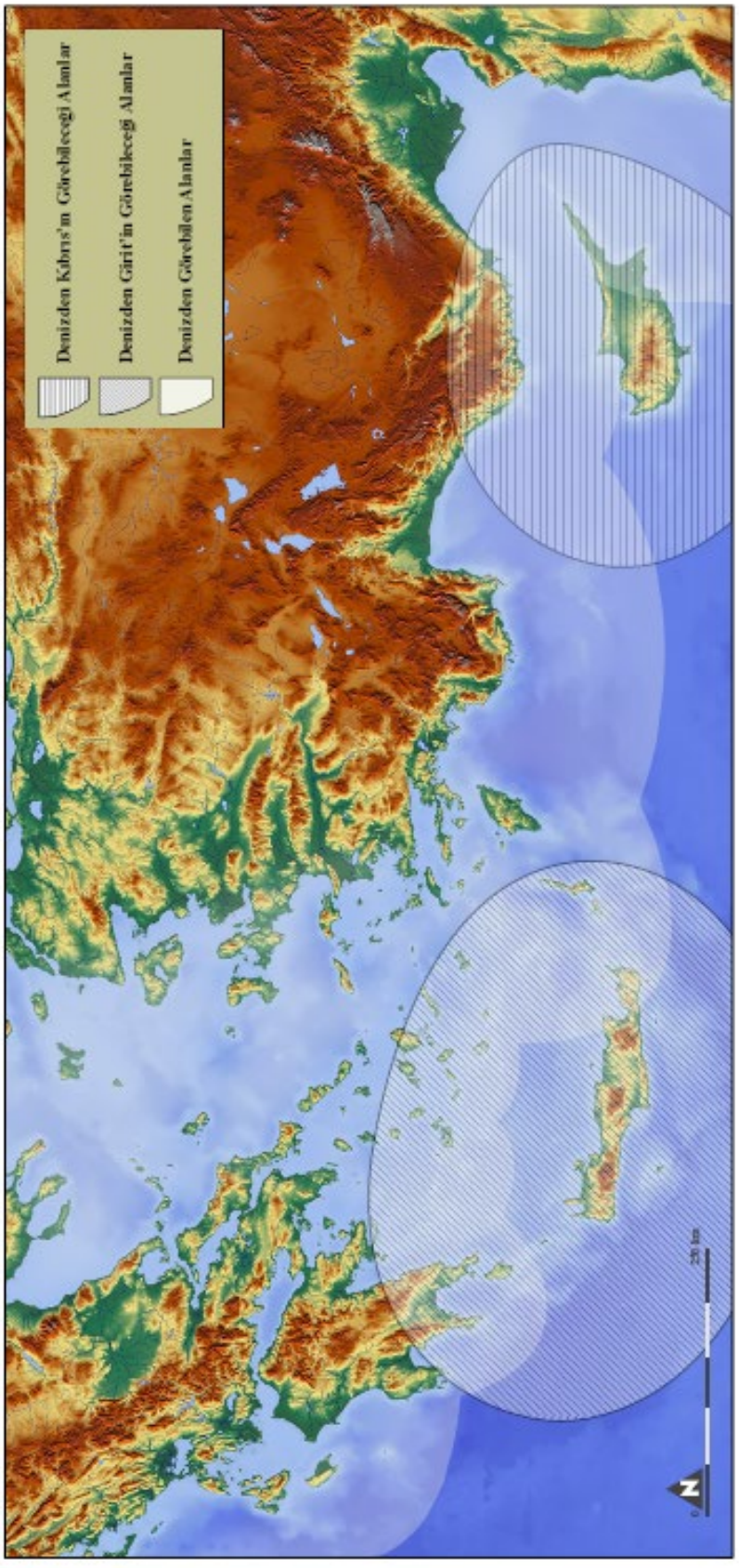

MÖ. 12000

MÖ. 10500

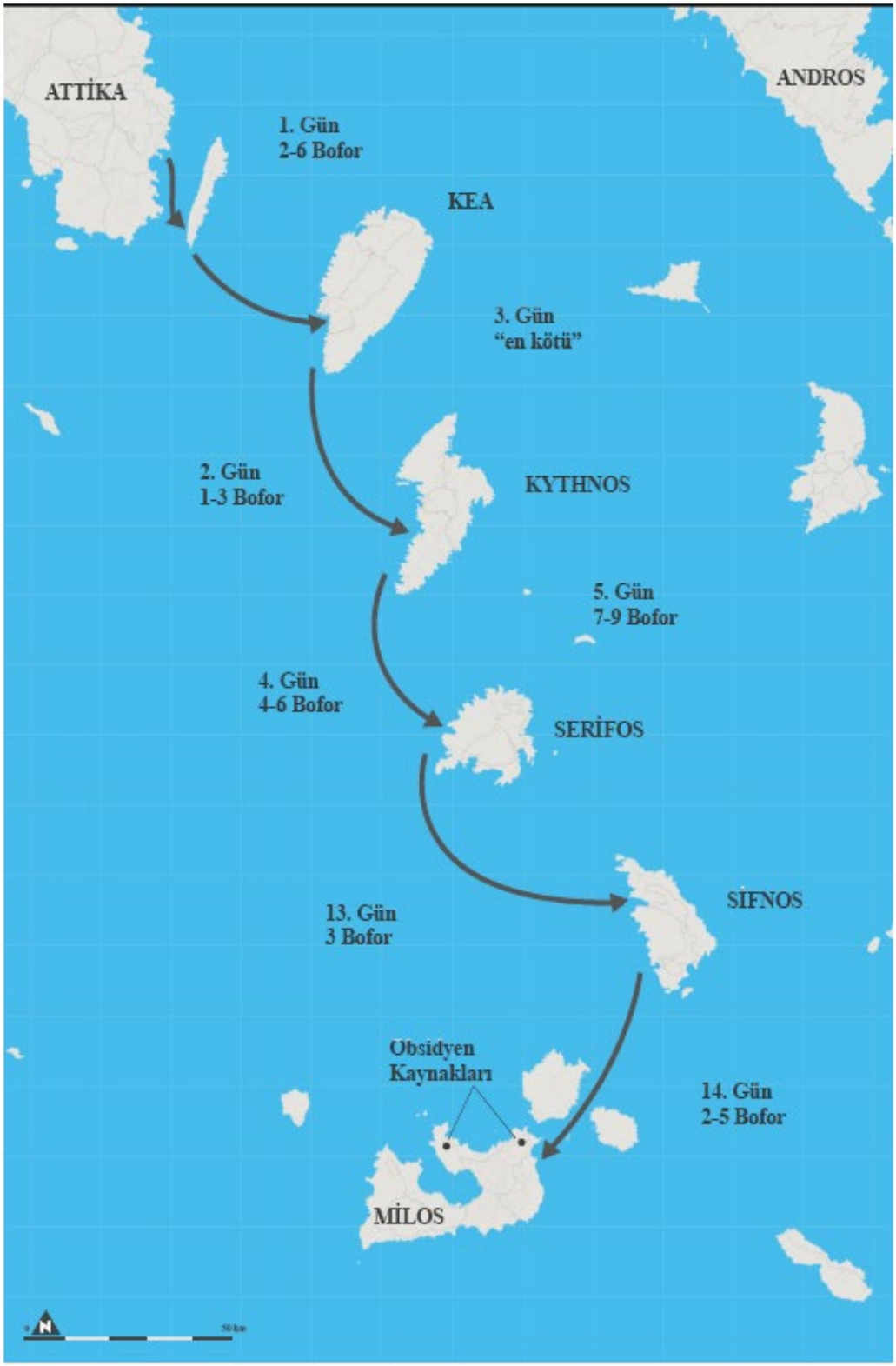

MÖ. 8000
0
100 km

TRAKYA
TESELYA
EGE DENİZİ
ANADOLU
KITA YUNANİSTAN
EUBOEA
PELOPONNESSOS
AKDENİZ
LEMNOS
Troya
Poliochni
Iolkos
LESBOS
Orkhomenos
Pyrgos Livanaton
SKİROS
Thermi
Liman Tepe
Eretria
Oropos
KHİOS
Tanagra
Dramesi
Thebes
Bademgediği Tepe
Atina
ANDROS
AEGİNA
Brauron
Agia Irini
Strofilas
SAMOS
Epidauros
TENOS
Çine Tepecik
Mykenai
Franchthi Mağarası
Kolonna
Kephala
Khalandriani
Ftelia
KEA
MYKONOS
Argos
Milet
Tiryns
SYROS
DELOS
NAKSOS
Asine
DHOKOS
SPETSES
ANTIPAROS
SİFNOS
Korphi t'Aroniou
Tragana
Phylakopi
PAROS
KOS
Seraglio
Pylos
Kapari
AMORGOS
GYALİ
MELOS
THERA
Vathy
Akrotiri
ASTYPALAİA
RODOS
Khania
Phylaki
Anemospilia
Mirabello
Knossos
Voliones
Gazi
Pseira
KARPATHOS
Amnisos
Lyttos
Mokhlos
Malia
Siteia
Petras
GİRİT
Olous
Palaikastro
Agia Triada
Traostalos
Phaistos
Makrygialos
Kato Zakros
Sopata Kouse
Khristos
Adromyloi
Platanos
0
250 km
N
W
E
S

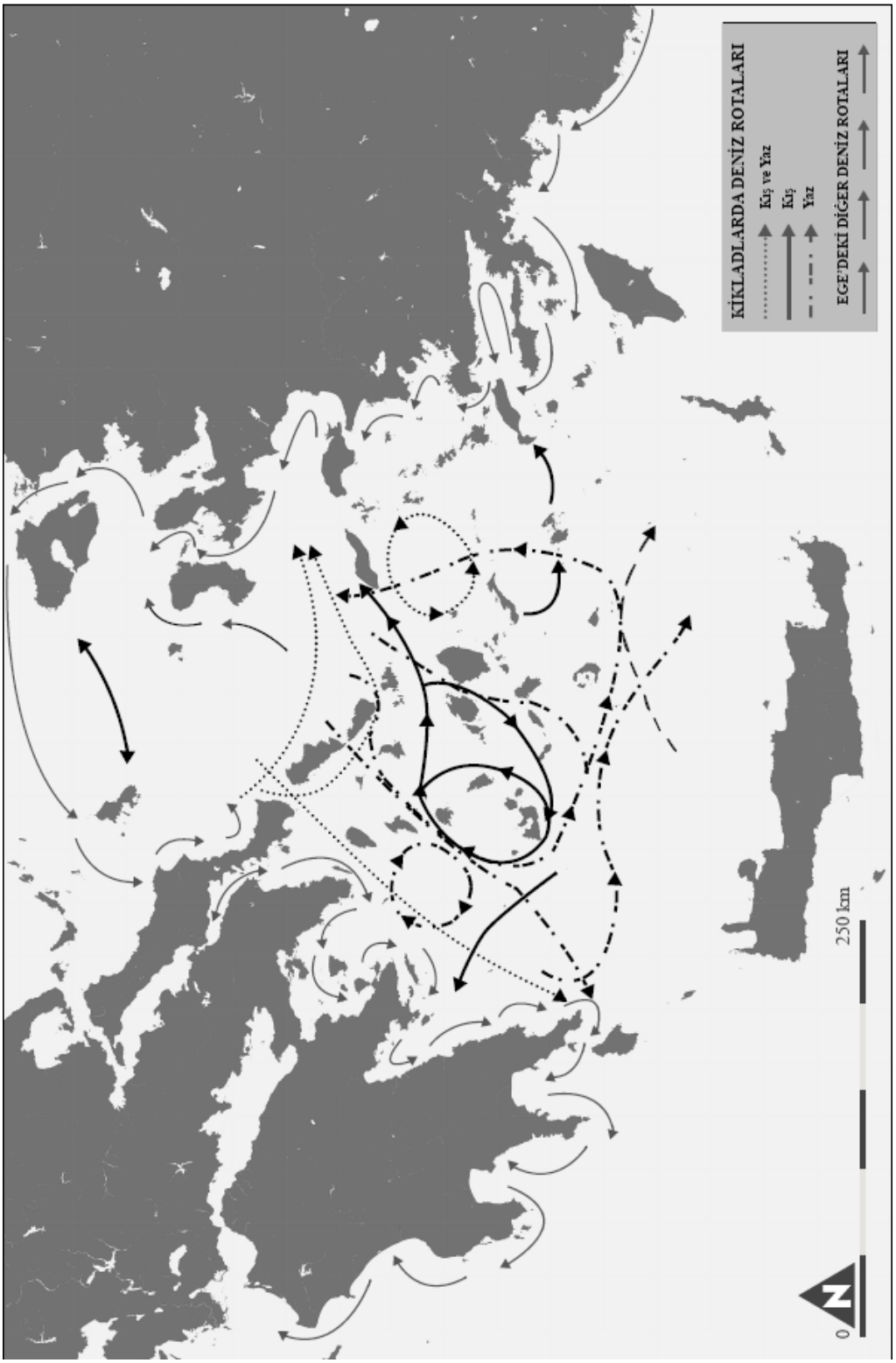
Harita 3

Denizden Kıbrıs'ın Görebileceği Alanlar
Denizden Girit'in Görebileceği Alanlar
Denizden Görebilen Alanlar
N
20 km

Harita 4

ATTİKA
ANDROS
1. Gün
2-6 Bofor
KEA
3. Gün
"en kötü"
2. Gün
1-3 Bofor
KYTHNOS
5. Gün
7-9 Bofor
4. Gün
4-6 Bofor
SERİFOS
SİFNOS
13. Gün
3 Bofor
Obsidyen
Kaynakları
14. Gün
2-5 Bofor
MİLOS

Harita 5

KİKLADLARDA DENİZ ROTALARI
Kış ve Yaz
Kış
Yaz
EGE'DEKİ DİĞER DENİZ ROTALARI
0
250 km
N

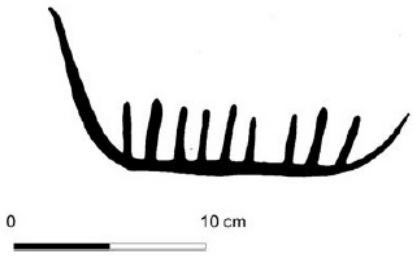
Levha 1

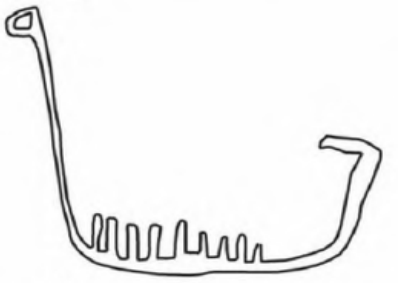
A

B

C

D

E

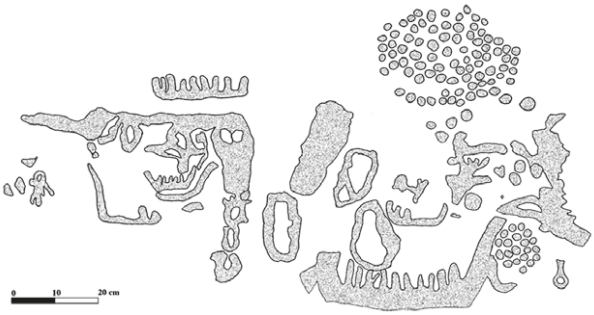
Levha 2

A

B

C

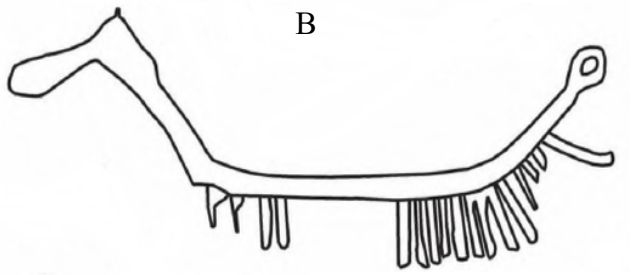
Levha 3

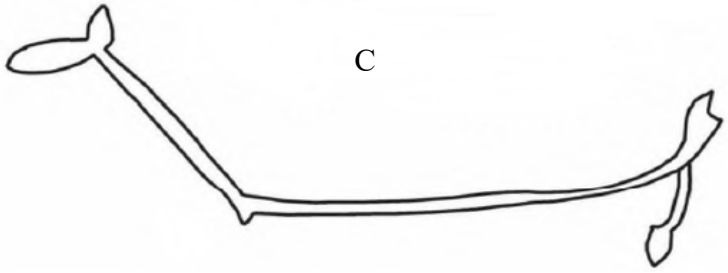
A

B

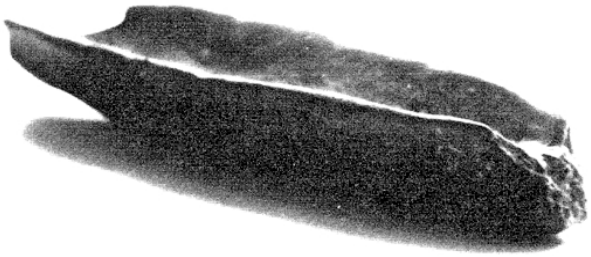

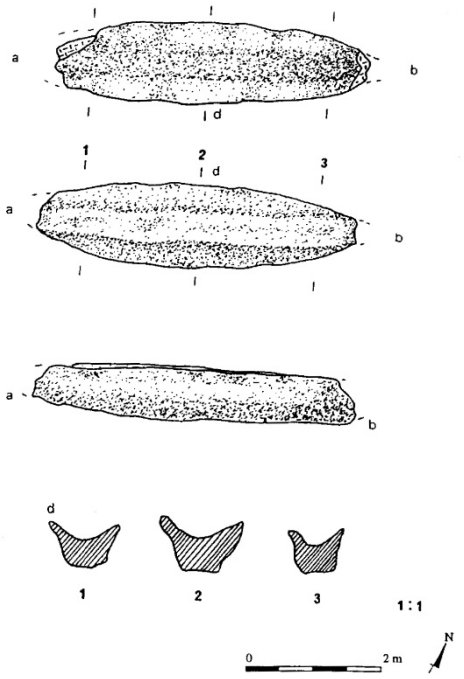
C

D

Levha 4

A

B

C

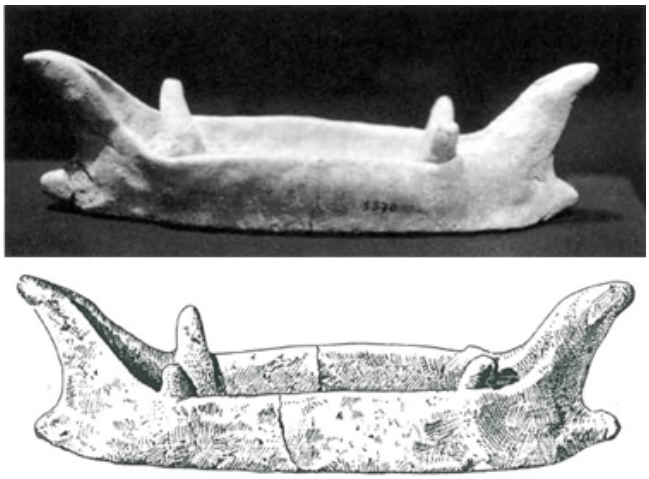

D

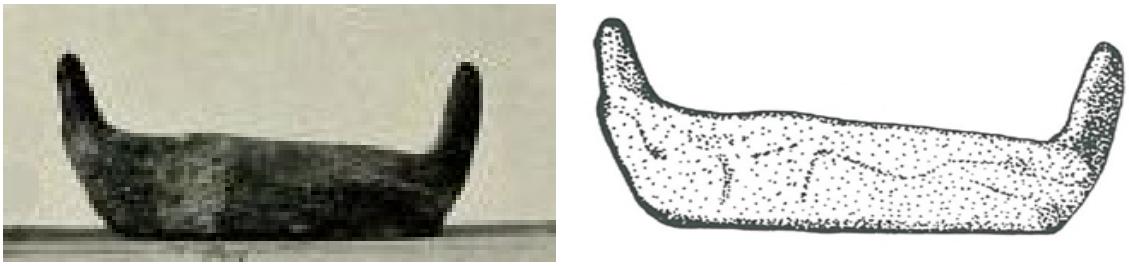
Levha 5

A

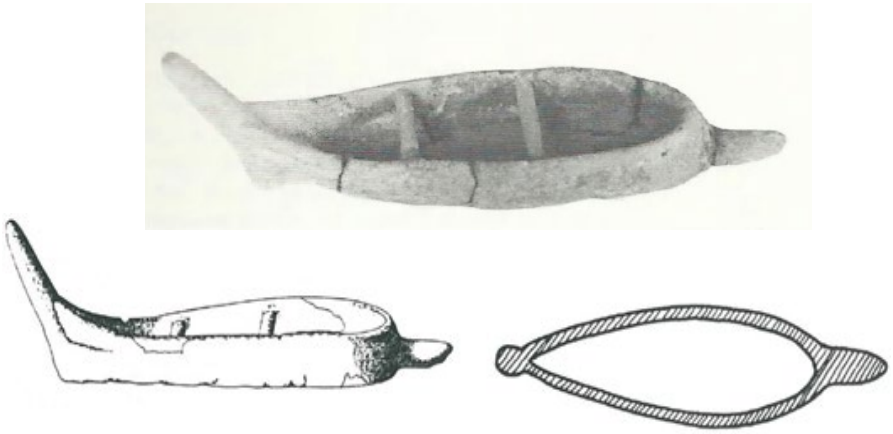

B

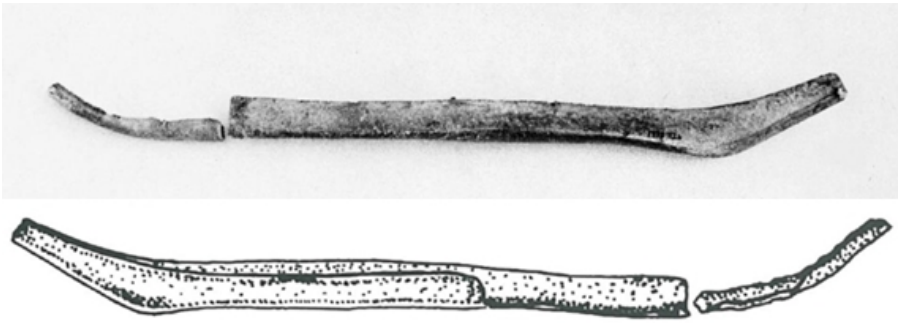

C

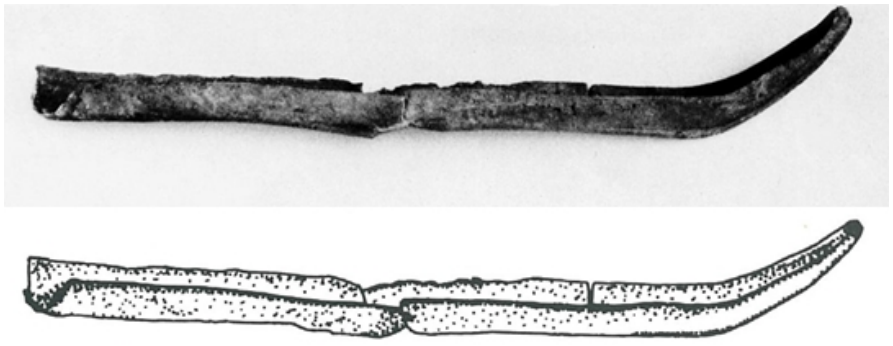
Levha 6

A

B

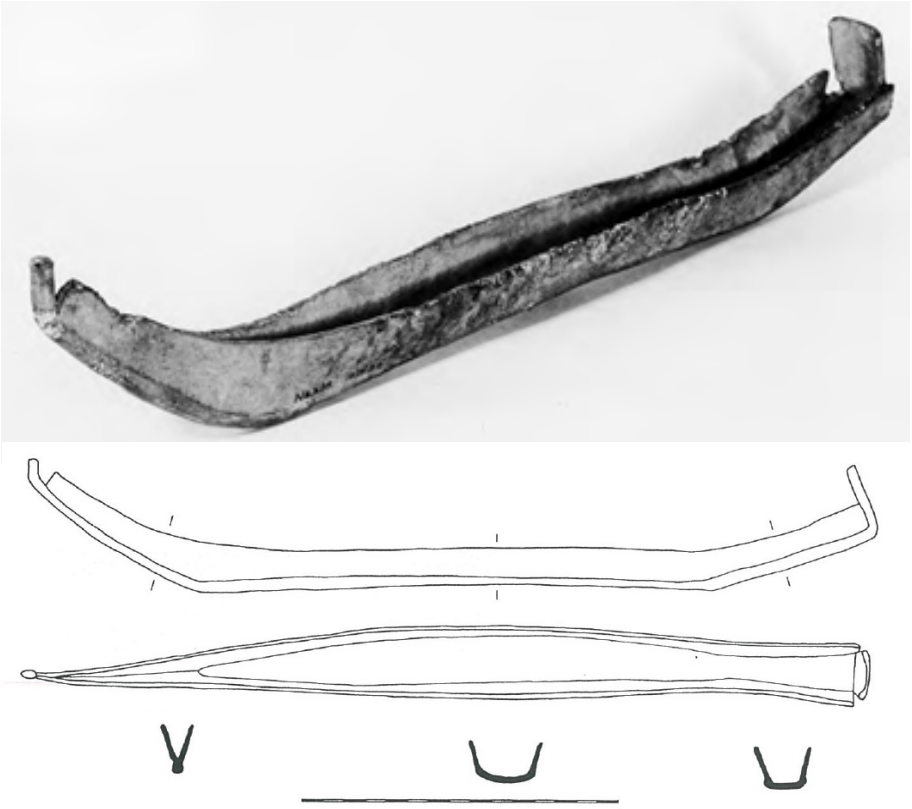

C

D

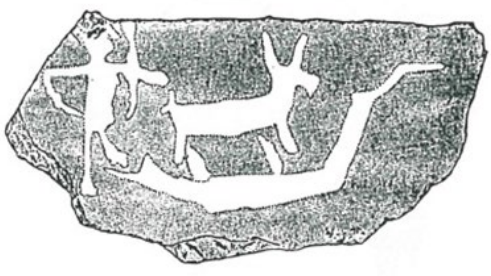
Levha 7

A

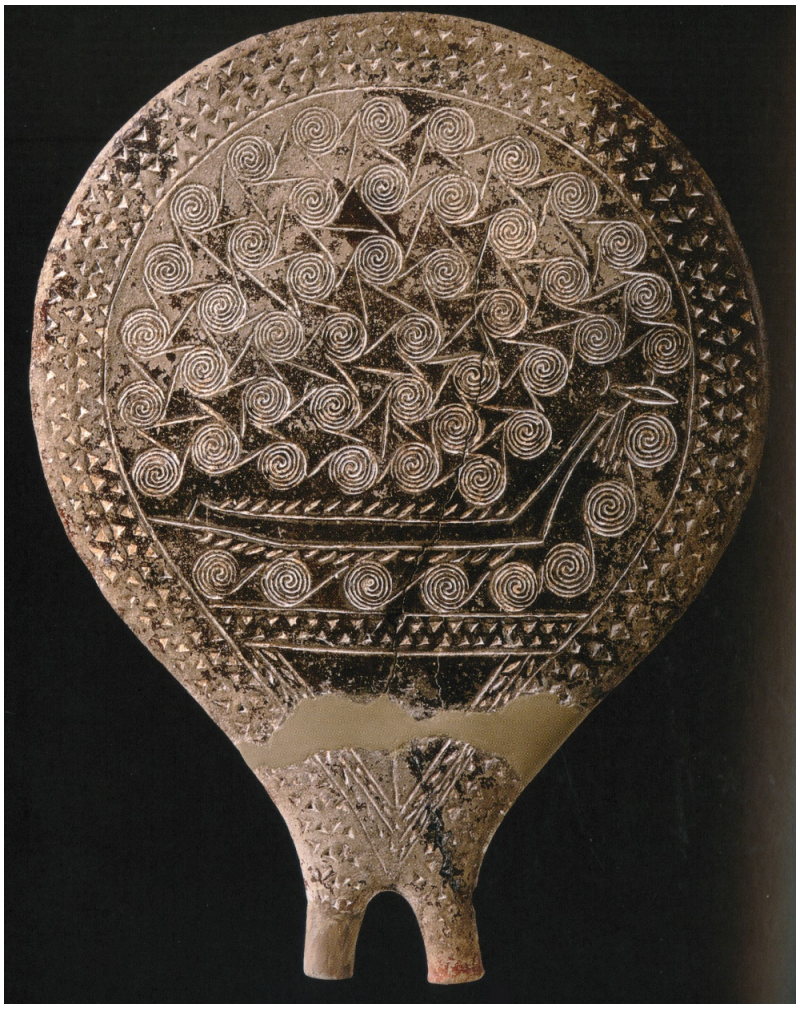

B

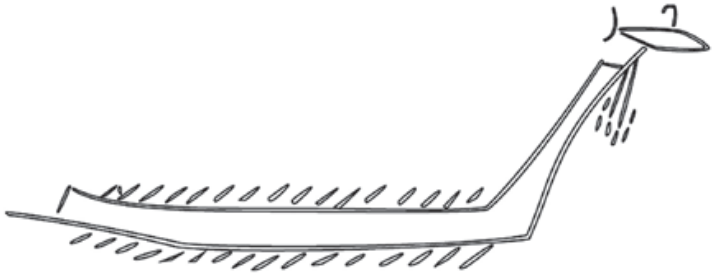

C

Levha 8

A

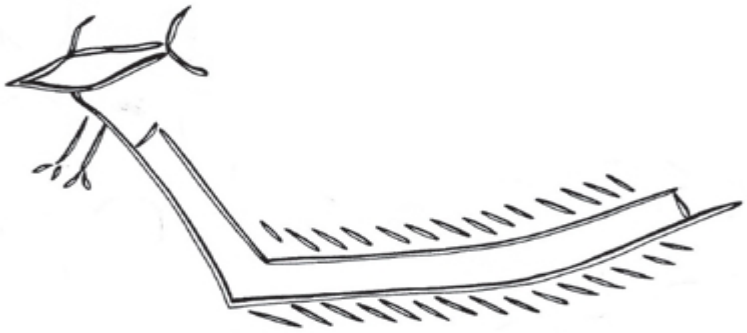

B

Levha 9

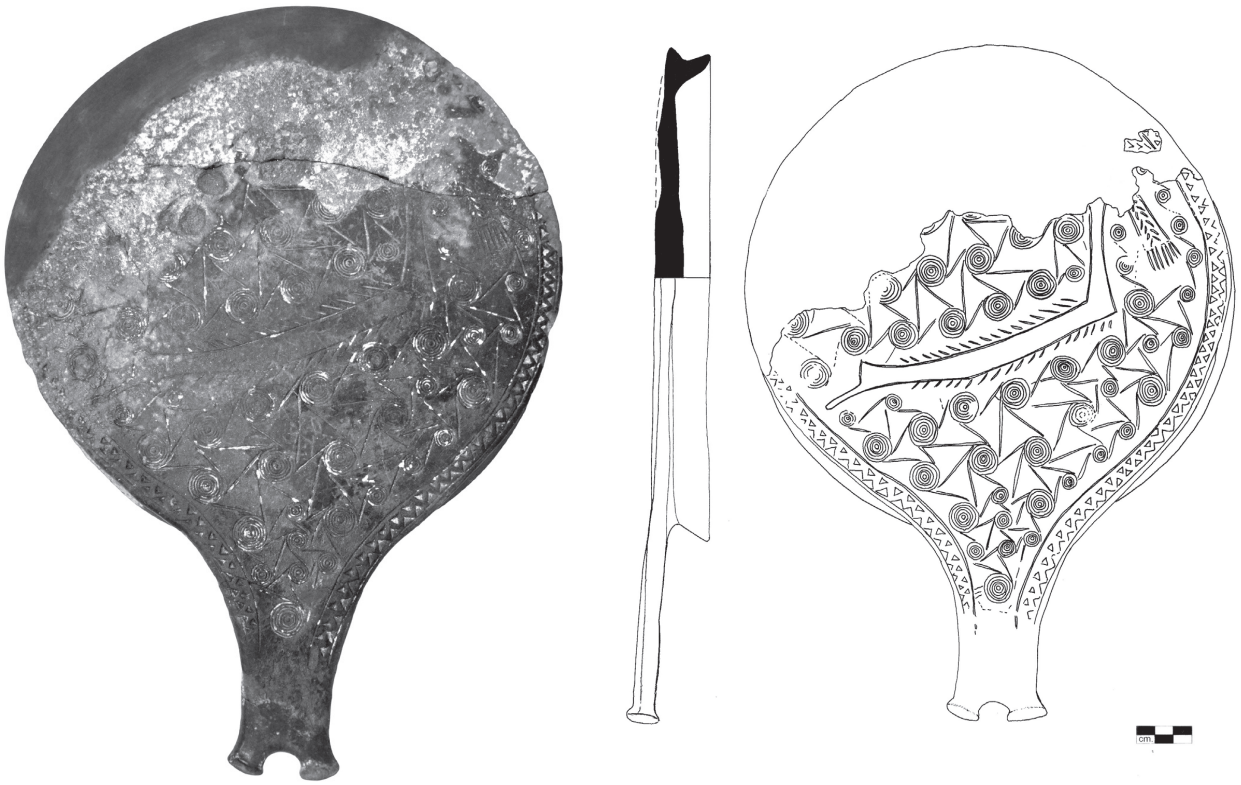

A

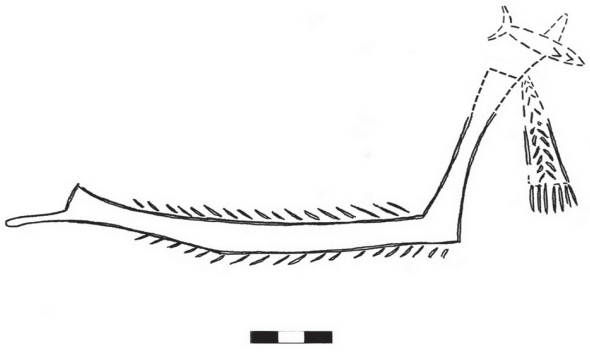

B

Levha 10

A

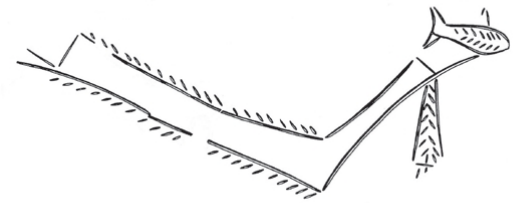

B

Levha 11

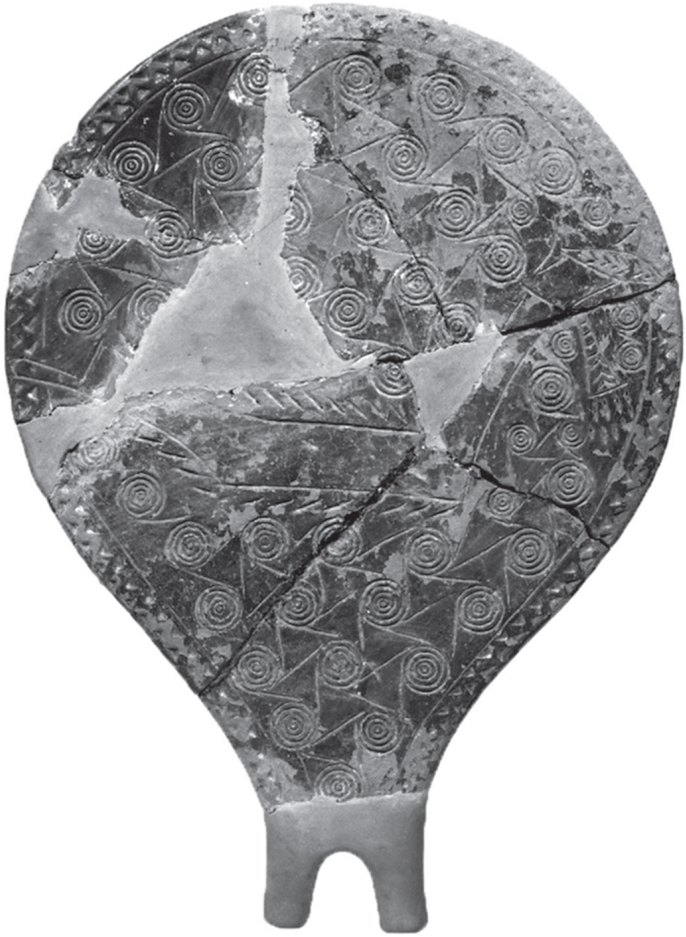

A

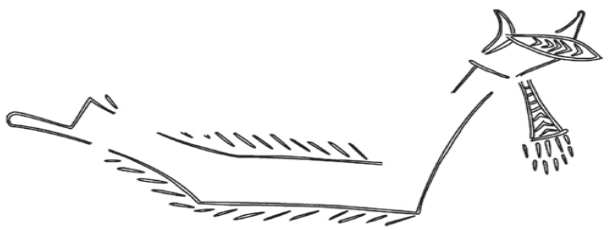

B

Levha 12

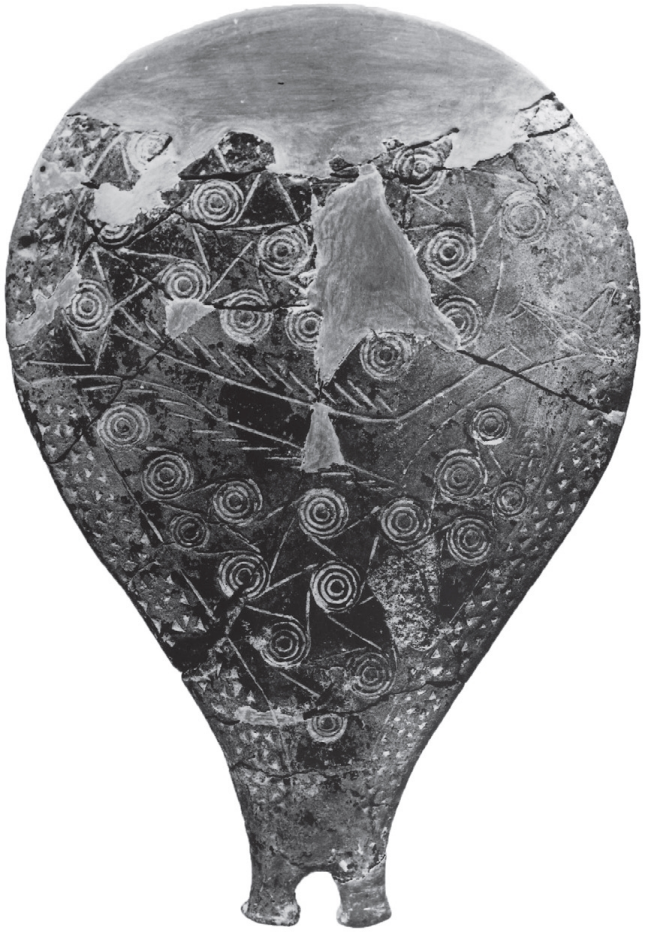

A

B

Levha 13

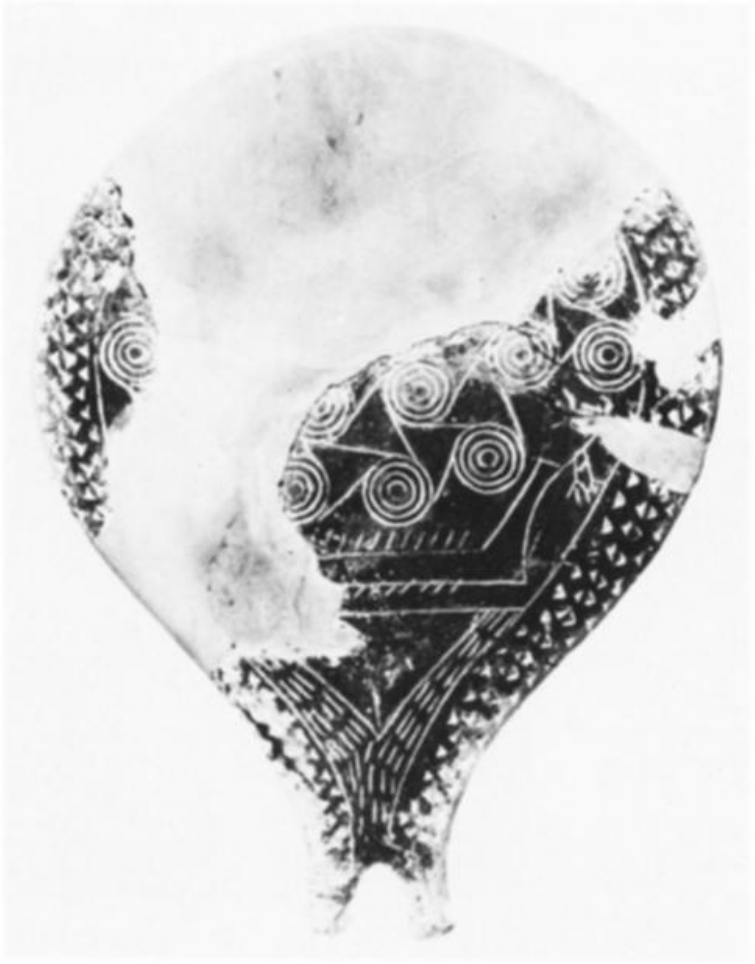

A

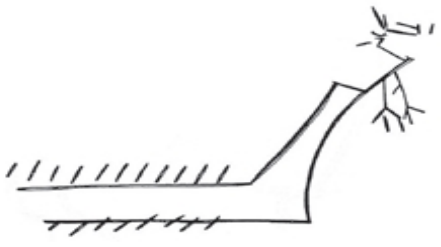

B

Levha 14

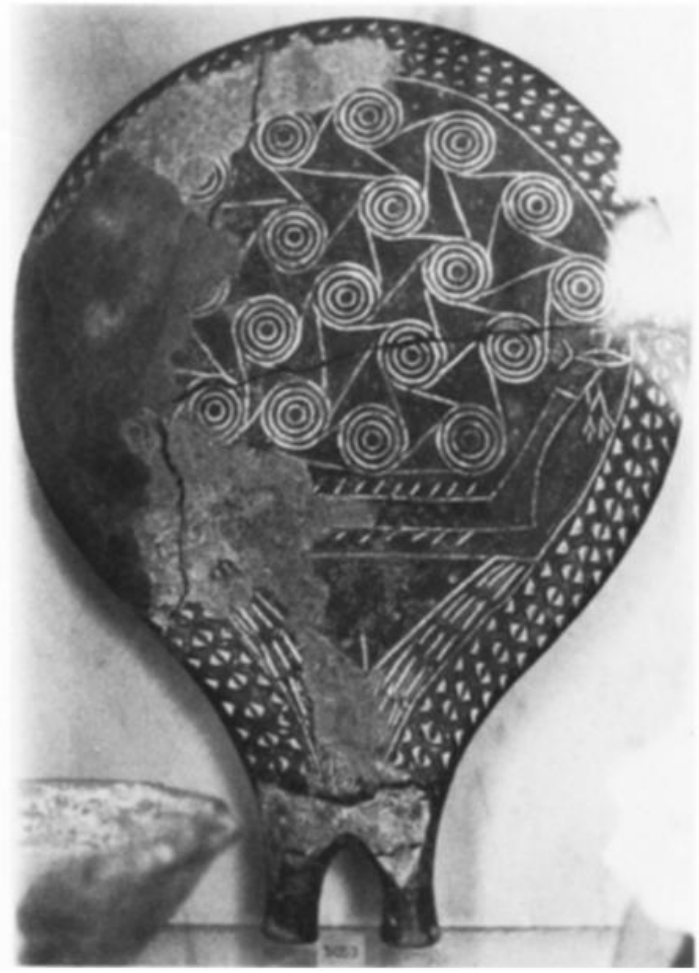

A

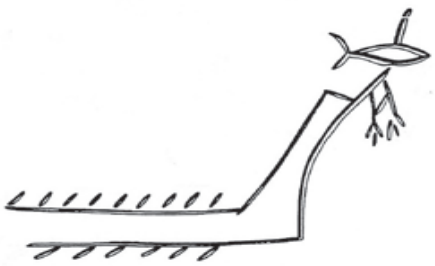

B

Levha 15

A

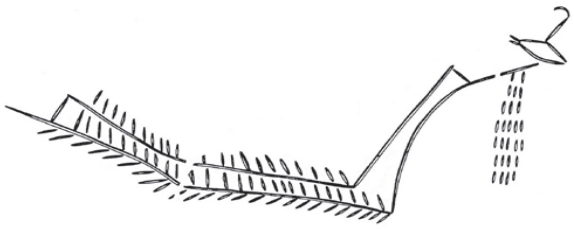

B

Levha 16

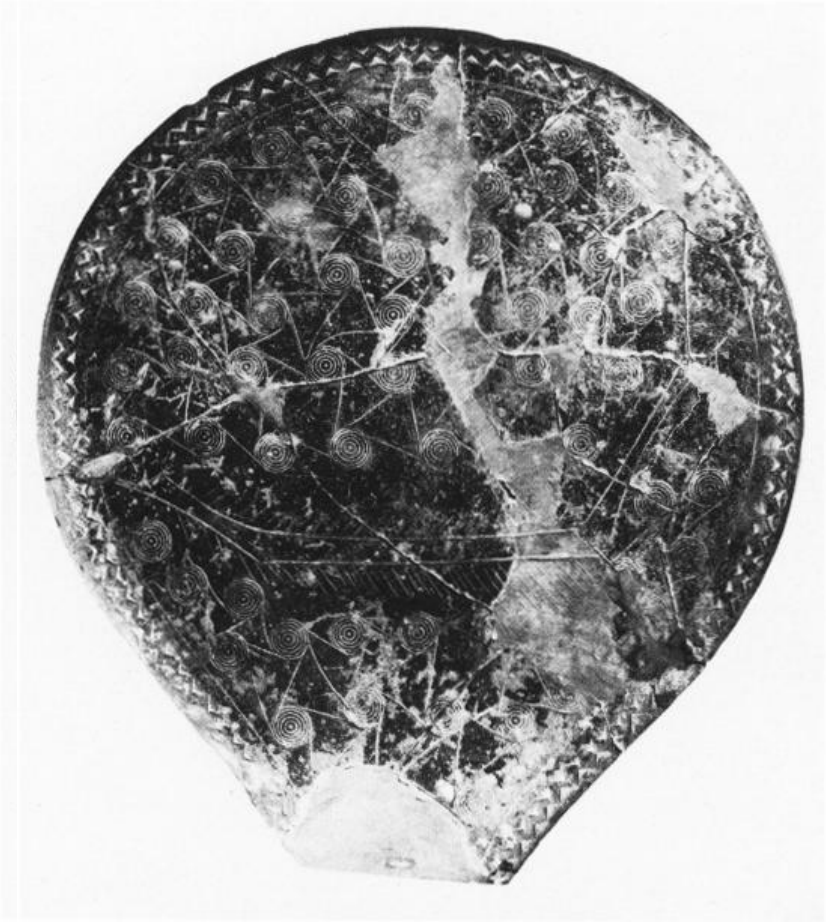

A

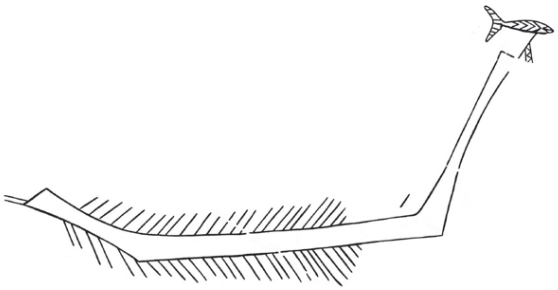

B

Levha 17

A

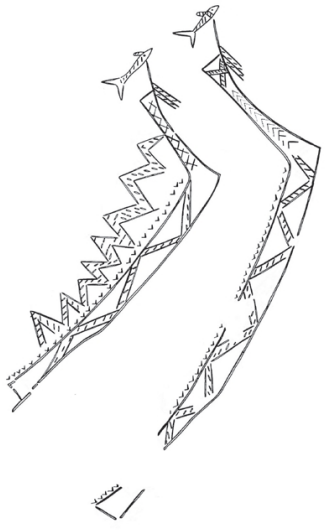

B

Levha 18

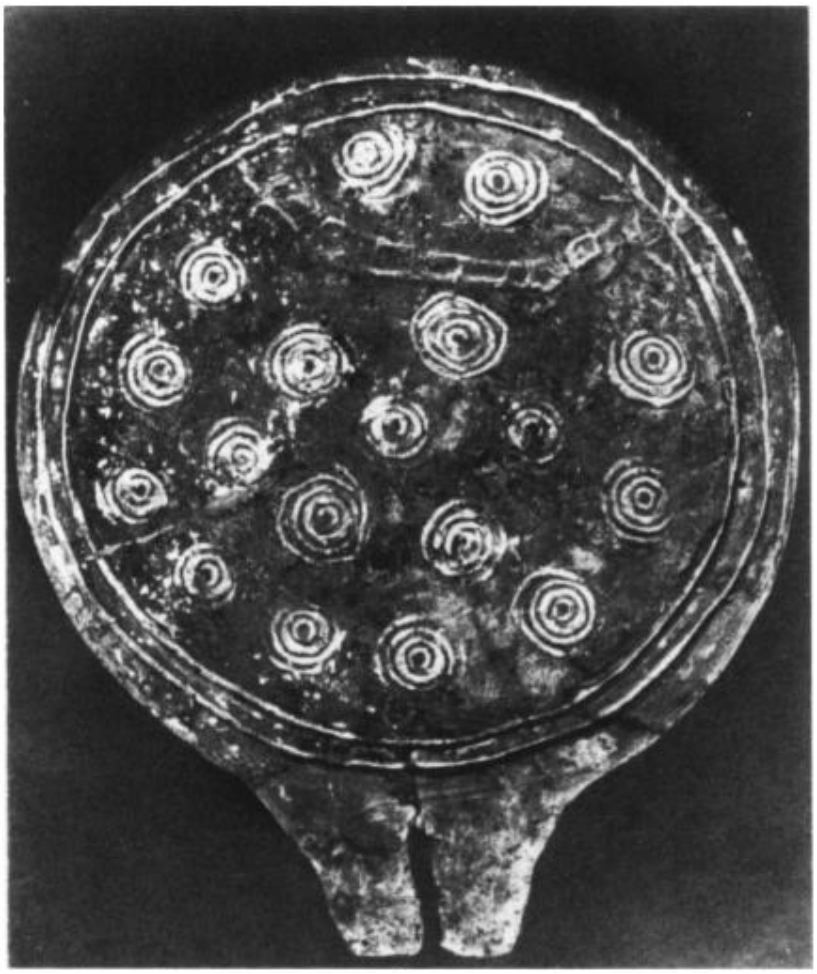

A

B

Levha 19

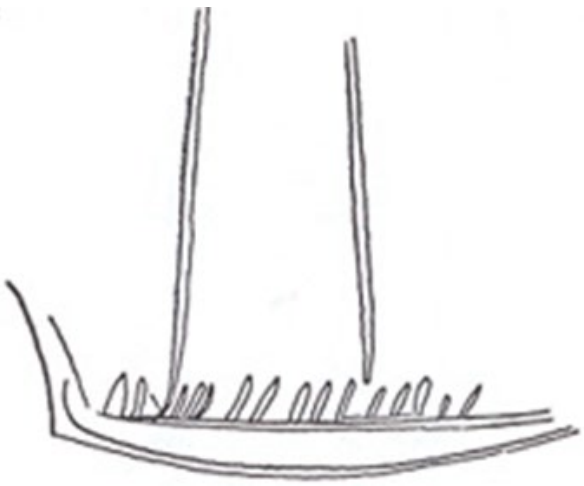
A

B

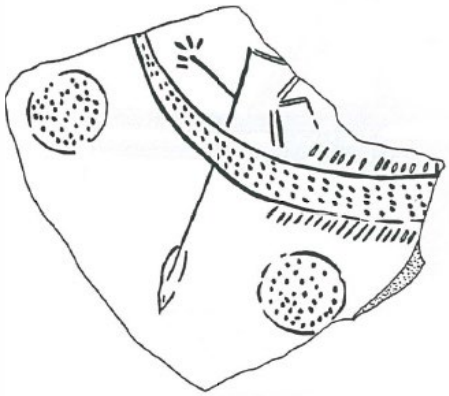
Levha 20

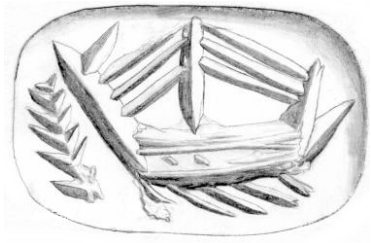
A

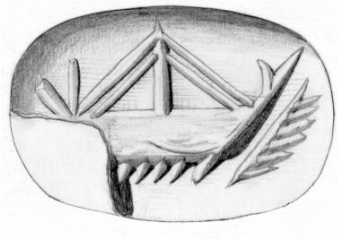
B

C

D

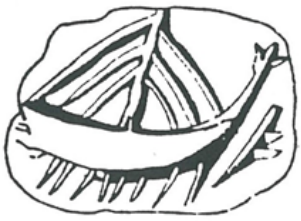
Levha 21

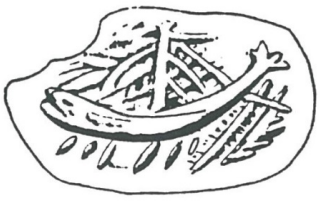
A

B

C

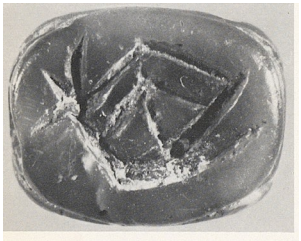

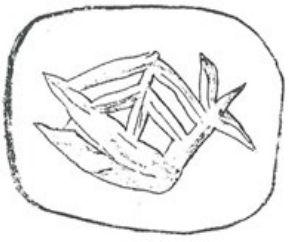
D

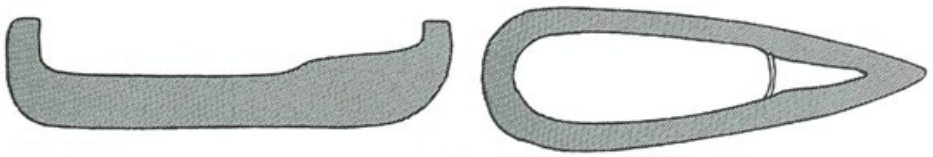
E

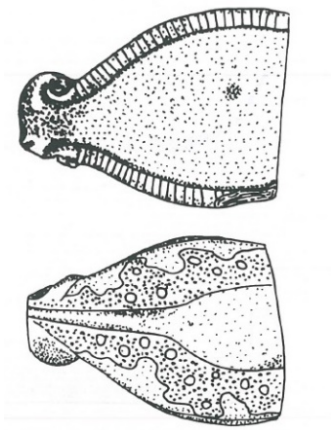

F

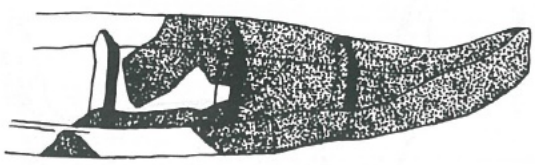
Levha 22

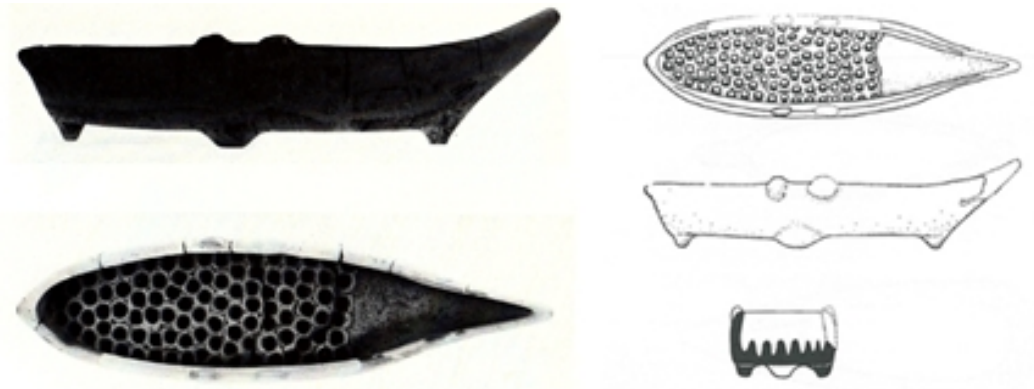
A

B

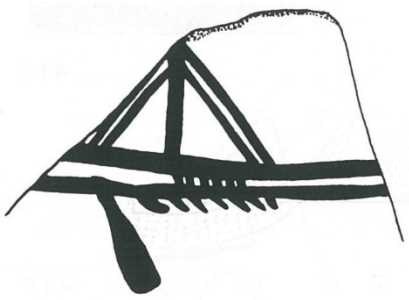

C

D

Levha 23

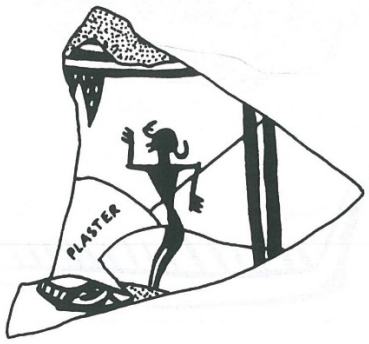

A

B

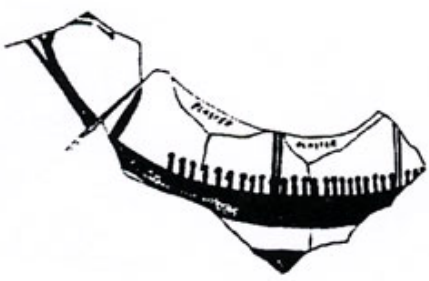
C

D

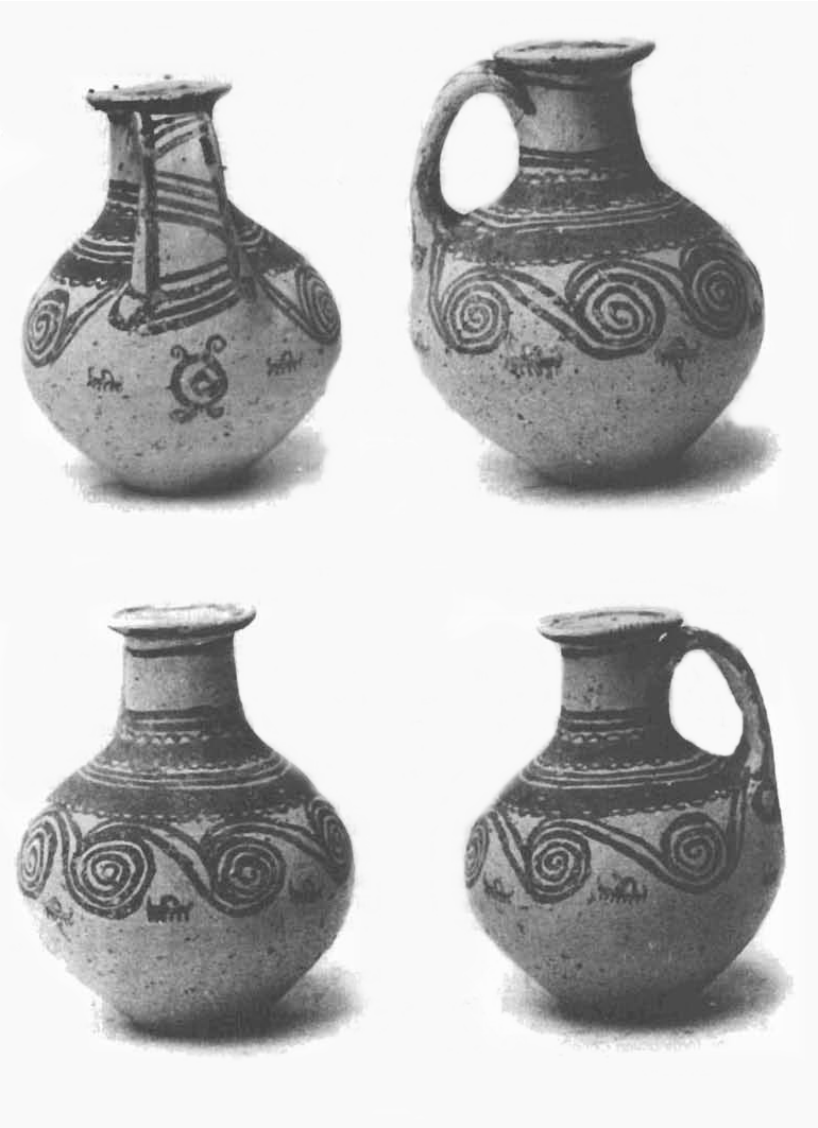

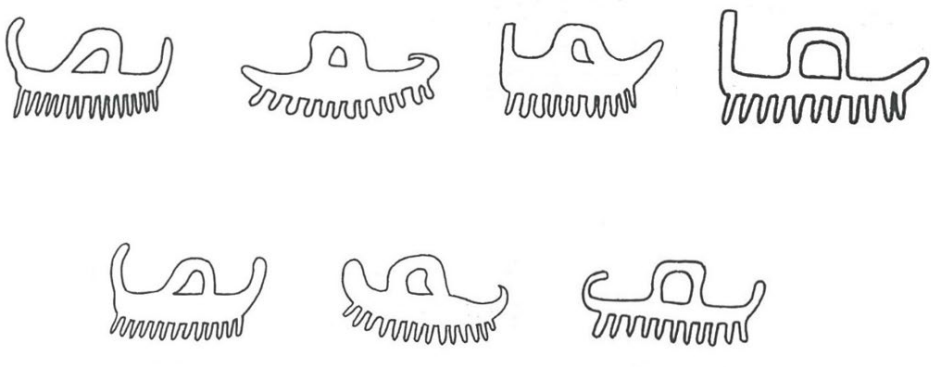

E

Levha 24

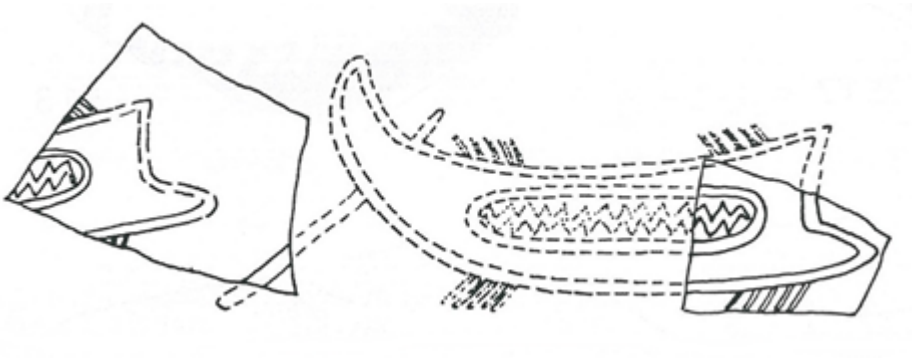

A

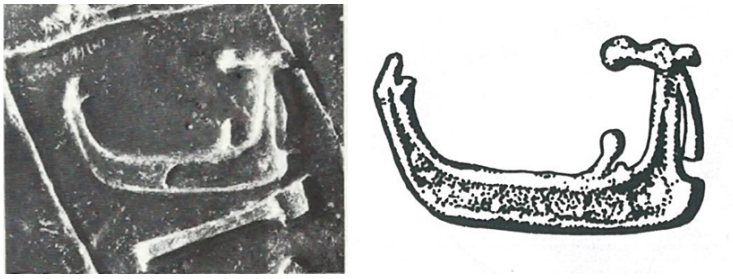

B

Levha 25

A

B

C D E

F

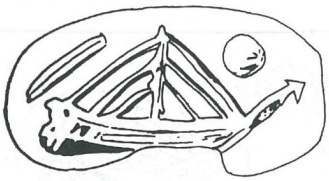
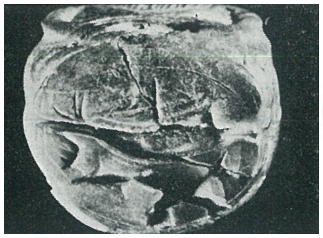
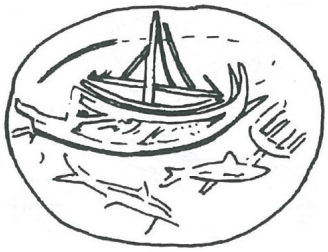
G

Levha 26

A B

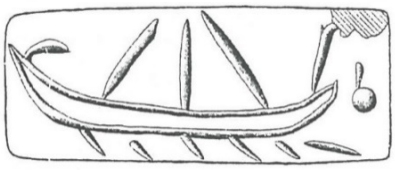

C D

E F

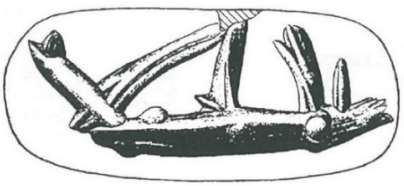
G

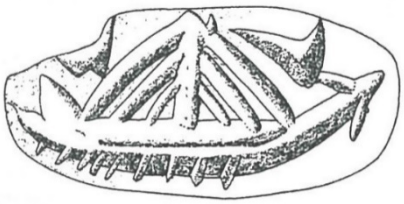

H

Levha 27

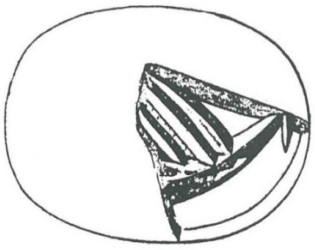

A

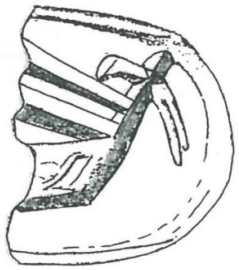
B

C

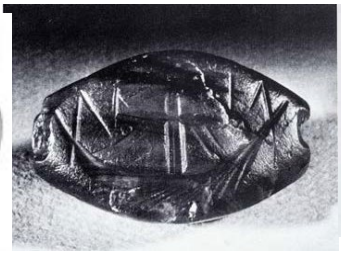

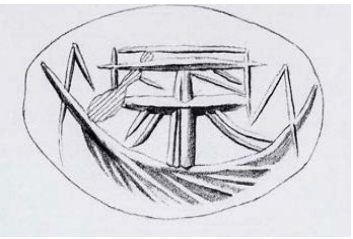
D

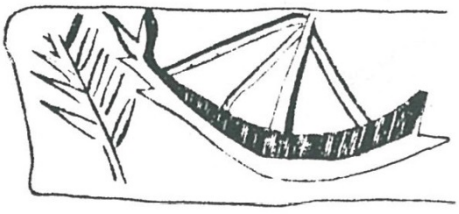

E

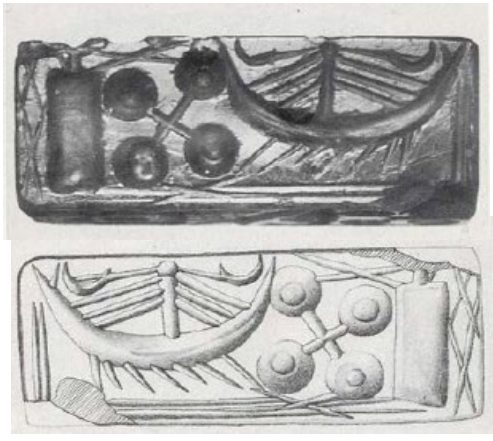

F

G

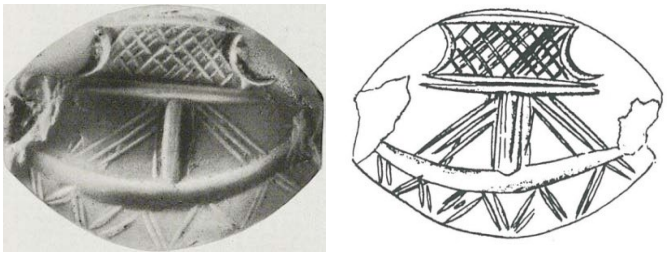

H

Levha 28

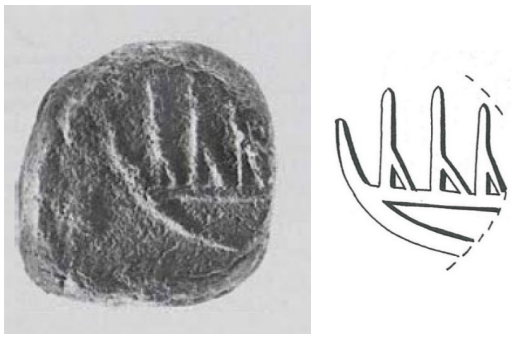
A

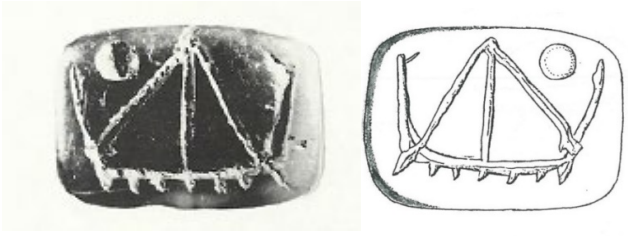
B

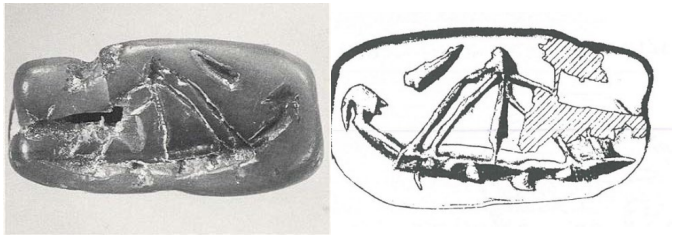
C

D

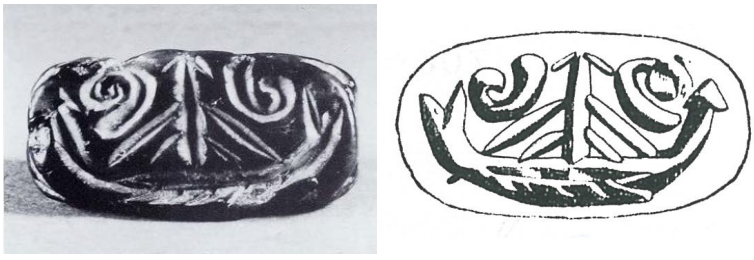
E

F

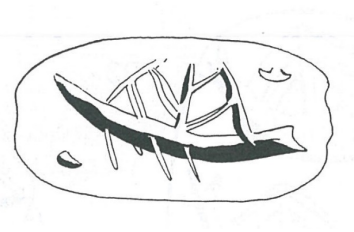

G

H

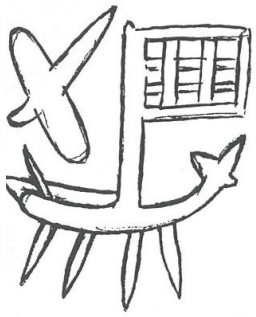
Levha 29

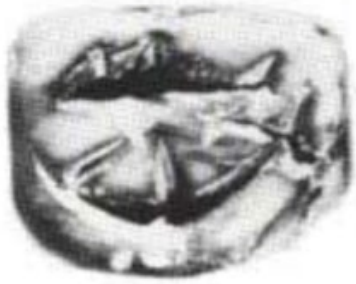
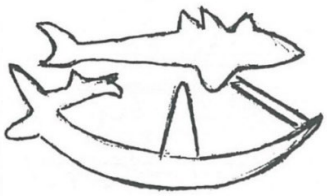
A

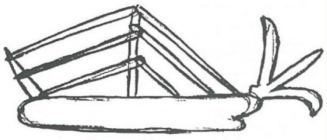

B

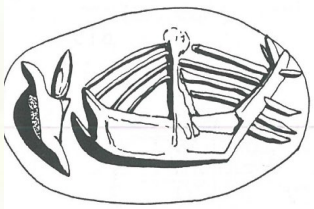
C

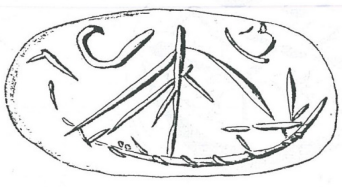
D

E

F

G

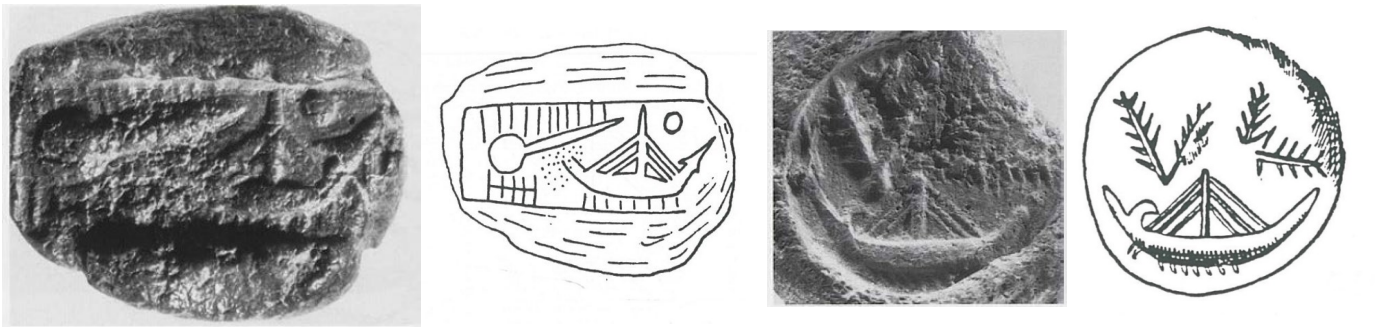
Levha 30

A

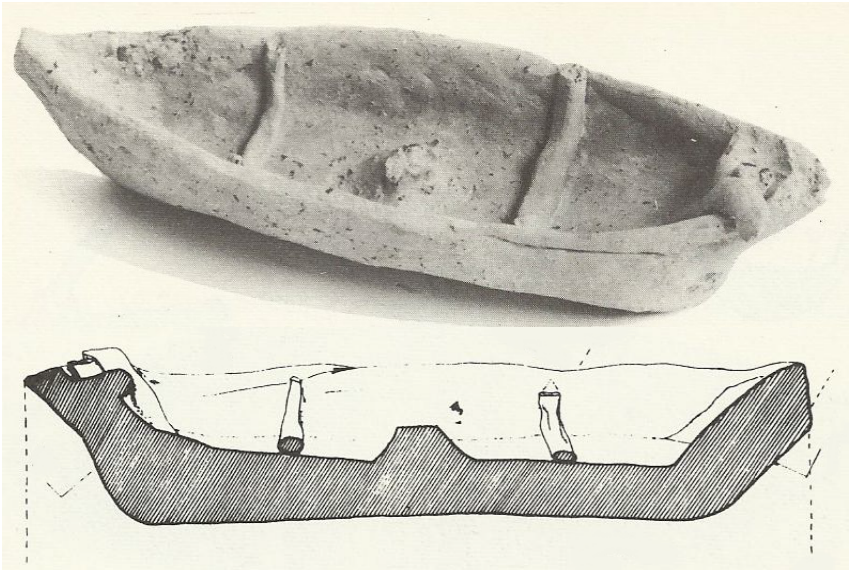

B C

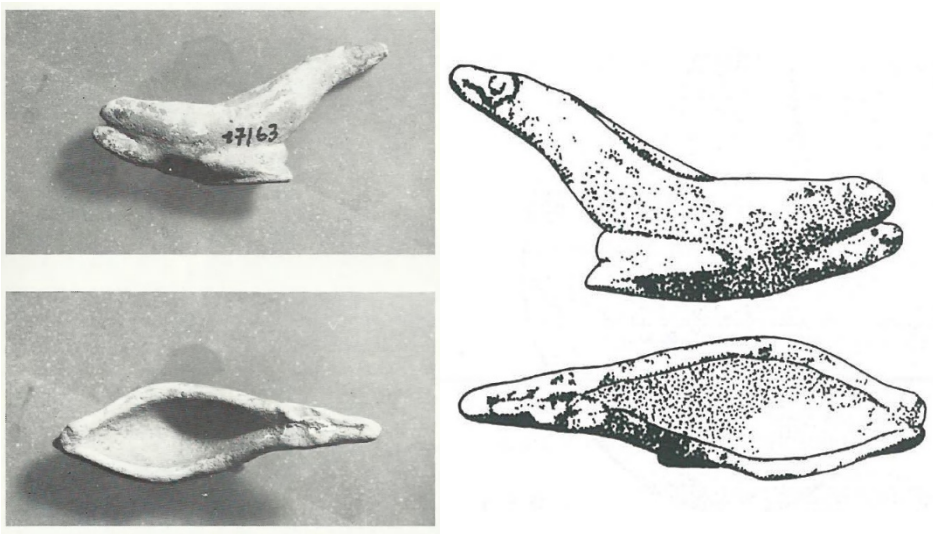

D E

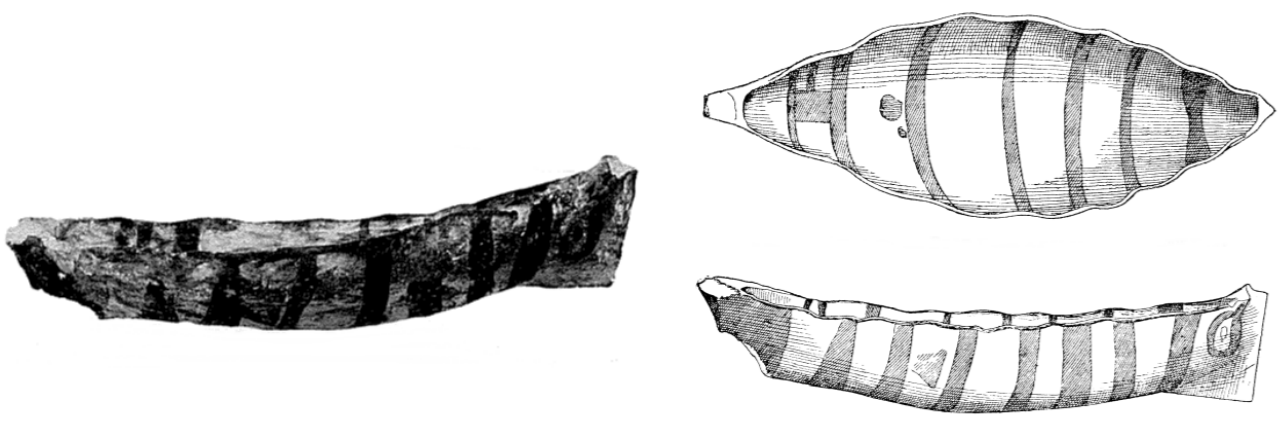
Levha 31

A

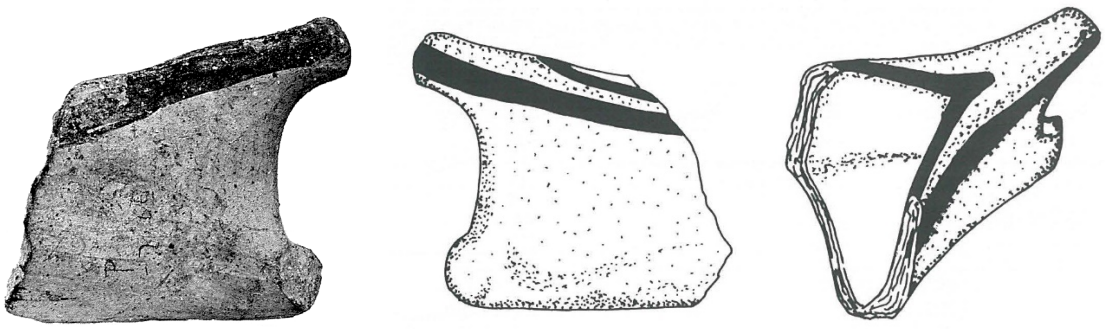

B

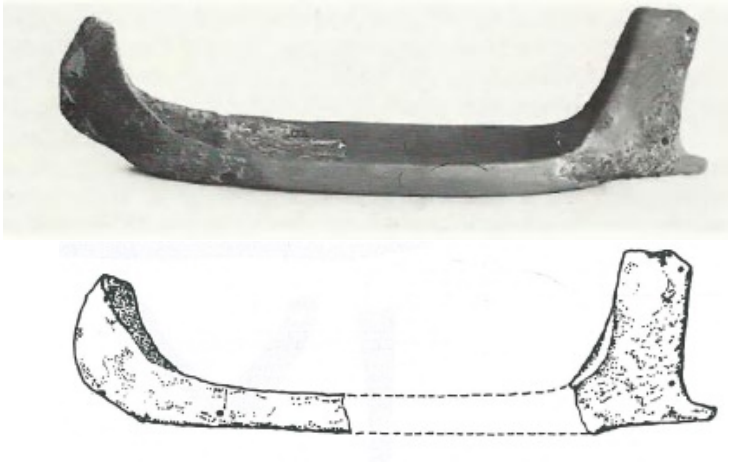

C

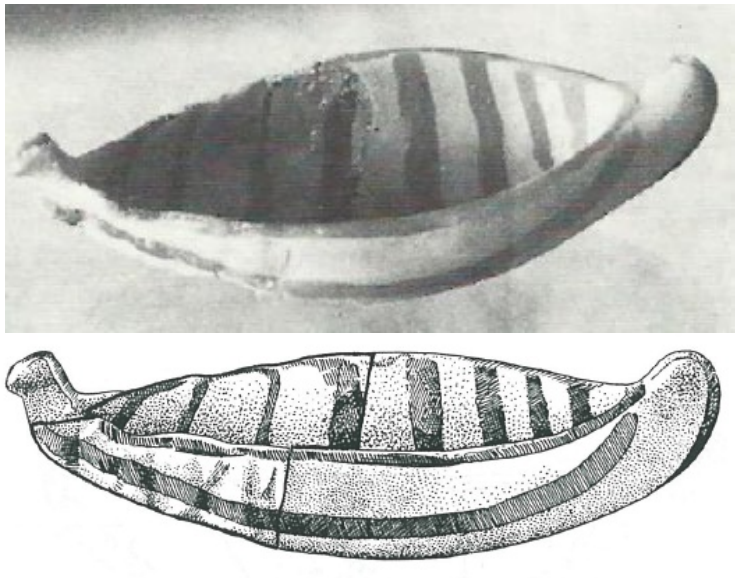
Levha 32

A

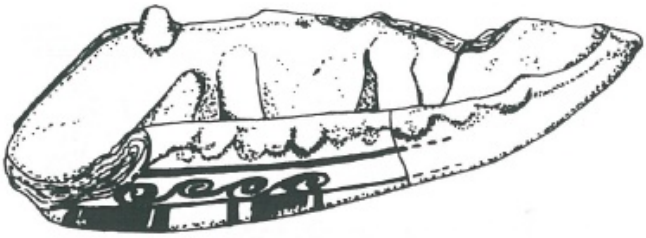

B

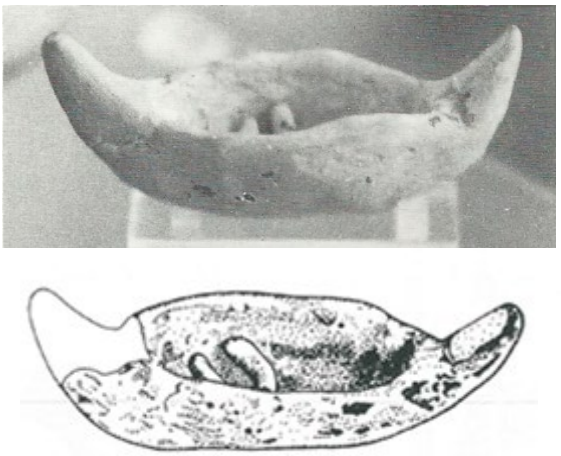

C

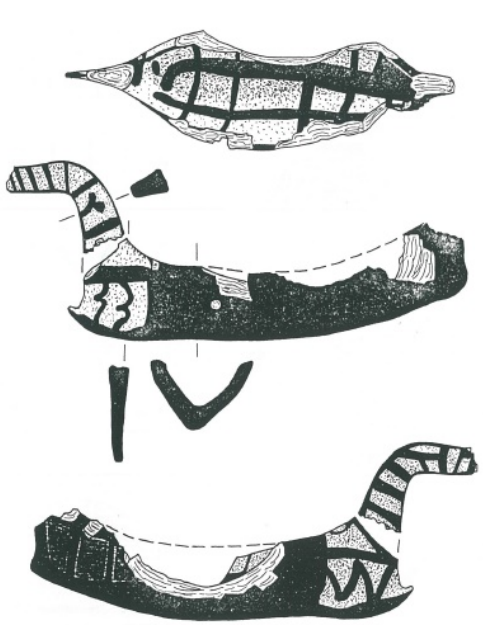
Levha 33

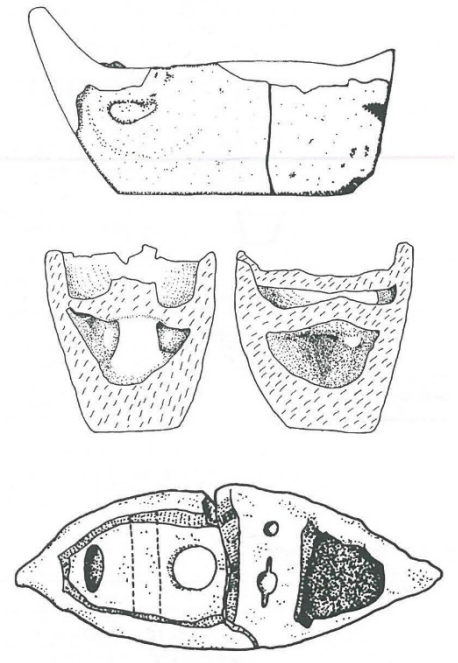
A

B

C

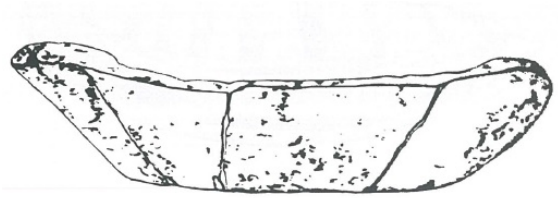
D

Levha 34

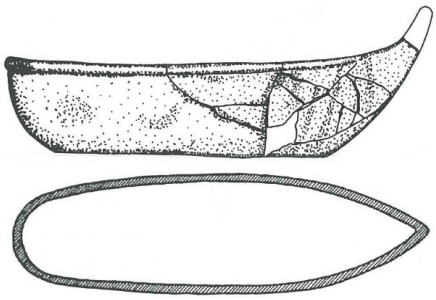

A

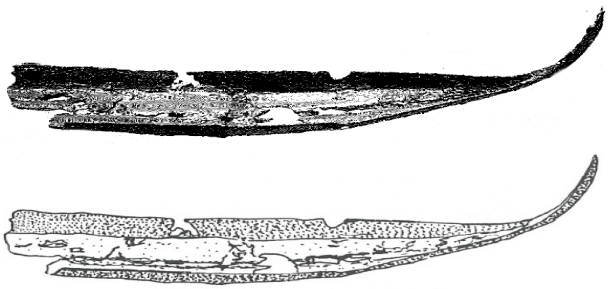

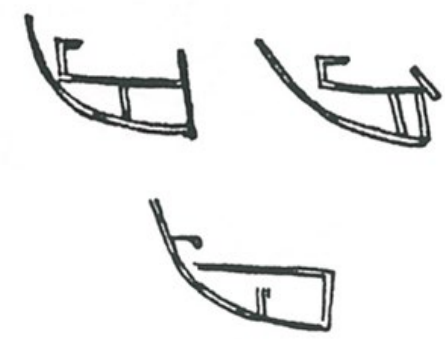
C

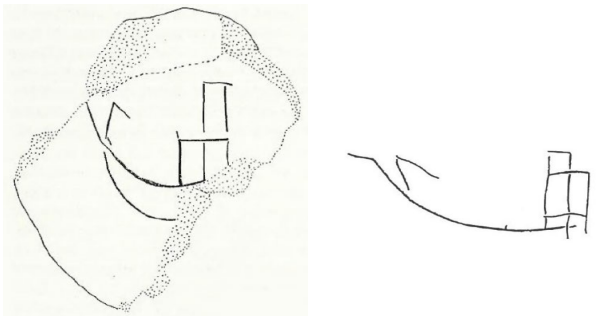
B

D

E

F

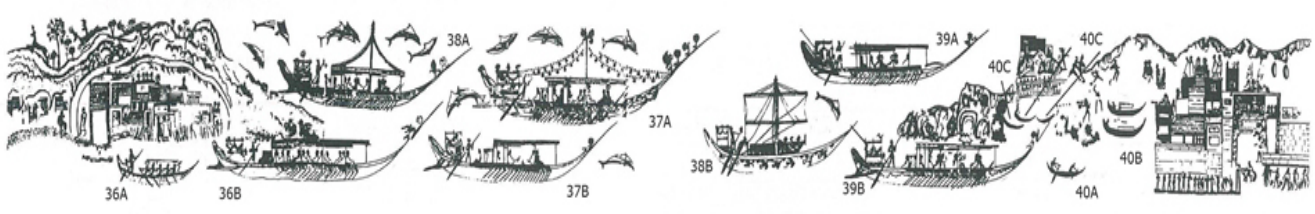
Levha 35

A

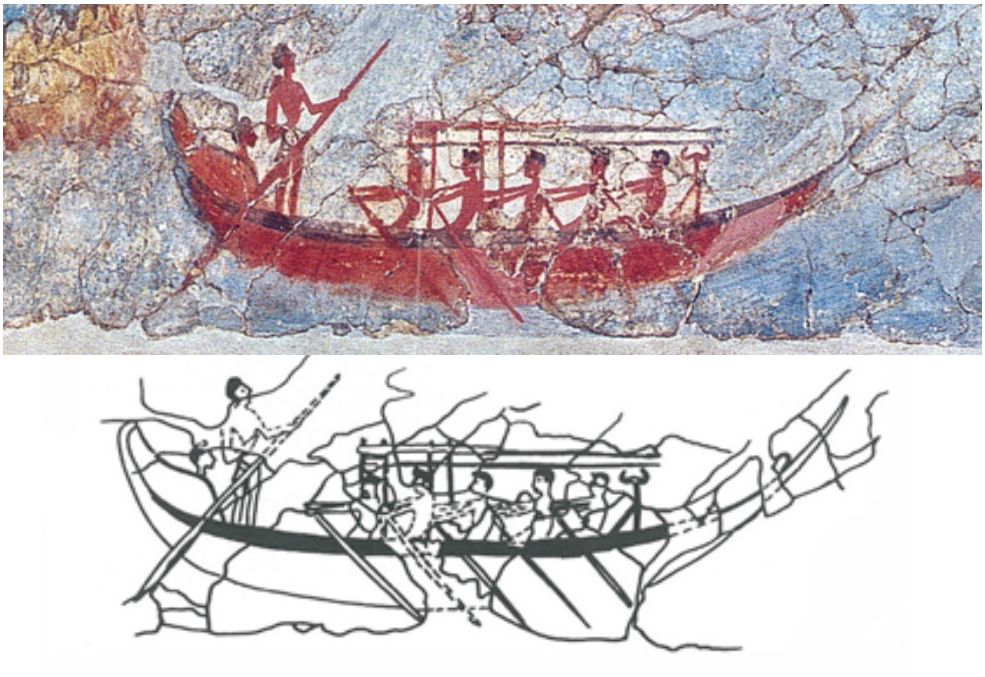

B

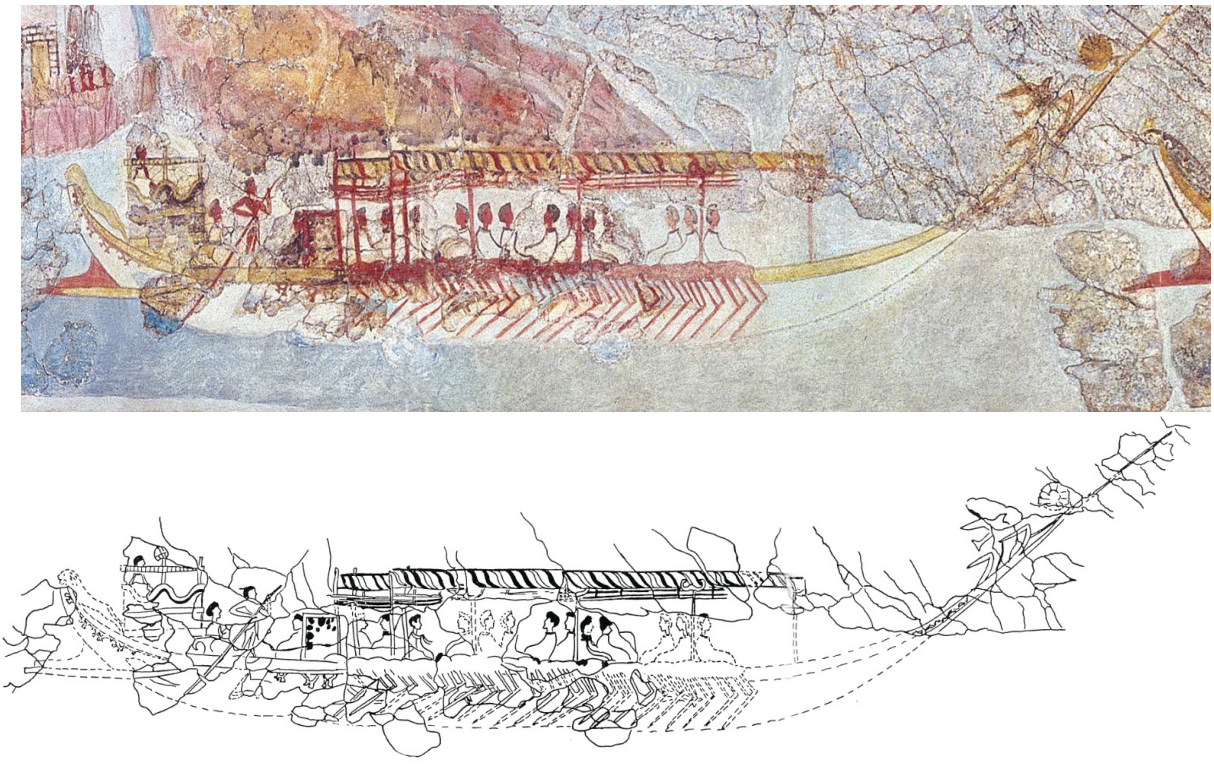

C

Levha 36

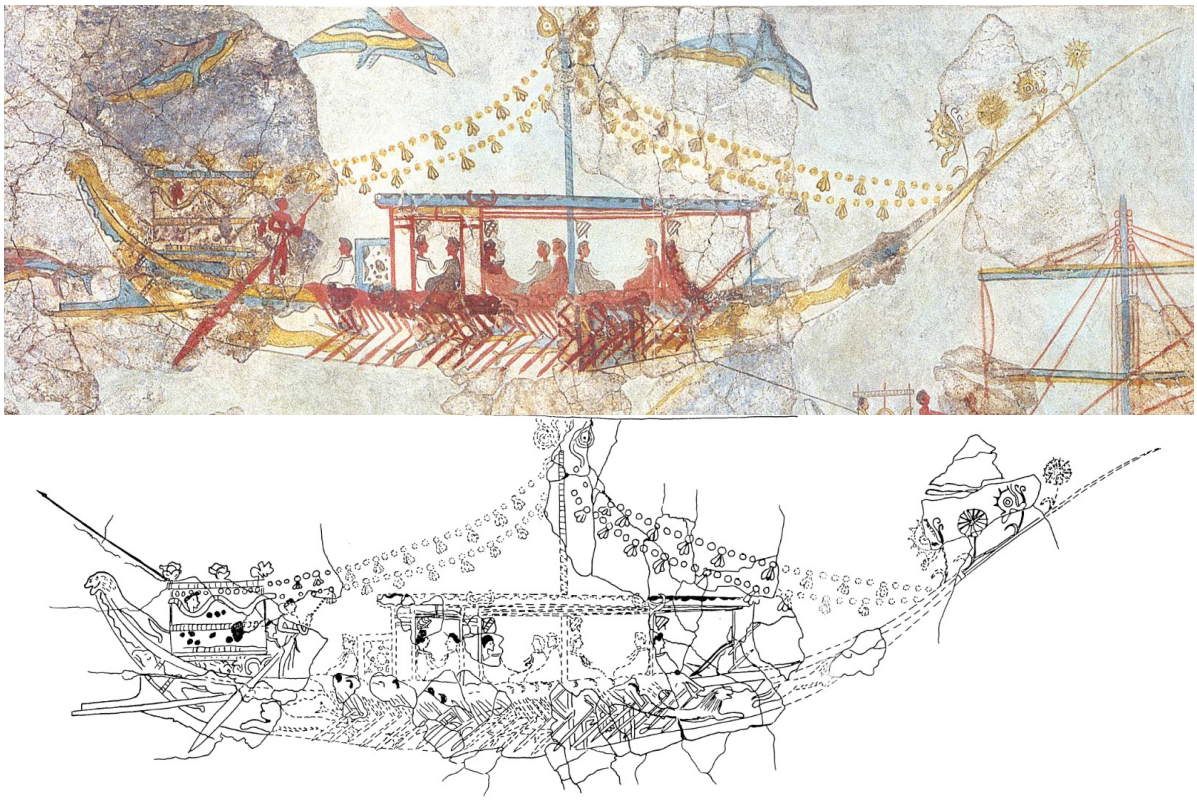

A

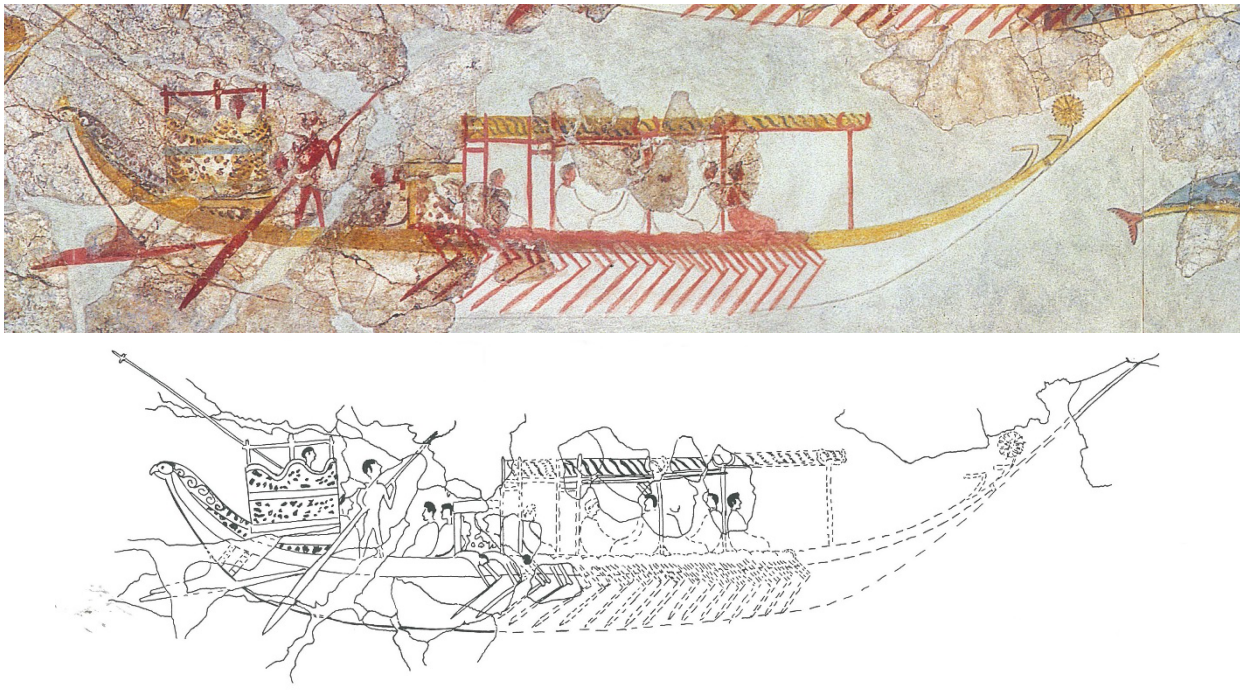

B

Levha 37

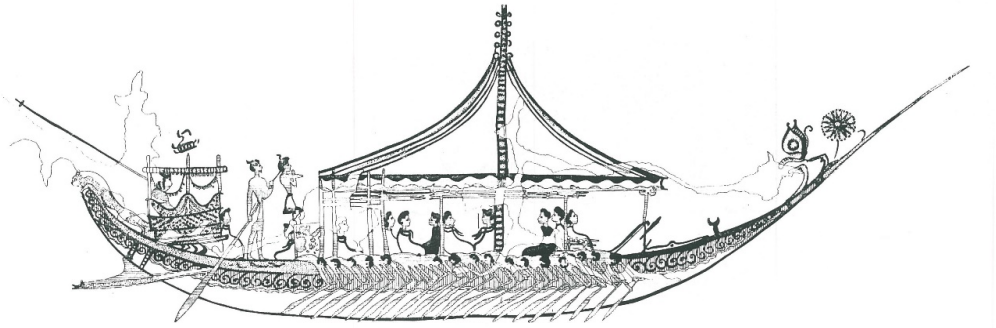
A

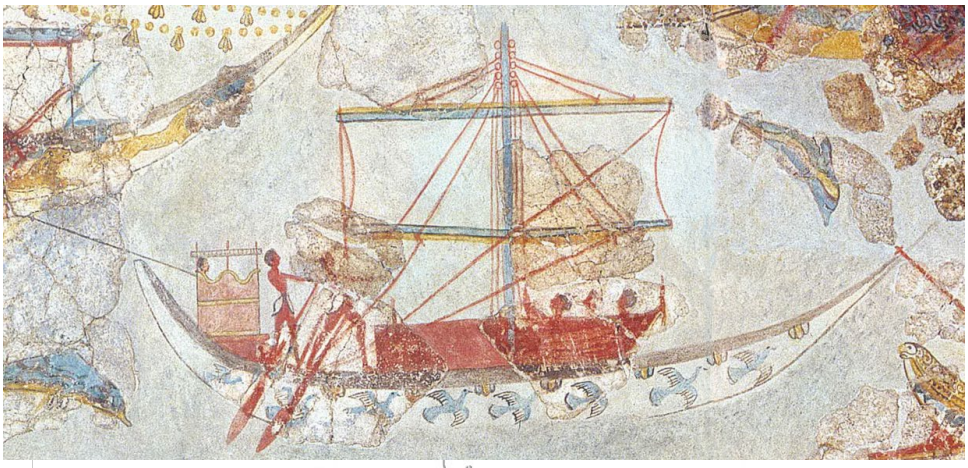
B

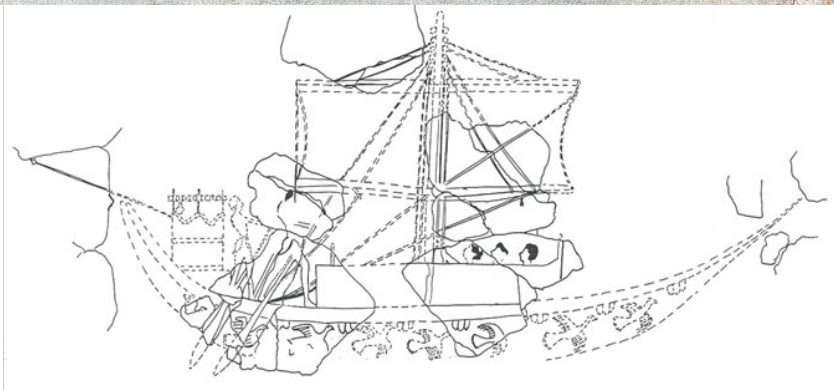
Levha 38

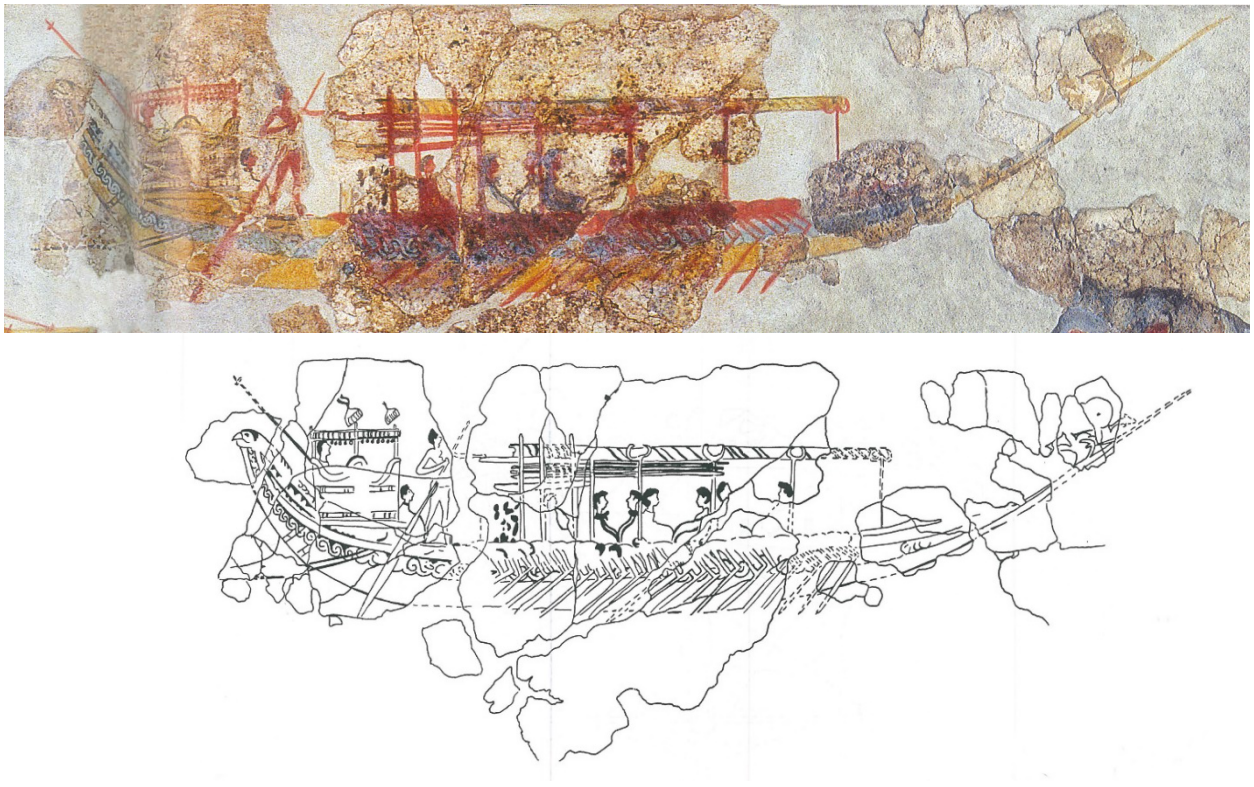
A

B

Levha 39

A

B

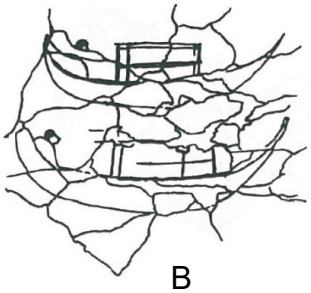
Levha 40

A

B

C

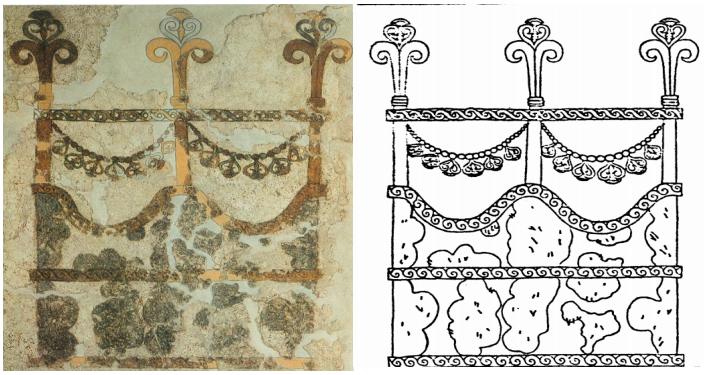

D

Levha 41

A

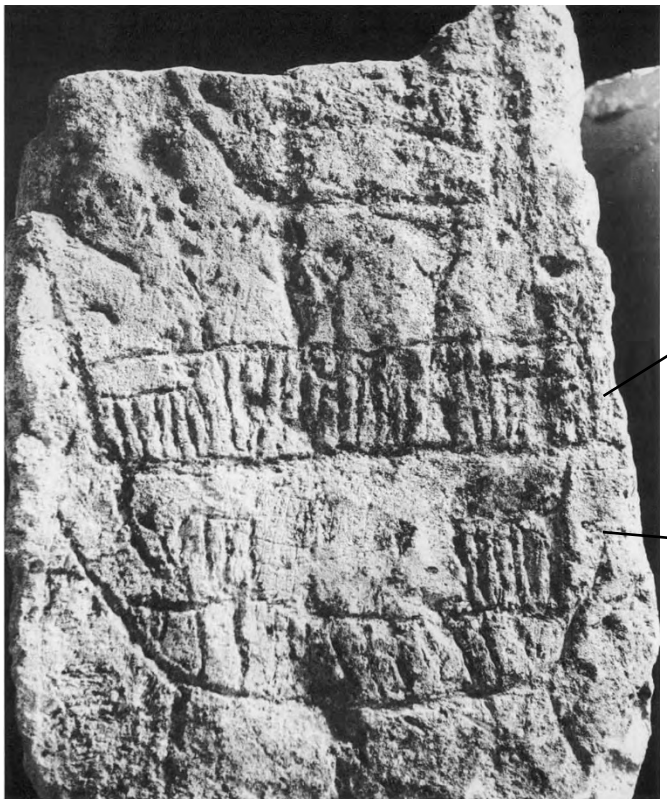

B

C

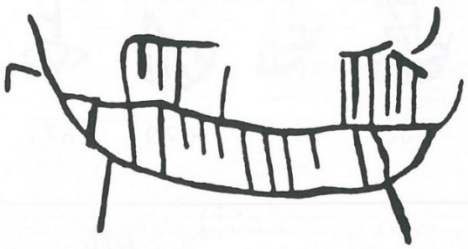
Levha 42

A

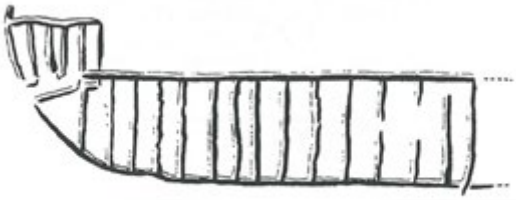
B

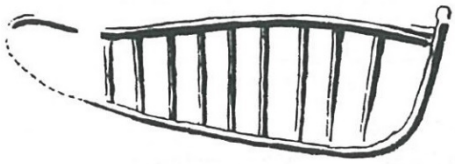
C

D

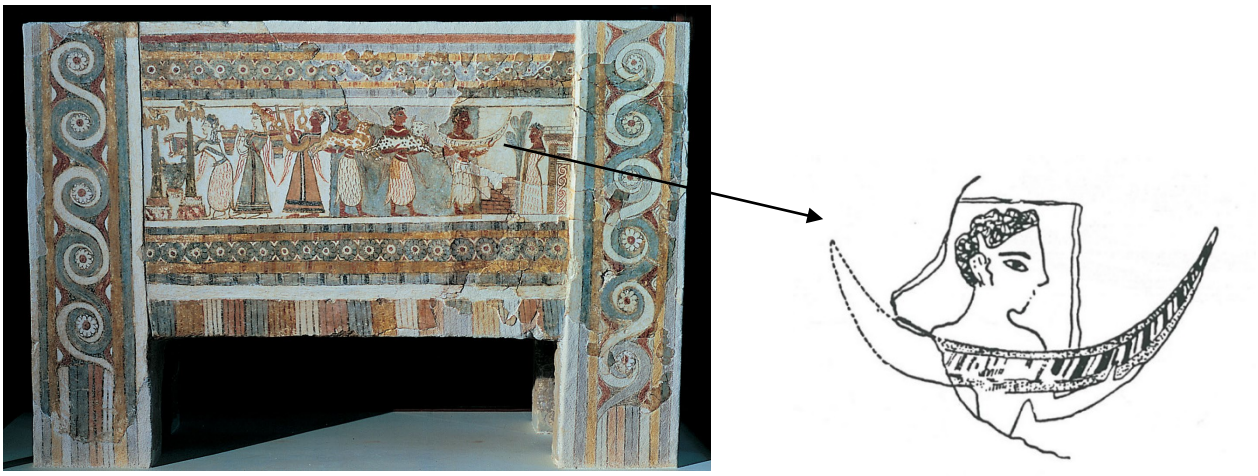

E

F

Levha 43

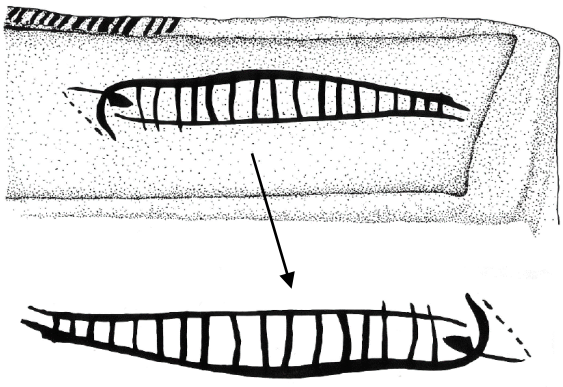
A

B

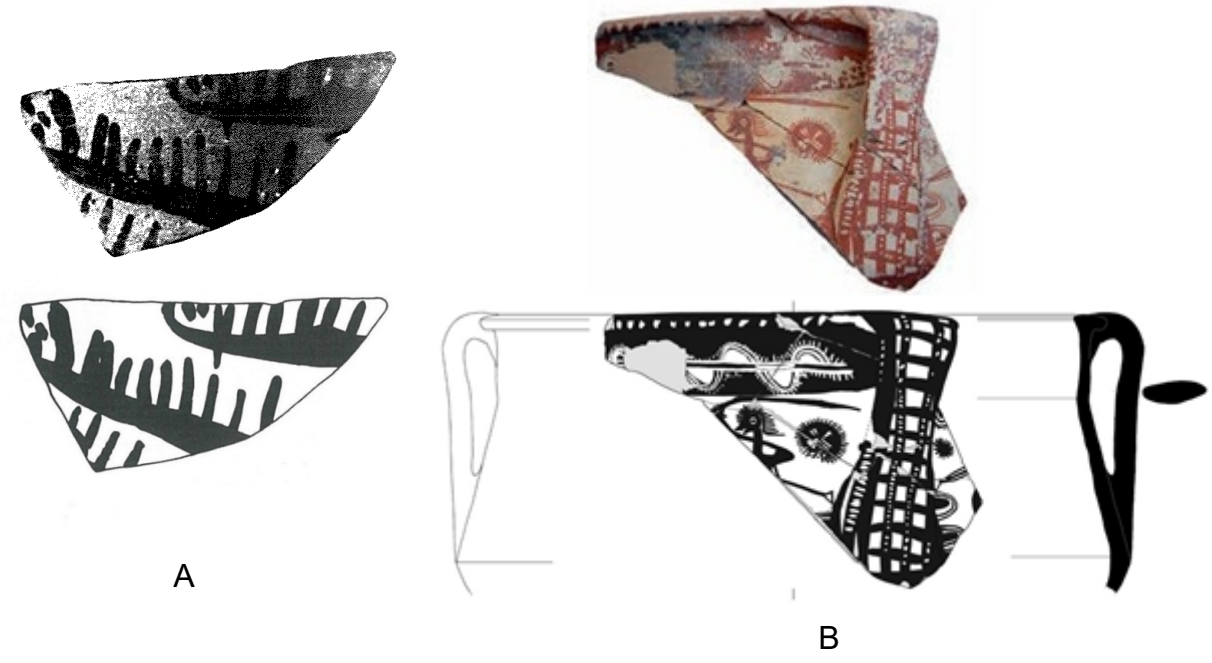

C

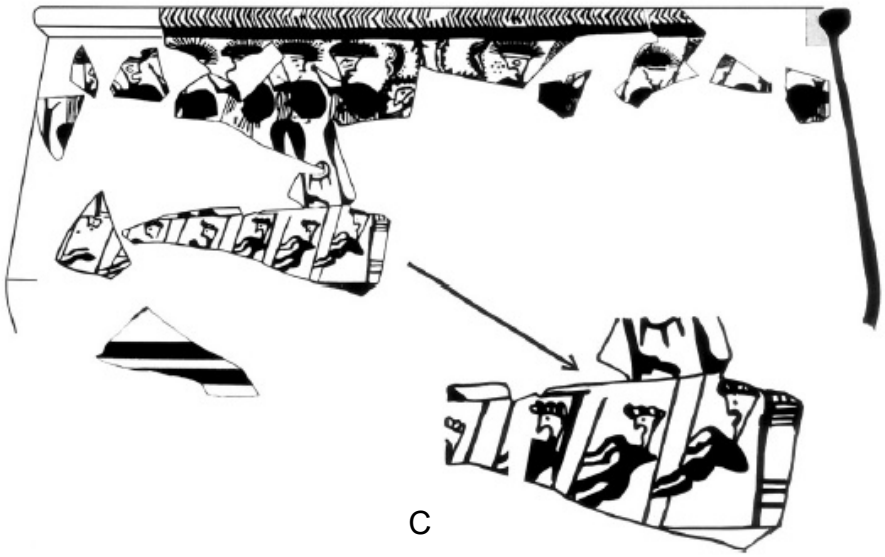
D

Levha 44

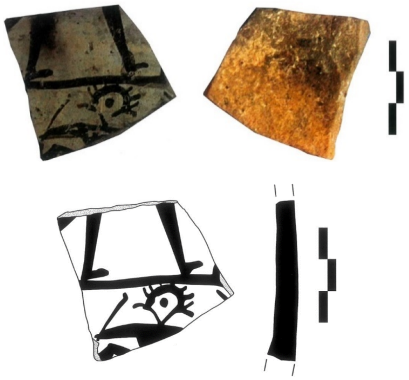

A

B

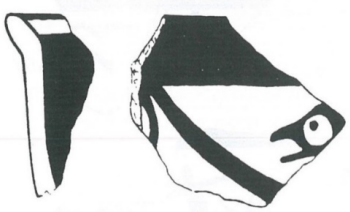
C

D

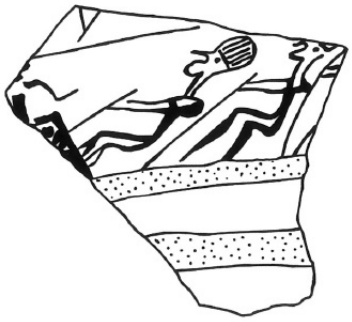

E

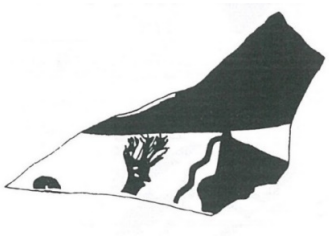

F

Levha 45

A

B

C

D

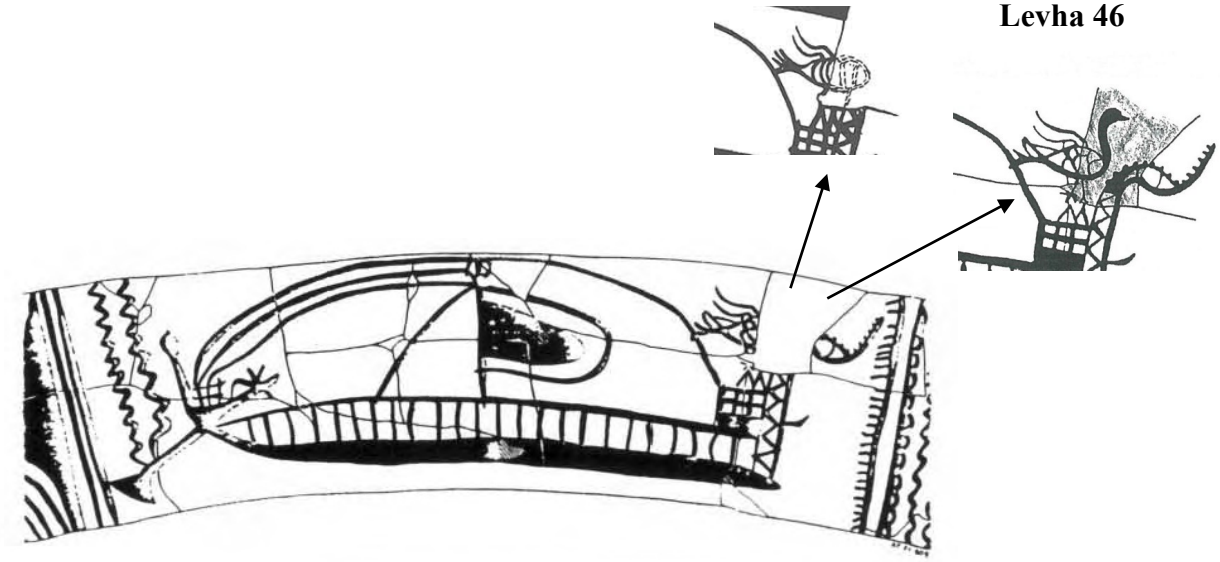

E

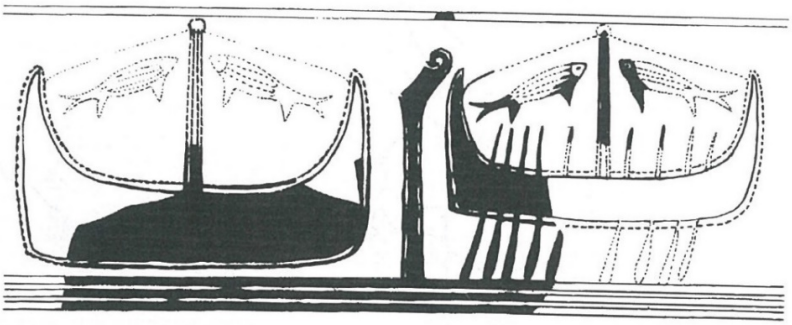

F

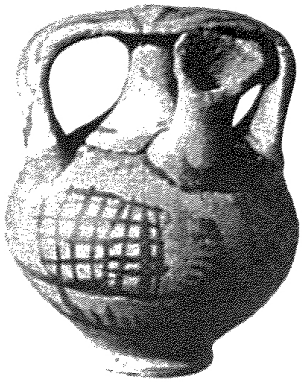
Levha 46

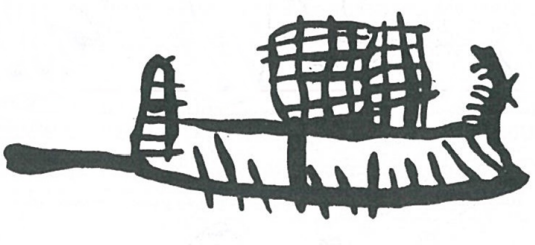
A

B

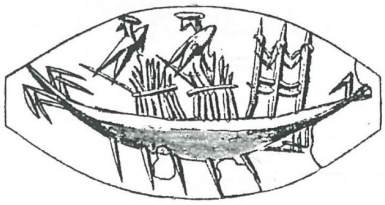
C D

Levha 47

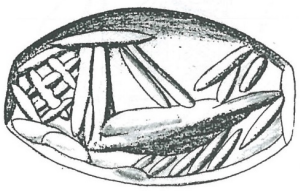
A

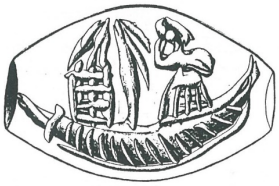
B

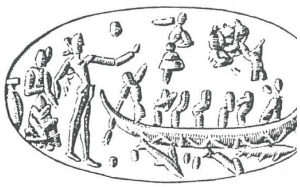
C

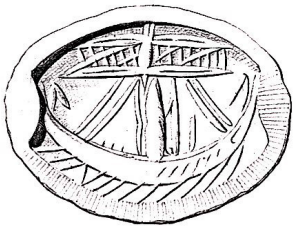
D

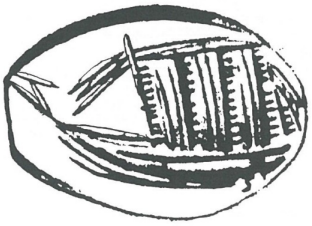
E

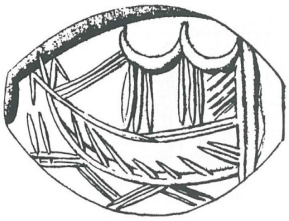
F

G

H

Levha 48

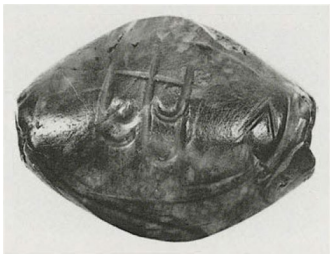
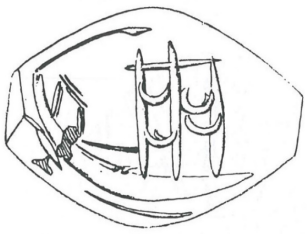

A

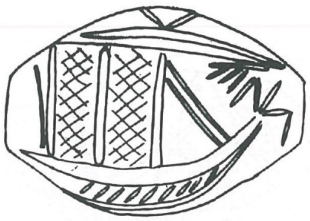

B

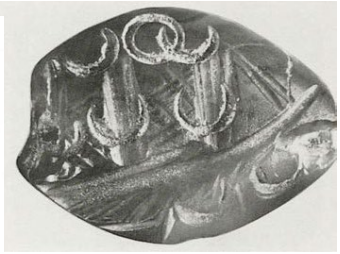
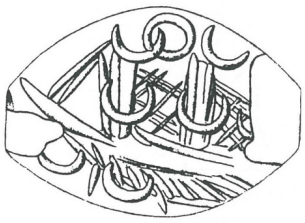

C

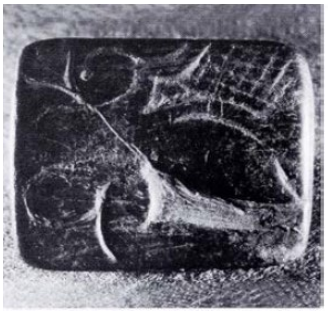
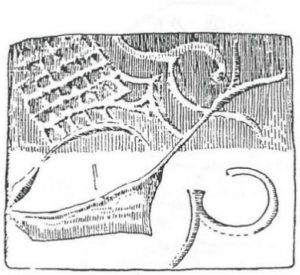
D

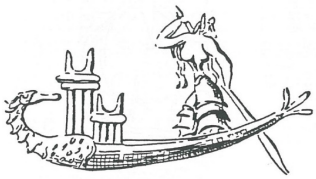
E

F

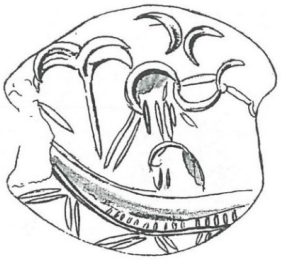

G

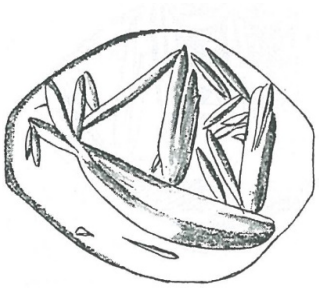

H

Levha 49

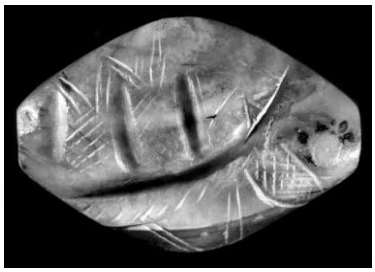
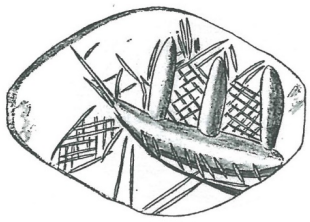
A

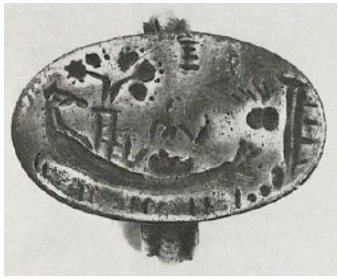
B

C

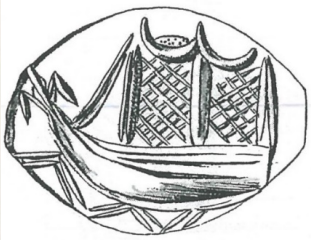
D

E

F

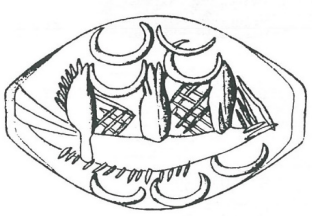

G

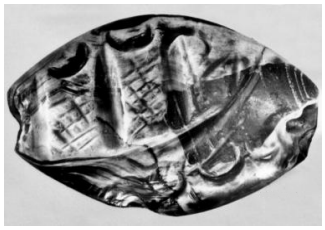
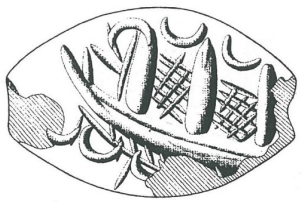

H

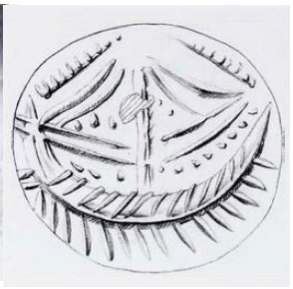
Levha 50

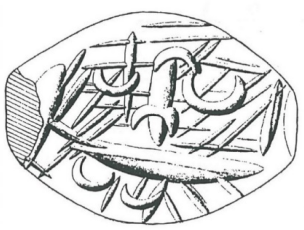
A

B

C

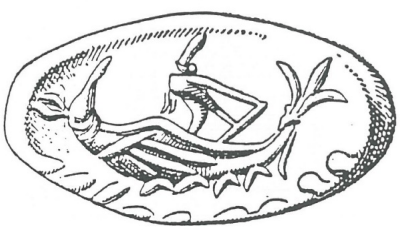
D

E

F

G

H

Levha 51

A

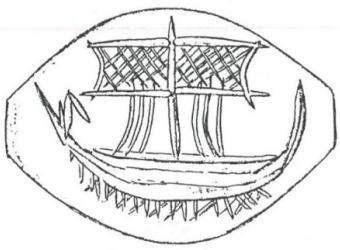

B

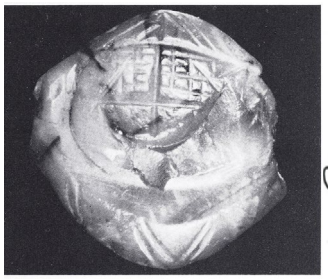

C

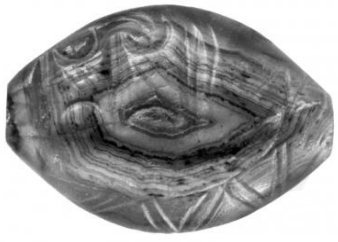
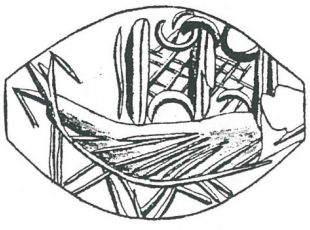

D

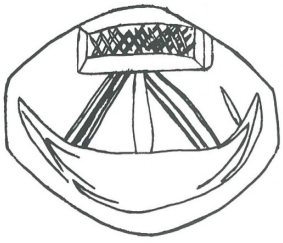
E

F

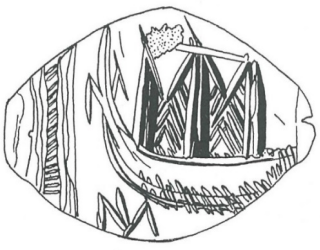

G

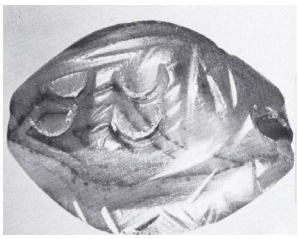
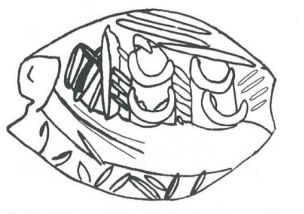

H

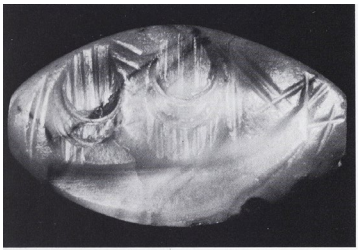
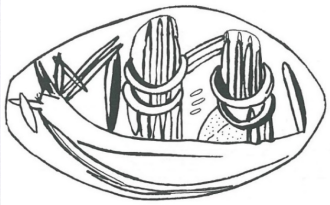
Levha 52

A

B

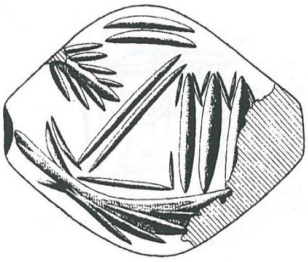
C

D

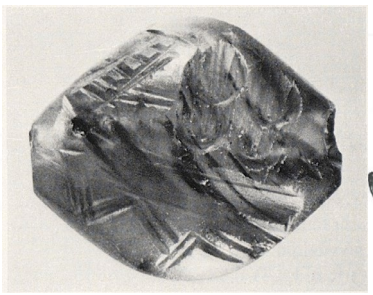
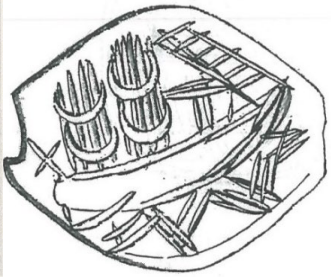

E

F

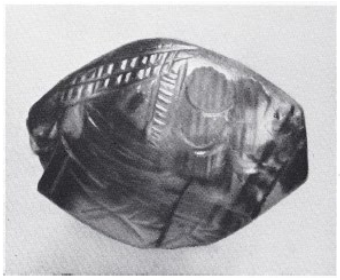

G

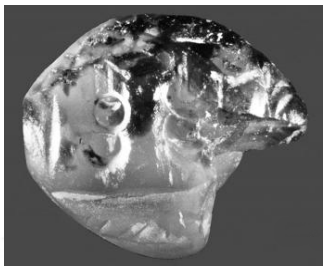

H

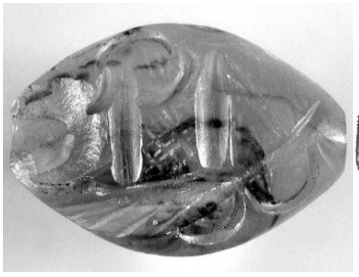
Levha 53

A

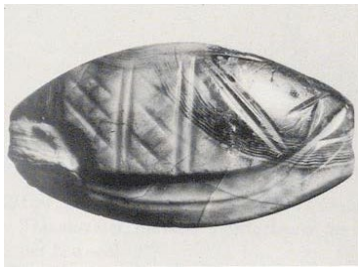
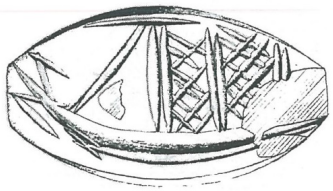

B

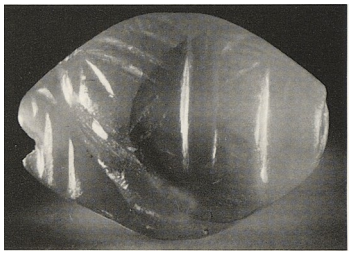
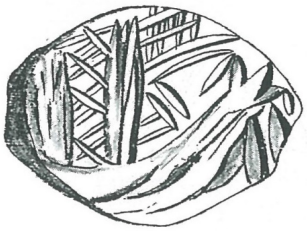

C

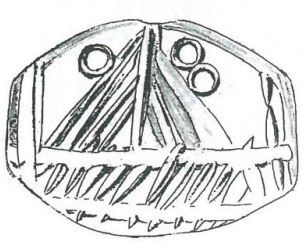

D

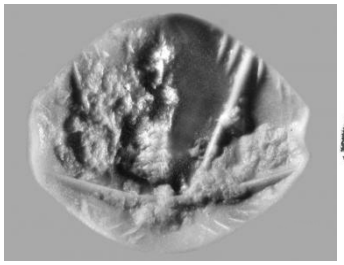
E

F

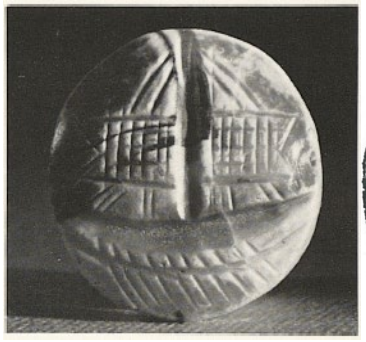

G

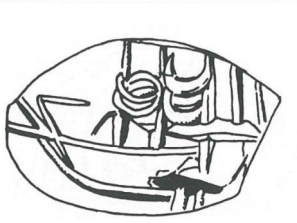

H

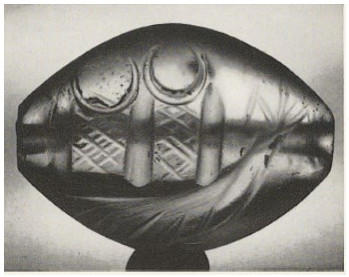
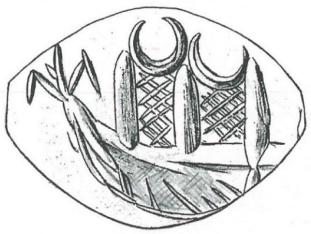
Levha 54

A

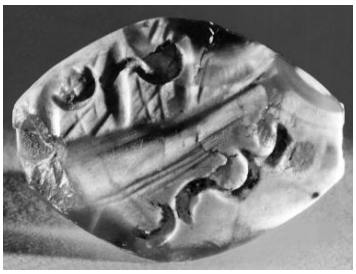
B

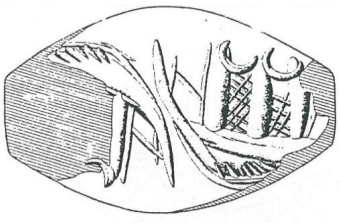
C

D

E

F

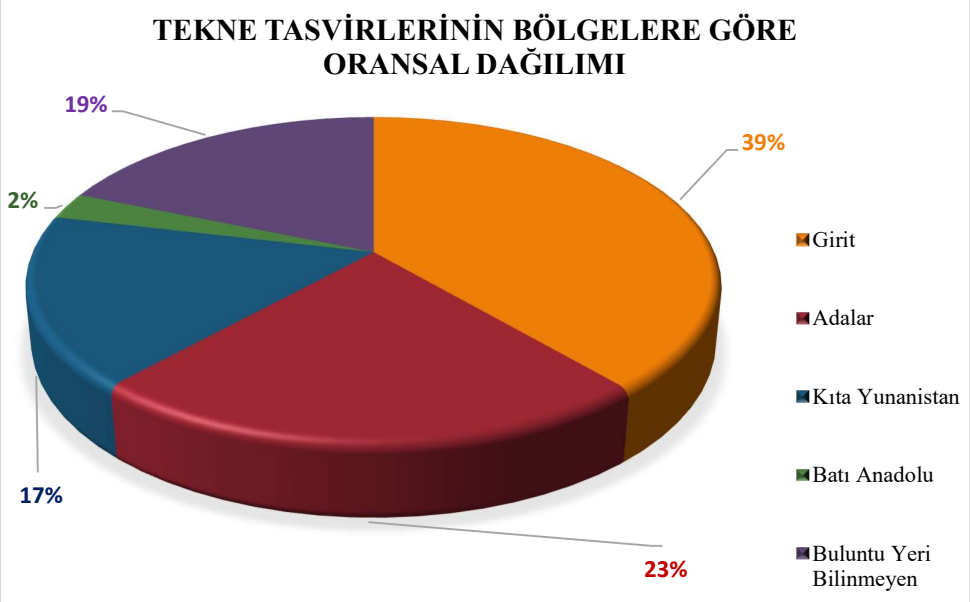

G

Grafik 1

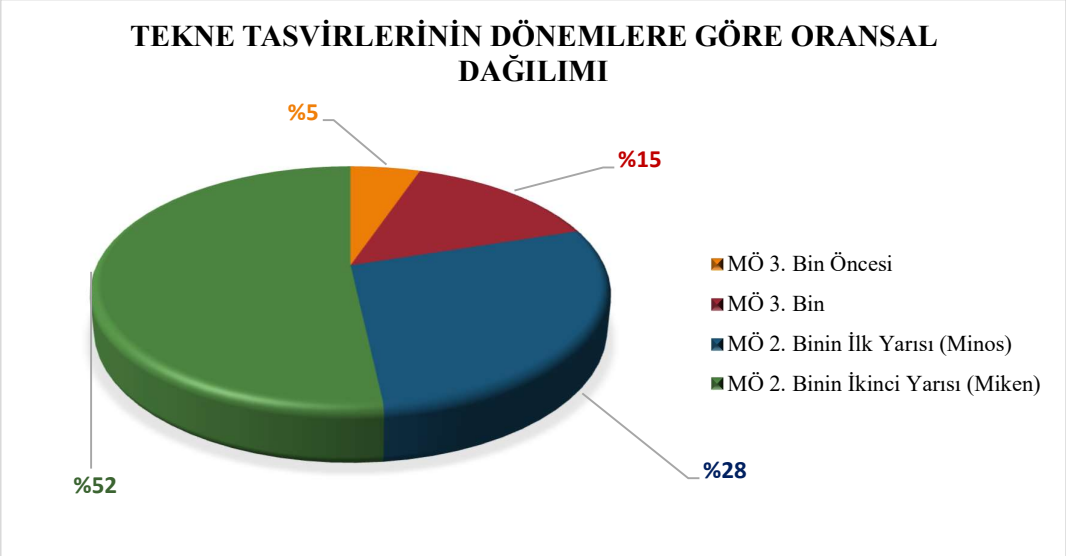

TEKNE TASVİRLERİNİN BULUNTU GRUPLARINA GÖRE ORANSAL DAĞILIMI
%13
%47
%40
Modeller
Piktografik
Gliptik

A

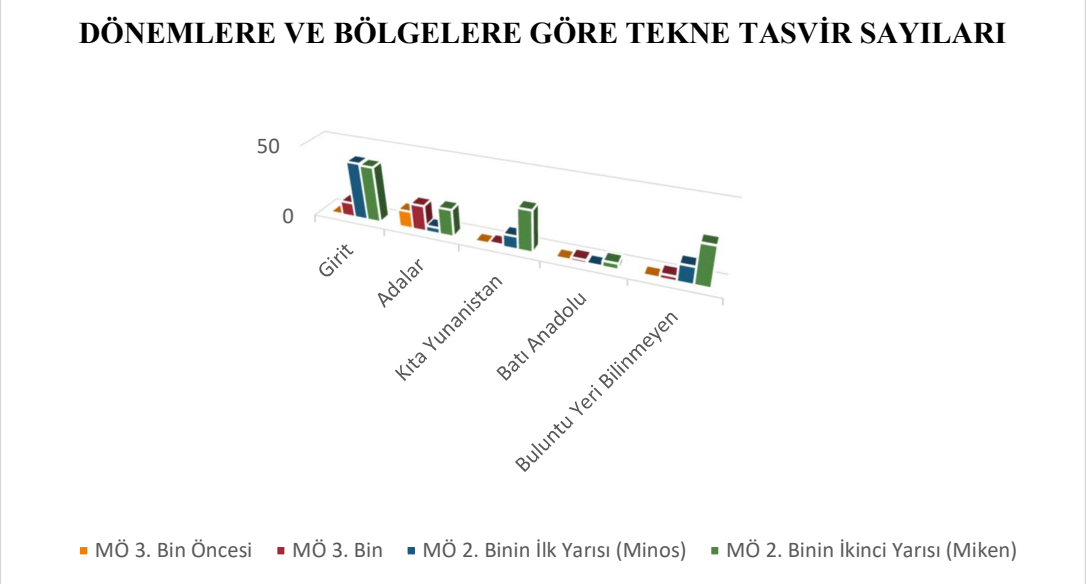

TEKNE TASVİRLERİNİN BÖLGELERE GÖRE ORANSAL DAĞILIMI
19%
39%
2%
17%
23%
Girit
Adalar
Kıta Yunanistan
Batı Anadolu
Buluntu Yeri Bilinmeyen

B

Grafik 2

TEKNE TASVİRLERİNİN DÖNEMLERE GÖRE ORANSAL DAĞILIMI
%5
%15
%28
%52
MÖ 3. Bin Öncesi
MÖ 3. Bin
MÖ 2. Binin İlk Yarısı (Minos)
MÖ 2. Binin İkinci Yarısı (Miken)

A

DÖNEMLERE VE BÖLGELERE GÖRE TEKNE TASVİR SAYILARI
50
0
Girit
Adalar
Kıta Yunanistan
Batı Anadolu
Buluntu Yeri Bilinmeyen
MÖ 3. Bin Öncesi
MÖ 3. Bin
MÖ 2. Binin İlk Yarısı (Minos)
MÖ 2. Binin İkinci Yarısı (Miken)

B

ÖZET

Deniz, geçmişten günümüze karaları/ kültürleri birbirinden ayıran unsurmuş gibi görünse de aksine bağlayıcı bir köprü görevi üstlenmiştir. Denizci toplumlar olmak durumunda kalan ada insanlarının yanı sıra, çeşitli sebeplerle denizcilik yapan topluluklar sayesinde kültürler arası etkileşim deniz üzerinden gerçekleşmiştir. Bu sebeplerden ötürü de, insanların denizle olan ilişkisini anlamak; etkileşimlerini öğrenmemize, kültürleri anlamamıza fayda sağlamaktadır. Bu bağlamda insanın suyla olan uyumunun en iyi göstergelerinden olan deniz taşıtlarının gelişim süreci bu çalışmada ana hatları ile ele alınmıştır.

Denizaşırı seyahatlerin Mezolitik Çağ'a kadar uzanan geçmişi, Ege Denizi'nde obsidyenin taşınmasıyla gerçekleşen yolculukların izleriyle bilinmektedir. Ege'deki ilk tekne tasvirlerinin ise MÖ 3. Bin yılda deniz taşıtlarının en iyi bilinen örnekleri olan Kiklad tavaları üzerindeki tekne betimleri olduğu bilinmekteydi. Ancak, son yıllardaki keşiflerle en erken örneklerin Tunç Çağı öncesine tarihlendiği görülmektedir.

Tez çalışması kapsamında, Ege'de başlangıcından MÖ 2. Binin sonuna kadar olan süreçte tekne modelleri, piktografik tekne tasvirleri ve mühürler üzerindeki tekne tasvirleri kronolojik süreçte incelenmiştir. Böylece, oluşturulan katalog ile denizaşırı yolculukların gerçekleştirildiği taşıtların bölgelere ve dönemlere göre değişimine/ gelişimine ulaşılmak hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Ege, Milos, obsidyen, denizcilik, tekne, tasvirler.

ABSTRACT

Although the sea seems to distinguish the land/cultures from past to present, it acts as a bridge binding the two together. In addition to the islanders who had to become maritime communities, intercultural interaction was established through the sea thanks to the maritime communities for various reasons. For all these reasons, understanding people's relationship with the sea benefits our understanding of their culture and learn their ways to interact. In this context, the development process of watercraft, which is one of the best indicators of human harmony with water, is outlined in this study.

The history of overseas trips dating back to the Mesolithic Age that is known for the traces of the journeys of obsidian transport in the Aegean Sea. The first boat depictions in the Aegean were known to be the boat depictions on the Cycladic pans, the best known examples of watercraft in the third millennium BC. However, with the recent discoveries, the earliest examples date back prior to the Bronze Age.

Within the scope of the thesis, boat models, pictographic boat depictions and boat depictions on seals were examined in the chronological order in the Aegean from its beginning to the end of the 2nd Millennium BC. Thus, with the catalog created here, it is aimed to examine the change/development of the crafts on which overseas trips are undertaken according to regions and periods.

Key words: Aegean, Milos, obsidian, maritime, boat, depictions.